

**MOKYMO
VADOVAS**

Pagrindinių teisių dėstymas policijos pareigūnams

Policijos dėstytojų vadovas

Daug informacijos apie Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūrą galima rasti internete Agentūros tinklalapyje (fra.europa.eu).

Europe Direct – tai paslauga, padėsianti jums rasti atsakymus į klausimus apie Europos Sąjungą

Informacija teikiama nemokamai telefonu (*):
00 800 6 7 8 9 10 11

(*): Informacija teikiama nemokamai, daugelis skambučių taip pat nemokami (nors kai kurie ryšio paslaugų teikėjai gali imti mokesį, taip pat gali reikėti mokėti, jeigu skambinsite taksofonu arba viešbučio telefonu).

Nuotraukų autorius (viršelio): © Shutterstock

FRA – Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra

Schwarzenbergplatz 11, 1040 Viena, Austrija

Tel. +43 1580300, faks. +43 158030699

fra.europa.eu, info@fra.europa.eu

[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)

[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)

twitter.com/EURightsAgency

Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2018

Print ISBN 978-92-9491-794-2 doi:10.2811/843787 TK-03-13-052-LT-C

PDF ISBN 978-92-9491-792-8 doi:10.2811/5991 TK-03-13-052-LT-N

© Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2016

Leidžiama kopijuoti, išskyrus komerciniais tikslais, jeigu nurodomas šaltinis.

Pagrindinių teisių dėstymas policijos pareigūnams

Policijos dėstytojų vadovas

Pratarmė

Policijos mokymas – tai pirmas ir pats svarbiausias žingsnis siekiant veiksmingesnės ir profesionalesnės policijos veiklos ateityje. Žmogaus teisių mokymas padeda dalyviams išmokti aktyviai gerbti ir saugoti pagrindines teises. Jis padeda užtikrinti, kad jėga būtų naudojama laikantis teisėtumo, būtinumo ir proporcingumo principų, kurie yra itin svarbūs siekiant teisingos visuomenės. Todėl toks mokymas padės policijos pareigūnams atlikti vaidmenį, kuris jiems numatytas Europos Sąjungos veiksmų gairėse dėl darbo teisingumo, laisvės ir saugumo srityse.

Šio mokymo vadovo paskirtis – padėti ugdyti pasitikėjimą tarp policijos ir visos visuomenės, atsižvelgiant į jos įvairovę, daugiausia dėmesio skiriant teisėms į nediskriminavimą, orumą ir gyvybę. Įvairios Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) atliktos apklausos ir įgyvendinti projektai parodė, kad pasitikėjimas institucijomis susijęs su naudojimusi pagrindinėmis teisėmis. Ten, kur policija pasitikima, dažniau pranešama apie nusikaltimus; todėl ištiriama daugiau nusikaltimų, ir aukų atžvilgiu įvykdomas teisingumas. Saugodami visų piliečių pagrindines teises, policijos pareigūnai ugdo visuomenės pasitikėjimą ir taip prisideda prie teigiamų pokyčių, skatinančių pranešti apie nusikaltimus ir padedančių veiksmingiau kovoti su nusikaltimais, siekti teisingumo aukų atžvilgiu ir mažinti įtampą visuomenėje.

Pagrindinių teisių dėstytojų policijos pareigūnams vadovą FRA parengė glaudžiai bendradarbiaudama su Europos policijos koledžų asociacija, Europos policijos koledžu ir jų nacionalinių policijos akademijų tinklais, ir tai darė siekdama padėti ugdyti pasitikėjimą ir toliau stiprinti bendrus policijos veiklos standartus, kuriais užtikrinama pagarba pagrindinėms teisėms. Mūsų tikslas – sukurti policijos dėstytojams praktinę ir parankią priemonę, kuri padėtų į policijos pareigūnų mokymo programas įtraukti pagrindines teises ir taip didinti policijos profesionalumą ir veiksmingumą visoje Europos Sąjungoje.

Michael O’Flaherty

FRA direktorius

Santrumpos

AEPC	Europos policijos koledžų asociacija
CAT	Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą
CEDAW	Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims
CEPOL	Europos Sąjungos teisėsaugos mokymo agentūra
CPT	Europos komitetas prieš kankinimą
CRC	Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija
CRPD	Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija
ECRI	Europos Komisija kovai su rasizmu ir netolerancija
ES	Europos Sąjunga
ESBO	Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija
ESTT	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
EŽTK	Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
FRA	Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra
„ILGA Europe“	Tarptautinė lesbiečių, gėjų, biseksualų, transseksualų ir interseksualų asociacija Europoje
JT	Jungtinės Tautos
LGBT	lesbietės, gėjai, biseksualai ir translyčiai asmenys
NVO	nevyriausybinė organizacija
NŽTI	nacionalinis žmogaus teisių institutas
ODIHR	Demokratiškos institucijų ir žmogaus teisių biuras (ESBO)
PVO	pilietinės visuomenės organizacijos
TESKTP	Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas
TKRDP	Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo
TPPTP	Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas
UDHR	Visuotinė žmogaus teisių deklaracija

Žodynėlis

Deklaracija	Politinės išraiškos priemonė, kurioje įtvirtinami tarpvyriausybės organizacijos bendrieji principai; ji iš esmės nėra teisiškai privaloma, tačiau gali turėti didelį moralinį ir (arba) politinį autoritetą.
Įpareigojanti teisė	Teisiškai privalomi standartai, pvz., konvencijos ir sutartys.
Konvencija / sutartis / paktas / chartija	Valstybių narių sudarytas teisiškai įpareigojantis susitarimas. Kad konvencija / sutartis / paktas / chartija būtų valstybei privaloma (-as), ji turi ją (jį) ratifikuoti arba prie jos (jo) prisijungti.
Neįpareigojanti teisė	Teisiškai neįpareigojantys standartai, kurie vis tiek turi įtaką kaip ir moraliniai ir (arba) politiniai standartai, pvz., deklaracijos.
Pagrindinės teisės	Terminas, kuris dažnai vartojamas konstitucinės teisės garantuojamoms teisėms įvardyti.
Pasirašymas (pasirašyti)	Veiksmas, kuriuo išreiškiamas ketinimas teisiškai įsipareigoti laikytis ratifikuotos sutarties. Sutartis teikiama pasirašyti po to, kai ją patvirtina derybų šalys.
Ratifikacija (ratifikuoti)	Procesas, kurio metu valstybė teisiškai įsipareigoja laikytis sutarties, konvencijos ar pakto. Paprastai ratifikacijos procesas neapsieina be atitinkamos teisėkūros institucijos patvirtinimo.
Žmogaus teisės	Terminas, kuris reiškia tarptautinės žmogaus teisių teisės garantuojamas teises.

Turinys

PRATARMĖ	3
ĮŽANGINIS ŽODIS	9
KAIP NAUDOTIS VADOVU?	13
1 MODULIS. ŽMOGAUS TEISIŲ PAGRINDAI	
Įžanginis žodis	23
Veikla: žmogaus teisių pagrindų supratimas	24
Dalijamoji medžiaga. Pagrindinės žmogaus teisių idėjos ir sąvokos	26
Trumpas instruktažas	27
1. Kas yra žmogaus teisės?	27
2. Kokios yra žmogaus teisių rūšys?	28
3. Kam naudojamos žmogaus teisės?	29
4. Kokios pareigos yra susijusios su žmogaus teisėmis?	30
5. Kokiuose teisės aktuose yra įtvirtintos žmogaus teisės ir kaip užtikrinama jų stebėseną?	33
Papildoma medžiaga	36
2 MODULIS. POLICIJOS VEIKLA ŽMOGAUS TEISIŲ POŽIŪRIU	
Įvadas	47
Veikla: policijos veikla žmogaus teisių požiūriu	48
Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Policijos veiklos ir žmogaus teisių aptarimas	51
Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Praktiniai žmogaus teisių pavyzdžiai	52
Trumpas instruktažas	53
1. Pagrindinės sąvokos	53
2. Dalijamoji medžiaga. Klausimai ir atsakymai.....	53
Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Klausimai ir atsakymai	54
Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Klausimai ir atsakymai.....	60
Papildoma medžiaga	62
Išplėstinės veiklos rūšys	66
Išplėstinė veikla Nr. 1. Individualūs interviu Švedijos policijos akademijoje	66
Išplėstinė veikla Nr. 2. Žmogaus teisių dėstymas vokiečių policijos pareigūnams nacių nusikaltimų vykdymo vietose. Policijos veikla dabar ir anksčiau	68

3 MODULIS. ŽMOGAUS TEISIŲ ANALIZĖ: PAREIGOS GERBTI IR SAUGOTI

Įvadas	73
Veikla: žmogaus teisių analizė: pareigos gerbti ir saugoti	74
Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Žmogaus teisių analizė: pareiga gerbti	77
Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Žmogaus teisių analizė: pareiga saugoti	80
Trumpas instruktažas	83
1. Pagrindinės sąvokos	83
a. Kas yra žmogaus teisių pažeidimas?.....	83
b. Ką reiškia būtinumas ir proporcingumas žmogaus teisių srityje?	84
2. Veiklos orientyras: žmogaus teisių analizė	85
Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Pareiga gerbti	89
Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Pareiga saugoti	95
Papildoma medžiaga	100
Išplėstinės veiklos rūšys	109
Išplėstinė veikla Nr. 1. Mokymas pagal scenarijų Austrijos policijos akademijose.....	109
Išplėstinė veikla Nr. 2. Mokymas pagal scenarijų Vokietijos Šiaurės Reino-Vestfalijos valstybinėje policijoje	112

4 MODULIS. KANKINIMO IR NEŽMONIŠKO AR ŽEMINANČIO ELGESIO ARBA BAUDIMO UŽDRAUDIMAS

Įvadas	117
Veikla. 1 versija. Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos ir 2 versija. Vaidmenų atlikimo užduotis, susijusi su netinkamu elgesiu ir atvejo tyrimai	118
Dalijamoji medžiaga. 1 veiklos versija 2. Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos	121
Dalijamoji medžiaga. 2 veiklos versija. Vaidmenų atlikimo užduotis, susijusi su netinkamu elgesiu, ir A ir B atvejų tyrimai.....	123
Trumpas instruktažas	125
1. Pagrindinės sąvokos	125
2. Ką reiškia nežmoniškas ar žeminantis elgesys ar baudimas?	126
3. 1 veiklos versija. Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos.....	127
a. Milgramo eksperimentas.....	128
b. Stanfordo kalėjimo eksperimentas.....	128
4. 2 veiklos versija. Vaidmenų atlikimo užduotis, susijusi su netinkamu elgesiu, ir A ir B atvejų tyrimai	129
Papildoma medžiaga	131

5 MODULIS. ĮVAIROVĖ, LYGYBĖ IR NEDISKRIMINAVIMAS

Įvadas	139
1 veiklos 1 versija. Kairės / dešinės rankos taisyklė	140
1 veiklos 2 versija. Kelios tapatybės	143
Dalijamoji medžiaga. 1 veiklos 2 versija. Kelios tapatybės	145
2 veikla. Pasiskirstymas vaidmenimis: prašymas priimti į darbą	146
Dalijamoji medžiaga. 2 veikla. Pasiskirstymas vaidmenimis: prašymas priimti į darbą.....	149
3 veikla. Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas	150
Dalijamoji medžiaga. 3 veikla. Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas.....	152
Trumpas instruktažas	155
1. Pagrindinės sąvokos	155
a. Įvairovė ir tapatybė	155
b. Lygybė ir nediskriminavimas: pagrindinės sąvokos.....	158
c. Diskriminacija ir skirstymas	162
2. Analizės schema: nediskriminavimas11.....	164
Dalijamoji medžiaga. 3 veikla. Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas.....	165
Papildoma medžiaga	169

6 MODULIS. POLICIJOS PAREIGŪNŲ ŽMOGAUS TEISĖS

Įvadas	177
1 veikla. Su žmogaus teisėmis susijusi patirtis	178
2 veikla. Atvejo tyrimas: diskriminacija darbo vietoje	180
Dalijamoji medžiaga. 2 veikla. Atvejo tyrimas: diskriminacija darbo vietoje	182
Trumpas instruktažas	184
1. Pagrindinės sąvokos	184
a. Ar policijos pareigūnai turi žmogaus teises?.....	184
b. Su policijos pareigūnų žmogaus teisėmis susiję uždaviniai	186
c. Kurios žmogaus teisės yra ypač svarbios policijos pareigūnams?	187
2. Veiklos orientyras: žmogaus teisių analizė	189

PRIEDAI

1 priedas. Praktinių seminarų programos	195
2 priedas. Pagrindinės gairės dėstytojams	202
3 priedas. Pasirengimo atvejo tyrimui patarimai	206
4 priedas. Praktinių užduočių rinkinys	210

Ižanginis žodis

Jungtinių Tautų deklaracijos dėl švietimo ir mokymo žmogaus teisių klausimais 11 straipsnis

Jungtinės Tautos ir tarptautinės ir regioninės organizacijos turėtų šviesti ir mokyti savo civilinį personalą, kariuomenę ir policiją žmogaus teisių.

Šio vadovo paskirtis – padėti policijos akademijoms integruoti žmogaus teises į policijos mokymą, o ne numatyti, kad toks mokymas yra laisvai pasirenkamas kurso dalykas. Jame daugiausia dėmesio skiriama būtent toms teisėms, kurios padeda didinti pasitikėjimą įvairiose visuomenėse dirbančiais policininkais, t. y. teisėms į nediskriminavimą, orumą ir gyvybę. Vadovas – tai ES valstybių narių institucijoms skirta praktinė ir paranki mokymo priemonė, grindžiama Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) suinteresuotųjų subjektų veiklos ir tyrimų išvadomis ir įrodymais. Šiame vadove mokymo dalyviai palaipsniui supažindinami su pagrindinių teisių poveikiu realaus gyvenimo situacijose šiuo tikslu suteikiant jiems reikalingas situacijų, kuriose jie patys vieną dieną gali atsidurti, analizės ir sprendimo priemones.

Vadovas turėtų padėti įskiepyti tokį požiūrį į pagrindines teises, kuris padėtų didinti policijos veiksmingumą ir profesionalumą. Profesionalus žmogaus teisėmis pagrįstas policijos darbas yra pagrindinis policijos teisėtumo šaltinis, padedantis didinti policijos veiklos veiksmingumą. Kai policijos pareigūnai užtikrina galimybę piliečiams naudotis savo pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis, jie ne tik įgyja visuomenės pagarbą ir pasitikėjimą, bet ir stipriai padidina savo darbo veiksmingumą. Todėl bendras vadovo tikslas – padėti sukurti pasitikėjimu grindžiamus policijos ir įvairiausių visuomenių santykius.

Įvairios FRA apklausos ir projektai parodė, kad pasitikėjimas institucijomis ir naudojimasis pagrindinėmis teisėmis susiję. Pavyzdžiui, viena ES mastu surengta FRA apklausa (EU-MIDIS), per kurią apklausta 23 500 imigrantų ir tautinių mažumų grupių narių 27 ES valstybėse narėse, atskleidė stulbinamai didelį nusikaltimų, apie kuriuos nepranešama, skaičių. Iš visų asmenų, kurie patyrė rasistinius išpuolius arba grasinimus, 65 % apie įvykusį incidentą nepranešė policijai, o daugiau nei pusė jų (55 %) teigė, kad taip elgėsi dėl to, kad „nepasitikimi“ policija. Jei policijai nepranešama apie nusikaltimus, gali būti sunku susidaryti realų vaizdą apie nusikalstamumą, todėl policijai tampa dar sudėtingiau saugoti visuomenę, o aukų pagrindinėms teisėms iškyla pavojus. Saugodami visų piliečių pagrindines teises, policijos pareigūnai didina visų visuomenės narių pasitikėjimą, todėl daugiau asmenų praneša apie nusikaltimus, veiksmingiau kovoja su nusikalstamumu, užtikrinamas didesnis teisingumas aukų atžvilgiu ir mažinama įtampa visuomenėje.

Prancūzijos Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos 12 straipsnis

Žmogaus ir piliečio teisėms garantuoti būtinos valstybės jėgos struktūros; todėl šios jėgos struktūros yra sukurtos tarnauti visiems, o ne tam, kad būtų naudojamos asmenų, kurioms jos patikėtos, konkrečioms tikslams.

Šio mokymo vadovo pagrindą sudaro keturi esminiai principai: išsamus ir teigiamas požiūris į žmogaus teises; policijos veikla žmogaus teisių požiūriu, kurią vykdant paisoma apsaugos ir pagarbos reikalavimų; praktinis požiūris į konkrečių situacijų analizę ir dėmesys žmogaus teisių įsisavinimui.

Pirmasis principas padeda aiškiai suprasti, kad policija – tai visų pirma jėgos struktūra, padedanti įgyvendinti žmogaus teises, kurios sudaro kiekvienos demokratinės ir teisingos visuomenės pagrindą. Žmogaus ir pagrindinės teisės taip pat galioja policijos pareigūnams, todėl jos turi įgalinamąjį poveikį. Šios pamatinės nuostatos dažnai sukelia nuostabą dalyviams, kurie paprastai tikisi sulaukti kritikos už savo darbą. Dalyviai nuogaustauja, kad sulauks „smūgio“ iš „žmogaus teisių moralės klubo“ – būtent dėl šios priežasties jie laikosi gynybinės pozicijos, kuri kenkia mokymo veiksmingumui. Todėl esminis mokymo kurso aspektas ir uždavinys – įveikti tikėtiną skepticizmą ir sukurti teigiamą požiūrį į žmogaus teises.

Antrasis principas atspindi faktą, kad daugumoje Europos Sąjungos (ES) šalių policija vis dažniau traktuojama kaip paslaugų teikėja visuomenei, t. y. žmogaus teises sauganti organizacija. Tačiau policijos pareigūnai kasdien sprendžia keblią ir sudėtingą užduotį stengdamiesi išlaikyti pusiausvyrą tarp dviejų pareigų – saugoti ir gerbti žmogaus teises, pvz., tais atvejais, kai jie veikia siekdami apsaugoti asmenis nuo kankinimų ar netinkamo elgesio kilus smurtui šeimoje. Pavyzdžiui, užtikrindami žmogaus teisių apsaugą policijos pareigūnai privalo griežtai taikyti proporcingas priemones, ypač tais atvejais, kai reikia spręsti, ar naudoti jėgą. Didžiausias žmogaus teisėmis grindžiamas policijos veiklos uždavinys – saugoti žmogaus teises taikant mažiausiai intervencines priemones.

Vadove pateikiamas praktinių analizės priemonių rinkinys, kuris turėtų padėti suprasti, kaip šį uždavinį spręsti kasdieniame policijos darbe. Naudojantis vadovu dalyviai bus palaipsniui supažindinami su konkrečiomis policijai aktualiomis situacijomis žmogaus teisių požiūriu, taip siekiant išmokyti juos analizuoti ir spręsti situacijas, su kuriomis jie gali susidurti ateityje.

Galiausiai vadove aiškiai nurodoma, kad pagrindinės teisės negali būti prilyginamos teisiniams standartams. Tokie standartai yra esminės svarbos, tačiau išsamus žmogaus teisių supratimas neapsiriboja vien teisės aktų išmanymu. Tam taip pat reikia atitinkamų gebėjimų ir požiūrio. Labai svarbu pamatyti, kaip policijos pareigūnas bendrauja su visuomene ir kokiomis nuostatomis ir požiūriu vadovaujasi priimdamas sprendimus. Žmogaus teisių įsisavinimas per švietimą yra sudėtingas ir įvairialypis procesas, tačiau labai svarbus, atsižvelgiant į sprendimus, kuriuos dažnai žaibišku greičiu privalo priimti policijos pareigūnai.

Šis mokymo vadovas parengtas remiantis ES veiksmų teisingumo ir vidaus reikalų srityje gairėmis, dar vadinamomis Stokholmo programa¹, kuriomis siekiama garantuoti saugumą, stiprinti policijos bendradarbiavimą, puoselėti tikrą ES masto teismų ir teisėsaugos kultūrą ir saugoti fizinių asmenų pagrindines² teises. Šiose gairėse atkreipiamas dėmesys į mokymo poreikį siekiant šių tikslų.

1. Europos Vadovų Taryba (2010), Stokholmo programa, skelbiama adresu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:LT:PDF>.

2. Šiame vadove terminai „pagrindinės teisės“ ir „žmogaus teisės“ vartojami pakaitomis.

Europos Komisija priėmė Komunikatą dėl Europos teisėsaugos pareigūnų mokymo sistemos³. Mokymas yra įtrauktas į kelių specializuotų teisingumo ir vidaus reikalų srities ES agentūrų įgaliojimų sritį. Europos Sąjungos teisėsaugos mokymo agentūra (CEPOL) yra didžiausia ES policijos mokymo agentūra, o Europos teisėsaugos agentūra (Europol) rengia specializuotus policijos mokymo kursus. Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūra (*Frontex*) rengia bendras bazinio mokymo programas ir mokymo standartus, kurie taikomi ES sienų apsaugos pareigūnų mokymo akademijose.

Šis FRA vadovas papildo šių agentūrų darbą. Rinkdama ir analizuodama duomenis, kuriuose gali būti naudingų įrodymų, padedančių formuoti agentūrų atsakomuosius veiksmus, pvz., išsamiai aptardama aukų padėti, FRA laikosi pagrindinėmis teisėmis grindžiamo požiūrio.

„Žmogaus teisės yra prigimtinių kiekvieno asmens teisės. Jos nepriklauso nuo to, kur mes gimėme. Jas įgyjame gimdami. Žmogaus teises turime, nes esame žmonės. Žmonėmis esame net jei neturime paso, vizos arba leidimo gyventi.“

Michael O'Flaherty, FRA direktorius

3. 2013 m. kovo 27 d. Komunikatas dėl Europos teisėsaugos pareigūnų mokymo sistemos, COM/2013/0172. „Šios žinios turėtų apimti veiksmingo teisėsaugos bendradarbiavimo principus, pagrindines teises <...>“, p. 6; skelbiamas adresu <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/document/COM20130172.do?appLng=LT>.

Kaip naudotis vadovu?

Šiame vadove pateikiami pagrindiniai praktinės ir į mokymo dalyvį orientuotos policijos ir žmogaus teisių mokymo programos elementai. Norėdami daugiau dėmesio skirti konkretiems klausimams, dėstytojai turės papildyti šią medžiagą kitais šaltiniais.

Šeši moduliai ir siūlomos mokymo veiklos rūšys turėtų būti pasirenkami atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes ir mokymo aspektus (turimą laiką, tikslinę auditoriją, šalies aplinkybes), visų pirma įvertinant tikslinę auditoriją ir nustatant tikslus: koks yra dalyvių supratimas, požiūris ir patirtis? Kokius tikslus reikėtų pasiekti?

Prie kiekvieno modulio pateikiamas trumpas instruktažas dėstytojams, kuriame paaiškinami pagrindiniai aspektai ir nurodoma, ką privaloma žinoti, siekiant sėkmingai pateikti modulio turinį. Pateikiama papildomų šaltinių nuorodų.

Vadovą reikia pritaikyti prie konkrečių kiekvienos šalies aplinkybių. Nors dauguma pateiktų teismo praktikos pavyzdžių yra Europos Žmogaus Teisių Teismo bylos, todėl jos aktualios visoms Europos šalims, tačiau reikėtų pridėti konkrečiai šaliai būdingą medžiagą, policijos taisykles ir nacionalinės teisės aktus.

1 priede galima rasti papildomų planų, kaip modulius pritaikyti dviejų su puse dienos arba trijų dienų trukmės praktiniams seminarams.

Vadovo struktūra

Vadovą sudaro šeši moduliai, kuriuose aptariami pagrindiniai žmogaus teisėmis grindžiamo požiūrio į policijos veiklą elementai, įskaitant priedų rinkinius, kuriuose pateikiama papildoma medžiaga.

- 1 modulis. Žmogaus teisių pagrindai.
- 2 modulis. Policijos veikla žmogaus teisių požiūriu.
- 3 modulis. Žmogaus teisių analizė – pareiga gerbti ir saugoti.
- 4 modulis. Kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo uždraudimas.
- 5 modulis. Įvairovė, lygybė ir nediskriminavimas.
- 6 modulis. Policijos pareigūnų žmogaus teisės.
- Prieduose pateikiama ši medžiaga: praktinių seminarų programos; pagrindinės gairės dėstytojams; patarimai rengiantis atvejo tyrimui; apibendrinta praktika

Modulių struktūra

Kiekvieną modulį sudaro trys dalys:

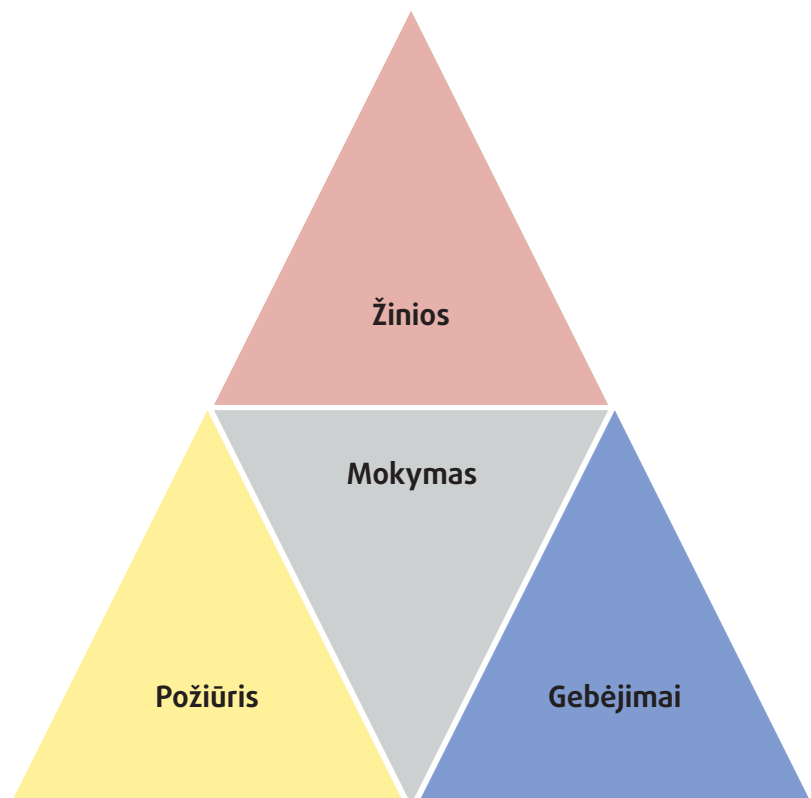
- **Įvadas ir mokymo veiklos (veiklos rūšių) aprašymas:** tikslai (žinios, požiūris, gebėjimai), reikalavimai (laikas, medžiaga, aplinka) ir veiklos aprašymas bei dalijamoji medžiaga.
- **Trumpas instruktažas:** išsami informacija apie mokymo veiklos orientavimą, įskaitant mokymo patarimus.
- **Papildoma medžiaga:** papildoma informacija, kuri gali būti naudojama mokymo veiklai ir trumpam instruktažui papildyti.

Tam tikruose moduluose šioje skiltyje taip pat aprašoma papildoma veikla, kurios galima imtis išplėstiniuose mokymo kursuose, būtent kai kurių Europos policijos akademijų gerosios patirties pavyzdžiai. Paprastai tokia veikla yra platesnio turinio ir gali būti naudojama kaip įkvėpimo šaltinis integruojant žmogaus teisių temas į policijos akademijų mokymo programas.

Žmogaus teisių mokymas ir policijos veikla – žmogaus teisių mokymo trikampis⁴

Sudėtingoje žmogaus teisių srityje nėra iš anksto paruoštų atsakymų ar kontrolinių sąrašų, kuriais reikia vadovautis. Policijos pareigūnai privalo užtikrinti, kad jų darbas ir veiksmai atitiktų žmogaus teisių gaires; jiems tenka sudėtinga užduotis kiekvienoje konkrečioje situacijoje veikti savo nuožiūra ir atsižvelgti į prieštaraujančius interesus. Jiems padės trys aspektai: žinios, gebėjimai ir požiūris. Kiekvieno modulio mokymo veikla parengta atsižvelgiant į žmogaus teisių mokymo trikampio koncepciją:

Toliau nurodyti baziniai gebėjimai gali būti įvardijami kaip pageidautini policijos pareigūnų žmogaus teisių mokymo rezultatai.

4. „Žmogaus teisių mokymo trikampis“ yra nusistovėjusi koncepcija, kuri apima žinias (teoriją), gebėjimus ir požiūrį (praktiką); šią koncepciją galima rasti įvairiuose žmogaus teisių mokymo leidiniuose, pvz.: *Human rights, education and global responsibilities* (1992); *Understanding Human Rights, Manual on human rights education* (2006); *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, parengta pagal W. Süntinger (2005), kuris yra ir šio vadovo bendraautorius; atnaujinta atsižvelgiant į ESBO / ODIHR Gaires dėl žmogaus teisių dėstymo teisės saugos pareigūnams, 2012 m. rugsėjis.

Žinios – dalyviai turėtų suprasti žmogaus teisių funkciją visuomenėje; (istorinę) žmogaus teisių raidą; žmogaus teisių principus (visų pirma būtinumo ir proporcingumo principus, nediskriminavimo principą, valstybės pareigas gerbti ir saugoti žmogaus teises, universalumo ir nedalumo principus); pagrindines žmogaus teisių apsaugos sistemos dalis; žmogaus teisių normų, susijusių su jų darbu, turinį (įskaitant visišką kankinimo uždraudimą); svarbius tarptautinius žmogaus teisių dokumentus; žinoti, kokios organizacijos ir institucijos veikia žmogaus teisių srityje; suprasti žmogaus teisėmis grindžiamos policijos veiklos tikslus ir požymius demokratinėje visuomenėje.

Gebėjimai – dalyviai turėtų gebėti: taikyti žmogaus teisių principus (ypač būtinumo ir proporcingumo principus) praktiniame darbe; profesionaliai bendrauti su bendruomene ir išorės suinteresuotaisiais subjektais, įskaitant mažumų bendruomenes; formuluoti ir pateikti įtikinamus argumentus; analizuoti realaus gyvenimo situacijas žmogaus teisių požiūriu, įskaitant žmogaus teisių pažeidimų išaiškinimą; taikyti konfliktų valdymo ir (arba) sprendimo įgūdžius; reaguoti į kritiką; apmąstyti savo tapatybę; diskutuoti žmogaus teisių, įvairovės ir policijos veiklos klausimais; atlikti žmogaus teisių analizę savo aplinkoje, taip pat atsižvelgiant į organizacijos struktūrą ir praktiką.

Požiūris – dalyviai turėtų apsvarstyti šiuos aspektus: pagarba sau ir kitiems atsižvelgiant į visų asmenų orumą; įsipareigojimas laikytis lygybės lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių požymių, kalbos, religijos ar įsitikinimų, politinės ar bet kurios kitos nuomonės, priklausymo tautinei mažumai, turto, gimimo vietos, negalios, amžiaus arba lytinės orientacijos ir pan. atžvilgiu; pasitikėjimas vertinant žmogaus teises kaip policijos darbo tikslą ir pagrindą; savo atsakomybės žinojimas; įsijautimas į kitų asmenų, visų pirma mažumų, padėtį; atvirumas; išorės suinteresuotųjų subjektų, įskaitant bendruomenes ir stebėjimo institucijas, vertinimas ir bendradarbiavimas su jais; atvirumas apmąstymams; noras mokytis iš klaidų; tinkamas požiūris į kritiką; visuomenės įvairovės ir jos poveikio policijos veiklai pripažinimas.

Mokymo patarimas: užtikrinkite, kad mokymas būtų prasmingas

Socialinių mokslų srities tyrimai parodė, kad žmogaus teisių mokymo kursai, – jei jie vykdomi izoliuotai, – turi tik nedidelį poveikį. Mokymas turi būti integruotas į platesnį struktūrinį ir organizacinį kontekstą. Turi būti aiškiai pripažįstama, kad žmogaus teisės yra labai svarbios, jų reikia paisyti vykdant vidaus sprendimų priėmimo procesus, pvz., susijusius su personalo atranka, kvalifikacijos kėlimu, komunikavimo ir informavimo strategijomis, vadovybės ir vadovų funkcijomis ir drausmės procedūromis. Organizacijoje vyraujančios realijos gali trukdyti siekti žmogaus teisių srities mokymo tikslų. Jeigu mokymas naudojamas kartu su kitomis organizacijos kultūros struktūrinėmis priemonėmis, poveikis bus daug didesnis.

Šaltinis: Jungtinių Tautų (JT) vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras (OHCHR) (2011 m.).

Vadovo rengimas

Siekdama užtikrinti kuo tikslingesnį darbą švietimo ir mokymo žmogaus teisių srityje, FRA konsultavosi su daugiau nei 80 subjektų ir (arba) institucijų, – įskaitant Europos Komisiją, nacionalines žmogaus teisių institucijas (NŽTI), tarptautinius ir nacionalinius švietimo ir mokymo žmogaus teisių srityje subjektus ir nevyriausybinės organizacijos (NVO), – ir šiuo tikslu rengė pagal įvairias metodikas parengtas internetines apklausas, pokalbius telefonu, asmeninius susitikimus ir praktinius seminarus. Konsultacijos, be kita ko, vyko su: 19 policijos akademijų (Austrijoje, Belgijoje, Kipre, Danijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Vengrijoje, Airijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Maltoje, Nyderlanduose, Lenkijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje, Ispanijoje, Švedijoje ir Jungtinėje Karalystėje); tarptautinėmis organizacijomis, turinčiomis patirties policijos veiklos ir žmogaus teisių srityje, pvz., Europos Taryba ir Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO) ir jos demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biurais (ODIHR), ir specializuotomis įstaigomis, kurių įgaliojimai apima policijos veiklą ir mokymą, pvz., Europos policijos koledžų asociacija (AEPC), Europos Sąjungos teisėsaugos mokymo agentūra (CEPOL), Europos policijos biuru (Europolu), Tarptautine kriminalinės policijos organizacija (Interpolu) ir Jungtinėje Karalystėje įsikūrusia Nacionaline policijos tobulinimo agentūra, kurios atstovai dalyvavo parengiamajame praktiniame seminare ir atkreipė dėmesį į poreikį rengti tikslingus pagrindinių teisių mokymo kursus.

Respondentai nurodė, kad žmogaus teisių mokymo reikšmė, atsižvelgiant į bendrą policijos mokymą, įvairiose ES šalyse skiriasi. Siekiant didinti tokio mokymo žinomumą, reikia išspręsti tam tikrus uždavinius. Žmogaus teisių mokymas policijoje gali vykti neformaliai ir būti grindžiamas savanorišku dalyvavimu. Subjektai, su kuriais buvo konsultuojamasi, pabrėžė, kad ES valstybių narių policijos akademijos per mažai keičiasi su žmogaus teisių mokymu susijusia praktika ir per mažai bendradarbiauja su išorės žmogaus teisių mokymo paslaugų teikėjais, pvz., NVO ar NŽTI. Jie taip pat nurodė, kad žmogaus teisių mokymas policijoje nebūtinai padeda išspręsti nusistovėjusį interesų konfliktą tarp pareigų vykdytojų (policijos) ir teisių turėtojų (visuomenės narių).

FRA sudarė sutartis su dviem žmogaus teisių konsultantais ir patyrusiais policijos dėstytojais Gudrun Rabussay-Schwald ir Walteriu Suntingeriu, kad jie parengtų šio mokymo vadovo projektą, kurį paskui peržiūrėjo FRA.

Projekto rankraštį 2011 m. gegužės mėn. recenzavo įvairūs žmogaus teisių ir policijos mokymo ekspertai. Norime jiems padėkoti už jų vertingą indėlį: Anja Bienert (Nyderlandų „Amnesty international“ Policijos ir žmogaus teisių programos direktorė); Michiel Holthackers (AEPC, Policijos akademija, Nyderlandai); Karl-Heinz Grundböck (Austrijos vidaus reikalų ministerijos atstovas spaudai); Andre Konze (Šiaurės Reino-Vestfalijos policijos akademijos pulkininkas, Vokietija); Reinhard Kreissl (Austrijos Teisės sociologijos ir kriminologijos instituto baudžiamosios teisės sociologas); Marina Narvaez (patarėja kovos su terorizmu klausimais, ESBO / Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuras (ODIHR)); Cristina Sganga (nepriklausoma žmogaus teisių konsultantė ir policijos dėstytoja) ir Murat Yıldız (ESBO Strateginių policijos klausimų skyriaus patarėjas mokymo klausimais). Per antrąjį kokybės užtikrinimo etapą vadovo projekto modulius bandomuosiuose mokymo kursuose išbandė 12 ES valstybių narių (Austrijos, Belgijos, Bulgarijos, Prancūzijos, Vokietijos, Graikijos, Lietuvos, Lenkijos, Portugalijos, Slovakijos, Švedijos ir

Jungtinės Karalystės), taip pat Kroatijos policijos akademijų dėstytojai. Taip pat dėkojame W. Süntingeriui už jo, kaip eksperto, nuomones dėl jo knygoje naudojamų analizės schemų, pastabų ir teksto formuluočių, kurios buvo pritaikytos prie šio vadovo turinio. Vadove naudojama atitinkamai pritaikyta „Kovos su šmeižtu lygos“ instituto „A World of Difference“ mokymo apie įvairovę medžiaga ir užduotys, kurias parengė: W. Süntinger, G. Rabussay-Schwald, Rafael Behr, Günther Berghofer (Austrijos aukštas policijos pareigūnas), Gamal Turawa (Londono policijos tarnybos konsultantas pokyčių skatinimo klausimais ir dėstytojas, Jungtinė Karalystė), ir mokymo patarimai, kuriuos parengė Thomas Greis (Austrijos policijos akademija), Andre Konze (Šiaurės Reino-Vestfalijos policijos akademijos pulkininkas, Vokietija); Maria Knutsson (Švedijos nacionalinio policijos koledžo vyresnioji lektorė); Remo Pusca (Austrijos policijos akademija), Oliver van Wrochem (Nojengamo koncentracijos stovyklos memorialo tyrimų centro vadovas) ir Ulrike Pastoor.

Norėtume nuoširdžiai padėkoti buvusiam AEPC prezidentui Maurice Petit, kuris žmogaus teises įtraukė į AEPC darbotvarkę ir užmezgė nacionalinių policijos akademijų ir FRA ryšius. Taip pat dėkojame Liono policijos akademijai *École Nationale Supérieure de la Police* (ENSPI), kurioje Jean-Marie Fiquet padėjo surengti bandomuosius mokymo kursus.

Per trečiąjį etapą dėstytojai, kurie nedalyvavo rengiant vadovo projektą, naudojos vadovu bendruose CEPOL ir FRA mokymo kursuose, surengtuose 2011 m. rugsėjo mėn. Bramshile (Jungtinė Karalystė). Dėkojame CEPOL už galimybę surengti šį mokymo renginį, kuris buvo pirmasis iš daugybės bendrų CEPOL ir FRA surengtų mokymo renginių.

Šio proceso metu FRA leido naudotis platforma, kurioje galima keistis informacija, dalytis patirtimi ir pareikšti nuomonę dėl mokymo poreikių. Siekiant palengvinti tokį dalijimąsi žiniomis, vadove pateikiama devynios su žmogaus teisių mokymu susijusios užduotys, kurias šiuo metu naudoja ES nacionalinės policijos akademijos: Austrijoje, Vokietijoje (trys praktikos pavyzdžiai), Škotijoje, Švedijoje ir Jungtinėje Karalystėje, taip pat „ILGA Europe“ ir ESBO / ODIHR.

Be suinteresuotųjų subjektų dalyvavimo, FRA teisiųjų ir socialinių mokslų ekspertai atliko svarbų didelio masto tyrimą ir priėjo prie išvados, kad būtinas tikslingas ir pritaikytas policijos mokymas, kuriame būtų derinami saugumo klausimai ir nediskriminavimo principai. Kad būtų patenkinti įvairių visuomenės sluoksnių poreikiai, šiuolaikinės policijos koncepcijų ES pagrindą turi sudaryti vienodu pasitikėjimu visomis visuomenės grupėmis grindžiami santykiai. Žmogaus teisių užtikrinimas yra neišvengiama ir būtina tokio pasitikėjimo sąlyga, be to, kuriant tokį pasitikėjimą, būtina, kad policija imtųsi aktyvesnio ir labiau į paslaugas orientuoto vaidmens.

Tokiam policijos darbui svarbūs toliau išvardyti FRA leidiniai.

Pagrindinės teisės prie Europos pietinių jūrų sienų (2013 m.)

Šioje FRA ataskaitoje nagrinėjama pačių svarbiausių asmens teisių – teisės į gyvybę ir teisės nebūti grąžintam ten, kur vykdomi kankinimai, persekiojimai ar nežmoniškas elgesys, – padėtis prie Europos pietinių jūros sienų. Joje nagrinėjamos jūrų sienos stebėjimo ir išlaisvinimo procedūros, taip pat bendrieji klausimai, pvz., ES politika, mokymas ir *Frontex* koordinuojamos operacijos, taip pat nagrinėjama ES valstybių narių, kuriose tyrimas atliktas (t. y. Kipras, Graikija, Italija, Malta ir Ispanija) praktika. Šioje ataskaitoje, sudarant su pagrindinėmis teisėmis susijusių uždavinių žemėlapią prie Europos pietinių jūrų sienų ir nustatant perspektyvią praktiką, ketinama pateikti patarimus ES ir valstybių narių lygmeniu veikiantiems ES politikos formuotojams ir specialistams.

EU-MIDIS ataskaita *Data in Focus* Nr. 6 „Mažumų atstovai kaip nusikaltimų aukos“ (2012 m.)

EU-MIDIS ataskaitoje *Data in Focus* Nr. 6 pateikiami duomenys apie respondentų viktimizacijos patirtį, susijusią su penkių rūšių nusikaltimais: transporto priemonės vagystė arba vagystė iš transporto priemonės; įsilaužimas arba bandymas įsilaužti; asmeninio turto vagystė nenaudojant jėgos ar grasinimų (asmens apvogimas); užpuolimas arba grasinimas ir sunkios formos priekabiavimas. Visų EU-MIDIS apklausoje dalyvavusių grupių nusikalstamos viktimizacijos vidutinis lygis buvo 24 %, kitaip tariant, kas ketvirtas mažumos grupės asmuo teigė, kad bent kartą per 12 mėnesių iki apklausos tapo nusikaltimo auka. Labiau pastebimos mažumų grupės, t. y. grupės, kurios vizualiai labiau skiriasi nuo gyventojų daugumos, EU-MIDIS apklausoje vidutiniškai praneša apie aukštesnę viktimizacijos lygį, palyginti su imigrantų ar mažumų grupėmis, kurios yra panašesnės į gyventojų daugumą. Tačiau po šiais rezultatais slypi dideli skirtumai, kurie priklauso nuo ES valstybės narės, kurioje gyvena bendros respondentų grupės, pvz., romai arba atvykėliai iš Užsachario Afrikos.

Dėmesys neapykantos nusikaltimams Europos Sąjungoje. Aukų teisių pripažinimas (2012 m.)

FRA tyrimas rodo, kad, nepaisant rimtų valstybių narių pastangų panaikinti diskriminacijos ir netolerancijos priežastis, Europos Sąjungoje (ES) diskriminacija ir netolerancija išlieka. Išankstinio nusistatymo skatinamas žodinis užgauliojimas, užpuolimai ir žmogžudystės yra nukreiptos į visus ES visuomenės narius – nuo matomų mažumų iki neįgaliųjų. Tokių neapykantos nusikaltimų (šis terminas pernelyg abstraktus apibūdinant šį nerimą keliantį reiškinį) vykdytojų yra visuose visuomenės sluoksniuose. Jų nusikaltimai sukelia nesuskaičiuojamą

žalą aukoms, šeimoms ir visai visuomenei, todėl reikia kuo skubiau apsvarstyti, kaip geriausia reaguoti. FRA ataskaitos paskirtis – padėti ES ir jos valstybėms narėms spręsti šių pagrindinių teisių pažeidimų problemą užtikrinant didesnę jos matomumą ir neleidžiant nusikaltėjams išvengti atsakomybės. Tai reiškia, kad aukos ir liudytojai turi būti skatinami pranešti apie tokius nusikaltimus ir labiau pasitikėti baudžiamosios justicijos sistemos gebėjimu ryžtingai ir veiksmingai spręsti jų problemas.

Data in Focus ataskaita Nr. 4 „Policijos sulaikymai ir mažumos“

EU-MIDIS – tai pirmoji ES masto apklausa, kurioje imigrantai ir etninių mažumų grupės apklausiamos apie jų kasdien patiriamą diskriminaciją ir nusikalstamą viktimizaciją; atlikus šią apklausą, nustatyta, kad policija mažumoms priklausančius asmenis Belgijoje, Prancūzijoje, Vengrijoje, Vokietijoje, Graikijoje ir Ispanijoje sulaiko daug dažniau nei ten pat gyvenančius gyventojų daugumos atstovus. Mažumų grupėms priklausantys asmenys, kurie mano, kad policija juos sulaiko dėl jų etninės kilmės arba dėl to, kad jie yra atvykėliai iš kitos

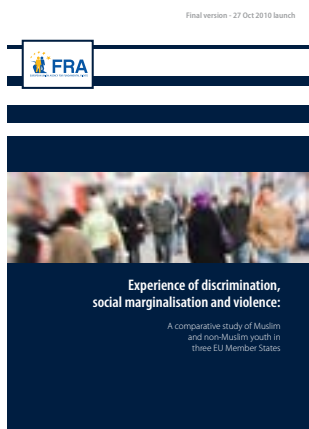
šalies, mažiau pasitiki policija, palyginti su mažumomis, kurios mano, kad sulaikymas nebuvo susijęs su jų priklausymu mažumai.

Siekiant veiksmingiau palaikyti viešąją tvarką. Diskriminacinio etninio skirstymo samprata ir prevencija. Vadovas (2010 m.)

Atvejais, kai asmuo sulaikomas tik arba iš esmės dėl jo rasės, tautybės arba religijos, yra laikomi diskriminaciniu skirstymu etniniu pagrindu. Dėl tokios praktikos gali didėti tam tikrų ES bendruomenių atskirtis, o policijos veikla gali tapti ne tokia efektyvi. FRA vadovo paskirtis – padėti policijai spręsti diskriminacinio skirstymo etniniu pagrindu problemą ir jos išvengti, be to, vadovas sukurtas taip, kad jį būtų galima naudoti kaip policijos veiklos veiksmingumo didinimo priemonę.

Diskriminacijos, socialinės marginalizacijos ir smurto patirtis. Jaunų musulmonų ir ne musulmonų padėties lyginamoji analizė (2010 m.)

Socialinė marginalizacija ir diskriminacija stipriai veikia bet kurią visuomenę – abi šias problemas reikia spręsti prioritetine tvarka, nes jos tiesiogiai susijusios su jaunimo smurtavimu. Šis tyrimas rodo, kad trijose ES valstybėse narėse – Prancūzijoje, Ispanijoje ir Jungtinėje Karalystėje – veiksniai, kuriais galima paaiškinti jaunimo polinkį smurtauti arba smurtinius veiksmus, iš esmės sutampa. Pagrindiniai veiksniai, kuriuos galima susieti su smurtiniu elgesiu, yra vyriškoji lytis, priklausymas jaunų nusikaltėlių grupei, patiriama diskriminacija ir socialinė marginalizacija;

įvertinus šiuos veiksnius matyti, kad religiniai įsitikinimai ir (arba) priklausymas religinei bendruomenei aiškinant smurtinį elgesį neturi jokios reikšmės. Išvados yra pagrįstos 3 000 12–18 metų vaikų apklausa, kurią FRA 2008–2009 m. atliko Prancūzijoje, Ispanijoje ir Jungtinėje Karalystėje – trijose valstybėse narėse, kurios patyrė teroristinius išpuolius, susijusius su radikaliuoju islamu, arba neramumais miestuose, kuriuos sukėlė jauni daugiausia musulmoniškos kilmės imigrantai.

1 MODULIS. ŽMOGAUS TEISIŲ PAGRINDAI

Ižanginis žodis	23
Veikla: žmogaus teisių pagrindų supratimas.....	24
Dalijamoji medžiaga. Pagrindinės žmogaus teisių idėjos ir sąvokos.....	26
Trumpas instruktažas	27
1. Kas yra žmogaus teisės?	27
2. Kokios yra žmogaus teisių rūšys?	28
3. Kam naudojamos žmogaus teisės?	29
4. Kokios pareigos yra susijusios su žmogaus teisėmis?	30
5. Kokiuose teisės aktuose yra įtvirtintos žmogaus teisės ir kaip užtikrinama jų stebėseną?	33
Papildoma medžiaga	36

Žmogaus teisių pagrindai

Ižanginis žodis

Šiame modulyje pristatomos pagrindinės žmogaus teisių sąvokos ir savybės, atsižvelgiant į jų etines ir istorines šaknis ir šiuolaikinę jų formą ir įgyvendinimą. Jame nagrinėjamos naudojamos teisinės priemonės ir vartojama terminologija, taip pat supažindinama su žmogaus teises saugančiomis ir skatinančiomis organizacijomis ir mechanizmais.

Modulyje atkreipiamas dėmesys į keletą esminių žmogaus teisių aspektų, įskaitant pagrindinę visaapimančią žmogaus orumo sąvoką, ir išvardijamos konkrečios teisės, kurias apima ši sąvoka. Jame paaiškinamos dvi valstybių pareigos gerbti ir saugoti žmogaus teises: „pagarba“ – tai neigiama pareiga susilaikyti nuo veiksmų, kuriais būtų ribojamos žmogaus teisės, o „apsauga“ – tai teigiama pareiga imtis veiksmų, siekiant užtikrinti naudojimąsi žmogaus teisėmis.

Veikla suplanuota taip, kad skatintų bendrą diskusiją apie žmogaus teisių vaidmenį ir tikslą šiuolaikinėje visuomenėje, vėliau, kituose moduluose, dėmesys sutelkiamas į konkrečius su policija susijusius žmogaus teisių aspektus. Pirmieji klausimai diskusijoms susiję su neteisiniu požiūriu į žmogaus teises. Paskui užduodami klausimai, kuriais siekiama paskatinti diskusijas apie žmogaus orumą ir konkrečias teises, žmogaus teisių paskirtį ir pareigas, kurios atsiranda kartu su šiomis teisėmis.

Klausimuose įvardijami esminiai aspektai, susiję su visuomenės ir valstybės principais, organizacine struktūra ir funkcija, ir gali sukelti karštas diskusijas.

Veikla: žmogaus teisių pagrindų supratimas

Uždavinys

Šia veikla siekiama išplėsti dalyvių supratimą apie žmogaus teisių pagrindus, įskaitant svarbiausias sąvokas ir tai, kaip jos taikomos.

Tikslai:

Žinios

- suprasti pagrindinę žmogaus teisių idėją ir šių teisių funkcijas;
- suprasti pagrindines žmogaus teisių sąvokas ir su jomis susijusias pareigas;
- susipažinti su žmogaus teisių vystymosi istorija;
- susipažinti su svarbiausiais tarptautiniais žmogaus teisių dokumentais ir apsaugos mechanizmų rūšimis.

Požiūris

- pripažinti pagrindinę žmogaus teisių vertę, įskaitant jų teisinę ir politinę svarbą, ir tai, kad žmogaus teisės yra taikios visuomenės pagrindas ir padeda užtikrinti teisingą gyvenimą visiems.

Gebėjimai

- nustatyti su policijos darbu susijusias žmogaus teises.

Reikalavimai:

- laikas: 40–60 minučių;
- medžiaga:
 - dalijamoji medžiaga, įskaitant diskusijų klausimus;
 - neprivaloma: „Power Point“ pranešimai ir projektorius;
- patalpos: auditorija ir dvi darbo grupėms skirtos salės;
- grupės dydis: ne daugiau kaip 20–25 asmenys.

Veiklos aprašymas: žmogaus teisių pagrindų supratimas

- 1 Pristatykite šios veiklos uždavinį ir tikslus.
- 2 Padalykite dalijamąją medžiagą apie pagrindines žmogaus teisių idėjas ir sąvokas.
- 3 Suskirstykite dalyvius į grupes po 4–6 asmenis ir paprašykite, kad kiekviena grupė aptartų vieną arba du teiginius. Atsižvelgiant į teiginius, kuriuos prašoma aptarti, grupėms skiriamos 30–45 minutės. Užtikrinkite, kad grupės paskirtų pranešėją, kuris diskusijų rezultatus pristatytų auditorijoje.
- 4 Atsakykite į visus darbo grupės dalyviams kylančius klausimus.
- 5 Pasirūpinkite, kad grupės savo darbą pristatytų auditorijoje.
- 6 Visi kartu aptarkite rezultatus, apsvarstykite, ko išmokote.
- 7 Apibendrinkite pagrindinius punktus ir, remdamiesi trumpo instruktažo skiltyje pateikta informacija, pateikite kitus reikiamus duomenis.

Dalijamoji medžiaga. Pagrindinės žmogaus teisių idėjos ir sąvokos

Klausimai diskusijoms

- 1. „Elkitės su kitais taip, kaip norėtumėte, kad kiti elgtųsi su jumis.“**
 - Koks yra auksinės taisyklės ir žmogaus teisių ryšys? Kur matote bendrą pagrindą, o kur skirtumus?
 - Ar manote, kad žmogaus teisės yra visuotinai taikomos?
- 2. „Žmogaus teisių idėja tokia pat paprasta kaip ir galinga: su žmonėmis reikia elgtis oriai.“**

John Ruggie, JT specialusis pranešėjas verslo ir žmogaus teisių klausimais, JT verslo ir žmogaus teisių pagrindiniai principai.

 - Ar sutinkate su šiuo teiginiu? Paaiškinkite, kodėl su juo sutinkate arba nesutinkate.
 - Ar žinote kokių nors kitų trumpų formuluočių, kuriomis išreiškiama pagrindinė žmogaus teisių idėja?
- 3. „Visų žmonių giminės narių prigimtinio orumo ir lygių bei neatimamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas.“**

Jungtinės Tautos, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948 m.

 - Ar sutinkate su šiuo teiginiu? Paaiškinkite, kodėl su juo sutinkate arba nesutinkate.
 - Ar galite įvardyti kurį nors kitą laisvės, teisingumo ir taikos pagrindą?
- 4. „Kiekvieno politinio susivienijimo tikslas – saugoti prigimtines ir neatimamas žmogaus teises. Šios teisės – tai laisvė, nuosavybė, saugumas ir pasipriešinimas priespaudai.“**

Prancūzijos Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos 2 straipsnis, 1789 m.

 - Ar ši valstybės tikslų koncepcija vis dar aktuali šiandien?
 - Kokius kitus valstybės tikslus galite įvardyti?
- 5. „Dabar pernelyg dažnai kalbama apie teises. Žmonės pamiršo apie pareigas, kurias jie turi vienas kitam ir visuomenei.“**
 - Ar sutinkate su šiuo teiginiu? Paaiškinkite, kodėl su juo sutinkate arba nesutinkate.
 - Koks yra teisių ir pareigų ryšys?

Trumpas instruktažas

Šiame trumpame instruktaže pagal toliau nurodytą struktūrą pateikiama naudinga informacija, kurią galima panaudoti baigiant aptarti dalijamojoje medžiagoje nurodytus klausimus ir užbaigiant pagrindines mokymo diskusijas dėl žmogaus teisių pagrindų.

1. Kas yra žmogaus teisės?
2. Kokios yra žmogaus teisių rūšys?
3. Kam naudojamos žmogaus teisės?
4. Kokios pareigos yra susijusios su žmogaus teisėmis?
5. Kokiuose teisės aktuose yra įtvirtintos žmogaus teisės ir kaip užtikrinama jų stebėseną?

1. Kas yra žmogaus teisės?

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 straipsnis

Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems yra suteiktas protas ir sąžinė, ir jie turi elgtis vienas su kitu kaip broliai.

Daugybę amžių žmogaus teisių pagrindinius principus tyrė įvairių filosofinių kryptių ir religijų atstovai iš viso pasaulio. Vienas pagrindinių su žmogaus teisėmis susijusių filosofinių klausimų yra:

Kaip turėtume elgtis vienas su kitu?

Pagal auksinę taisyklę, kuri yra antikos laikais susiformavęs etinis principas, atsakymas į šį klausimą, kuris lemia žmonių elgesį, yra toks: „Elkitės su kitais taip, kaip norėtumėte, kad kiti elgtųsi su jumis“. Svarbiausiose pasaulio religijose ir etinėse sistemose randama įvairių šios auksinės taisyklės formuluočių.

Įvairiais aspektais žmogaus teisės yra šiuolaikinė, tikslesnė auksinės taisyklės formulė. Žmogaus teisių principai grindžiami idėja, kad visi žmonės turi prigimtinių žmogaus orumą. Todėl kiekvienas turi susilaikyti nuo žmogaus orumą pažeidžiančių veiksmų. Be to, visi privalome saugoti kitų ir savo žmogaus orumą. Be orumo, žmogaus teisės apima ir laisvės, teisingumo, lygybės ir solidarumo idėjas.

Mokymo patarimas: naudokite auksinę taisyklę

Aptariant auksinę taisyklę žmogaus teisių kontekste, galima prieiti prie jautrių temų ir nelengvų klausimų, visų pirma susijusių su pagarba religinėms nuostatom. Pasistenkite numatyti tokias pastabas ir klausimus ir būkite jiems pasirengę, kad galėtumėte visa tai aptarti ramiai ir profesionaliai.

2. Kokios yra žmogaus teisių rūšys?

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos preambulė

<...> [V]isų žmonių giminės narių prigimtinio orumo ir lygių bei neati-
mamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje
pagrindas.

Žmogaus teises galima apibūdinti per vertybines, teisės aktų ir poli-
tikos nuostatas. Žmogaus orumas, laisvė, lygybė ir solidarumas yra
žmogaus teisių pagrindą sudarančios sąvokos (Visuotinės žmogaus
teisių deklaracijos 1 straipsnis). Konkrečią šių sąvokų išraišką galima
rasti įvairiose konkrečiose žmogaus teisių formuluotėse, įtvirtintose
valstybių konstitucijose ir regioniniuose ir tarptautiniuose žmogaus
teisių dokumentuose.

Žmogaus teisės apima įvairias gyvenimo sritis ir dažnai yra skirs-
tomos į šias kategorijas:

Pilietinės ir politinės teisės:

- teisė į gyvybę;
- kankinimo draudimas;
- vergovės draudimas;
- teisė į asmens laisvę ir saugumą;
- teisė į teisingą bylos nagrinėjimą;
- teisė į privatų ir šeimos gyvenimą;
- sąžinės ir religijos laisvė;
- žodžio laisvė;
- susirinkimų ir asociacijų laisvė;
- judėjimo laisvė;
- teisė balsuoti;
- vienodos galimybės naudotis viešosiomis paslaugomis;
- teisė burtis į politines partijas;
- teisė pateikti peticijas;
- nuosavybės teisė (taip pat priklauso ekonominėms ir sociali-
nėms teisėms).

Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės:

- teisė dirbti ir laisvai pasirinkti darbą;
- teisė į teisingas ir palankias darbo sąlygas;
- teisė burtis į profesines sąjungas;
- teisė į socialinę apsaugą;
- teisė į tinkamą pragyvenimo lygį;
- teisė į sveikatą;
- teisė į mokslą;
- teisė dalyvauti kultūriniame gyvenime ir naudotis mokslo
pažangos teikiama is privalumais.

Solidarumo / kolektyvinės teisės:

- tautų apsisprendimo teisė;
- mažumų ir vietos gyventojų teisės;
- teisė į vystymąsi.

Lygybė ir nediskriminavimas:

- teisė į lygybę ir nediskriminavimą yra ir materialinė teisė, ir principas, pagal kurį visos žmogaus teisės turi būti garantuojamos be jokios diskriminacijos.

Mokymo patarimas: pristatykite visą žmogaus teisių spektrą

Aptariant įvairias žmogaus teisių kategorijas, naudinga pristatyti visą žmogaus teisių spektrą. Susipažinę su visu teisių spektru, dalyviai greičiausiai geriau supras, kokią svarbą tam tikros teisės, pvz., ekonominės ir socialinės, turi jiems, kaip teisių turėtojams. Tai taip pat padės atkreipti dėmesį į tai, kad žmogaus teisės yra šiuolaikinės visuomenės ramsčiai ir kad tam tikros marginalizuotos grupės dar negali naudotis visomis žmogaus teisėmis.

3. Kam naudojamos žmogaus teisės?

„Žmogaus teisių idėja tokia pat paprasta kaip ir galinga: su žmonėmis reikia elgtis oriai.“

John Ruggie, JT specialusis pranešėjas verslo ir žmogaus teisių klausimais (UN Doc A/HRC)

JT verslo ir žmogaus teisių pagrindiniai principai.

„Žmogaus teisės – tai tokios pagrindinės teisės, kurios suteikia žmonėms galimybes kurti savo gyvenimus laikantis laisvės, lygybės ir pagarbos žmogaus orumui principų.“

Manfred Novak, buvęs JT specialusis pranešėjas kankinimo klausimais (2003), Introduction to the International Human Rights Regime, Leiden, Bostonas, Martinus Nijhoff Publishers, p. 1.

Žmogaus teisėmis, kurios apima tiek teises, tiek pareigas, sukuriama aplinka, kurioje visi žmonės gali gyventi oriai. Žmogaus teisės asmenims ir valstybėms suteikia skirtingas teises ir pareigas.

Žmogaus teisių reikšmė asmenims:

- žmogaus teisės padeda sudaryti sąlygas patenkinti savo pagrindinius poreikius;
- garantuoja esminių žmogaus vertybių, tokių kaip gyvybė, fizinė ir psichinė neliečiamybė, laisvė, saugumas, orumas ir vienoda apsauga nuo valstybės ir kitų žmonių daromų pažeidimų, apsaugą;
- padeda apsisaugoti nuo atskirties ir marginalizacijos ir pašalinti atskirties ir marginalizacijos priežastis suteikdamos prieigą prie socialinių paslaugų, pvz., švietimo ir sveikatos priežiūros;
- veikia kaip pusiausvyros išlaikymo mechanizmas ir konfliktų sprendimo priemonė tais atvejais, kai tarp teisėtų interesų atsiranda priešprieša (asmens teisės ir laisvė baigiasi ten, kur prasideda kito asmens teisės ir laisvė);
- suteikia žmonėms gebėjimą sudėtingose realaus gyvenimo situacijose priimti konkrečius teisinius ir moralinius sprendimus.

Žmogaus teisių reikšmė valstybėms:

- žmogaus teisės yra valstybių ir visuomenių sąveikos su žmonėmis reguliavimo pagrindas, kurį sudaro pagrindinės taisyklės, kurių laikantis turėtų funkcionuoti valstybės ir visuomenė;
- apibrėžia valstybės pareigas gerbti ir saugoti asmenis;

- padeda valstybėms orientuotis kuriant įstatymus, kuriais reglamentuojami pavienių asmenų ir kolektyviniai veiksmai, ir sukurti tinkamas, nešališkas teismines institucijas (teisiniams konfliktams spręsti ir įstatymams vykdyti);
- sudaro laisvos, teisingos ir taikios visuomenės pagrindą.

Žmogaus teisių reikšmė policijos pareigūnams:

- žmogaus teisės padeda pareigūnams nuspręsti, kas yra leidžiama, o kas draudžiama;
- padeda formuoti policijos vidaus organizacinę struktūrą;
- remiantis žmogaus teisėmis, nustatomos konkrečios policijos pareigūnų, kaip valstybės atstovų, pareigos gerbti ir saugoti asmenis;
- žmogaus teisės padeda apsaugoti esmines policijos pareigūnų, kurie taip pat yra teisių turėtojai, žmogaus vertybes.

Kad žmogaus teisės būtų visiškai įgyvendintos, asmenys privalo teises gerbti, o valstybės – gerbti ir saugoti. Pareigos gerbti ir saugoti žmogaus teisių sistemoje yra esminės.

Mokymo patarimas: aptarkite galinčius iškilti klausimus ir problemas

- Kas yra orumas?
- Situacijų, kuriose lengva / nelengva elgtis su kitu asmeniu oriai, pavyzdžiai.
- Orumą skatinantys ar silpninantys veiksniai.
- Ar žmogaus teisės padeda atsakyti į antikos laikais susiformavusį klausimą, kaip turėtume elgtis vieni su kitais?
- „Žmogaus teisės – tai tik vakarietiška idėja. Kitose kultūrose puoselėjamos kitokios vertybės. Neturėtume savo koncepcijos primesti kitiems žmonėms.“
- Kokie yra pagrindiniai žmogaus poreikiai?
- Kokią funkciją atlieka valstybė?
- „Jeigu asmuo neįvykdė savo pareigų visuomenei, kodėl už tai neatėmus iš jo teisių?“

4. Kokios pareigos yra susijusios su žmogaus teisėmis?

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 1 straipsnis

Žmogaus orumas yra neliečiamas. Jį reikia gerbti ir saugoti.

Asmens pareigos

Asmenys turi gerbti vieni kitų teises. Vieno asmens laisvė ir teisės baigiasi ten, kur prasideda kito asmens laisvė ir teisės. Visos žmogaus teisės, nesvarbu, kokiai kategorijai priskiriamos, yra nedalomos ir tarpusavyje susijusios; tai reiškia, kad vienos teisės įgyvendinimas yra esminė sąlyga arba būtina kitų teisių įgyvendinimo priemonė. Ši koncepcija taikoma ir valstybės pareigoms.

Valstybės pareigos

Valstybės yra įpareigtos susilaikyti nuo netinkamo žmogaus teisių ribojimo (pareiga gerbti) ir imtis veiksmų žmogaus teisėms apsaugoti (pareiga saugoti). Žmonės yra teisių turėtojai, o valstybė, įskaitant teisminę, vykdomąją ir įstatymų leidžiamąją valdžią, yra atitinkamų pareigų turėtoja. Jei pareigos gerbti ir saugoti nebūtų, šio modulio trumpo instruktažo dalyje į kategorijas suskirstytos teisės būtų beprasmiškos.

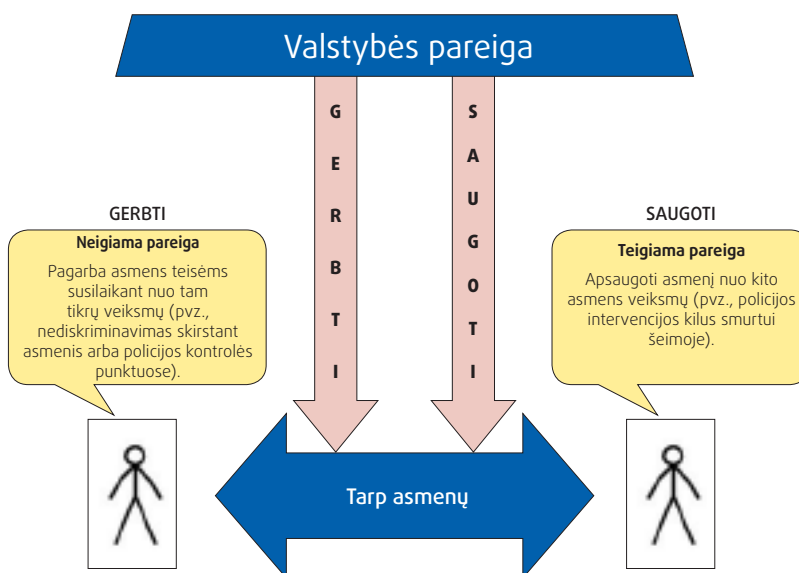
Visos valstybės valdžios šakos yra saistomos šių dviejų pagrindinių pareigų:*

- **pareigos gerbti** – valstybė privalo susilaikyti nuo neteisėtų ir neproporcingų veiksmų. Nepagrįsti žmogaus teisių ribojimai reiškia žmogaus teisių pažeidimus;
- **pareigos saugoti** – valstybė turi pareigą imtis administracinių, teisėkūros ir (arba) teisminių veiksmų, kad apsaugotų žmogaus teises ir užtikrintų, kad žmonės galėtų visapusiškai naudotis savo teisėmis. Jei valstybė tinkamų veiksmų nesiima, ji pažeidžia žmogaus teises.

*Pastaba. JT žmogaus teisių sistemoje išplėta vadinamoji pareigų gerbti, saugoti ir įgyvendinti triada. Paprastumo dėlei šiame vadove ši sistema, atsižvelgiant į policijos veiklą, nenaudojama.

Policijos pareigos

Pareigos gerbti ir saugoti žmogaus teises galioja ir policijos pareigūnams, nes jie yra valstybės paskirti valdžios atstovai.

Policijos pareigūnų pareiga gerbti

Policija turi pareigą gerbti žmogaus teises. Tai reiškia, kad policijos pareigūnai negali savavališkai arba nepagrįstai riboti asmenų žmogaus teisių.

Pagarba žmogaus teisėms: būtinumas ir proporcingumas

Tuo atveju, kai policijos pareigūnas areštuoja įtariamąjį, jis apriboja to įtariamojo žmogaus teisę į asmens laisvę ir saugumą, kuri nustatyta Europos žmogaus teisių konvencijos (EŽTK) 5 straipsnyje. Šios žmogaus teisės ribojimas gali būti pateisinamas siekiant apsaugoti kitų asmenų teises arba užtikrinti įstatymo vykdymą. Tačiau jeigu policijos pareigūnas veikia be pateisinamo teisinio pagrindo, teisėto tikslo arba nepaiso būtinumo ir proporcingumo principų, tokiu atveju jis pažeidžia įtariamojo žmogaus teisę į laisvę pagal tą straipsnį.

1.1 lentelė. Pareiga gerbti: policijos veiklos pavyzdžiai

Žmogaus teisės ir susijusi pareiga gerbti	
Dėl teisės į...	Policija turėtų susilaikyti nuo...
gyvybę	• perteklinės mirtinos jėgos naudojimo.
laisvę nuo kankinimo ir kito netinkamo elgesio	• prievartos apklausų metu naudojimo; • perteklinės jėgos naudojimo, jei sulaukiama fizinio pasipriešinimo.
asmens laisvę ir saugumą	• asmens arešto arba sulaikymo neturint tam teisinių pagrindų.
privatų gyvenimą	• patekimo į privačius namus be tinkamo pagrindimo, pvz., arešto orderio.
taikų susirinkimą	• susirinkimų draudimo, jei tam nėra tinkamo pagrindo; • perteklinės jėgos naudojimo kontroliuojant ir (arba) išvaikant demonstraciją.

Šaltinis: FRA, 2013 m.

Policijos pareigūnų pareiga saugoti

Policijos pareigūnai taip pat turi pareigą saugoti žmogaus teises; tai reiškia, kad jie turi imtis konkrečių organizacinių ir operatyvinių priemonių, kad garantuotų naudojimąsi žmogaus teisėmis. Tai reiškia pareigą saugoti žmogaus teises nuo bet kokių grasinimų, įskaitant grasinius asmenų tarpusavio santykiuose, t. y. vadinamuoju horizontaliu lygmeniu. Pavyzdžiui, smurto šeimoje atveju policija turi pareigą imtis konkrečių priemonių, kad apsaugotų aukos teisę į gyvybę ir teisę į fizinę neliečiamybę ir saugumą. Jeigu policija nesugeba be pateisinamos priežasties apsaugoti asmenį, kuriam kilo pavojus, tai yra žmogaus teisių pažeidimas. Ši pareiga taip pat reiškia, kad policija turi tinkamai ištirti bet kokius pareiškimus dėl teisės į gyvybę arba teisės į fizinę neliečiamybę pažeidimo, nesvarbu, kas tokį pažeidimą galėjo padaryti.

1.2 lentelė. Pareiga saugoti: policijos veiklos pavyzdžiai

Žmogaus teisės ir susijusi pareiga saugoti	
Dėl teisės į...	Policija turėtų...
gyvybę	• imtis tinkamų veiksmų, jei gyvybei ir fizinei neliečiamybei gresia įtinkamas pavojus
kankinimo ir kito netinkamo elgesio draudimą	• imtis tinkamų veiksmų kilus smurtui šeimoje
asmens laisvę teisingą bylos nagrinėjimą	• informuoti sulaikytąjį apie arešto priežastis ir jam pareikštus kaltinimus
taikų susirinkimą	• nustatyti organizacines taisykles ir imtis tinkamų operatyvinių priemonių, kad apsaugotų taikius protestuotojus nuo kitų asmenų išpuolių
veiksmingą teisinę gynybą	• greitai ir nešališkai tirti tariamus žmogaus teisių pažeidimus

Šaltinis: FRA, 2013.

Pilietinėms ir politinėms teisėms paprastai skiriama daugiau dėmesio, tačiau visuomenė taip pat yra daug geriau informuota apie valstybės neigiamą pareigą gerbti žmogaus teises – valstybės veiksmų ribas, valdžios įgaliojimų kontrolę, nesikišimo principą, – o ne apie teigiamą pareigą jas saugoti.

5. Kokiuose teisės aktuose yra įtvirtintos žmogaus teisės ir kaip užtikrinama jų stebėseną?

„Nacionalinės žmogaus teisių institucijos (NŽTI) atlieka svarbų vaidmenį žmogaus teisių struktūroje nacionaliniu lygmeniu, pvz., stebėdamos atitiktį, atlikdamos tyrimus, inicijuodamos prevencines priemones ir didindamos informuotumą.“

FRA (2010), *National Human Rights Institutions in the EU Member States: Strengthening the fundamental rights architecture in the EU I*, Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras (Leidinių biuras), p. 7.

„Šalyse NŽTI taip pat veikia kaip centrai, kuriuose užmezgami subjektų, pvz., vyriausybės agentūrų ir pilietinės visuomenės, ryšiai. Padėdamos užmegzti šiuos ryšius, NŽTI padeda sumažinti „įgyvendinimo spragas“, susijusias su tarptautiniais standartais ir konkrečiomis priemonėmis. NŽTI taip pat padeda užtikrinti, kad būtų garantuojamas visų žmogaus teisių nedalomumas ir tarpusavio priklausomybė.“

FRA (2010), *National Human Rights Institutions in the EU Member States: Strengthening the fundamental rights architecture in the EU I* (Leidinių biuras), p. 8.

Teisės aktai turi esminę reikšmę žmogaus teisių srityje. Iš pradžių žmogaus teisės apibrėžtos nacionaliniu lygmeniu, o po Antrojo pasaulinio karo jas pradėta sistemiškai reglamentuoti tarptautinėje teisėje. Tarptautinėse žmogaus teisių sutartyse paprastai yra straipsnis, kuriame nustatomos valstybių pareigos žmogaus teisių srityje. Tarptautinių žmogaus teisių įstaigų, įskaitant Europos Žmogaus Teisių Teismą (EŽTT), teismų praktika padėjo konkrečiau apibrėžti šias teises. Jungtinėse Tautose (JT) ir regionų lygmeniu plėtojami tarptautiniai žmogaus teisių standartai dabar išplėtoti į išsamų įvairiose gyvenimo srityse taikomų standartų rinkinį.

Regioniniai Europos lygmens žmogaus teisių standartai yra ypač svarbūs šiam mokymo moduliui. Šie standartai apima JT ir Europos sutartis, kurios galioja drauge ir yra vienodai taikomos jas ratifikavusiose Europos valstybėse. Pagal nusistovėjusį tarptautinės teisės principą tais atvejais, kai tai pačiai situacijai taikomos kelios normos, galioja asmeniui palankiausias normos.

Toliau pateikiami du sąrašai, kuriuose galima rasti kai kurias tarptautines sutartis ir kitus žmogaus teisių dokumentus, kuriuose įtvirtinti žmogaus teisių standartai. Pirmame sąrašė pateikiami bendro pobūdžio, o antrame policijos veiklos požiūriu reikšmingesni dokumentai.

Svarbūs bendro pobūdžio tarptautiniai žmogaus teisių dokumentai

- Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948 m.)
- Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (1965 m.)
- Jungtinių Tautų tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966 m.)
- Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (1966 m.)
- JT konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (1979 m.)

- JT vaiko teisių konvencija (1989 m.)
- JT neįgalųjų teisių konvencija (2006 m.)
- Europos žmogaus teisių konvencija (1950 m.)
- Europos socialinė chartija (1961 m.)
- Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2000 m.)

Svarbūs su policijos veikla susiję tarptautiniai žmogaus teisių dokumentai

- JT Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (1984 m.)
- JT Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą fakultatyvus protokolai (2002 m.)
- Tarptautinė konvencija dėl visų asmenų apsaugos nuo priversinio dingimo (2006 m.)
- Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (1987 m.)
- JT teisėsaugos pareigūnų elgesio kodeksas (1979 m.)
- JT deklaracija dėl pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms (1985 m.)
- JT teisėsaugos pareigūnų jėgos ir šaunamųjų ginklų naudojimo pagrindiniai principai (1990 m.)
- Europos Tarybos deklaracija dėl policijos (1979 m.)
- Europos Tarybos Europos policijos etikos kodeksas (2001 m.)

Žmogaus teisių mechanizmai

Nacionaliniu, Europos ir tarptautiniu lygmenimis veikia mechanizmai, kurie padeda stebėti ir reguliuoti žmogaus teises.

Žmogaus teisių apsauga prasideda nacionaliniu lygmeniu. Tarptautiniai žmogaus teisių mechanizmai pradeda veikti tik tais atvejais, kai tinkamai neveikia nacionalinės sistemos arba žmogaus teisių pažeidimai nėra ištaisomi.

Taip pat yra keletas tarptautinių mechanizmų, padedančių skatinti ir saugoti žmogaus teises. Šie mechanizmai daro vis didesnę įtaką valstybių įstatymams ir praktikai. Iš jų kilusi jurisprudencija ir rekomendacijos daugelį Europos šalių paskatino imtis teisinių ir institucinių reformų, įskaitant policijos reformas.

Taip pat veikia pasauliniai mechanizmai, pvz., visuotinis periodinis vertinimas, kurį taikydama JT Žmogaus teisių taryba kas ketverius metus vertina, kaip kiekviena JT valstybė narė laikosi žmogaus teisių.

Toliau pateikiami nacionalinio, Europos ir tarptautinio lygmens žmogaus teisių mechanizmai, įskaitant su policija susijusias įstaigas.

Nacionalinio lygmens žmogaus teisių mechanizmai

- Policija, dėl jos konkretaus vaidmens žr. 2 modulį.
- Teismai, įskaitant konstitucinius teismus.
- Ombudsmenai arba nacionalinės žmogaus teisių komisijos.
- Parlamentas, įskaitant parlamento įstaigas, kurioms pavesta konkrečiai užduotis stebėti žmogaus teises.
- Sulaikymo vietų stebėjimo mechanizmai, įskaitant nacionalinius prevencinius mechanizmus, sukurtus pagal Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą fakultatyvų protokolą.
- Nacionalinės lygybės ir nediskriminavimo įstaigos.
- Nevyriausybinių organizacijų.

- Žiniasklaida.
- Profesinės sąjungos.
- Profesinės grupės.

Europos lygmens žmogaus teisių mechanizmai

- Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (ESTT).
- Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT).
- Europos Tarybos Europos komitetas prieš kankinimą.
- Europos Komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI).
- Nevyriausybinių organizacijų.

Tarptautinio lygmens žmogaus teisių mechanizmai

- JT Žmogaus teisių komitetas.
- JT Žmogaus teisių taryba.
- Komitetas prieš kankinimą.
- Pakomitetas prieš kankinimą.
- Nacionaliniai prevenciniai mechanizmai.
- Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas.
- Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas.
- Nevyriausybinių organizacijų.

Su policija susijusios Europos įstaigos

- Europos teismo bendradarbiavimo padalinys (Eurojustas).
- Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūra (*Frontex*).
- Europos Sąjungos teisėsaugos mokymo agentūra (CEPOL).
- Europos policijos biuras (Europolas).

Papildoma medžiaga

Šiame skirsnyje, prieš pateikiant daugiau informacijos apie dabartinius žmogaus teisių mechanizmus, nagrinėjamos filosofinės žmogaus teisių vystymosi šaknys. Iš pradžių išsamiau aptariama šio modulio trumpame instruktaže aprašyta auksinė taisyklė, ją papildant žmogaus teisių raidos aprašymu nuo jų kilmės Europos Šviečiamajame amžiuje iki šiuolaikiškesnių formuluočių. Paskui aptariamos tam tikros labiau ginčytinos žmogaus teisių temos, jų visuotinis pobūdis ir pateikiami dėstytojui skirti įrodymai ir argumentai, kuriais pagrindžiama visuotinumą koncepcija.

Antroje dalyje pateikiama praktinė informacija. Joje pateikiami duomenys apie dabartinius Europos ir tarptautinio lygmens žmogaus teisių mechanizmus. Joje taip pat aprašomi pagrindiniai Europos nevyriausybinų organizacijų subjektai ir su policija susijusios įstaigos.

Auksinė taisyklė ir žmogaus teisių raida

Auksinė taisyklė galioja daugybėje įvairių kultūrų:

- „Nedaryk kitam to, kas ir tau būtų nemiala.“ (Talis iš Mileto)
- „Nedaryk kitiems to, kas tau sukeltų skausmą: tai yra svarbiausia pareiga.“ (Hinduizmas)
- „Kas tau nepatinka, to ir kitam nedaryk. Tai yra svarbiausias įstatymas; visa kita – tik išvedžiojimai.“ (Judaizmas)
- „Elkis su kitais taip, kaip nori, kad su tavimi būtų elgiamasi.“ (Krikščionybė)
- „Nė vienas iš jūsų nėra tikintysis, kol nelinki savo broliui gero, kurio linki pats sau.“ (Islamas)
- „Neskaudink kitų taip, kaip nenorėtum būti pats įskaudintas.“ (Budizmas)
- „Nedaryk kitiems to, ko nenori, kad būtų daroma tau.“ (Konfucijus)
- „Elkis tik pagal tokią maksimą, kuria vadovaudamasis galėtum norėti, kad ji taptų visuotiniu dėsniu.“ (Imanuelis Kantas)

Europos Šviečiamasis amžius ir žmogaus teisės

Remdamiesi antikinės Graikijos filosofija, Europos Šviečiamąjo amžiaus filosofai nagrinėjo absoliučią žmonių laisvę „prigimtinėje būklėje“. Kaip tuomet kuri nors valstybės institucija turėtų reikalauti, kad žmonės elgtųsi pagal tam tikrą modelį? Šią įtemptų santykių tarp (valstybės) prievartos ir (žmogaus) laisvės problemą nagrinėjo dauguma Europos Šviečiamąjo amžiaus mąstytojų. Pasak mokslininko Džono Loko (1632–1749 m.): „Jei neapribosime vyriausybės įgaliojimų, negalėsime užtikrintai įgyvendinti savo suverenių teisių, nes nebus garantijų, kad kiti visada gerbs moralines ribas, kurių būtina laikytis atsižvelgiant į mūsų, kaip protingų, nepriklausomų, taigi ir suverenių būtybių padėtį.“ Tačiau, Dž. Loko manymu, buvo vienas akivaizdus būdas, kuriuo galėjome užtikrinti savo pagrindinių interesų apsaugą, t. y. perleisti tam tikras savo galias žmonėms, kuriems patikėta būtent šių interesų apsauga, ir suteikti jiems įgaliojimus užtikrinti, kad mes būtume saugūs. „Įgaliojimai, kuriuos suteikiame

tokiems atstovams, yra teisėti tik tol, kol šie atstovai veikia gera valia ir mūsų vardu¹. Ši socialinės sutarties teorija yra šiuolaikinės liberalios valstybės, įskaitant valstybės instituciją, kuriai suteikti policijos įgaliojimai, moralinis pagrindas. Dž. Lokas taip pat nurodė, ko reikia siekiant „gyvybės, laisvės ir nuosavybės apsaugos“: įstatymų leidžiamosios, teisminės ir vykdomosios valdžios. Vėliau Šarlis Monteskjė (1689–1755 m.) išplėtojo pagrindinę valdžių padalijimo koncepciją, o Žanas Žakas Ruso (1712–1778 m.) atkreipė dėmesį į demokratinį valstybių aspektą. Tai padėjo sustiprinti teorinius šiuolaikinės valstybės pagrindus ir įkvėpė revoliucijos procesus, kurie prasidėjo Jungtinėse Amerikos Valstijose (1776 m.), paskui Prancūzijoje (1789 m.), ir vėliau ir daugumoje Europos šalių.

Šis procesas tęsiasi ir šiais laikais. Žmogaus teisių teorija vystėsi kaip politinės etikos šaka, o diskutuojant daugiausia dėmesio buvo skiriama valstybės teisėtumui ir jos galių, įskaitant fizinę jėgą, panaudojimui asmens laisvei apriboti.

Socialinius judėjimus, kurie galiausiai išsivystė į revoliucijas, per kurias buvo nuversti absoliutiniai ir represiniai režimai, įkvėpė etinės ir politinės nuostatos. Po sėkmingų revoliucijų žmogaus teisės buvo integruotos į nacionalinę teisę, visų pirma valstybių konstitucijas. Šis kodifikavimo procesas padėjo sustiprinti ir įteisinti etines nuostatas ir valstybės fizinės jėgos naudojimą.

Judėjimai už moterų teises yra akivaizdus šios tendencijos pavyzdys. Nuo Mary Wollstonecraft *Moterų teisių gynimo* (1792 m.) ir Prancūzijos revoliucinės „*Olympe de Gouge*“ deklaratijos už moterų ir moteriškosios lyties piliečių teises (1793 m.) praėjo daug laiko ir ši etinių ir (arba) politinių nuostatų perkėlimo į teisę ir praktiką istorija tebesitęsia.

Kitas pavyzdys yra kova su diskriminacija ir lesbiečių, gėjų, biseksualų ir translyčių asmenų (LGBT) judėjimai, kurie paskatino valstybes priimti pažeidžiamų ar marginalizuotų visuomenės grupių apsaugos priemones ir imtis spręsti tokius klausimus kaip vienos lyties asmenų santuoka arba diskriminacija įsidarbinant ir (arba) įsigyjant būstą.

Visų pirma, atsižvelgiant į šią raidą, svarbu nepamiršti, kad vien teisės žinių nepakanka žmogaus teisėms įgyvendinti. Siekiant tvaraus žmogaus teisių įgyvendinimo, reikalingas tinkamas moralinis požiūris, kuris būtų pagrįstas ne tik išorės sankcijomis, bet ir vidiniu įsitikinimu.

Formuojant dabartines žmogaus teises, tam tikrą vaidmenį atliko ne tik socialiniai ar revoliuciniai judėjimai, bet ir kiti veiksniai. Pavyzdžiui, tarptautinių žmogaus teisių klausimus nagrinėjančių teismų sprendimuose, priimtuose nuo XX a. 9-ojo dešimtmečio, galima rasti rekomendacijų, kaip turėtų būti taikomos žmogaus teisės. Teismų sprendimuose aptartos įvairios žmogaus teisės, pvz., susijusios su teise į gyvybę (nepažįstamų asmenų grasinimai mirtimi); laisve nuo kankinimų ir kito netinkamo elgesio (tėvų smurtas prieš vaikus) arba susirinkimų laisve (demonstracijų apsauga nuo priešišku demonstracijų).

Su žmogaus teisėmis susijusios problemos, kylančios dėl pilietinių karų, visų pirma buvusiojoje Jugoslavijoje, aiškiai atskleidė pavojus, kurie gresia dėl perteklinių valstybės veiksmų ir piliečių grupių tarpusavio kovų, į kurias policija dažnai nesikišdavo.

Politiiniame kontekste Europos Taryba, kuri nuo XX a. 10-ojo dešimtmečio ėmėsi įvairių iniciatyvų, buvo pagrindinė žmogaus teisių skatintoja ir aiškintoja. Iš minėtų iniciatyvų galima paminėti 1995 m.

1. J. Kleinig (2008), *Ethics and criminal justice: an introduction*, Niujorkas, Cambridge University Press, p. 10.

seminarą „Žmogaus teisė ir policija“ ir vėliau parengtą programą pavadinimu „Policija ir žmogaus teisės 1997–2000 m.“

Žmogaus teisių „kartos“

Ilgainiui žmogaus teisės vystėsi ir tapo išsamiau įvairiose srityse galiojančių teisių rinkiniu. Atsižvelgiant į šią istorinę raidą, žmogaus teisės dažnai skirstomos į tris kartas:

- pirmoji karta: pilietinės ir politinės teisės;
- antroji karta: ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės;
- trečioji karta: solidarumo ir kolektyvinės teisės.

Tam tikrų žmogaus teisių priemonių, sukurtų ir išplėtotų Europos ir tarptautiniu lygmeniu, analizė padeda atvaizduoti tris žmogaus teisių kartas.

- 1950 m. Europos žmogaus teisių konvencija yra seniausia ir geriausiai žinoma žmogaus teisių sutartis Europoje; joje įtvirtintos tik pilietinės ir politinės teisės (pirmoji karta), o jos jaunesnioji sesuo – 1961 m. Europos socialinė chartija, kurioje įtvirtintos ekonominės ir socialinės teisės (antroji karta).
- Šios kartos aiškiai atskiriamos dviejose pagrindinėse JT žmogaus teisių sutartyse: Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte (pirmoji karta) ir Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte (antroji karta).
- Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija yra pirmas teisiškai privalomas dokumentas, kuriame aiškiai aptarti visi žmogaus teisių aspektai, iš kurių matyti, kad tai yra santykinai nauja teisinė priemonė.

Tam tikri principai ir apsaugos priemonės ilgainiui buvo integruoti į šių trijų žmogaus teisių kartų struktūrą. Jie apima demokratijos, ekonominio vystymosi, moterų, vaikų ir mažumų teisių apsaugos nedalomumą ir tarpusavio priklausomybę. Visos trys teisių kartos įprasmina holistinį požiūrį į žmogaus teises².

Universalizmas prieš kultūrinį reliatyvizmą

„Kai kurie užsieniečiai nepitaria mūsų vertybėms, net ir su žmogaus teisėmis susijusioms vertybėms. Pažiūrėkite, kaip jie elgiasi su moterimis“, arba „Būkime atviri. Žmogaus teisės atsirado vakaruose, kitose kultūrose jų nėra.“

Policijos mokymo srityje tokie teiginiai girdimi dažnai. Jie susiję su žmogaus teisių universalumo aspektu, dėl kurio vyksta bene aršiausios diskusijos žmogaus teisių srityje.

Toliau nurodytos nuostatos turi akivaizdžią naudą šiose diskusijose:

- „Šių teisių universalus pobūdis yra neabejotinas“, – sakė 1993 m. surengtoje antrojoje JT pasaulinėje konferencijoje žmogaus teisių klausimais dalyvavusių JT valstybių narių atstovai. Dėl tokio universalumo sutarta po ilgų diskusijų, visų pirma tarp vakarų ir Azijos šalių vyriausybių. Tačiau tame pačiame dokumente pridėta: „Nors būtina atsižvelgti į nacionalinių ir regioninių ypatumų ir įvairių istorinių, kultūrinių ir religinių aplinkybių reikšmę, pareiškta skatinti ir saugoti visas žmogaus teises ir pagrindines laisves tenka būtent valstybėms, nepaisant jų politinių, ekonominių ir kultūrinių sistemų.“

1993 m. Vienos deklaracijos ir veiksmų programos 5 dalis.

- Ką tai reiškia? Tai reiškia, kad universalios teisės turi būti aiškiamos ir taikomos atsižvelgiant į konkretų istorinį ir kultūrinį kontekstą. Panašų požiūrį galima rasti ir Europoje. Taikydamas EŽTK konkrečioms byloms, EŽTT palieka valstybėms vadinamąją

2. Jungtinių Tautų (JT) Generalinė Asamblėja (1993), *Vienos deklaracija ir veiksmų programa*, 1993 m. liepos 12 d., UN Doc. A/CONF.157/23.

„diskrecijos teisę“ taikyti žmogaus teises atsižvelgiant į su tomis valstybėmis susijusias konkrečias aplinkybes.

- **Auksinėje taisyklėje**, kuri viena ar kita forma egzistuoja įvairioje kultūrinėje aplinkoje, nustatytas tvirtas pagrindas, kuriuo remiantis daroma prielaida dėl tam tikrų pagrindinių vertybių ir etinių nuostatų universalumo.
- **Žmogaus teisių vertybės randamos įvairioje kultūrinėje aplinkoje.** Šį teiginį vis dažniau patvirtina istoriniai ir antropologiniai tyrimai. 1969 m. UNESCO paskelbė įvairių pasaulio dokumentų, susijusių su žmogaus teisių samprata, rinkinį, kurį redagavo filosofas Jeanne'as Herschas; rinkinys vadinosi *Birthright of man* (liet. Prigimtinės žmogaus teisės)³.

Kinijos Sui dinastija kankinimus uždraudė VI amžiuje ir tai padarė beveik dėl tų pačių priežasčių kaip ir Europa per Šviečiamąjį amžių – daugiau nei tūkstantmečiu vėliau.

J. Hersch (red.) (1969), *Birthright of man: a selection of texts*, Paryžius, UNSECO.

1556–1605 m. valdęs Indijos musulmoniškosios Mogolų imperijos vadas Akbaras savo valdymo metu pradėjo skleisti pasaulietines idėjas ir kalbėti apie religijos laisvę. Jis rėmė religinę toleranciją ir nustatė pareigą užtikrinti, kad „nereikėtų riboti jokių

žmonių laisvės dėl religijos ir kiekvienas gali pasirinkti bet kokią religiją, kuri jį tenkina.“

A. Sen (2006), *Identity and violence: The Illusion of Destiny*, Niujorkas, Londonas, Norton & Company, p. 64.

Žmogaus teisių subjektai ir mechanizmai

Nevyriausybinių organizacijų

Nevyriausybinių organizacijų, pvz., „Amnesty International“, atlieka svarbų vaidmenį saugant ir skatinant žmogaus teises. Jų aktyvi veikla labai daug prisidėjo prie geresnio supratimo apie žmogaus teises, aktyvesnio pranešimo apie žmogaus teisių pažeidimus ir reformų procesų.

Europos žmogaus teisių mechanizmai

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (ESTT)

ESTT statusas iš esmės pasikeitė 2009 m. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, kurioje nustatyta, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija tampa privaloma ES ir ES valstybėms narėms, įgyvendinančioms ES teisę. Dabar sprendimus dėl atitikties ES teisei priima ESTT, kuris, po to, kai išnaudojamos visos valstybių narių nacionalinės teisių gynimo priemonės, taip pat gali nagrinėti, kaip laikomasi ES pagrindinių teisių chartijos. ES Taryba sudarė darbo grupę pagrindinių teisių ir laisvo asmens judėjimo klausimams spręsti, kuri, be kitų užduočių, nagrinėja ES prisijungimo prie EŽTK klausimą.

Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT)

Europos Žmogaus Teisių Teismas, kuris yra seniausia ir didžiausią įtaką turinti tarptautinė žmogaus teisių institucija Europoje, prižiūri, kaip įgyvendinama EŽTK. Asmenys, manantys, kad EŽTK susitariančioji valstybė pažeidė jų teises, gali pateikti skundą teismui, kuris 1959 m. buvo įsteigtas Strasbūre ir nuo 1998 m. yra nuolat veikianti institucija. Nors dauguma skundų pripažįstami nepriimtinais, teismas nagrinėja labai daug bylų. 2010 m. perduota nagrinėti 61 300 tokių skundų. Be to, tais pačiais metais EŽTT priėmė 2 607 sprendimus, iš kurių maždaug pusėje nustatytas pažeidimo faktas. Šiuo metu nagrinėjama apytiksliai 200 000 skundų⁴.

Valstybės taip pat gali iškelti bylas kitoms valstybėms. Valstybėms EŽTT sprendimai yra privalomi ir šio teismo praktika padarė didelę įtaką Europos teisei ir praktikai. Didžiausią poveikį teismo sprendimai turėjo policijos teisei ir praktikai, ir, apskritai, teisingumo vykdymui. Teismas labai daug prisidėjo prie šiuolaikinio supratimo apie žmogaus teises; teismo sprendimai yra pirmas šaltinis, kuriame ieškoma atsakymo, kaip Europos kontekste aiškinama konkreti žmogaus teisių nuostata. Todėl šiame vadove pateikti atvejo tyrimai yra pagrįsti EŽTT praktika.

Daugiau informacijos žr. www.echr.coe.int/echr/homepage_EN.

3. J. Hersch (red.) (1969), *Birthright of man: a selection of texts*, Paryžius, UNSECO.

4. Daugiau statistinių duomenų pateikiama EŽTT svetainėje adresu <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=>.

Teismų bylas galima rasti adresu www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc.

Europos Taryba, Europos komitetas prieš kankinimą (CPT)

Pagal Europos konvenciją prieš kankinimą įsteigto CPT užduotis – lankytis Europos sulaikymo vietose ir vertinti, kaip elgiamasi su asmenimis, kuriems atimta laisvė. Šioms vietoms priskiriami kalėjimai, nepilnamečių sulaikymo centrai, policijos įstaigos, sulaikytų imigrantų apgyvendinimo centrai, psichiatrijos ligoninės ir socialinės globos namai. CPT delegacijų pateikimas į sulaikymo vietas yra neribojamas ir jos turi teisę laisvai jose judėti be jokių suvaržymų. Delegacijų atstovai rengia privačius pokalbius su asmenimis, kuriems atimta laisvė, jiems leidžiama laisvai bendrauti su visais asmenimis, kurie gali suteikti informacijos. Po vizito CPT parengia ataskaitą, kurioje institucijoms pateikia savo išvadas ir rekomendacijas, kuriomis siekiama stiprinti sulaikytųjų apsaugą nuo kankinimų ir kitų formų netinkamo elgesio. CPT ataskaitos, atitinkamai valstybei sutikus, skelbiamos viešai. CPT labai daug prisidėjo prie didesnio informuotumo apie žmogaus teisių problemas sulaikymo vietose ir paskatino daugumoje šalių imtis reformų.

Daugiau informacijos, įskaitant CPT ataskaitas, žr. <http://www.cpt.coe.int/en/>.

Europos Taryba, Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI)

ECRI iš žmogaus teisių apsaugos perspektyvos stebi problemas, susijusias su rasizmu, diskriminacija dėl etninės kilmės, pilietybės, odos spalvos, religijos ir kalbos, taip pat ksenofobija, antisemitizmas ir netolerancija. Šios 1993 m. įsteigtos ir iš nepriklausomų ekspertų sudarytos komisijos įgaliojimai apima atskirų šalių stebėseną, bendrų politinių rekomendacijų rengimą ir informavimo bei komunikavimo su pilietine visuomene veiklą. ECRI rengia ataskaitas ir priima Europos Tarybos valstybėms narėms skirtas rekomendacijas. ECRI, spręsdama su policijos veikla susijusius klausimus, atliko šalių stebėseną ir pateikė bendrąją politinę rekomendaciją Nr. 11.

Daugiau informacijos žr. www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp.

Tarptautiniai žmogaus teisių mechanizmai

JT Žmogaus teisių komitetas

Žmogaus teisių komitetas yra iš nepriklausomų ekspertų sudaryta JT įstaiga, kuri stebi, kaip įgyvendinamas Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (TPPTP). Pagrindinė jo užduotis – nagrinėti susitariančiųjų valstybių ataskaitas dėl teisių įgyvendinimo, kurias jos privalo reguliariai teikti. Savo baigiamosiose pastabose komitetas aptaria rūpimus klausimus ir pateikia susitariančiajai valstybei skirtas rekomendacijas. Jis taip pat nagrinėja individualius skundus dėl tariamų TPPTP pažeidimų ir priima (neprivalomus) sprendimus. Žmogaus teisių komitetas, kaip ir EŽTT Europoje, yra pagrindinis informacijos, susijusios su JT žmogaus teisių nuostatų konkrečia reikšme, šaltinis. Komitetas žmogaus teisių nuostatų turinį aiškina ne tik konkrečiose bylose, bet ir bendro pobūdžio pastabose.

Daugiau informacijos žr. www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/.

JT Žmogaus teisių taryba

JT Žmogaus teisių taryba yra pagal JT chartiją įsteigta įstaiga, kuri atsako už žmogaus teisių skatinimą ir apsaugą visame pasaulyje ir

už rimtų ir sistemingų žmogaus teisių pažeidimų situacijų sprendimą. Tarybą sudaro 47 JT valstybės narės, kurias kas trejus metus renka JT Generalinė Asamblėja. Žmogaus teisių taryba atlieka visuotinį periodinį vertinimą, per kurį kas ketverius metus įvertinama žmogaus teisių padėtis visose JT valstybėse narėse. JT įgaliotieji ekspertai (specialieji pranešėjai, specialieji atstovai, nepriklausomi ekspertai ir darbo grupės) taip pat veikia Žmogaus teisių taryboje ir vykdo užduotis, susijusias su stebėseną, analize ir viešų ataskaitų teikimu teminiais klausimais arba žmogaus teisių padėties konkrečiose šalyse klausimais.

Daugiau informacijos žr. www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/HRCIndex.aspx.

Komitetas prieš kankinimą

Komitetas prieš kankinimą yra iš nepriklausomų ekspertų sudaryta JT įstaiga, kuri stebi, kaip įgyvendinama JT konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą. Jo funkcijos yra panašios į Žmogaus teisių tarybos funkcijas. Be to, komitetas turi įgaliojimus taikyti tyrimo procedūrą ir išsamiai nagrinėti padėtį šalyje. Jo praktika, įskaitant teisinius sprendimus, yra svarbi stengiantis suprasti, kas iš tikrųjų patenka į kankinimų ir netinkamo elgesio sąvokos turinį.

Daugiau informacijos žr.: www2.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm.

Pakomitetis prieš kankinimą

Pakomitetis prieš kankinimą (SPT) įsteigtas JT konvencijos prieš kankinimą (OPCAT) fakultatyviu protokolu. Jis vykdo panašias užduotis kaip ir CPT: lankosi Europos sulaikymo vietose, kad įvertintų, kaip elgiamasi su asmenimis, kuriems atimta laisvė, rengia ataskaitas ir teikia valstybėms rekomendacijas, kaip pagerinti apsaugą nuo kankinimo.

Nacionaliniai prevenciniai mechanizmai

OPCAT valstybės įpareigojamos sukurti nacionalinius prevencinius mechanizmus, kurie turi didelę pridėtinę vertę, palyginti su CPT. Kaip galima suprasti iš pavadinimo, šie mechanizmai kuriami nacionaliniu lygmeniu ir jų funkcijos iš esmės sutampa su CPT funkcijomis. Konkrečioje policijos veiklos srityje nacionaliniai prevenciniai mechanizmai yra svarbiausia stebėsenos priemonė.

Daugiau informacijos apie OPCAT žr.: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/OPCAT/Pages/OPCATIndex.aspx>.

Asociacijos prieš kankinimą svetainė www.apc.ch/en/.

FRA (2010), *National Human Rights Institutions in the EU Member States: Strengthening the fundamental rights architecture in the EU I*, Leidinių biuras, skelbiama adresu http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/816-NHRI_en.pdf.

Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas

Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas yra iš nepriklausomų ekspertų sudaryta JT įstaiga, kuri stebi, kaip įgyvendinama Konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. Jo funkcijos yra panašios į Žmogaus teisių tarybos funkcijas.

Daugiau informacijos žr.: www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/index.htm.

Moteryų diskriminacijos panaikinimo komitetas

Moteryų rasiinės diskriminacijos panaikinimo komitetas yra iš nepriklausomų ekspertų sudaryta JT įstaiga, kuri stebi, kaip įgyvendinama Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims. Jo funkcijos yra panašios į Žmogaus teisių tarybos funkcijas. Taikydamas tyrimo procedūrą, komitetas taip pat turi įgaliojimus atlikti išsamius padėties šalyse tyrimus.

Daugiau informacijos žr. www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/.

Papildoma literatūra

Jungtinių Tautų (JT) vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras (OHCHR) (2002), *Human Rights and Law Enforcement: A Trainer's Guide on Human Rights for the Police*, Niujorkas ir Ženeva, Jungtinės tautos, p. 25–35, skelbiama adresu www.ohchr.org/Documents/Publications/training5Add2en.pdf.

Su policija susijusios Europos įstaigos

Europos policijos biuras (Europol)

Europol⁵ padeda ES 28 nacionalinėms teisėsaugos institucijoms kovoti su sudėtingomis organizuoto nusikalstamumo formomis ir kartu stengiasi užtikrinti pagarbą žmogaus teisėms. Europolas organizuoja mokymo kursus policijos pareigūnams, pvz., prekybos žmonėmis, kibernetinių nusikaltimų, kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu internete klausimais, kuriuose aptariami svarbūs žmogaus teisių aspektai. Pagrindiniai Europolo įgaliojimai yra nustatyti tyrimų standartus ir skatinti nacionalinių teisėsaugos agentūrų operatyvinį bendradarbiavimą.

Europos Sąjungos teisėsaugos mokymo agentūra (CEPOL)

CEPOL⁶ tikslas – skatinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą kovos su nusikalstamumu, visuomenės saugumo ir teisės srityse šiuo tikslu suburiant visų Europos policijos pajėgų vyresnius policijos pareigūnus į tinklą, organizuojant mokymo veiklą ir rengiant tyrimų išvadas. CEPOL yra ES agentūra, kuriai suteikti įgaliojimai dirbti būtent policijos mokymo srityje. 2011 m. darbo programoje⁷ etinis mokymas, o Stokholmo programoje⁸ ir penkerių metų ES valstybėms narėms skirtose gairėse – mokymas teisingumo ir vidaus reikalų srityje įvardijami kaip tikslinė mokymo veikla. CEPOL rengia ES valstybėms narėms skirtą patariamojo pobūdžio bendrą bazinio mokymo programą. Dabar CEPOL rengia papildomą mokymo programą dėl prekybos žmonėmis, smurto šeimoje ir etikos.

Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūra (Frontex)

Frontex⁹ yra specializuota nepriklausoma ES agentūra, kuriai pavesta koordinuoti valstybių narių operatyvinį bendradarbiavimą sienų apsaugos srityje. Frontex papildo ES valstybių narių nacionalines sienų valdymo sistemas ir koordinuoja bendras ES valstybių narių ir kitų partnerių operacijas, siekdama stiprinti išorės sienų saugumą. Frontex šias operacijas rengia remdamasi savo surinktų žvalgybos duomenų rizikos analize. Kaip ir CEPOL atveju, pagal Frontex įgaliojimus reikalaujama sukurti bendrą bazinio sienos apsaugos pareigūnų mokymo programą ir bendrus jų mokymo standartus. Frontex nagrinėja techninius ir netechninius (pvz., etinius) klausimus, susijusius su sienų apsauga. Be to, Frontex atlieka vis svarbesnį vaidmenį koordinuojant bendras savanoriško ir priverstinio grąžinimo operacijas.

Europos Sąjungos teismo bendradarbiavimo padalinys (Eurojustas)

ES teismo bendradarbiavimo įstaigos – Eurojusto¹⁰ – tikslas – užtikrinti saugumą laisvės, teisingumo ir saugumo erdvėje, visų pirma atsižvelgiant į tarpvalstybinį ir organizuotą nusikalstamumą. Eurojustas rengia teisėjams skirtus mokymo kursus.

Papildoma literatūra

Danijos žmogaus teisių institutas, *Are human rights universal?*, internetinis straipsnis, skelbiamas adresu www.humanrights.dk/human+rights/history+and+documents/are+human+rights+universal-c7-.

Graco Europos mokymo ir tyrimų, susijusių su žmogaus teisėmis ir demokratija, centras (2013), *Introduction to the system of human rights*, skelbiamas leidinyje W. Bendek (red.), *Understanding Human Rights – Manual on Human Rights Education*, 3-ias leidimas, p. 29–36, skelbiama adresu www.etc-graz.at/typo3/index.php?id=818.

Jungtinių Tautų (JT) OHCHR (1997), *Human Rights and Law Enforcement: A Trainer's Guide on Human Rights for the Police*, skelbiama leidinyje *Professional training series no. 5*, Jungtinių Tautų vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras, Niujorkas ir Ženeva, Jungtinės Tautos, p. 13–28, įskaitant pavyzdines skaidres, skelbiama adresu www.ohchr.org/Documents/Publications/training5Addzen.pdf.

Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO), Demokratių institucijų ir žmogaus teisių biuras (ODIHR) (2012), *Guidelines on Human Rights Education for Law Enforcement Officials*, Varšuva, ESBO / ODIHR, skelbiama adresu www.osce.org/odihr/93968.

5. Daugiau informacijos apie Europolą žr. www.europol.europa.eu/.

6. Europos Sąjungos Taryba (2005), 2005 m. rugsėjo 20 d. Tarybos sprendimas (2005/681/TVR), įsteigiantis Europos policijos koledžą (CEPOL) ir panaikinantis Sprendimą 2000/820/TVR, OL L 256, 2005.

7. Daugiau informacijos apie CEPOL žr. www.cepol.europa.eu/.

8. Europos Vadovų Taryba (2010), „Stokholmo programa – atvira ir saugi Europa piliečių labui ir saugumui“, OL C 115, 2010.

9. 2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1168/2011, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 2007/2004, įsteigiantis Europos operatyvaus bendradarbiavimo prie Europos Sąjungos valstybių narių išorės sienų valdymo agentūrą, OL L 349, 2004. Daugiau informacijos apie *Frontex* žr. www.frontex.europa.eu/

10. Daugiau informacijos apie Eurojustą žr. www.eurojust.europa.eu/.

2 MODULIS. POLICIJOS VEIKLA ŽMOGAUS TEISIŲ POŽIŪRIU

Įvadas	47
Veikla: policijos veikla žmogaus teisių požiūriu	48
Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Policijos veiklos ir žmogaus teisių aptarimas	51
Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Praktiniai žmogaus teisių pavyzdžiai.....	52
Trumpas instruktažas	53
1. Pagrindinės sąvokos	53
2. Dalijamoji medžiaga. Klausimai ir atsakymai.....	53
Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Klausimai ir atsakymai	54
Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Klausimai ir atsakymai.....	60
Papildoma medžiaga	62
Išplėstinės veiklos rūšys	66
Išplėstinė veikla Nr. 1. Individualūs interviu Švedijos policijos akademijoje	66
Išplėstinė veikla Nr. 2. Žmogaus teisių dėstymas vokiečių policijos pareigūnams nacių nusikaltimų vykdymo vietose. Policijos veikla dabar ir anksčiau	68

Policijos veikla žmogaus teisių požiūriu

Įvadas

Policijos pareigūnai pernelyg dažnai mano, kad žmogaus teisės veikiau yra kliūtis, o ne pagrindas jų darbui. Šis neigiamas požiūris gali išryškėti mokymo kurso pradžioje. Diskusija, kurioje pabrėžiamas dvigubas policijos veiklos vaidmuo gerbti ir saugoti žmogaus teises, – t. y. pareigos „dvinės“, kurios reiškia pareigą susilaikyti nuo nepagrįstai žmogaus teises ribojančių veiksmų ir pareigą imtis visų būtinų ir tinkamų priemonių, siekiant apsaugoti šias teises, – gali padėti pakeisti šį požiūrį.

Pastaraisiais dešimtmečiais į policiją vis dažniau žiūrima kaip į paslaugų teikėją, o ne kaip į jėgos struktūrą. Šis požiūris glūdi platesnėje demokratinės valstybės koncepcijoje, kuri pagrįsta teisine valstybe ir informacija apie žmogaus teises. Pagal šį požiūrį tradiciniai policijos veiklos tikslai, pvz., viešosios tvarkos palaikymas ir kova su nusikaltimais, iškeliami į aukštesnį lygmenį.

Pagrindiniai žmogaus teisėmis pagrįstos policijos veiklos demokratinėje visuomenėje aspektai: specialus policijoje vaidmuo atsižvelgiant į jos monopolį panaudoti jėgą; profesionalumas; griežto teisėtumo reikalavimas; vidaus ir išorės atskaitomybė; skaidrumas ir pasitikėjimu grindžiami santykiai su visuomene.

Veikla: policijos veikla žmogaus teisių požiūriu

Uždavinys

Policijos pareigūnai dažnai mano, kad žmogaus teisės veikiau yra kliūtis, o ne pagrindas jų darbui. Siekiant pažaboti bet kokį panašaus pobūdžio nepasitenkinimą, mokymo modulio pradžioje patartina išaiškinti policijos darbo vaidmenį ir tikslus ir policijos, kaip institucijos, kuri gerbia ir saugo žmogaus teises, vaidmenį.

Tikslai:

Žinios

- suprasti policijos vaidmenį demokratinėje visuomenėje pagrindinių teisių požiūriu;
- suprasti valstybės pareigas, susijusias su žmogaus teisėmis.

Požiūris

- pripažinti žmogaus teises kaip policijos darbo pagrindą ir pagrindinį tikslą, o ne kaip apribojimą;
- suprasti, kad žmogaus teisės yra elementari kasdienės policijos veiklos dalis.

Gebėjimai

- išmokti policijos darbe nustatyti tinkamas priemones, kurios padėtų apsaugoti ir gerbti žmogaus teises.

Reikalavimai:

- laikas: 30–45 minutės;
- medžiaga:
 - dalijamoji medžiaga Nr. 1 1 veiklos versijai ir (arba) dalijamoji medžiaga Nr. 2 2 veiklos versijai, įskaitant klausimus diskusijoms;
 - rašomoji lenta, kurioje surašomi klausimai;
 - neprivaloma: „Power Point“ pranešimas ir projektorius;
- patalpos: auditorija ir dvi darbo grupėms skirtos salės;
- grupės dydis: ne daugiau kaip 20–25 asmenys.

1 veiklos versijos aprašas

Policijos veiklos ir žmogaus teisių aptarimas¹

- ➊ Išdalykite dalijamąją medžiagą Nr. 1 ir klausimus diskusijoms ir (arba) užrašykite vieną ar daugiau klausimų rašomojoje lentoje.
- ➋ Paprašykite dalyvių per maždaug 5 minutes individualiai apmąstyti atsakymą (-us) į klausimą (-us).
- ➌ Paprašykite, kad dalyviai pasiskirstytų į diskusijų grupes po 3–4 asmenis ir palygintų ir aptartų savo atsakymus (apytiksliai 10 minučių). Įsitinkite, kad grupės:
 - gerai suprato savo užduotį;
 - paskirtų pranešėją, kuris diskusijų rezultatus pristatytų auditorijai.
- ➍ Atsakykite į visus darbo grupės dalyviams kylančius klausimus.
- ➎ Pasirūpinkite, kad grupės savo darbą pristatytų auditorijai (apytiksliai 5 minutės vienai grupei).
- ➏ Surenkite bendrą diskusiją, aptarkite rezultatus ir tai, ko išmokote (skirkite apytiksliai 20–30 minučių).
- ➐ Apibendrinkite pagrindinius punktus rašomojoje lentoje ir, remdamiesi trumpo instruktažo skiltyje pateikta informacija, pateikite kitus reikiamus duomenis.

1. Ši veikla pritaikyta pagal W. Süntinger, *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, Viena, 2005, Bundesministerium für Inneres, p. 110.

2 veiklos versijos aprašas

Praktiniai pavyzdžiai

- ❶ Pristatykite veiklos uždavinį ir tikslus.
- ❷ Pusei auditorijos išdalykite dalijamosios medžiagos Nr. 2 pirmą klausimą, o kitai pusei – dalijamosios medžiagos Nr. 2 antrą klausimą.
- ❸ Paprašykite, kad dalyviai individualiai apsvarstytų savo klausimus (skirkite apytiksliai 5–10 minučių).
- ❹ Suskirstykite dalyvius į mažas diskusijų grupes po 4–5 asmenis ir paprašykite, kad dirbdami kartu jie rastų tris pavyzdžius, susijusius su 1 ir 2 klausimais (skirkite apytiksliai 15 minučių). Įsitinkite, kad grupės:
 - gerai suprato savo užduotį;
 - paskirtų pranešėją, kuris diskusijų rezultatus pristatytų auditorijai.
- ❺ Patarkite, jei darbo grupėje kilo klausimų, susijusių su užduoties atlikimu.
- ❻ Pasirūpinkite, kad grupės savo pavyzdžius pristatytų auditorijai.
- ❼ Bendrai aptarkite rezultatus, apsvarstykite, ko išmokote.
- ❽ Apibendrinkite pagrindinius punktus ir prireikus pateikite informaciją, kodėl žmogaus teisės gali būti suprantamos kaip kliūtis policijos darbui arba kaip policijos veiklos pagrindas, prireikus remkitės trumpo instruktažo skiltyje pateikta informacija. Nurodykite galimas pasekmes, susijusias su vienu ar kitu požiūriu. Tai gali padėti mažinti trintį tarp žmogaus teisių suvokimo kaip „kliūties“ ir kaip „pagrindo“.

Dalijamoji medžiaga Nr. 1. **Policijos veiklos ir žmogaus teisių aptarimas**

Klausimai diskusijoms

1. Ar žmogžudystė yra žmogaus teisių pažeidimas?
2. Kokioms organizacijoms ir (arba) institucijoms pavesta saugoti žmogaus teises?
3. Kokį vaidmenį žmogaus teisių srityje atlieka policija?
4. „Tarp žmogaus teisių ir policijos veiklos nėra jokio konflikto. Policijos veikla tolygi žmogaus teisių apsaugai.“ Ar sutinkate su šiuo teiginiu? Kodėl sutinkate? Kodėl nesutinkate?

Dalijamoji medžiaga Nr. 2. **Praktiniai žmogaus teisių pavyzdžiai**

Klausimai diskusijoms

1. Pateikite praktinių pavyzdžių (pagrįstų jūsų kasdienio darbo patirtimi), iš kurių matyti, kad žmogaus teisės trukdo jums dirbti.

2. Pateikite praktinių pavyzdžių (pagrįstų jūsų kasdienio darbo patirtimi), iš kurių matyti, kad žmogaus teisės yra naudingos jūsų darbui ir (arba) yra darbo pagrindas.

Trumpas instruktažas

Šiame trumpame instruktaže, atsižvelgiant į toliau nurodytą struktūrą, pateikiama informacija, kurią galite panaudoti orientuodami šio modulio veiklą ir mokymo diskusijas.

1. Pagrindinės sąvokos

2. Dalijamoji medžiaga. Klausimai ir atsakymai

- a. Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Klausimai ir atsakymai.
- b. Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Klausimai ir atsakymai.

1. Pagrindinės sąvokos

2 modulis pagrįstas pagrindinėmis 1 ir 3 modulių temomis, t. y. valstybių pareiga gerbti ir saugoti žmogaus teises. 2 modulyje pateikiama papildoma informacija apie šias pareigas visą dėmesį sutelkiant į žmogaus teises ir policijos veiklą.

Dar kartą prisiminkime policijos pareigas:

pareiga gerbti – valstybė privalo susilaikyti nuo neteisėtų ir neproporcingų veiksmų. Nepagrįsti žmogaus teisių ribojimai yra žmogaus teisių pažeidimai.

pareiga saugoti – valstybė turi pareigą imtis administracinių, teisėkūros ir (arba) teisminių veiksmų žmogaus teisėms apsaugoti ir užtikrinti, kad žmonės galėtų visapusiškai naudotis savo teisėmis. Tinkamų veiksmų nesiėmimas yra žmogaus teisių pažeidimas.

Daugiau informacijos apie pareigą gerbti ir saugoti žmogaus teises pateikiama 1 ir 3 moduluose.

2. Dalijamoji medžiaga. Klausimai ir atsakymai

Vieno bendro atsakymo į šiuos dalijamosios medžiagos klausimus nėra; žmogaus teisių ir policijos veiklos klausimai nagrinėjami įvairiais aspektais ir teoriniais pagrindais. Šio trumpo instruktažo tikslas – paskatinti diskusijas ir pateikti gaires, kaip pradėti nagrinėti šiuos klausimus. Instruktaže nėra išsamaus atsakymų sąrašo.

Mokymo patarimas: priminkite dalyviams, kad žmogaus teisės asmenims ir valstybėms taikomos skirtingai

Žmogaus teisės reiškia valstybių pareigą gerbti ir saugoti tautos žmogaus teises. Privatiems asmenims žmogaus teisės yra svarbios, nes jomis nustatoma valstybės pareiga saugoti ir gerbti kiekvieno asmens teises ir padėti žmonėms suprasti, kaip elgtis vieniems su kitais.

Todėl griežtai teisiniu požiūriu žmogaus teisių pažeidimai gali būti padaromi tik dėl valstybės veikimo arba neveikimo asmenų atžvilgiu. Vieno asmens veiksmai prieš kitą asmenį, pvz., žmogžudystė, pažeidžia įstatymus, bet ne žmogaus teises. Todėl valstybės veikimo arba neveikimo, dėl kurio įvyksta žmogžudystė, pasekmės žmogaus teisėms yra kitokios nei žmogžudystės, kurią įvykdo privatus asmuo.

Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Klausimai ir atsakymai

1 klausimas. Ar žmogžudystė yra žmogaus teisių pažeidimas?

Šie klausimai padeda paaiškinti pagrindinį valstybės pareigų klausimą, taigi ir policijos vaidmenį žmogaus teisių srityje. Aptariant šį klausimą, gali išryškėti įvairūs aspektai.

- Žmogžudystę įvykdęs valstybės pareigūnas pažeidžia ir žmogaus teises, nes jis nesilaikė valstybės pareigos gerbti teisę į gyvybę. Kai valstybės pareigūnas, pvz., policininkas, panaudoja jėgą, dėl kurios žūsta žmogus, valstybė turi pareigą atlikti nešališką ir nepriklausomą aplinkybių tyrimą.
- Keliose bylose Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) nustatė, kad valstybės pareigūnai naudojo perteklinę jėgą ir pažeidė žmogaus teises.
- Tačiau jeigu jėga panaudojama būtinosios ginties atveju, ji naudojama tinkamai ir laikantis būtinumo ir proporcingumo principų, tuomet asmens žūtis, kurią sukelia tokios jėgos naudojimas, nereiškia žmogaus teisių pažeidimo (žr. 3 modulį, kuriame pateikiama daugiau informacijos apie būtinumo ir proporcingumo principus).
- Jeigu valstybė nesugeba imtis tinkamų veiksmų, kad užkirstų kelią asmens žmogžudystei, kurio gyvybei pavojų kelia kitas asmuo, tuomet valstybės nesugebėjimas veikti ir (arba) neveikti reiškia valstybės pareigos saugoti teisę į gyvybę pažeidimą.
- Žmogžudystę įvykdęs privatus asmuo padaro nusikaltimą. Jis nepažeidžia žmogaus teisės.

2 klausimas. Kokioms organizacijoms ir (arba) institucijoms pavesta saugoti žmogaus teises?

Nacionaliniu, Europos ir tarptautiniu lygmenimis veikia daugybė organizacijų, kurioms pavesta saugoti žmogaus teises, įskaitant tam tikras su policija susijusias organizacijas.

Nacionalinis lygmuo

- Policija.
- Teismai, įskaitant konstitucinius teismus.
- Ombudsmenai arba nacionalinės žmogaus teisių komisijos arba institutai.
- Parlamentas, įskaitant parlamento įstaigas, kurioms pavesta konkrečiai užduotis stebėti žmogaus teises.
- Nacionalinės lygybės ir nediskriminavimo įstaigos.
- Nevyriausybinių organizacijų.

Europos lygmuo

- Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (ESTT).
- Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT).
- Europos Tarybos Europos komitetas prieš kankinimą (CPT).
- Europos Komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI).
- Nevyriausybinių organizacijų.

Su policija susijusios Europos įstaigos

- Europos teismo bendradarbiavimo padalinys (Eurojustas).
- Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūra (*Frontex*).
- Europos Sąjungos teisėsaugos mokymo agentūra (CEPOL).
- Europos policijos biuras (Europolas).

Tarptautinis lygmuo

- Jungtinių Tautų (JT) Žmogaus teisių taryba.
- JT Žmogaus teisių komitetas.
- JT Komitetas prieš kankinimą.
- JT Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas.
- JT Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas.
- Nevyriausybinių organizacijų.

3 klausimas. Kokį vaidmenį žmogaus teisių srityje atlieka policija?

Europos policijos etikos kodeksas, Ministrų Komiteto rekomendacija (2001)¹⁰

Preambulė

<...> įsitikinę, kad visuomenės pasitikėjimas policija yra glaudžiai susijęs su jos požiūriu į visuomenę ir elgesiu joje, visų pirma policijos rodoma pagarba žmogaus orumui ir pagrindinėms teisėms ir laisvėms <...>

Policijos pareigūnai kaip valstybės tarnautojai

Policijos pareigūnai užima ypatingą padėtį demokratinėje visuomenėje, nes valstybė suteikia jiems įgaliojimus prirėkus panaudoti jėgą. Atsižvelgiant į žmogaus teises, policijos veiksams ir jėgos panaudojimui nustatomi svarbūs apribojimai, kuriais policija griežtai įpareigojama laikytis teisėtumo, proporcingumo ir būtinumo principų. Tokie apribojimai padeda užtikrinti, kad policija, imdamasi veiksmų, gerbtų žmogaus teises ir stengtųsi naudoti mažiausiai intervencines priemones savo tikslui pasiekti.

Policijos pareigūnai privalo ne tik gerbti žmogaus teises, bet ir aktyviai saugoti žmogaus teises, pvz., areštuodami įtariamąjį, kad apsaugotų kitų žmonių teises. Būtent dėl šios pareigos apsaugoti, žmogaus teisės ir tampa policijos darbo pagrindu.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 28 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į tokią socialinę ir tarptautinę santvarką, kurioje gali būti visiškai įgyvendinamos šioje Deklaracijoje išdėstytos teisės ir laisvės.

Policija atlieka pagrindinį vaidmenį išlaikydama žmogaus teisėms įgyvendinti būtinas sąlygas, kurios apima viešosios tvarkos palaikymą, teisėsaugą, nusikaltimų prevenciją ir išaiškinimą, pagalbą ir paslaugas visuomenei.

Policijos pareigūnai kaip įstatymų vykdytojai

Policininkams, kurie veikia kaip vyriausybės pareigūnai, suteikiami įgaliojimai prireikus panaudoti jėgą, siekiant vykdyti įstatymus ir užkirsti kelią nusikaltimams, juos išaiškinti ir kovoti su jais. Policininkams, kaip įstatymų vykdytojams, nė vienas įstatymas nėra viršesnis už žmogaus teises. Tai yra nusistovėjęs teisinis principas, kad visi įstatymai turėtų būti aiškinami ir įgyvendinami taip, kad griežtai atitiktų žmogaus teisių normas. Kai policija užkerta kelią nusikaltimui arba jį išaiškina, ji apsaugo žmogaus teises, pvz., teisę į nuosavybę, gyvybę, fizinę ir psichologinę neliečiamybę, asmens laisvę ir saugumą.

Policijos pareigūnai kaip paslaugų teikėjai

Praeityje į policiją pirmiausia buvo žiūrima kaip į jėgos struktūrą ir valstybės taikomos kontrolės priemonę. Šis požiūris keitėsi ir dabar į policiją dažnai žiūrima kaip į vyriausybės pareigūnus, kurie teikia paslaugas bendruomenei. Veikdami kaip paslaugų teikėjai, policijos pareigūnai ne tik gerbia žmogaus teises išaiškindami nusikaltimus ir su jais kovodami, bet ir skirdami dėmesio nusikaltimų ir žmogaus teisių pažeidimų prevencijai. Vyriausybės institucijos, pvz., policija, dirba su nevalstybiniais subjektais, pvz., bendruomenėmis, kad nustatytų ir išspręstų su nusikaltimu ir netvarka susijusias problemas. Todėl valstybės pareigūnai, pvz., policija, bendrauja su bendruomenėmis, kad geriau tarnautų visuomenei. Remiantis šiuo policijos veiklos supratimu, daugiau dėmesio skiriama nusikaltimų prevencijai ir pastangoms pašalinti pagrindines nusikalstamumo priežastis, o ne nusikaltimų išaiškinimui ir kovai su jais.

Policijos, kaip paslaugų teikėjos, samprata taip pat aiškiai įtvirtinta tarptautiniuose žmogaus teisių dokumentuose, pvz., Europos Tarybos Deklaracijoje dėl policijos (1979 m.) ir Europos policijos etikos kodekse (2001 m.), taip pat JT Teisėsaugos pareigūnų elgesio kodekse (1979 m.). Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Demokratinės policijos veiklos vadove (2006 m.), ESBO Gerosios patirties kuriant policijos ir visuomenės partnerystes vadove (2008 m.) ir ESBO Policijos, romų ir sintų vadove dėl gerosios patirties kuriant pasitikėjimą ir supratimą (2010 m.)² pateikiamos išsamios susijusių reformų įgyvendinimo gairės.

4 klausimas. Tarp žmogaus teisių ir policijos veiklos nėra jokio konflikto. Policijos veikla tolygi žmogaus teisių apsaugai. Ar sutinkate su šiuo teiginiu? Kodėl sutinkate? Kodėl nesutinkate?

Visuomenėje laikomasi nevienodo požiūrio į policijos veiklos ir žmogaus teisių santykius. Kai kurie policiją suvokia kaip žmogaus teisių saugotoją, o kiti gali manyti, kad policija kelia potencialią grėsmę toms teisėms.

Visuomenė puikiai žino, kad policija gali pažeisti žmogaus teises, pvz., naudodama perteklinę jėgą. Visuomenė nėra taip aiškiai įsisiemoninusi teigiamo policijos darbo poveikio žmogaus teisėms. Todėl atsakant į šį klausimą gali kilti įvairių diskusijų temų.

Policijos veikla ir žmogaus teisės nėra nesuderinami dalykai „Žmogaus teisės yra policijos veiklos tikslas.“

- Policija iš esmės prisideda prie žmogaus teisių apsaugos – žmogaus teisės yra policijos veiklos pagrindas ir tikslas.

2. ESBO (2010), *Guidebook Police and Roma and Sinti: Good Practices in Building Trust and Understanding*, skelbiama adresu <http://www.osce.org/odihr/67843?download=true>.

- Ilgalaikė socialinė taika gali būti pasiekama tik gerbiant ir apsaugant žmogaus teises – tai atitinka kiekvieno interesą. Policija yra pagrindinis socialinės taikos palaikymo elementas. Išaiškindama nusikaltimus ir užkirsdama jiems kelią, policija padeda saugoti ir išlaikyti pagarbą žmogaus teisėms.
- Žmogaus teisės, į kurių taikymo sritį patenka griežti teisėtumo, būtinumo ir proporcingumo principai, padeda stiprinti veiksmingą policijos veiklą. Šiais principais sukuriamas pasitikėjimas valstybe ir stiprinama teisinė valstybė.
- Žmogaus teisėmis grindžiama policijos veikla padeda stiprinti sėkmingą teisingumo vykdymą užtikrinant didesnę pagarbą žmogaus teisėms tais atvejais, kai policija renka įrodymus, kurie paskui panaudojami teismo byloje. Pagarba žmogaus teisėms padeda užtikrinti, kad įrodymai dėl aplaidumo nebūtų paskelbti nepriimtinais (žr. 4 modulį).

Policijos veikla ir žmogaus teisės yra nesuderinami dalykai „Žmogaus teisės tik trukdo dirbti policijai.“

- Žmogaus teisės grindžiamos žmogaus orumu ir jas turi kiekvienas žmogus. Nusikaltėlio žmogaus teisės tam tikra apimtimi gali būti ribojamos, o jį sulaikius paprastai ribojama ne tik teisė į asmens laisvę, bet ir, nustatant pasimatymų laiką, galimybės naudotis telefonu apribojimus ar taikant bendras sulaikymo taisykles, teisė matytis su šeima ir teisė į privatumą. Tačiau visiškas nusikaltėlio teisių paneigimas pažeistų pačią žmogaus teisių idėją, pagal kurią visose situacijose užtikrinamas minimalus žmogiškumas ir orumas.
- Požiūris į žmogaus teises, kaip į paprasčiausią policijos darbo kliūtį, rodo, kad teisingai, taikiai ir įtraukiai visuomenei, asmenims ir policijai trūksta supratimo apie žmogaus teisių naudą. Paaiškėjus, kad požiūris į žmogaus teises yra neigiamas, būtinai surenkite išsamią diskusiją žmogaus teisių funkcijų ir policijos vaidmens saugant žmogaus teises klausimais.
- Sudėtingais, pvz., vaiko išnaudojimo atvejais, kai kuriems dalyviams gali būti sudėtinga suprasti, kodėl su įtariamu išnaudotoju reikėtų elgtis pagarbiai ir oriai, ir šis požiūris mokymo kurso metu taip pat gali „iškilti į paviršių“. Tokie emocijomis pagrįsti argumentai kelia rimtą iššūkį dėstytojui. Prieš imdamasis dėstyti intelektualius argumentus, dėstytojas pirmiausia turėtų aiškiai aptarti emocinį aspektą ir šiuo atveju pripažinti, kad su tokiais siaubingus nusikaltimus padariusiais asmenimis sudėtinga elgtis oriai. Tuomet jis gali pristatyti ir aptarti pirmiau išdėstytus argumentus. Dėstytojas turėtų užtikrinti, kad žinutė, jog žmogaus teisės nėra suteikiamos atrankos būdu, būtų įtikinama; žmogaus teisės yra nedalomos ir neatimamos. Paskui nusikaltėlių teises galima aptarti atsižvelgiant į tai, „kodėl jie apskritai turi teises ir kaip jos yra ribojamos“.

Diskusijose patartina pereiti prie bendro pobūdžio atgrasomųjų (valstybės pareiga vykdyti nusikaltimų prevenciją visos visuomenės atžvilgiu) ir konkrečių atgrasomųjų (valstybės pareiga atsižvelgti į individualų nusikaltėlių, – kaip užkirsti kelią pakartotiniams nusikaltimams) priemonių aptarimo. Iš daugumos įrodymų matyti, kad pernelyg didelės baudmės nepadedą nei atgrasyti nuo didesnio nusikalstamumo, nei sumažinti nusikaltėlio recidyvizmą³.

Kiti svarbūs susiję klausimai apima policijos diskrecijos teisę ir policijos gebėjimą kurti pasitikėjimą ir dirbti bendradarbiaujant su visuomene.

3. Plg., pvz., W. Heinz (Konstancos universitetas, Vokietija) tezes dėl nepilnamečių; F. Dünkel (Greifswaldo universitetas, Vokietija); Jehle/ Heinz/ Sutterer (2003) *Legalbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen*, Bundesministerium der Justiz, Berlynas.

Policijos diskrecijos teisė

Prieštaraujančių interesų suderinimas ir tinkamų priemonių naudojimas vykdant pareigą gerbti ir saugoti yra tai, dėl ko policijos darbas tampa toks sudėtingas. Policijos taikomas įtariamojo žmogaus teisių ribojimas turi būti kuo mažesnis ir atitikti būtinumo ir proporcingumo principus. Tačiau tuo pat metu policija taip pat privalo užtikrinti veiksmingą asmens, kuriam gresia pavojus, apsaugą. Siekdami šios pusiausvyros, policijos pareigūnai darbo metu atsiduria emociniu požiūriu stresinėje ir įtemptoje situacijoje.

Žmogaus teisėmis grindžiama policijos veikla pasižymi ir kitiems požiūriams, pvz., demokratinei policijos veiklai, būdingomis esminėmis savybėmis, kaip aprašyta ESBO *Demokratinės policijos veiklos vadove*⁴.

Daugumai žmonių policijos pareigūnai yra labiausiai pastebimi valstybės atstovai, su kuriais labiausiai tikėtina, kad piliečiai susidurs. Todėl jie faktiškai atstovauja veikiančiai vyriausybei⁵. Vadinasi, policija gali daryti įtaką bendrai piliečių nuomonei apie vyriausybę ir apskritai jos perspektyvas, o policijos veiksmai gali sustiprinti arba susilpninti visuomenės paramą, kurios reikia gyvybingai demokratijai palaikyti⁶.

Nors įstatymuose yra nustatyta policijos pareigų vykdymo sistema ir gairės, tačiau policija vis tiek turi tam tikrą veiklos laisvę ir diskreciją. Įstatymuose niekada neįmanoma aptarti kiekvienos konkrečios situacijos, kurioje gali atsidurti policijos pareigūnas, pvz., kurį automobilį sustabdyti arba kaip reaguoti į žiaurų ar provokuojantį elgesį. Diskrecijos teisė policijos pareigūnui suteikia galimybę modeliuoti savo elgesį priklausomai nuo konkrečios situacijos ir atsižvelgiant į visus su konkrečiu atveju susijusius veiksnius. Tačiau, naudodamasis šia diskrecijos teise, policijos pareigūnas taip pat turi demonstruoti tinkamą požiūrį ir elgtis labai atsakingai.

Tinkamai pasinaudoti diskrecija ypač sudėtinga, nes policija dažnai turi veikti sudėtingose, neaiškiose ir emociniu požiūriu stresinėse situacijose, pvz., ginčuose arba smurtinių veiksmų akivaizdoje. Į policiją kreipiamasi tais atvejais, kai atsitinka kažkas blogo arba kyla problema. Policijos pareigūnai savo sprendimus turi priimti vietoje, pačiame įvykio įkarštyje ir turi tai padaryti per keletą sekundžių ir nepasiruošę. Kita vertus, policijos vadovai ir teisėjai analizuoja ir peržiūri policijos veiksmus įvykus faktui, žinodami rezultatą ir turėdami laiko situacijai išanalizuoti. Abu požiūriai būtinai bus skirtingi, o tie, kurie vėliau analizuoja įvykius, niekada negalės iki galo suvokti, kaip situacija klostėsi tikroju laiku⁷.

Apibrėžiant policijos diskrecijos teisę, visų pirma stresą sukeliančiose situacijose, labai svarbūs tampa etiniai ir žmogaus teisių principai, kurie turi būti traktuojami ne kaip žinios, bet kaip įgytas požiūris. Žmogaus teisių požiūriu vienodo elgesio ir proporcingumo principai – įskaitant mažiau intervencinių priemonių nustatymą arba tokių priemonių atsisakymą, jeigu akivaizdu, kad policijos veiksmai viršytų jų naudą, – yra patys svarbiausi.

4. ESBO (2008), *Demokratinės policijos veiklos vadovas*.

5. Ten pat, p. 43.

6. Danija, Danijos žmogaus teisių institutas (1999), *Police and human rights, manual for police training*, p. 12, skelbiama adresu <http://www.humanrights.dk/files/pdf/Engelsk/International/macedonia.pdf>.

7. P. Bourdieu (1990), *The Logic of Practice*, Stanfordas, *Stanford University Press*, p. 81, 82.

Pasitikėjimas ir partnerystė su visuomene – pagrindinis policijos veiklos aspektas

Policija – tai institucija, kuri turėtų prisidėti prie asmenų ir visuomenės saugumo jausmo stiprinimo. Policija privalo rimtai žiūrėti į visuomenės nesaugumo jausmą ir siekti pašalinti tokio jausmo priežastis patenkindama skirtingus poreikius ir interesus, ir valdydama baimes. Policija privalo stiprinti bendruomenių pasitikėjimą – tai yra svarbi užduotis, kuri daro poveikį policijos bendravimui ir sąveikai su gyventojais. Panagrinėkite, pvz., kaip vertinamas policijos buvimas viešoje erdvėje. Šis buvimas gali stiprinti visuomenės saugumo ir apsaugos jausmą; tačiau jis taip pat gali sukelti baimės ir nesaugumo jausmą – „kažkas yra blogai, mums gresia pavojus“, – ypač, jeigu policijos pareigūnai pasirodo su visa ginkluote. Kadangi policijos pareigūnai yra labiausiai pastebimi valstybės atstovai, pasitikėjimas jais prilygsta pasitikėjimui valstybe. Jei nebus tokio pasitikėjimo, visuomenė nenoriai praneš apie nusikaltimus ir neteiks policijai informacijos, kuri yra būtina jos veiklos veiksmingumui užtikrinti. Marginalizuotiems visuomenės asmenims dažnai trūksta tokio pasitikėjimo.

Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Klausimai ir atsakymai

Dalijamosios medžiagos Nr. 2 atsakymai grindžiami dalyvių patirtimi, todėl negalima pateikti jokių konkrečių atsakymų. Vietoj to pateikiama keletas temų, kurios gali paskatinti dalyvius pateikti pavyzdžių ir (arba) padėti dėstytojui nukreipti diskusijas auditorijoje.

Mokymo patarimas: paraginkite dalyvius pateikti konkrečius ir gyvenimiškus pavyzdžius

Praktinės patirties naudojimas pavyzdžiuose, kitaip nei bendro pobūdžio pareiškimai, gali sukelti daug vaisingesnes diskusijas ir padėti dalyviams nustatyti ryšį su veiklos tikslais ir geriau juos suprasti.

1 klausimas. Pateikite praktinių pavyzdžių (pagrįstų jūsų kasdienio darbo patirtimi), iš kurių matyti, kad žmogaus teisės trukdo jums dirbti.

- Pavyzdinis atsakymas: „Dalyvavau protestuose, kuriuose prasiūdėjo smurtas. Mūsų buvo paprašyta neperžengti nubrėžtos linijos ir neleista vyti tų, kurie į mus mėtė butelius, įžeidinėjo arba spjaudė.“

Toliau nurodytos situacijos užuominos galėtų padėti paaiškinti pavyzdžius:

- padėtis prieš areštą, arešto metu ar po jo;
- demonstracijos valdymas;
- įtariamojo apklausa;
- nusikaltimo sustabdymas arba prevencija.

„Remiantis jų (policijos pareigūnų) logika, valdžios pusiausvyros nebuvimas valstybėje persiduoda į tam tikras visuomenės grupes, pvz., organizuoto nusikalstamumo tinklų narius, taip pat teroristinėms grupėms, kurios žino savo teises ir siekia „išnaudoti“ sistemą savo reikmėms (pvz., teismo bylų vilkinimas, skundų teikimas, apeliacijos aukštesnių instancijų teismams ir pan.). Šiuo atveju į žmogaus teises žiūrima kaip į veiksmingos policijos veiklos kliūtį. Be to, policija mano, kad tokioms visuomenės grupėms suteikiama daugiau veiksmų laisvės nei pačiai policijai. Laikomasi nuomonės, kad susidarė „užburtas ratas“, kuriame žmogaus teisių sistema, kuri sukurta silpniesnio individo apsaugai, faktiškai silpnina valstybę, todėl formuojasi saugumo ir žmogaus teisių dichotomija pagrįsta samprata.“

A. Osse (2006), *Understanding policing, a resource for human rights activists*, skelbiama adresu https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/01/book_1_o.pdf?x54649.

2 klausimas. Pateikite praktinių pavyzdžių (pagrįstų jūsų kasdienio darbo patirtimi), iš kurių matyti, kad žmogaus teisės buvo naudingos jūsų darbui ir (arba) yra darbo pagrindas.

- Pavyzdinis atsakymas: „Kartą turėjau įsikišti į vyro ir žmonos muštynes. Panaudojus intervencines įtampos mažinimo priemones, pavyko nuraminti kilusį konfliktą.“

Toliau nurodytos situacijos užuominos galėtų padėti paaiškinti pavyzdžius:

- arešto arba sulaikymo priežasčių pagrindimas arba paaiškinimas;
- atvykimas į teismą;
- nusikaltimo sustabdymas arba prevencija;
- sprendimas, ar kištis į situaciją ir, jei taip, kaip tai padaryti.

„Pagrindinė šios ataskaitos nuostata yra tai, kad pagrindinis policijos tikslas turėtų būti <...> visų asmenų žmogaus teisių apsauga ir gynimas. Mūsų atliktos konsultacijos parodė, kad Šiaurės Airijos bendruomenės aiškiai sutaria, kad žmonės nori, jog policija saugotų jų žmogaus teises, kad jų nepažeistų kiti asmenys ir, vykdydami šią pareigą, jas gerbtų.“

Nepriklausoma policijos veiklos Šiaurės Airijoje komisija (1999 m.), *A new beginning: policing in Northern Ireland*, p. 18.

„Mūsų veiksmų tikslas – saugoti ir gerbti žmogaus teises ir taip užtikrinti kuo didesnę visų žmonių tikėjimą laisve ir saugumu.“

Austrijos policija (2009), Žmogaus teisėmis pagrįstos policijos sampratos orientaciniai principai, 1 principas.

Papildoma medžiaga

Policijos vaidmuo demokratinėje visuomenėje – nuo jėgos struktūros iki paslaugų teikėjo

„Pažanga siekiant demokratinės policijos veiklos daroma tada, kai pereinama nuo kontrole pagrįsto požiūrio į labiau į paslaugas orientuoto požiūrio, pagal kurį pagrindinis teisėsaugos rūpestis išlieka orientavimasis į aktyvią nusikaltimų prevenciją.“

ESBO (2008), *Guidebook on Democratic Policing*, Viena, 2 punktas, skelbiama adresu <http://www.osce.org/spmu/23804>.

Europos policijos etikos kodeksas, Europos Taryba

12 straipsnis

Policijos veikla organizuojama siekiant užsitarnauti visuomenės pasitikėjimą policija kaip įstatymų sergėtoja ir paslaugų visuomenei teikėja.

Pastebima tendencija, kad policija vis dažniau vertinama kaip paslaugų bendruomenei teikėja. Tai aiškiai matyti iš pastaraisiais dešimtmečiais keliose šalyse įvykdytų policijos, įskaitant jėgos koncepcija pagrįstas policijos organizacijas, reformų procesų. Laikantis šio požiūrio, atsižvelgiama į pagrindinius paslaugų teikimo aspektus, pvz., bendruomenės policijos veikla, apskritai aktyvesnis keitimasis informacija su visuomene ir atskaitomybės mechanizmai.

Toliau pateikiama keletas veiksnių, paskatinskių pereiti prie požiūrio į policijos veiklą kaip į paslaugų teikimą:

- Pereinant nuo autoritarinio prie demokratinio valstybės režimo Vidurio ir Rytų Europoje pagrindinės valstybės funkcijos, įskaitant policijos veiklą, buvo persvarstytos atsižvelgiant į demokratinius ir žmogaus teisių principus.
- Pastaraisiais dešimtmečiais Vakarų Europos demokratinėse valstybėse didėjo visuomenės susirūpinimas dėl policijos piktnaudžiavimo. Dėl to buvo įgyvendintos reformos, kuriose pabrėžtas policijos, kaip paslaugų teikėjos, vaidmuo, pvz., didesnis atvirumas visuomenės atžvilgiu ir atskaitomybės mechanizmai. Prie pastarųjų galima priskirti stebėsenos institucijas, pvz., nacionalinius mechanizmus ir Europos komitetą prieš kankinimą.
- Apskritai, žmogaus teisių aspektas vis labiau pastebimas tarptautiniu lygmeniu. Jis pagrįstas atsakingos valstybės, kurios pagrindinis tikslas – teikti paslaugas žmonėms, idėja. Ši idėja turi tvirtas šaknis Europos filosofijoje, visų pirma atsižvelgiant į socialinės sutarties teoriją. Pagrindinė mintis yra ta, kad, siekdami išvengti pirmykštės padėties, žmonės savanoriškai perduoda savo laisvę valstybei, kuri veikia kaip patikėtinis. Todėl valstybė saugo žmonių prigimtines teises ir yra atskaitinga savo piliečiams.
- Policijos organizacijos nustatė į vartotojus orientuotą požiūrį, kuriame daugiausia dėmesio skiriama „pirkėjų“ ir „klientų“ poreikiams ir kuris yra susietas su žmogaus teisių principais: nepaisant policijos veiklos kliento statuso, jis turi teisę į profesionalų ir pagarbų elgesį.

- Vis dažniau pripažįstama, kad pasitikėjimo stiprinimas yra pagrindinė būtina veiksmingo ir sėkmingo policijos darbo sąlyga. Jei nebus tokio pasitikėjimo, visuomenė nenoriai praneš apie nusikaltimus ir neteiks policijai informacijos. Kuriant pasitikėjimą tarp bendruomenių ir policijos, būtina užmegzti ilgalaikį institucinį dialogą. Paslaugų teikimu grindžiamas požiūris į policijos veiklą padeda kurti tokį pasitikėjimą.

Esminiai žmogaus teisėmis grindžiamos policijos veiklos demokratinėje visuomenėje požymiai

Igaliojimas panaudoti jėgą yra vienas iš policijos veiklą apibūdinančių požymių. Policija turi teisę naudoti jėgą kaip savo užduočių vykdymo priemonę. Dėl šio jėgos panaudojimo monopolio policijos padėtis valstybėje yra ypač keblė ir galinga, be to, nuolat esama piktnaudžiavimo šia jėga pavojaus.

Dvigubas policijos vaidmuo – valstybės pareiga gerbti ir saugoti žmogaus teises

Šios pareigos tarpusavyje dažnai susijusios ir jų santykį reikia atidžiai įvertinti. Pavyzdžiui, smurto šeimoje atveju policija, areštuodama nusikaltėlį arba neleisdama jam patekti į aukos būstą arba artintis prie aukos, privalo apriboti nusikaltėlio teises, kad apsaugotų aukos teises.

Teisėtumas, būtinumas ir proporcingumas

Policijos darbo ribos nustatomos atsižvelgiant į aiškius, tikslus ir paskelbtus įstatymus. Ypač griežtos taisyklės ir kontrolė taikoma jėgos panaudojimui. Jėgą panaudoti leidžiama tik kraštutiniais atvejais, kai išnaudotos visos kitos galimybės arba manoma, kad jos yra neveiksmingos. Jėgos panaudojimas ir visi kiti policijos veiksmai turi būti vykdomi griežtai laikantis būtinumo ir proporcingumo principų.

Mokymo patarimas: susidūrimas su realybe

Aptariant klausimą, ką reiškia tinkamas veiksmas žmogaus teisių požiūriu, dažnai išgirstate tokį pareiškimą: „Jie (aukšti policijos pareigūnai ir nevyriausybinės organizacijos) neturi jokio supratimo apie realijas, su kuriomis susiduriame gatvėje. Sėdint prie darbo stalo lengva priimti sprendimus. Žmogaus teisių teorija yra graži; tačiau tikrovė yra kitokia.“

Toliau nurodytos nuostatos padeda konstruktyviai įvertinti šį prieštaravimą:

- Skirtumo tarp praktikos logikos ir (praeities) praktikos analizės logikos pripažinimas, kaip nurodyta pirmiau. Tai parodo, kad iš tikrųjų įmanoma suprasti tai, ką sako dalyviai. Tačiau skirtumo pripažinimas nereiškia, kad praeities veiksmų peržiūra yra neteisėta ar negali būti tinkamai įvertinama.
- Pabrėžti, kad policijos pareigūnai turėtų būti informuoti apie ypatingą jų įgaliojimų statusą, atsižvelgiant į jų turimą jėgos panaudojimo monopolį ir galimybę šia jėga piktnaudžiauti, ir susijusius opius politinius klausimus.
- Atkreipti dėmesį į jų pareigas visuomenei. Akcentuoti policijos, kaip paslaugų teikėjos, idėją ir formuoti jos galios, grindžiamos visuomenės pasitikėjimu ir socialine sutartimi, sampratą.

8. Danija, Danijos žmogaus teisių institutas (1999), *Police and human rights, manual for police training*, p. 14, skelbiama adresu <http://www.humanrights.dk/files/pdf/Engelsk/International/macedonia.pdf>.

Atskaitomybė

„Nors piliečiai savanoriškai suteikia policijai jėgos panaudojimo monopolį <...>, tačiau demokratinės policijos tarnybos turi pareigą užtikrinti, kad visuomenė, pasitelkdama atskaitomybės procesus, tikrintų ir kontroliuotų jų įgaliojimus.“

OESBO (2008), *Guidebook on Democratic Policing*, Viena, 80 punktas, skelbiama adresu <http://www.osce.org/spmu/23804>.

Policijos vaidmuo yra įvairialypis: ji veikia kaip paslaugų teikėja ir labiausiai pastebima vyriausybės atstovė, turinti jėgos panaudojimo monopolį ir diskrecijos teisę tais atvejais, kai sprendimus reikia priimti vietoje ir gana sudėtingose situacijose. Atsižvelgiant į šiuos įvairius aspektus, reikalaujama, kad policijos pareigūnai demonstruotų aukšto lygio profesionalumą ir prisiimtų atsakomybę už savo veiksmus.

Policijos atskaitomybės struktūras sudaro išorės ir vidaus kontrolės ir priežiūros mechanizmai:

- Išorės mechanizmai demokratinėje visuomenėje yra šie: teisminės institucijos; teisėkūros institucijos, pvz., parlamento žmogaus teisių komitetai; ombudsmeno institucijos arba žmogaus teisių komisijos; civilinių skundų nagrinėjimo komisijos; pagal JT konvencijos prieš kankinimą fakultatyvų protokolą nustatyti nacionaliniai prevencijos mechanizmai ir nediskriminavimo įstaigos, taip pat NVO ir žiniasklaida.
- Taip pat yra JT ir Europos lygmens tarptautinės žmogaus teisių įstaigos. EŽTT ir Europos komitetas prieš kankinimą tikriausiai yra didžiausią įtaką Europos politikai turinčios institucijos.
- Vidaus kontrolės ir peržiūros mechanizmai papildo išorės mechanizmus. Jie apima vidaus skundų ir tyrimų mechanizmus; vidinę operacijų analizę ir peržiūrą, siekiant pateikti organizacijai grįžtamąją informaciją, susijusią su rezultatais; ir vadovų atsakomybę.

Skaidrumas

Atskaitomybė padeda didinti policijos darbo skaidrumą, o tai yra dar vienas svarbus demokratinės policijos veiklos elementas. Pagrindinės išorės mechanizmų išvados turėtų būti skelbiamos; tai padėtų užtikrinti policijos sistemos atvirumą. Skaidrumas taip pat reiškia, kad policija privalo atsakingai dirbti su žiniasklaida ir atsižvelgti į duomenų apsaugą ir nekaltumo prezumpciją. Skaidrumas apima viešą ataskaitų, įskaitant nusikalstamumo statistinius duomenis, ir vidaus tyrimų rezultatų skelbimą, taip pat ryšių su bendruomenėmis priemonių nustatymą.

Profesionalumas ir veiksmingumas

Siekiant, kad žmogaus teisės taptų policijos veiklos etalonu, būtina užtikrinti profesionalumą, kuris didėja būtent dėl žmogaus teisių paisymo. Profesionalus žvalgybos duomenų ir įrodymų rinkimas sumažina pagundą išgauti prisipažinimus per prievartą ir taip padeda laikytis kankinimo ir nežmoniško elgesio draudimo. Veiksmingai įtariamojo apklausai, kai pareigūnas taktiką parenka atsižvelgdamas į kiekvieną individą kartu griežtai laikydamasis žmogaus teisių principų, reikalingos teisinės ir sociologinės žinios, taip pat įvairūs – retoriniai, psichologiniai ir analitiniai – įgūdžiai. Žmogaus teisių standartų ir profesionalumo standartų laikymasis ir techninis pajėgumas vykdyti policijos veiklą yra vienas nuo kito priklausomi įgūdžiai. Labiau tikėtina, kad policijos pareigūnas, kuriam trūksta techninių policijos veiklos vykdymo įgūdžių, elgsis blogai, kad gautų rezultatus. Lygiai taip pat policijos pareigūnas, kuris, siekdamas rezultatų, elgiasi

blogai, nesuformuos techninių policijos veiklos vykdymo įgūdžių, kurie yra būtini kompetentingam specialistui. Žmogaus teisės yra paskata policijai tobulėti, nes skatina taikyti su techniniais įgūdžiais susijusią geriausią patirtį ir siekti gerų rezultatų. Į policijos veiklos meną gali būti žiūrima kaip į tikslų siekimą mažiausiai intervencinėmis priemonėmis.

Pasitikėjimas

Visuomenės pasitikėjimas yra būtina veiksmingo policijos darbo sąlyga. Veiksminga policijos veikla neįmanoma, jei tam tikros gyventojų grupės nemano, kad policija jas saugo ir gerbia.

Būtina, kad policija dalyvautų kuriant pasitikėjimą ir nustatytų tinkamas ryšių su visuomene priemones. Priemonės, kuriomis užtikrinamas policijos darbo skaidrumas ir atskaitomybė, padeda kurti pasitikėjimą. Aktyvaus bendravimo su gyventojais programos apima institucionalizuoto dialogo su bendruomenėmis užmezgimą, pvz., atvirų diskusijų forumai, bendruomenės patariamiosios valdybos ir atvirų durų renginiai. Policijos veikla bendruomenėje grindžiamas požiūris gali paskatinti sukurti tinkamas ryšių priemones. Akivaizdu, kad aiškus žmogaus teisių pripažinimas ir veikimas paisant žmogaus teisių yra labai svarbus kuriant ir palaikant pasitikėjimą. Nediskriminavimo principas yra ypač svarbus marginalizuotų grupių atžvilgiu⁹.

Papildoma literatūra

R. Crawshaw (2009), *Police and human rights. A manual for teachers and resource persons and for participants in human rights programmes*, 2-asis pataisytas leidimas, Bostonas, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, p. 19–24.

Jungtinės Tautos (2002), *Human Rights and Law Enforcement: A manual on human rights training of the police*, žr. argumentus p. 16, skelbiama adresu www.ohchr.org/Documents/Publications/trainin-g5Add2en.pdf.

A. Osse (2006), *Understanding policing, a resource for human rights activists*, Amsterdamas, Amnesty International, p. 41–49, skelbiama adresu https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/01/book_1_o.pdf?x54649.

9. FRA (Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra) (2010), EU-MIDIS ataskaita *Data in Focus* Nr. 4 „Policijos vykdomi sulaikymai ir mažumos“, skelbiama adresu <http://fra.europa.eu/en/publication/2010/eu-midis-data-focus-report-4-police-stops-and-minorities>.

Išplėstinės veiklos rūšys

Išplėstinė veikla Nr. 1. *Individualūs interviu Švedijos policijos akademijoje*

Uždavinys

Švedijos policijos akademija rengia asmeninius interviu, kuriais, pasitelkiant intensyvesnį metodą, siekiama didinti informuotumą apie policijos vaidmenį. Interviu rengiami su patirties su policija turėjusiais žmonėmis, siekiant išsiaiškinti, kaip kiti vertina policijos bendravimą su atskirais asmenimis. Šie interviu taip pat padeda policijai sužinoti, ką žmonės mano apie ją, ir pamatyti, kokį poveikį ji daro visuomenei.

Tikslai:

Žinios

- užtikrinti aiškią žmogaus teisių ir žmogaus orumo sampratą, kuria turi būti vadovaujama susiduriant su asmenimis, kurie dažnai vertinami kaip policijos „oponentai“, pvz., marginalizuoti ir (arba) socialiai atskirti asmenys arba jaunimo grupuočių nariai;
- remiantis asmenine patirtimi, sužinoti apie policijos veiklą žmogaus teisių požiūriu.

Požiūris

- išmokti išvengti priešiško, paniekos ir cinizmo;
- suprasti įvairovės vertę;
- suformuoti emocinį suvokimą, kad socialiai atskirti, policiją kritikuojantys arba įstatymus pažeidžiantys asmenys turi teisę būti gerbiami kaip žmonės, net konfliktinėse ir stresinėse situacijose;
- suformuoti įprotį policijos vaidmenį vertinti iš šalies, įsijaučiant į pažeidžiamų arba sunkiai pasiekiamų grupių padėtį;
- pripažinti, kad žmonės, kurie dažnai įvardijami kaip „oponentai“ turi vertingų (ir daug) žinių ir įžvalgų, kurios gali būti naudingos policijai.

Gebėjimai

- palengvinti bendravimo įgūdžiai.

Reikalavimai:

- laikas: apytiksliai 4 dienos: įvadas (apytiksliai pusė dienos); interviu ir rašytinė dokumentacija (apytiksliai 2 dienos) ir rezultatų aptarimas (apytiksliai 1 diena);
- pavyzdinis interviu;
- orientaciniai interviu klausimai;
- rašomosios lentos;
- grupės dydis: 12–24 asmenys.

*Išplėstinės veiklos Nr. 1
aprašymas. Individualūs
pokalbiai Švedijos policijos
akademijoje*

Studentams paskiriamas su policija bendravęs asmuo, priklausantis grupei, kuri dažnai įvardijama kaip policijos „oponentai“, t. y. marginalizuoti arba socialiai atskirti asmenys, įtariami nusikaltėliai, jauni teisės pažeidėjai arba skirtingos etninės kilmės asmenys. Abiejų pusių prašoma pasikalbėti.

Atlikę tam tikrą parengiamąjį darbą, studentai surengia šiuos pokalbius. Minėti asmenys, kurie dalyvauja individualiame procese ir grupinėse diskusijose, pateikia praktines įžvalgas, kurios padeda išplėtoti teorinę koncepciją apie policijos vaidmenį žmogaus teisių požiūriu. Be to, pasitelkdami atidžią ir empatišką komunikaciją, studentai iš naujo perpranta policijos darbą.

Mokymo patarimas: tarpusavio supratimo didinimas

„Akivaizdu, kad surengti interviu padėjo užtikrinti didesnę studentų ir asmenų, į kuriuos buvo nukreipti policijos veiksmai, tarpusavio supratimą.“ Be to, atrodo, kad šie interviu turi „gydomąjį“ poveikį tais atvejais, kai asmenys, į kuriuos buvo nukreipti policijos veiksmai, buvo pažeminti, jautėsi bejėgiški ir menkai pasitikėjo policija.

FRA VEIKLA

Smurto skatinimas

FRA išnagrinėjo diskriminacijos ir socialinės marginalizacijos patirtį ir jos poveikį požiūriui į smurtą trijose ES valstybėse narėse: Prancūzijoje, Ispanijoje ir Jungtinėje Karalystėje. FRA surengė interviu su 3 000 musulmonų ir ne musulmonų jaunų asmenų ir vaikų, ir padarė išvadą, kad 12–18 metų amžiaus jaunimas, patyręs socialinę marginalizaciją ir diskriminaciją, buvo labiau linkęs imtis fizinio ar emocinio smurto nei tokios marginalizacijos nepatyrę jaunuoliai. Nenustatyta jokių požymių, kad jauni musulmonai būtų daugiau ar mažiau linkę panaudoti smurtą nei kiti jaunuoliai. Iš išvadų matyti, kad būtina prioritetine tvarka spręsti socialinės marginalizacijos ir diskriminacijos problemą, atsižvelgiant į jos poveikį jaunimo polinkiui į smurtą. Toje pačioje ataskaitoje jaunimas nurodė apskritai nepasitikintis valdžios pareigūnais ir oficialiomis vietos, nacionalinėmis ir tarptautinėmis institucijomis, įskaitant baudžiamosios justicijos institucijas, pvz., policiją ir teismus. Mažiausiai buvo pasitikima vietos ir nacionalinio lygmens politikais.

FRA (2010), „Su diskriminacija, socialine marginalizacija ir smurtu susijusi patirtis. Lyginamasis musulmoniško ir nemusulmoniško jaunimo tyrimas trijose ES valstybėse narėse“, Belgija, p. 62, skelbiama adresu <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/experience-discrimination-social-marginalisation-and-violence-comparative-study>

*Išplėstinė veikla Nr. 2.
Žmogaus teisių dėstymas
vokiečių policijos
pareigūnams nacių
nusikaltimų vykdymo
vietose. Policijos veikla
dabar ir anksčiau*

Uždavinys

Vokietijos policija suorganizavo žmogaus teisių mokymo užsiėmimus policijos vaidmeniui aptarti buvusioje nacių koncentracijos stovykloje Nojengame. Istorinis požiūris į policijos vaidmenį nacių režimo laikotarpiu padeda didinti informuotumą apie dabartinę policijos darbą ir būtinybę policijos veiklą grįsti žmogaus teisėmis.

Tikslai:

Žinios

- įgyti žinių apie policijos pajėgų pokyčius pereinamuoju laikotarpiu nuo demokratinio prie totalitarinio režimo;
- nustatyti nacių policijos pajėgų struktūrą ir palyginti ją su policijos struktūra demokratinėje visuomenėje.

Požiūris

- ugdyti supratimą apie tai, kaip neribota valstybės institucijų galia gali kelti grėsmę žmogaus teisėms šiuo tikslu nagrinėjant plačius nacių policijos pajėgų įgaliojimus;
- įgyti žinių apie diskriminacijos, teisių atėmimo ir atskirties mechanizmus;
- apsvarstyti, kuriose srityse dabar kyla įtampa tarp policijos ir žmogaus teisių.

Reikalavimai:

- laikas: siekiant prasmingai sujungti šiuos sudėtingus klausimus, reikalinga trukmė – ne mažiau kaip dvi su puse dienos;
- rašomoji lenta ir vaizdo projektorius;
- vaizdo ir garso pristatymai;
- darbui grupėse skirti rašytiniai dokumentai ir nuotraukos;
- provokuojančios tezės prieštaringsiems diskusijoms paskatinti;
- grupės dydis: 12–24 asmenys.

Išplėstinės veiklos Nr. 2
aprašymas.
*Žmogaus teisių dėstyimas
vokiečių policijos
pareigūnams nacių
nusikaltimų vykdymo
vietose. Policijos veikla
dabar ir anksčiau*

Dėstytojai surengia trijų valandų trukmės įvadinį mokymą policijos mokymo institute, per kurį aptaria istorinių žinių apie nacių režimą svarbą. Per dviejų dienų trukmės mokymo kurso vizitą Nojengamo memorialo centre daugiausia dėmesio skiriama nacionalinio socializmo laikotarpiu veikusiai policijai ir atsižvelgiant į šį istorinį kontekstą aptariami dabartiniai klausimai. Šios sąsajos sudaro sąlygas kritiškai įvertinti policiją ir jos mechanizmus, taip pat individo elgesį institucijoje. Seminare taip pat siekiama gilinti supratimą apie tai, kaip policijos pajėgos ir jų vaidmuo visuomenėje keitėsi skirtingose visuomeninėse santvarkose. Daugiau dėmesio taip pat skiriama tiems, kurie sistemoje gali atlikti pavyzdinį vaidmenį.

Šiuolaikinės demokratinės visuomenės žmogaus teisėmis pagrįstų vertybių supratimas, kuris susiformavo kaip reakcija į nacių nusikaltimus ir kitus istorinius žmogaus teisių pažeidimus, padės dalyviams analizuoti totalitarines ir demokratines struktūras ir jas atskirti.

Mokymo patarimas: informuotumo didinimas

Bazinis poreikis įvertinti saugumo interesus ir pilietines laisves policijos darbo aspektu atsiranda nepaisant nacionalinių aplinkybių. Nacistinės Vokietijos istorijos nagrinėjimas gali padidinti žmonių informuotumą apie pagrindinių teisių svarbą šiandien ir tai, kokie instituciniai pokyčiai vyksta kintant politinėms sistemoms.

3 MODULIS. ŽMOGAUS TEISIŲ ANALIZĖ: PAREIGOS GERBTI IR SAUGOTI

Įvadas.....	73
Veikla: žmogaus teisių analizė: pareigos gerbti ir saugoti	74
Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Žmogaus teisių analizė: pareiga gerbti.....	77
Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Žmogaus teisių analizė: pareiga saugoti	80
Trumpas instruktažas	83
1. Pagrindinės sąvokos	83
a. Kas yra žmogaus teisių pažeidimas?.....	83
b. Ką reiškia būtinumas ir proporcingumas žmogaus teisių srityje?	84
2. Veiklos orientyras: žmogaus teisių analizė	85
Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Pareiga gerbti	89
Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Pareiga saugoti	95
Papildoma medžiaga	100
Išplėstinės veiklos rūšys	109
Išplėstinė veikla Nr. 1. Mokymas pagal scenarijų Austrijos policijos akademijose	109
Išplėstinė veikla Nr. 2. Mokymas pagal scenarijų Vokietijos Šiaurės Reino-Vestfalijos valstybinėje policijoje.....	112

Žmogaus teisių analizė: pareigos gerbti ir saugoti

1 modulis

2 modulis

3 modulis

4 modulis

5 modulis

6 modulis

Priedai

Įvadas

Šiame modulyje nustatyti konkrečių situacijų, susijusių su policijos darbu analizės žmogaus teisių požiūriu, pagrindai.

Šis struktūrizuotas laipsniškas požiūris, kuriuo remiantis nustatomi pareigų gerbti ir saugoti trūkumai, padeda supaprastinti galimų žmogaus teisių pažeidimų analizę.

Su tokia žmogaus teisių analize susijusi praktika yra žmogaus teisėmis grindžiamos policijos veiklos pagrindas. Iš esmės tai yra supaprastinta teismų atliekamos analizės versija. Siekiant padėti paaiškinti žmogaus teisių praktinę reikšmę, modulyje dalyviai supažindinami su atvejo tyrimais, kurių pagrindą sudaro tarptautinių žmogaus teisių įstaigų, visų pirma Europos žmogaus teisių teismo (EŽTT), darbas.

Šios analizės priemonės yra veiksmingos. Naudojant šias priemones, policijos pareigūnai supažindinami su atitinkama teisine analize, kuri padeda jiems įvykdyti savo, kaip pareigų vykdytojų, įsipareigojimus ir ginti savo, kaip teisių turėtojų, teises. Šiomis priemonėmis svarbūs principai perkeliama į praktinę plotmę, kurioje bendrieji policijos veiklos tikslai – gerbti ir saugoti žmogaus teises – paverčiami konkrečiomis tokį darbą palengvinančiomis gairėmis. Žmogaus teisių analizė praktinėse situacijose taip pat padeda suderinti požiūrius su žmogaus teisėmis ir patobulinti žmogaus teisėmis grindžiamos policijos veiklos įgūdžius, kurie galiausiai leidžia policijos pareigūnams padėti įsisavinti žmogaus teises.

Modulyje pirmiausia nagrinėjama žmogaus teisių pažeidimo koncepcija ir tik po to pristatomos dvi analizės schemas, kurios atitinkamai yra pagrįstos pareiga gerbti ir pareiga saugoti. Kiekviena schema analizuojama, įskaitant keturis atvejo tyrimus ir jų analizę. Bendras tikslas – sistemiskai integruoti žmogaus teisių aspektą į policijos darbą ir policininkų mąstyseną. Papildomos medžiagos skiltyje pateikiama daugiau informacijos apie pagrindines modulio sąvokas. Siekiant gilesnio supratimo, policijos vadove taip pat pateikiamos papildomos teismo išvados, susijusios su keturiais nagrinėtais atvejo tyrimais.

Veikla: žmogaus teisių analizė: pareigos gerbti ir saugoti

Uždavinys

Šioje veikloje dėstytojams dažnai užduodamas klausimas: „Ar žmogaus teisės pažeidžiamos, jeigu <...>?“ Tuomet dalyviai prisiemena asmeninę patirtį ir pabando ją įvertinti žmogaus teisių požiūriu. Dažnai nėra visiškai aiškaus atsakymo. Tai priklauso nuo aplinkybių!

Čia pateiktose analizės schemose nėra iš anksto parengtų atsakymų, tačiau jos padeda policijos pareigūnams kelti tinkamus klausimus. Jose pateikiamas „tinkamų klausimų“ kontrolinis sąrašas, kurio paskirtis – padėti nustatyti svarbiausius šių situacijų aspektus ir, prieš priimant sprendimą, įvertinti ir suderinti interesus. Šios schemos padeda policijos pareigūnams išnarplioti dažnai sudėtingus klausimus, susijusius su galimais žmogaus teisių pažeidimais, ir kiekvienu atveju nustatyti, ar konkretus veikimas ar neveikimas laikomas pažeidimu.

Tikslai:

Žinios

- padėti aiškiau suprasti policijos vaidmenį atsižvelgiant į žmogaus teises.

Požiūris

- pripažinti bendrą būtinumo ir proporcingumo principų svarbą;
- suprasti žmogaus teisių principų įsisavinimo svarbą.

Įgūdžiai

- gebėjimas taikyti žmogaus teisių normas naudojant analizės priemones konkrečiose policijos veiklos situacijose;
- gebėjimas nustatyti aspektus, kuriais remiantis galima atskirti pagrįstą žmogaus teisės ribojimą nuo žmogaus teisės pažeidimo;
- gebėjimas nustatyti veiksmus, kurių policija privalo imtis, kad apsaugotų žmogaus teises.

Reikalavimai:

- laikas: 90–120 minučių;
- medžiaga:
 - dalijamoji medžiaga Nr. 1 ir Nr. 2, įskaitant atvejo tyrimus ir žmogaus teisių analizės priemonę, susijusią su pagarbos ir apsaugos pareigomis (jei reikalinga);
 - rašomoji lenta;
 - neprivaloma: „Power Point“ pranešimas ir projektorius;
- patalpos: auditorija ir dvi darbo grupėms skirtos salės;
- grupės dydis: ne daugiau kaip 20–25 asmenys.

Veiklos aprašymas: žmogaus teisių analizė: pareigos gerbti ir saugoti

- ❶ Pristatykite veiklos uždavinį ir tikslus.
- ❷ Išdalykite ir trumpai pristatykite analizės schemas (dalijamoji medžiaga Nr. 1 ir Nr. 2); tai darydami remkitės dalyvių papasakotomis arba padėjėjo parengtomis realaus gyvenimo situacijomis (apytiksliai 15–20 minučių).
- ❸ Suskirstykite dalyvius į grupes po 4–6 asmenis ir išdalykite dalijamąją medžiagą, įskaitant atvejo tyrimus, kiekvienai grupei paskirdami vieną atvejį (apytiksliai 25–35 minutės).
- ❹ Pasirūpinkite, kad grupės:
 - gerai suprastų savo užduotį;
 - paskirtų pranešėją, kuris diskusijų rezultatus pristatytų auditorijai.
- ❺ Atsakykite į visus darbo grupės dalyviams kylančius klausimus.
- ❻ Pasirūpinkite, kad grupės savo darbą pristatytų auditorijai (apytiksliai 30 minučių kiekvieno atvejo analizei).
- ❼ Bendrai aptarkite rezultatus, apsvarstykite, ko išmokote.
- ❽ Apibendrinkite pagrindinius punktus ir prireikus pateikite kitus duomenis.

Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Žmogaus teisių analizė: pareiga gerbti

A atvejo tyrimas. Areštas ir sulaikymas

Ponas L. turi negalią ir nemato viena akimi, o kita akimi mato labai prastai. Vieną dieną, savo šuns vedlio padedamas, jis nuėjo į paštą savo pašto dėžučių patikrinti. Jo dėžutės buvo atidarytos ir tuščios. Ponas L. pasiskundė pašto darbuotojams ir dėl to kilo ginčas. Vienas pašto darbuotojas paskambino policijai. Jis teigė, kad ponas L. buvo girtas ir elgėsi agresyviai. Policija atvyko į paštą ir areštavo poną L.

Manydami, kad ponas L. yra neblaivus, policininkai jį nuvežė į blaivyklą, kurioje pagal nacionalinius įstatymus girtas asmuo gali būti laikomas ne ilgiau kaip 24 valandas. Gydytojas nustatė vidutinį pono L. girtumo laipsnį ir nusprendė, kad poną L. pagrįsta blaivykloje laikyti šešias valandas. Prieš atvežant į blaivyklą, būnant joje ir po to nebuvo atlikti jokie kraujo ar iškvėpto oro tyrimai. Po 6,5 valandų ponui L. leista išeiti iš blaivyklos, tačiau jis turėjo sumokėti jo vežimo ir laikymo blaivykloje išlaidas. Ponas L. manė, kad valstybės pareigūnai su juo elgėsi neteisėtai.

Klausimai diskusijoms

1. Kokia (-ios) žmogaus teisė (-ės) taikoma (-os) šioje situacijoje?
2. Ar valstybė apribojo šias žmogaus teises? Kaip?
3. Ar buvo pažeistos žmogaus teisės?
 - Ar galioja koks nors nacionalinis teisinis pagrindas valstybei imtis veiksmų?
 - Ar veiksmu siekiama teisėto tikslo?
 - Ar valstybės taikomas ribojimas yra būtinas ir proporcingas atsižvelgiant į tikslą?
4. Pagalvokite, kaip kitaip būtų galima išspręsti šią situaciją. Kokias kitas galimybes turėjo policija?

Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Žmogaus teisių analizė: pareiga gerbti (tęsinys)

B atvejo tyrimas. Jėgos panaudojimas prieš įtariamus teroristus

A valstybės vyriausybės institucijos turėjo rimtų įtarimų, kad trys vyrai planavo teroristinį išpuolį prieš X teritorijos kariuomenę. Vyriausybė nusprendė leisti įtariamiesiems teroristams patekti į X teritoriją stebint policijai. A valstybės specialiosios pajėgos buvo nusiųstos į X teritoriją, kad padėtų vietos policijai. Policija turėjo informacijos, kada ir kur turėtų įvykti tariamas išpuolis. Buvo daroma prielaida, kad įtariamieji teroristai naudosis automobilyje esančią bombą, kurią galima kontroliuoti nuotoliniu būdu ir susprogdinti.

Kitą dieną įtariamieji atvyko į X teritoriją ir paliko automobilį stovėjimo aikštelėje. Keturi slapta dirbantys specialiujų pajėgų pareigūnai juos sekė ir apžiūrėjo automobilio išorę. Jie buvo tvirtai įsitikinę, kad bomba buvo automobilio viduje. Pareigūnai nusprendė sulaikyti tris įtariamuosius, kai jie grįžo į automobilį. Įtariamiesiems grįžus, policija pranešė, kad jie yra sulaikomi, tačiau įtariamieji neparodė jokių pasidavimo ženklų. Priešingai, iš jų staigių judesių buvo galima daryti prielaidą, kad jie ketina susprogdinti bombą. Trys įtariamieji buvo nušauti.

Tačiau vėliau paaiškėjo, kad įtariamieji nebuvo ginkluoti ir kad automobilyje nebuvo jokių sprogmenų. Vis dėlto kitame automobilyje, kurį vienas iš įtariamųjų išsinuomavo kitoje vietoje, rastos laikrodinei bombai konstruoti reikalingos medžiagos.

Klausimai diskusijoms

1. Kokios žmogaus teisės yra aktualios šioje situacijoje?
2. Ar valstybė apribojo šias teises? Kaip?
3. Kaip vertinate specialiujų pajėgų pareigūnų veiksmus?
4. Kaip vertinate bendrą operaciją prieš įtariamus teroristus?
5. Ar buvo pažeistos žmogaus teisės?
6. Pagalvokite, kaip kitaip būtų galima išspręsti šią situaciją. Kokias kitas galimybes turėjo policija mirtinos jėgos naudojimui išvengti?

Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Žmogaus teisių analizė: pareiga gerbti (*tęsinys*)

Žmogaus teisių analizė: pareiga gerbti

1 DALIS. TAIKYTINOS ŽMOGAUS TEISĖS IR VALSTYBĖS RIBOJIMAI

1.1. Kokia (-ios) žmogaus teisė (-ės) taikoma (-os) konkrečioje situacijoje?

1.2. Ar valstybė apribojo šias žmogaus teises? Kaip?

2 DALIS. PAGRINDIMAS AR PAŽEIDIMAS?

2.1. Ar galioja koks nors nacionalinis teisinis pagrindas valstybei imtis veiksmų?

2.2. Ar veiksmu siekiama teisėto tikslo?

2.3. Ar valstybės taikomas ribojimas yra būtinas ir proporcingas atsižvelgiant į tikslą?

- Ar veiksmas yra tinkamas siekiant teisėto tikslo?
- Ar tai būtina (neatidėliotinas visuomeninis poreikis)?
- Ar tai mažiausiai intervencinė priemonė? Ar yra kokių nors kitų alternatyvų?

Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Žmogaus teisių analizė: pareiga saugoti

C atvejo tyrimas. Demonstracijų ir jų priešininkų valdymas

Mažame kaimelyje gydytojų asociacija rengė kampaniją prieš abortus. Gydytojų asociacija planavo surengti demonstraciją ir, kaip nustatyta nacionalinės teisės aktuose, iš anksto informavo policiją apie planuojamą demonstraciją. Policija tam neprieštaravo ir išdavė dalyviams leidimą demonstracijos reikmėms panaudoti valstybinį greitkelį. Tačiau policija vėliau uždraudė dvi kitas abortų rėmėjų demonstracijas, nes jas buvo planuojama surengti tuo pat metu ir toje pačioje vietoje, kurioje turėjo įvykti ir gydytojų demonstracija prieš abortus.

Baimindamiesi, kad incidentų vis tiek nepavyks išvengti, demonstracijos prieš abortus organizatoriai konsultavosi su vietos valdžios institucijomis ir stengėsi pakeisti demonstracijos maršrutą. Policijos atstovai atkreipė dėmesį į tai, kad policijos pareigūnai jau buvo paskirti į pradinį maršrutą, o siūlomas naujas maršrutas nebuvo tinkamas miniai kontroliuoti. Policija neatsisakė suteikti apsaugos, tačiau nurodė, nepaisant pasirinkto maršruto, demonstrantų nebūtų įmanoma apsaugoti nuo to, kad juos priešininkai apmėtytų kiaušiniais, trukdytų jiems žygiuoti ar sutrikdytų suplanuotas mišias.

Nemažai už abortus pasisakančių demonstrantų, kurie iš anksto neinformavo policijos, susirinko prie bažnyčios ir naudojo garsiakalbius, mėtė kiaušinius ir žolės kuokštus, kad sužlugdytų gydytojų eiseną. Policija neišvaikė demonstracijos priešininkų.

Kilus fizinio smurto grėsmei, specialūs riaušių malšinimo padaliniai, kurie stovėjo nesikišdami į demonstraciją, suformavo užtvaram, kad atskirtų priešiškas grupes ir sudarytų sąlygas demonstrantams grįžti į bažnyčią.

Klausimai diskusijoms

1. Kokios žmogaus teisės aktualios šioje situacijoje?
2. Kokias pareigas turi valstybė?
3. Kaip vertinate policijos operaciją?
4. Ar valstybė apribojo šioje situacijoje aktualias žmogaus teises? Kaip?
5. Ar buvo pažeistos žmogaus teisės?
6. Pagalvokite, kaip kitaip būtų galima išspręsti šią situaciją. Kokias kitas galimybes turėjo policija?

Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Žmogaus teisių analizė: pareiga saugoti (tęsinys)

D atvejo tyrimas. Smurtas prieš moteris

Ponas O. nuolat smurtavo prieš savo žmoną ir jos motiną. Po kelerių metų apie pono O. smurtavimą ir grasinimus sužinojo valdžios institucijos. Joms pranešta apie keletą mušimo atvejų, ginčą, per kurį ponas O. septynis kartus dūrė poniai O., ir incidentą, per kurį ponas O. abi moteris partrenkė savo automobiliu. Po kiekvieno išpuolio gydytojai atliko moterų apžiūrą ir nustatė įvairius sužeidimus, įskaitant kraujavimą, mėlynės, guzus, įdrėskimus ir lengvus sužeidimus. Per medicininę apžiūrą nustatyta, kad abi moterys patyrė gyvybei pavojingus sužalojimus: poniai O. dėl ypač stipraus sumušimo ir sužalojimo peiliu, o jos motina dėl to, kad buvo partrenkta automobiliu.

Ponui O. buvo pareikšti trys kaltinimai pagal baudžiamąjį kodeksą dėl grasinimo mirtimi, faktinio, apysunkio ir sunkaus kūno sužalojimo ir pasikėsimo nužudyti. Ponui O. du kartus buvo skirtas kardomasis kalinimas, paskui jis buvo paleistas iki bylos nagrinėjimo teisme pradžios.

Pono O. nuolat spaudžiamos ir grasinamos mirtimi poniai O. ir jos motina kiekvienoje prieš poną O. iškeltoje byloje savo skundus atsiėmė. Todėl šalies teismai kelias bylas nutraukė, tačiau toliau nagrinėjo bylą dėl incidento su automobiliu. Ponas O. buvo nuteistas. Jam paskirta trijų mėnesių laisvės atėmimo bausmė, kuri vėliau buvo pakeista į piniginę baudą. Jam skirta vidutinė pinigine bausme už sužalojimą peiliu.

Ponia O. ir jos motina padavė du skundus prokuratūroms dėl pono O. grasinimų ir užpuldinėjimo. Jos teigė, kad jų gyvybėms grėsė tiesioginis pavojus ir prašė institucijų imtis skubių veiksmų, pvz., sulaukyti poną O. Reaguojant į šiuos prašymus suteikti apsaugą, ponas O. buvo apklaustas, iš jo paimti parodymai, tačiau paskui jis buvo paleistas.

Galiausiai poniai O. ir jos motina nusprendė persikraustyti į kitą miestą, tačiau jas, važiuojančias kroviniu furgonu, pasivijo ponas O. ir privertė sustabdyti furgoną. Ponas O. atidarė keleivio dureles ir šovė į ponios O. motiną. Ji mirė iš karto.

Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Žmogaus teisių analizė: pareiga saugoti (tęsinys)

Klausimai diskusijoms

1. Kokios žmogaus teisės aktualios šioje situacijoje?
2. Kokias pareigas turi susijusi valstybė?
3. Kaip vertinate institucijų reakciją į šiuos smurtinius incidentus?
4. Ar valstybė apribojo šioje situacijoje aktualias žmogaus teises? Kaip?
5. Ar buvo pažeistos žmogaus teisės?
6. Pagalvokite, kaip kitaip būtų galima išspręsti šią situaciją. Kokias kitas galimybes turėjo policija?

Žmogaus teisių analizė: pareiga saugoti

1 DALIS. TAIKYTINOS ŽMOGAUS TEISĖS / KOKIŲ VEIKSMŲ TURI IMTIS VALSTYBĖ?

1.1. Kokia (-ios) žmogaus teisė (-ės) taikoma (-os) konkrečioje situacijoje?

1.2. Ar valstybė turi pareigą imtis konkrečių veiksmų, kad apsaugotų taikytiną žmogaus teisę?

2 DALIS. AR VALSTYBĖS NEVEIKLUMAS IR (ARBA) NEVEIKIMAS REIŠKIA PAŽEIDIMĄ?

2.1. Ar nacionalinės teisės akte tinkamai reglamentuojama (-os) žmogaus teisė (-ės)?

2.2. Ar valstybė ėmėsi pagrįstų ir tinkamų priemonių, kad apsaugotų taikytiną (-as) žmogaus teisę (-es)?

2.3. Ar valstybės veiksmas atitinka procedūrinius standartus?

Trumpas instruktažas¹

Šiame trumpame instruktaže, atsižvelgiant į toliau nurodytą struktūrą, pateikiama dviejų šio modulio dalijamosios medžiagos rinkinių analizės sistema.

1. Pagrindinės sąvokos

- Kas yra žmogaus teisių pažeidimas?
- Ką reiškia būtinumas ir proporcingumas žmogaus teisių srityje?

2. Veiklos orientyras: žmogaus teisių analizė

- Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Pareiga gerbti
- Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Pareiga saugoti

1. Pagrindinės sąvokos

a. Kas yra žmogaus teisių pažeidimas?

Valstybių pareiga gerbti žmogaus teises (dalijamoji medžiaga Nr. 1)

Žmogaus teisės pažeidžiamos, jeigu valstybė savo veiksmais nepagrįstai riboja žmogaus teises arba kišasi į jų įgyvendinimą. Pažeidimą valstybė padaro veikdama.

Valstybių pareiga saugoti žmogaus teises (dalijamoji medžiaga Nr. 2)

Žmogaus teisės pažeidžiamos, jeigu valstybė be pagrįstos priežasties nesiima tinkamų veiksmų, kad apsaugotų žmogaus teises. Pažeidimą valstybė padaro neveikdama.

Žmogaus teisių **ribojimai** ir **pažeidimai** yra skirtingi dalykai. Ne kiekvienas žmogaus teisės ribojimas kartu yra ir tos teisės pažeidimas.

Policija nusikaltėlių žmogaus teises gali riboti, kad apsaugotų aukas. Ribojimas tampa pažeidimu, kai veikimas / neveikimas neturi teisinio pagrindo arba jeigu veikimas / neveikimas yra savavališkas ir (arba) neproporcingas.*

Į daugumos žmogaus teisių įgyvendinimą galima (arba privaloma) įsikišti arba jas apriboti tam tikromis aplinkybėmis, nes vieno asmens laisvė ir teisės baigiasi ten, kur prasideda kito asmens laisvė ir teisės. Kai kuriuose teisiniuose dokumentuose žmogaus teisių struktūra yra tokia, kad tam tikromis aplinkybėmis į jų įgyvendinimą galima kištis arba jas galima riboti.

Tai, ar veikimas / neveikimas yra žmogaus teisių pažeidimas, priklauso nuo įvairių su konkrečia situacija susijusių veiksnių, kurie turi būti vertinami kiekvienu konkrečiu atveju. Šiame modulyje pateikiami du dalijamosios medžiagos rinkiniai padeda atsakyti į šį klausimą.

Žmogaus teisės pažeidžiamos, jeigu valstybė **nesilaiko** pareigų, susijusių su konkrečiomis žmogaus teisėmis.

***Išimtis.** Kankinimas ir nežmoniškas arba žeminantis elgesys arba baudimas (EŽTK 3 straipsnis) yra absoliučiai draudžiami ir negali būti pateisinami jokiais aplinkybėmis. (žr. 4 modulį).

1. 3 modulio trumpas instruktažas ir papildoma medžiaga, įskaitant analizės schemas, yra W. Suntinger (2005), *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, Bundesministerium für Inneres, Viena, p. 49–76 pritaikytoji versija.

b. Ką reiškia būtinumas ir proporcingumas žmogaus teisių srityje?

Būtinumo ir proporcingumo principai naudojami siekiant nustatyti, ar veiksmai, kuriuo ribojamos žmogaus teisės, yra būtini siekiant nustatyto tikslo ir ar naudojamos priemonės yra proporcingos siekiamam tikslui.

Siekiant nustatyti būtinumą ir proporcingumą, būtina atsižvelgti į:

- **būtinybę veikti.** Veiksmai negali viršyti to, kas yra griežtai būtina atsižvelgiant į aplinkybes ir poreikį pasiekti tikslą. Reikėtų imtis mažiausiai intervencinių ir mažiausiai žalingų, tačiau vis tiek veiksmingų veiksmų. Nereikalingos arba perteklinės priemonės yra neproporcingos, ir jų reikėtų vengti;
- **veiksmų tinkamumą.** Pasirinkti veiksmai turi būti tinkami numatytam tikslui pasiekti. Jei veiksmai nepadeda siekti numatyto tikslo, jie gali būti laikomi neveiksmingais ir neproporcingais;
- **veiksmo rezultatus.** Numatomas veiksmo rezultatas ir su tuo susijęs žmogaus teisių ribojimas turi būti įvertintas atsižvelgiant į tikslo svarbą. Šiuo atveju taip pat reikia išnagrinėti ribojimą arba žalą, kurį (-ią) sukeltų neveikimas. Jei akivaizdu, kad veiksmu padaroma žala yra didesnė už veiksmo naudą, veiksmo turėtų būti vengiama.

Siekiant nustatyti, ar veiksmai yra būtini, dažnai naudojama neatidėliotino visuomeninio poreikio koncepcija. Demokratinėje visuomenėje tam tikros teisės gali būti ribojamos tik esant tokiam neatidėliotinam visuomeniniam poreikiui.

Pagrindinė proporcingumo koncepcija yra įtvirtinta bendroje frazėse, pvz., „nenaudokite kūjo riešutams skaldyti“ arba „chirurginę operaciją atlikite skalpeliu, o ne mėsininko peiliu“. Šiuo atveju svarbu nustatyti **tinkamą santykį tarp taikomų priemonių ir siekiamo tikslo**. Tikslas **nepateisina** priemonių. Svarbu tikslus pasiekti mažiausiai intervencinėmis priemonėmis.

Būtinumo ir proporcingumo principai yra sudėtingi, tačiau juos galima supaprastinti iki suprantamos maksimos, t. y. auksinės taisyklės, kuri taikoma visoms žmogaus teisėms: „elkitės su kitais taip, kaip norėtumėte, kad kiti elgtųsi su jumis“. Būtinumo ir proporcingumo principų susiejimas su auksine taisykle gali būti naudingas siekiant įsijausti į asmenų, kuriems policija taiko ribojamąsias priemones, padėtį ir ją suprasti.

Veikimas laikantis būtinumo ir proporcingumo principų yra pagrindinis iššūkis policijos veikloje, visų pirma tai pasakytina apie stresines arba net pavojingas situacijas. Labai svarbu, kad policijos pareigūnai įsisavintų būtinumo ir proporcingumo principus. Šiuos principus lengviausia įsisavinti taikant žmogaus teisių sąvokas kasdieniame darbe ir nuolat vertinant turimas žinias, įgūdžius ir požiūrį į žmogaus teises.

Mokymo patarimas: su atvejų tyrimų analize susijusios veiklos vykdymas

- **Atvejo tyrimo aprašymai.** Kartais dalyviai gali manyti, kad atvejo tyrimo aprašymuose pateikta per mažai informacijos tinkamoms išvadoms padaryti. Atvejo tyrimai – tai tik trumpas scenarijaus aprašymas; esminiai mokymosi rezultatai priklauso nuo **tinkamų analizės klausimų uždavimo proceso**. Kelias, kuriuo einama link išvadų, yra ne mažiau svarbus nei pats rezultatas.
- **Atvejo tyrimų aptarimas.** Diskusija turėtų turėti aiškią struktūrą, be to, diskusijų dalyviams taip pat reikėtų palikti galimybę pateikti kūrybiškus atsakymus. Įvairių požiūrių skatinimas yra geras pagrindas su atveju susijusiems klausimams ir interesams aptarti.

Nacionaliniu lygmeniu veikiančiam dėstytojui svarbu pasirinkti atvejus, kurie būtų tinkami jūsų konkrečiam mokymo kontekstui. Kitos EŽTT arba nacionalinės bylos gali labiau atitikti jūsų mokymo poreikius. Šio vadovo priede pateikiamos rekomendacijos, kaip rasti EŽTT bylas.

2. Veiklos orientyras: žmogaus teisių analizė

Dviejuose dalijamosios medžiagos rinkiniuose policijos pareigūnams pateikiama išsami orientacinė priemonė, kuri yra panaši į teismų naudojamą analizės metodą. Šie rinkiniai padeda stiprinti policijos pareigūnų gebėjimus vykdyti savo (kaip pareigų vykdytojų) pareigas ir ginti savo (kaip teisių turėtojų) teises.

Kiekvieno dalijamosios medžiagos rinkinio paskirtis yra:

- suteikti bazinę medžiagą, kuria remiantis pagrindinių teisių principai gali būti praktiškai įgyvendinami; šiuo tikslu bendrieji principai išskaidomi į praktines gaires;
- pateikti priemonę, kuri padėtų konstruktyviai naudotis žmogaus teisėmis ir
- atsakyti į praktinius žmogaus teisių klausimus;
- išmokyti, kaip nešališkai suderinti prieštaraujančius interesus, pateikiant įvairių „tinkamų klausimų“ rinkinį, kuriuos galima užduoti siekiant nustatyti svarbiausius pagrindinių teisių aspektus konkrečioje situacijoje ir įvertinti susijusių asmenų interesus;
- aprašyti metodą, kuriuo paremtas žmogaus teisių įsisavinimas šiuo tikslu formuojant teigiamą požiūrį ir įgūdžių, padedančių taikyti žmogaus teises, rinkinį;
- suteikti policijos pareigūnams priemonę, kuri padėtų nustatyti ir analizuoti situacijas laikantis panašaus požiūrio, kurį taiko teismai ir (arba) nevyriausybinės organizacijos, kartu suteikiant policijos pareigūnams galimybę nustatyti, ar laikomasi jų teisių.

Pareigų vykdytojas privalo vykdyti pareigą gerbti ir saugoti kitų asmenų žmogaus teises.

Teisių turėtojas privalo turėti žinių apie savo žmogaus teises, kad galėtų jas ginti.

Mokymo patarimas: rėmimasis policijos praktika pristatant žmogaus teisių aspektą

Dauguma policijos pareigūnų konkrečias situacijas analizuoja remdamiesi vidaus statutine teise, pvz., baudžiamuoju kodeksu ir policijos įstatymu ir policijos taisyklėmis. Stebėdami konkrečias situacijas arba nusprenddami į jas įsikišti, jie paprastai nagrinėja tokius klausimus:

- Koks įstatymas taikomas šioje situacijoje?
- Kaip galiu elgtis, atsižvelgdamas į taikomas teises nuostatas?
- Ar, pvz., protestuotojo elgesys yra pakankamai smurtinis arba agresyvus, kad, remiantis konkrečiu įstatymu, jį būtų galima pagrįstai areštuoti?

Dauguma policijos pareigūnų jau turi analizės įgūdžių, kurių reikia norint laikytis žmogaus teisėmis grindžiamo požiūrio. Tokiu požiūriu grindžiama analizė reiškia konstituciniuose ir (arba) tarptautiniuose žmogaus teisių dokumentuose įtvirtintų žmogaus teisių normų taikymą ir tam tikrų situacijų aiškinimą remiantis žmogaus teisių perspektyva. Tikslas yra suprasti, ar tam tikras veiksmas arba neveikimas reiškia žmogaus teisių pažeidimą. Remiantis šiuo požiūriu, nuo statutinės teisės atsišaukiama šiek tiek toliau ir situacija nagrinėjama atsižvelgiant į platesnį žmogaus teisių teisės kontekstą.

a. Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Pareiga gerbti

Ši analizė taikoma dalijamosios medžiagos Nr. 1 atvejo tyrimams.

Dalijamojoje medžiagoje Nr. 1 pateikiama pareigos gerbti žmogaus teises analizės sistema, kurią sudaro dvi dalys:

1 dalis. Ribojimas. Vertinama, ar situacija patenka į žmogaus teisių taikymo sritį ir ar valstybė savo veiksmais riboja šią teisę.

2 dalis. Pažeidimas. Vertinama, ar šis ribojimas yra pagrįstas, o gal visgi tai yra žmogaus teisių pažeidimas.

Kiekvienoje dalyje pateikiami klausimai, kurie yra naudingi nagrinėjant su žmogaus teisėmis susijusias situacijas ir išskaidant sudėtingas situacijas į lengviau suprantamas dalis.

1 DALIS. TAIKYTINOS ŽMOGAUS TEISĖS IR VALSTYBĖS RIBOJIMAI**1.1. Kokia (-ios) žmogaus teisė (-ės) taikoma (-os) konkrečioje situacijoje?**

Siekiant nustatyti, kuri (-ios) žmogaus teisė (-ės) yra susijusi (-ios) ir taikytina (-os) konkrečioje situacijoje, reikalingos tam tikros žinios, kurių galima gauti atsakant į šiuos klausimus:

- Kokios žmogaus teisės garantuojamos nacionaliniuose ir tarptautiniuose dokumentuose?
- Kokia yra žmogaus teisių normos taikymo sritis? Kadangi žmogaus teisių formuluotė yra plati, žmogaus teisių normų taikymo sritis nustatoma teismų praktikoje.

1.2. Ar valstybė kokiais nors savo veiksmais riboja taikytinas žmogaus teises?

Šiuo atveju reikia išnagrinėti valstybės veiksmų intensyvumą ir (arba) kokybę. Paprastai toliau nurodyti veiksmai reiškia žmogaus teisių ribojimą:

- konkretaus elgesio draudimu pagrįstos sankcijos, nustatytos baudžiamojoje arba administracinėje teisėje, pvz., piniginės baudos ir sulaikymas ir (arba) įkalinimas;
- baudžiamąja teise arba policijos veiklą reglamentuojančiais teisės aktais pagrįsti policijos veiksmai, pvz., areštas, namų krata, tapatybės patikra;
- bet koks veiksmas, susijęs su būtinu policijos fizinės jėgos panaudojimu.

Riba tarp policijos veiksmų, dėl galimai intervencinio jų pobūdžio, ir žmogaus teisės pažeidimo paprastai yra labai nedidelė.

2 DALIS. PAGRINDIMAS AR PAŽEIDIMAS?

2 dalyje keliamas šis pagrindinis klausimas: ar yra kokių nors pagrįstų priežasčių riboti žmogaus teisę? 2 dalyje pateiktais analitiniais klausimais siekiama paskatinti apsvarstyti veiksmo loginį pagrindą, visų pirma, atsižvelgiant į būtinumo ir proporcingumo principus. Radus atsakymus, galima nustatyti, ar žmogaus teisės ribojimas yra pagrįstas. Ribojimas:

- **yra pagrįstas**, jei atsakymai į visus klausimus yra „**TAIP**“;
- **yra nepagrįstas** ir laikomas žmogaus teisių pažeidimu, jeigu atsakymas į vieną ar daugiau klausimų yra „**NE**“.

2 dalis taikoma tik tam tikroms žmogaus teisėms. Absoliučių žmogaus teisių, pvz., kankinimo draudimo, ribojimas negali būti pateisinamas jokiais pagrindais (EŽTK 3 straipsnis). Kiekvienas absoliučios žmogaus teisės ribojimas kartu yra ir tos teisės pažeidimas.

2.1. Ar galioja koks nors nacionalinis teisinis pagrindas valstybei imtis veiksmų?

Norint atsakyti į šį klausimą, būtina išnagrinėti atitinkamus įstatymus, susijusius su valstybės veikimu ir žmogaus teisės (-ių), kuriai (-ioms) gresia pavojus, ribojimu.

Taip yra todėl, kad bet koks žmogaus teisių ribojimas turi būti pagrįstas teisine nuostata. Ši taisyklė kyla iš pagrindinių teisinės valstybės ir teisėtumo principų.

2.2. Ar veiksmu siekiama teisėto tikslo / apginti teisėtą interesą?

Kiekvieną kartą apribojant žmogaus teises, turi būti siekiama teisėto tikslo arba apginti teisėtą interesą. Tai, be kita ko, gali būti:

- nacionalinis saugumas;
- teritorinis vientisumas ar visuomenės saugumas;
- neramumų ar nusikaltimų prevencija;
- sveikatos ar moralės vertybių apsauga;
- kitų asmenų reputacijos apsauga.

Siekdami nustatyti, ar yra teisėtas susijęs tikslas arba interesas, išnagrinėkite atitinkamai situacijai reikšmingą (-us) įstatymą (-us) ir žmogaus teisę (-es). Šią informaciją išsiaiškinsite atsakę į 1 dalies ir 2 dalies pirmo skirsnio klausimus.

2.3. Ar valstybės taikomas ribojimas yra būtinas ir proporcingas atsižvelgiant į siekiamą tikslą?

Kad valstybės taikomas ribojimas būtų pagrįstas, veiksmai, kuriais nustatomas apribojimas, turi būti būtini ir proporcingi, atsižvelgiant į jų priežastį ir siekiamą teisėtą interesą. Ribojimas negali viršyti to, kas yra griežtai būtina siekiant norimo rezultato.

Siekdami nustatyti būtinumą ir proporcingumą, užduokite toliau nurodytus klausimus:

- Ar veiksmas yra tinkamas siekiant teisėto tikslo?

Atsakydami į šį klausimą, išnagrinėkite, ar priemonė yra tinkama ir veiksminga. Neveiksmingos priemonės nėra proporcingos.

- Ar tai būtina (neatidėliotinas visuomeninis poreikis)? Ar tai mažiausiai intervencinės priemonės? Ar yra kokių nors alternatyvų?

Perteklinės priemonės nėra proporcingos.

Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Pareiga gerbti

A atvejo tyrimas. Areštas ir sulaikymas: teisė į laisvę ir saugumą

Ši analizė pagrįsta EŽTT sprendimu byloje *Witold Litwa prieš Lenkiją*, bylos Nr. 26629/95, 2000 m. balandžio 4 d.

1 DALIS. Taikytinos žmogaus teisės ir valstybės ribojimai

1.1. Kokia (-ios) žmogaus teisė (-ės) taikoma (-os) konkrečioje situacijoje?

Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnis „Teisė į laisvę ir saugumą“

- Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą. Laisvė negali būti niekam atimta kitaip, kaip šiais atvejais ir įstatymo nustatyta tvarka: <...>
 - kai teisėtai sulaikomi asmenys, galintys platinti užkrečiamąsias ligas, psichiškai nesveiki asmenys, alkoholikai, narkomanai ar valkatos; <...>.

1.2. Ar valstybė kokiais nors savo veiksmais riboja taikytinas žmogaus teises?

Laikoma, kad policijos areštas yra teisės į laisvę ir saugumą ribojimas. Todėl savo sprendime *Witold Litwa prieš Lenkiją* (46 dalis) EŽTT teigė, kad pono L. sulaikymas prieš jo valią blaivykloje reiškė akivaizdų „laisvės atėmimą“, kaip apibrėžta EŽTK 5 straipsnio 1 dalyje.

2 DALIS. PAGRINDIMAS AR PAŽEIDIMAS?

2.1. Ar galioja koks nors teisinis pagrindas valstybei imtis veiksmų?

Susijęs klausimas yra toks: ar yra tinkamas teisinis pagrindas areštuoti asmenį, kurio elgesys ir veiksmai, kuriems įtaką daro alkoholis, kelia grėsmę visuomenei arba jam pačiam.

Pagal Lenkijos nacionalinį reglamentą: „viešoje vietoje arba darbo vietoje agresyviai besielgiantys asmenys, dėl kurių būklės kyla pavojus jų gyvybei ar sveikatai, arba jie patys kelia pavojų kitų asmenų gyvybei ar sveikatai, gali būti nuvežti į blaivyklą arba visuomeninę sveikatos priežiūros įstaigą, arba savo gyvenamąją vietą“². Šiuo atveju policija, areštuodama pareiškėją ir nuveždama jį į blaivyklą, vadovavosi vidaus įstatyme nustatyta procedūra.

Šalies įstatymas taip pat turi atitikti EŽTK 5 straipsnio 1 dalies a–f punktus. Taikytinas vidaus įstatymas patenka į 1 dalies e punkto taikymo sritį.

1982 m. spalio 26 d. Lenkijos įstatymas dėl blaivybės skatinimo ir kovos su alkoholizmu

1 dalies e punktas. Kai teisėtai sulaikomi asmenys, galintys platinti užkrečiamąsias ligas, psichiškai nesveiki asmenys, alkoholikai, narkomanai ar valkatos.

2. 1982 m. spalio 26 d. Lenkijos įstatymas dėl blaivybės skatinimo ir kovos su alkoholizmu, 40 straipsnis.

Remdamasis šiuo pagrindu EŽTT padarė išvadą, kad pareiškėjo sulai-
kymo faktas pateko į EŽTK 5 straipsnio 1 dalies e punkto taikymo
sritį. (*Witold Litwa prieš Lenkiją*, 3 išnaša, 64 dalis.) Pareiškėjas buvo
sulaikytas remiantis, be kita ko, ir nacionalinėje teisėje nustatytu
pagrindu (74 dalis).

2.2. Ar veiksmu siekiama teisėto tikslo / apginti teisėtą interesą?

Areštuojant asmenį, visuomenės arba atitinkamo asmens sveikata ir
asmeninis saugumas grindžiami teisėtais tikslais.

2.3. Ar valstybės taikomas ribojimas yra būtinas ir proporcingas atsižvelgiant į tikslą?

Nors tikslas gali būti teisėtas, vis tiek svarbu patikrinti, ar priemonės,
kurios taikomos siekiant to tikslo, yra būtinos ir proporcingos.

- Ar veiksmai yra tinkami siekiant teisėto tikslo?
- Ar tai būtina (neatidėliotinas visuomeninis poreikis)? Ar
tai mažiausiai intervencinė priemonė? Ar yra kokių nors
alternatyvų?

Šiuo atveju iš karto galima atsakyti į du klausimus, kurie turėjo padėti
nustatyti būtinumą ir proporcingumą.

„Teismas pakartoja, kad būtinas sulaiikymo „teisėtumo“ elementas,
kaip to reikalaujama pagal 5 straipsnio 1 dalies e punktą, reiškia
savavališkumo aspekto nebuvimą. Asmens sulaiikymas yra tokia
rimta priemonė, kad ji pateisinama tik tais atvejais, kai, apsvarsčius
galimybę taikyti ne tokias griežtas priemones, nustatoma, kad jų
nepakanka asmens arba visuomenės interesui, į kurį atsižvelgiant
būtų reikalinga sulaiikyti atitinkamą asmenį, apsaugoti. Tai reiškia,
kad nepakanka vien to, kad laisvė būtų atimta laikantis nacionalinio
įstatymo, toks laisvės atėmimas taip pat turi būti būtinas atsižvel-
giant į aplinkybes“ (78 dalis).

Buvo manoma, kad pono L. areštas buvo savavališkas ir pažeidė
EŽTK 5 straipsnio 1 dalies e punktą, nes:

- kilo rimtų abejonių dėl to, ar ponas L. iš tikrųjų savo asmeniniam
arba visuomenės saugumui kėlė tokį pavojų, kad būtų galima
pateisinti jo laisvės apribojimą, ir
- policija neapsvarstė galimybės taikyti mažiau intervencines
priemones viešajai tvarkai apsaugoti, nors vidaus įstatyme
nustatyti alternatyvūs, ne tokie griežti metodai.

Santrauka

Iš analizės matyti, kad pono L. areštas ir sulaiikymas reiškė jo žmogaus
teisių ribojimą pagal EŽTK 5 straipsnį, atsižvelgiant į tai, kad bet koks
areštas yra laikomas žmogaus teisių ribojimu. Vertinant arešto būti-
numą ir proporcingumą, analizė atskleidžia, kad areštas pripažintas
savavališku, todėl tai reiškia pono L. teisių pažeidimą pagal EŽTK
5 straipsnio 1 dalies e punktą.

B atvejo tyrimas. Mirtinos jėgos panaudojimas prieš įtariamus teroristus: teisė į gyvybę

Ši analizė pagrįsta EŽTT sprendimu byloje *Mc Cann ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, bylos Nr. 18984/91, 1995 m. rugsėjo 27 d.

1 DALIS. Taikytinos žmogaus teisės ir valstybės ribojimai

1.1. Kokia (-ios) žmogaus teisė (-ės) taikoma (-os) konkrečioje situacijoje?

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad EŽTK 2 straipsnyje, kaip ir daugumos žmogaus teisių atveju, yra nuostatos, leidžiančios riboti teisę priklausomai nuo aplinkybių.

Europos žmogaus teisių konvencija 2 straipsnis „Teisė į gyvybę“

2. Gyvybės atėmimas nėra laikomas šio straipsnio pažeidimu, jeigu tai padaroma nepanaudojant daugiau jėgos, negu neišvengiamai būtina:

- ginant kiekvieną asmenį nuo neteisėto smurto;
- teisėtai suimant arba sutrukdant teisėtai sulaikytam asmeniui pabėgti;
- pagal įstatymą malšinant riaušes ar sukilimą.

1.2. Ar valstybė apribojo šias žmogaus teises? Kaip?

Gyvybės praradimas – tai neatitaisoma žala mirusiam asmeniui ir jo giminaičiams. Todėl teisė į gyvybę ribojimo tikslai turi būti labai svarbūs ir absoliučiai būtini. Bet koks teisė į gyvybę ribojimas turi būti aiškiai įvertintas siekiant nustatyti, ar jis yra absoliučiai būtinas. 2 dalyje pateikti klausimai gali padėti nustatyti šį būtinumo aspektą.

2 DALIS. PAGRINDIMAS AR PAŽEIDIMAS?

2.1. Ar galioja koks nors teisinis pagrindas valstybei imtis veiksmų?

Galima daryti prielaidą, kad policijos veiksmai yra pagrįsti nacionalinėje konstitucijoje ir nacionalinės teisės aktuose, susijusiuose su policijos įgaliojimais ir jėgos panaudojimu, nustatytomis teisinėmis nuostatomis. Taip pat galima daryti prielaidą, kad šios nacionalinės teisinės priemonės, taigi ir policijos veiksmai, atitinka EŽTK uždavinius ir tikslus.

2.2. Ar veiksmu siekiama teisėto tikslo?

Sprendimas panaudoti mirtiną jėgą buvo pagrįstas prielaida, kad tokia jėga buvo būtina siekiant apsaugoti civilius ir policijos pareigūnus nuo įtariamos bombos. Analizuodamos bylos faktus, institucijos atsižvelgė į keletą veiksnių, pvz., ankstesnius teroristinius išpuolius X teritorijoje, įtariamų teroristų teistumą ir žvalgybos padalinių surinktą informaciją. Institucijos priėjo prie išvados, kad buvo didelis pavojus, kad bomba nužudys arba sunkiai sužeis nemažai X teritorijos gyventojų.

Pagal EŽTK 2 straipsnio 2 dalies a punktą teisė į gyvybę ribojimas „ginant kiekvieną asmenį nuo neteisėto smurto“ yra priimtinas tais atvejais, kai jis yra absoliučiai būtinas.

Todėl policijos apsauga šiuo atveju yra teisėtas tikslas.

„Jei naudojama mirtina jėga, valstybė privalo gyvybės atėmimo atvejus **nagrinėti kuo išsamiau**, atsižvelgdama ne tik į valstybės pareigūnų veiksmus, bet ir į susijusias aplinkybes, įskaitant nagrinėjamų veiksmų planavimą ir kontrolę [paryškinta autoriaus].“

EŽTT, *Mc Cann ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, 1995 m. rugsėjo 27 d.

2.3. Ar valstybės taikomas ribojimas yra būtinas ir proporcingas atsižvelgiant į tikslą?

Kitaip nei A atvejo tyrime, šiuo atveju į kiekvieną klausimą dėl būtinumo ir proporcingumo reikia atsakyti atskirai.

- Ar veiksmas yra tinkamas siekiant teisėto tikslo?

Mirtina jėga buvo panaudota laiku ir dėl to buvo pašalinta neišvengiama bombos sprogdimo rizika.

- Ar tai būtina (neatidėliotinas visuomeninis poreikis)? Ar tai mažiausiai intervencinė priemonė? Ar yra kokių nors alternatyvų?

Įtariamieji teroristai buvo nušauti iš nedidelio atstumo po to, kai, A ir B kareivių manymu, jie padarė grasinamo pobūdžio rankų judesius, iš kurių buvo galima daryti prielaidą, kad jie ketina susprogdinti bombą (*Mc Cann*, 196 dalis). Tačiau vėliau nustatyta, kad įtariamieji nebuvo ginkluoti. Jie neturėjo bombos detonatoriaus, o automobilyje nebuvo bombos.

Byloje *Mc Cann ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, EŽTT sutiko, kad „kareiviai, atsižvelgdami į jiems suteiktą informaciją, <...> nuoširdžiai manė, kad įtariamuosius buvo būtina nušauti, siekiant neleisti jiems susprogdinti bombos ir pražudyti daug žmonių. <...> Atsižvelgiant į dilemą, kuri pareigūnams kilo bylos aplinkybėmis, kareivių reakcija pati savime nereiškė 2 straipsnio pažeidimo“ (200 dalis).

Kaip nurodyta šio atvejo analizės 1 dalyje, EŽTT „gyvybės atėmimą turi nagrinėti kuo išsamiau, jei panaudojama mirtina jėga“, o tai reiškia, kad turi būti vertinami ne tik susijusių kareivių veiksmai, bet ir atitinkamos organizacijos veiksmai, kuriuos ji atliko iki operacijos ir jos metu. Todėl buvo keliamas klausimas, „ar antiteroristinė operacija apskritai buvo kontroliuojama ir organizuojama taip, kad atitiktų 2 straipsnio reikalavimus ir ar kareiviams, kurie faktiškai neišvengiamai panaudojo mirtiną jėgą, suteiktoje informacijoje ir instrukcijose buvo tinkamai atsižvelgta į trijų įtariamųjų teisę į gyvybę“ (201 dalis).

„Apibendrinant galima teigti, kad, atsižvelgdamas į sprendimą leisti įtariamiesiems keliauti į [X teritoriją], institucijų nesugebėjimą tinkamai įvertinti galimybę, kad jų žvalgybos prielaidos bent jau tam tikrais atžvilgiais gali būti klaidingos, ir automatinį mirtinos jėgos panaudojimą, kai kareiviai pradėjo šaudyti, EŽTT neįtikino tai, kad trijų teroristų nužudymas reiškė ne daugiau nei absoliučiai būtiną jėgos panaudojimą siekiant apginti asmenis nuo neteisėto smurto pagal EŽTT 2 straipsnio 2 dalies a punktą“ (citata pakeista) (213 dalis).

Buvo nustatytas EŽTK 2 straipsnio pažeidimas. Pažeidimą lėmė ne tiek faktas, kad kareiviai nušovė įtariamuosius, kiek bendras operacijos planavimas ir įgyvendinimas, nes buvo galima imtis ir mažiau intervencinių priemonių.

Santrauka

Iš analizės matyti, kad mirtinos jėgos panaudojimas prieš įtariamuosius reiškė jų teisių į gyvybę, kurios nustatytos EŽTK 2 straipsnyje, ribojimą. Buvo laikomasi nuomonės, kad kareiviai apribojo, bet nepažeidė teisės į gyvybę, nes manė, kad pavojus yra neišvengiamas ir jie gali prarasti gyvybę. Tačiau nustatyta, kad bendras operacijos planavimas ir vykdymas pažeidė 2 straipsnį, nes pirmiausia nebuvo imtasi mažiau intervencinių alternatyvių priemonių.

b. Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Pareiga saugoti

Ši analizė taikoma dalijamosios medžiagos Nr. 2 atvejo tyrimams.

Dalijamojoje medžiagoje Nr. 2 pateikiama pareigos saugoti analizės sistema, kurią sudaro dvi dalys:

1 dalis. Valstybės pareiga imtis veiksmų. Vertinama, ar situacija patenka į žmogaus teisių taikymo sritį ir ar valstybė turi pareigą imtis veiksmų, kad apsaugotų tą teisę.

2 dalis. Pažeidimas. Vertinama, ar valstybės neveikimas / nesugebėjimas apsaugoti yra pagrįstas, o gal tai vis dėlto yra žmogaus teisių pažeidimas.

Kaip ir dalijamoji medžiaga Nr. 1, taip ir dalijamoji medžiaga Nr. 2 yra suskirstyta į dvi dalis. Kiekvienoje dalyje pateikiami klausimai, kurie yra naudingi nagrinėjant su žmogaus teisėmis susijusias situacijas ir išskaidant sudėtingas situacijas į lengviau suprantamas dalis.

1 DALIS. TAIKYTINOS ŽMOGAUS TEISĖS / KOKIŲ VEIKSMŲ TURI IMTIS VALSTYBĖ?

Pagrindinis 1 dalyje keliamas klausimas yra toks: ar valstybė turėtų imtis veiksmų, kad apsaugotų taikytiną žmogaus teisę?

Jei į visus 1 dalies klausimus atsakoma „**TAIP**“, tuomet:

- situacijai taikoma viena arba daugiau žmogaus teisių;
- valstybė nesiima jokių veiksmų, kad apsaugotų taikytiną (-as) žmogaus teisę (-es) arba nesugeba to padaryti, nors ir turi tokią pareigą. [**Pastaba.** Tai nebūtinai reiškia pažeidimo padarymo faktą; pažeidimus padeda nustatyti 2 dalyje pateikta informacija].

1.1. Kokia (-ios) žmogaus teisė (-ės) taikoma (-os) konkrečioje situacijoje?

Kaip ir dalijamojoje medžiagoje Nr. 1, būtina nustatyti pareigą gerbti ir susijusią (-ias) ir taikytiną (-as) žmogaus teisę (-es). Jas galima nustatyti atsakant į šiuos klausimus:

- Kokios žmogaus teisės garantuojamos tarptautiniuose dokumentuose?
- Kokia yra tiksli žmogaus teisių normos taikymo sritis? Kadangi žmogaus teisių formuluotė yra plati, žmogaus teisių normų taikymo sritis nustatoma teismų praktikoje.

Labai svarbu nustatyti žmogaus teisių taikymo sritį, nes tai padeda paaiškinti valstybės pareigą.

1.2. Ar valstybė turi pareigą imtis konkrečių veiksmų, kad apsaugotų taikytiną žmogaus teisę?

Šis klausimas yra tiesiogiai susijęs su konkrečiomis pareigomis, kurias valstybė turi vykdyti saugodama žmogaus teises konkrečioje situacijoje. Su žmogaus teisėmis susijusių pareigų pavyzdžiai:

- įstatymų, susijusių su smurto šeimoje bylų nagrinėjimu, priėmimas (nežmoniško arba žeminančio elgesio arba baudimo draudimas);
- demonstrantų apsauga nuo demonstracijų priešininkų išpuolių (teisė į susirinkimų laisvę);
- policijos apsaugos suteikimas rimtų grasinimų atvejais (teisė į gyvybę).

Asmenys turi teisę į apsaugą nuo valstybės piktnaudžiavimo ir apsaugą nuo kitų privačių asmenų daromų pažeidimų. Valstybė turi pareigą imtis aktyvaus vaidmens užtikrindama apsaugą ir tai gali daryti imdamasi teisėkūros, administracinių, teisminių ir praktinių priemonių. Kalbant apie policijos veiklą, pažymėtina, kad vienas svarbiausių šios pareigos aspektų yra susijęs su žmogaus teisių apsauga nuo kitų privačių asmenų išpuolių.

2 DALIS. AR VALSTYBĖS NEVEIKLUMAS IR (ARBA) NEVEIKIMAS REIŠKIA PAŽEIDIMĄ?

2 dalyje pateikta analizė padeda nustatyti, ar valstybės neveikimas / veiksmų nesiėmimas yra žmogaus teisių pažeidimas. Pagrindinis klausimas yra toks: ar yra kokių nors priežasčių, kuriomis būtų galima pagrįstai pateisinti valstybės neveiklumą / neveikimą pagrindinės teisės atžvilgiu?

Valstybės neveikimas / neveiklumas laikomas žmogaus teisių pažeidimu, jeigu atsakymas į vieną ar daugiau 2 dalies klausimų yra „NE“.

2.1. Ar nacionaliniame teisės akte tinkamai reglamentuojama (-os) žmogaus teisė (-ės)?

Kaip ir dalijamojoje medžiagoje Nr. 1, siekiant atsakyti į šį klausimą, reikia išnagrinėti susijusius įstatymus ir nacionalines teises nuostatas, taip pat reikia išnagrinėti, ar įstatyme nustatyta tinkama žmogaus teisių apsauga.

2.2. Ar valstybė ėmėsi pagrįstų ir tinkamų priemonių, kad apsaugotų taikytiną (-as) žmogaus teisę (-es)?

Šiame etape interesus reikia derinti pagal proporcingumo principą.

Viena vertus, būtina atsižvelgti į atitinkamo individo interesus:

- Koks pavojus gresia atitinkamam asmeniui?
- Kokio masto pavojus kyla asmeniui?
- Kokiai (-ioms) teisei (-ėms) gresia pavojus?

Kita vertus, būtina atsižvelgti į valstybės pajėgumus užtikrinti apsaugą.

- Kokią informaciją, susijusią su konkrečia rizika ir (arba) grėsėmis konkrečiam asmeniui, turi (turėtų turėti) valstybė?
- Kokius apsaugos įgaliojimus turi (turėtų turėti) valstybė, kad reaguotų į šias grėsmes?
- Kokiomis tinkamomis priemonėmis galima suteikti apsaugą?
- Ar valstybė ėmėsi visų pagrįstų ir tinkamų priemonių?

Valstybė turi pareigą imtis visų pagrįstų priemonių, kurios galėtų užkirsti kelią konkrečiam įvykiui.

2.3. Ar valstybės veiksmas atitinka procedūrinius standartus?

Tyrimo procedūros turi atitikti operatyvumo, nešališkumo ir nepriklausomumo standartus. Nusikaltėliui turėtų būti skiriama tinkama bausmė, be to, nukentėjusiajam turėtų būti paskirta tinkama kompensacija. Jei šie standartai netenkinami, pažeidžiama taikytina žmogaus teisė kartu su teise į veiksmingą teisių gynybą. (Daugiau informacijos žr. 4 modulį dėl kankinimo draudimo.)

Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Pareiga saugoti

C atvejo tyrimas. Demonstracijų ir jų priešininkų valdymas: teisė į susirinkimų laisvę

Ši analizė pagrįsta EŽTT sprendimu byloje *Plattform Ärzte für das Leben prieš Austriją*, bylos Nr. 10126/82, 1988 m. birželio 21 d.

1 DALIS. TAIKYTINOS ŽMOGAUS TEISĖS / KOKIŲ VEIKSMŲ TURI IMTIS VALSTYBĖ?

1.1. Kokia (-ios) žmogaus teisė (-ės) taikoma (-os) konkrečioje situacijoje?

Europos žmogaus teisių konvencija 11 straipsnio 1 dalis „Teisė į susirinkimų laisvę“

Kiekvienas turi teisę į taikių susirinkimų laisvę, taip pat laisvę jungtis į asociacijas kartu su kitais, įskaitant teisę steigti ir stoti į profesines sąjungas savo interesams ginti.

1.2. Ar valstybė turi pareigą imtis konkrečių veiksmų, kad apsaugotų taikytiną žmogaus teisę?

Su teise į susirinkimų laisvę susijusioje praktikoje EŽTT reikalauja, kad valstybė saugotų demonstrantus nuo asmenų, kurie nori kištis į demonstraciją arba ją išvaikyti.

Šiuo atveju valstybė pagal EŽTK 11 straipsnį turi pareigą saugoti demonstrantus nuo kitų asmenų išpuolių.

Kyla klausimas, ar policija ėmėsi pakankamai veiksmų, kad apsaugotų susirinkimų laisvę. Tokiu neveikimu laikoma tai, kad nebuvo išvaikyta daugybė demonstracijos priešininkų, kurie, iš anksto nepranešę, susirinko prie bažnyčios įėjimo ir sužlugdė eiseną.

2 dalis padės įvertinti, ar šis neveikimas taip pat yra žmogaus teisių pažeidimas.

2 DALIS. AR NEVEIKLUMAS IR (ARBA) NEVEIKIMAS REIŠKIA PAŽEIDIMĄ?

2.1. Ar nacionaliniame teisės akte tinkamai reglamentuojama (-os) žmogaus teisė (-ės)?

Taip; *Plattform Ärzte für das Leben prieš Austriją* byloje EŽTT teigė, kad „Pagal Baudžiamojo kodekso 284 ir 285 straipsnius bet kuris asmuo, kuris išvaiko susirinkimą, neleidžia jam įvykti arba jį sužlugdo, padaro nusikaltimą, be to, demonstracijų priešininkams taip pat taikomi Susirinkimų įstatymo 6 ir 13 straipsniai ir 14 straipsnio 2 dalis, kuria institucijoms suteikiami įgaliojimai tam tikrais atvejais drausti, nutraukti arba jėga išvaikyti susirinkimą“ (33 dalis).

2.2. Ar valstybė ėmėsi pagrįstų ir tinkamų priemonių, kad apsaugotų taikytiną (-as) žmogaus teisę (-es)?

Valstybė turi pareigą taikyti pagrįstas ir tinkamas priemones, kad apsaugotų teisę į susirinkimų laisvę, tačiau pareiga negali būti aiškinaama kaip garantija, kad neįvyks jokių nesklaidumų. Valstybė savo nuožiūra nusprendžia, kokią taktiką taikyti.

„Teismas neprivalo vertinti policijos šiais atvejais naudojamos taktikos naudingumo ar veiksmingumo, teismas tik nustato, ar yra įrodomas teiginys, kad atitinkamos institucijos nesugebėjo imtis būtinų priemonių“ (36 dalis).

Teismas nustatė, kad, siekiant apsaugoti demonstrantus, buvo imtasi pagrįstų ir tinkamų priemonių. Todėl policija ėmėsi pagrįstų ir tinkamų priemonių, kad įgyvendintų savo pareigą apsaugoti pagal 11 straipsnį.

Santrauka

Šio atvejo analizė rodo, kad valstybė turi pareigą pagal EŽTK 11 straipsnį saugoti demonstrantus nuo kitų asmenų išpuolių. Policijos nesugebėjimas išvaikyti didelės, netikėtai susidariusios demonstracijos priešininkų minios reiškia jos neveikimą, tačiau šis neveikimas nebuvo EŽTK 11 straipsnio pažeidimas, nes policija ėmėsi pagrįstų ir tinkamų priemonių, kad įgyvendintų savo pareigas pagal šį straipsnį.

D atvejo tyrimas. Smurtas prieš moteris: teisė į gyvybę ir kankinimo ir diskriminacijos uždraudimas

1 DALIS. TAIKYTINOS ŽMOGAUS TEISĖS / KOKIŲ VEIKSMŲ TURI IMTIS VALSTYBĖ?

Ši analizė pagrįsta EŽTT sprendimu byloje *Opuz prieš Turkiją*, bylos Nr. 33401/02, 2009 m. birželio 9 d. Teismo sprendimo motyvų paaiškinimai visų pirma paimti iš pranešime spaudai pateiktos teismo sprendimo santraukos.

1.1. Kokia (-ios) žmogaus teisė (-ės) taikoma (-os) konkrečioje situacijoje?

Dėl ponios O. motinos apsaugos nebuvimo, nulėmusio jos mirtį:

Europos žmogaus teisių konvencija 2 straipsnis. „Teisė į gyvybę“

1. Kiekvieno asmens teisė į gyvybę saugo įstatymas.

Dėl ponios O. ir jos motinos apsaugos nuo pono O. išpuolių ir grasi-
nimų nebuvimo:

Europos žmogaus teisių konvencija 3 straipsnis. Kankinimo uždraudimas

Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas.

Dėl institucijų apskritai neužtikrinamos moterų apsaugos, todėl šis klausimas nagrinėjamas atsižvelgiant į nediskriminavimo principą:

Europos žmogaus teisių konvencija 14 straipsnis. Diskriminacijos uždraudimas

Naudojimasis šioje Konvencijoje nustatytais teisėmis ir laisvėmis yra užtikrinamas be jokios diskriminacijos dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais.

1.2. Ar valstybė turi pareigą imtis konkrečių veiksmų, kad apsaugotų taikytiną žmogaus teisę?

Kalbant apie 2 straipsnį dėl teisės į gyvybę, pažymėtina, kad valstybė turi pareigą išnagrinėti bet kokią tikrą ir neišvengiamą grėsmę asmeniui teisei į gyvybę nepaisant lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinės arba kitokios nuomonės, nacionalinės arba socialinės kilmės. Tuomet valstybė turi pareigą imtis visų veiksmų, kurių būtų galima pagrįstai tikėtis siekiant užkirsti kelią mirčiai.

Kalbant apie 3 straipsnį, pažymėtina, kad valstybė, pasitelkdama veiksmingas atgrasymo priemones, turi suteikti apsaugą nuo tokių netinkamo elgesio formų, kurios, pvz., nustatytos byloje *Opuz prieš Turkiją* (161 dalis). Pareiga apsaugoti nuo netinkamo elgesio taip pat taikoma pažeidžiamiausiems visuomenės nariams, kurie turi teisę į tokią pat apsaugą, kuri nustatyta įstatymu, taip pat policijos ir teisminės sistemos suteikiamą apsaugą.

2 DALIS. AR NEVEIKLUMAS REIŠKIA PAŽEIDIMĄ?

2.1. Ar nacionaliniame teisės akte tinkamai reglamentuojama (-os) žmogaus teisė (-ės)?

Iki pat 1998 m. su šia byla susijusioje nacionalinėje teisėje nebuvo nustatytos konkrečios administracinės ir policijos veiklos priemonės, kuriomis pažeidžiami asmenys būtų saugomi nuo smurto šeimoje. 1998 m. sausio mėn. įsigaliojo vidaus įstatymas, kuriuo nustatytas asmenų, kuriems kyla smurto šeimoje pavojus, apsaugos pagrindas.

Byloje *Opuz prieš Turkiją* išpuoliai buvo vykdomi nuo 1995 m. iki 2002 m. Iki 1998 m. priimant įstatymą dėl smurto šeimoje, valstybė nevykdė savo pareigos priimti tinkamus teisės aktus, kuriais būtų reglamentuojamas smurtas šeimoje. Kadangi 1995–1998 m. negaliojo nacionalinės teisės aktai, kuriais būtų užtikrinama apsauga nuo smurto šeimoje, išpuoliai prieš poniją O. ir jos motiną šiuo laikotarpiu galėjo būti nagrinėjami pagal EŽTK, todėl jie reiškė EŽTK 3 straipsnio pažeidimą.

Po 1998 m. sausio mėn., nors ir įsigaliojus atitinkamam įstatymui, institucijos dar nebuvo pradėjusios veiksmingai taikyti priemonių ir sankcijų, kad apsaugotų poniją O. nuo smurto šeimoje. Likusi šios analizės dalis padės įvertinti 1998–2002 m. padarytus išpuolius.

2.2. Ar valstybė ėmėsi pagrįstų ir tinkamų priemonių, kad apsaugotų taikytiną (-as) žmogaus teisę (-es)?

Europos žmogaus teisių konvencijos 2 ir 3 straipsniai

Ponas O. ir anksčiau smurtavo ir buvo teistas dėl savo veiksmų prieš savo žmoną ir jos motiną. Jis nuolat kėlė grėsmę jų sveikatai ir saugumui. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, ne tik buvo tikimybė, bet ir buvo galima numatyti, kad pono O. smurtas tęsis ir stiprės.

Todėl teismas padarė išvadą, kad nacionalinės institucijos nepadarė deramo stropumo užkirsdamos kelią smurtui prieš poniją O. ir jos motiną, visų pirma, neiškeldamos baudžiamosios bylos ar nesiimdamos kitų tinkamų prevencinių priemonių pono O. atžvilgiu (199 dalis).

Nacionalinės institucijos pažeidė 2 straipsnį dėl teisės į gyvybę, nes neužkirto kelio tam, kad ponas O. nenužudytų ponios O. motinos. Atsižvelgdamos į ponios O. motinai pateiktus grasinimus, institucijos galėjo imtis tinkamų ir pagrįstų apsaugos priemonių, kad išvengtų šių pasekmių.

EŽTT taip pat padarė išvadą, kad buvo pažeistas 3 straipsnis, nes institucijos nesiėmė veiksmingų atgrasomųjų priemonių, kad apsaugotų poniją O. nuo pono O. fizinio smurto.

Europos žmogaus teisių konvencijos 14 straipsnis

Ponios O. ir jos motinos byla kelia didesnę bendro pobūdžio susirūpinimą. Tokio smurto šeimoje toleravimas ir nesugebėjimas veiksmingai su juo kovoti pažeidžia moterų teisę į vienodą apsaugą pagal įstatymą.

EŽTT nustatė, kad taip pat buvo pažeistas EŽTK 14 straipsnis. „Atsižvelgdamas į savo pirmiau pateiktą išvadą, kad bendro pobūdžio ir diskriminuojantis teisminis pasyvumas [su atvejo tyrimu susijusioje šalyje], nors ir netyčinis, labiausiai pakenkė moterims, Teismas mano, kad pareiškėjos ir jos motinos patirtas smurtas gali būti laikomas smurtu dėl lyties, o tai yra moterų diskriminavimo forma“ (200 dalis).

Santrauka

Ši atvejo analizė rodo, kad valstybė turi pareigą saugoti asmenį nuo smurto šeimoje, siekdama: apsaugoti teisę į gyvybę (EŽTK 2 straipsnis) ir veiksmingai atgrasyti nuo netinkamo elgesio (EŽTK 3 straipsnis). Valstybė taip pat turi pareigą sukurti ir taikyti sistemą, kuria užtikrinama pakankama aukų apsauga ir skiriama bausmė už smurtą šeimoje, net ir tais atvejais, kai aukos atsiima savo skundus. Analizė taip pat atskleidė, kad tai, kas buvo vertinama kaip institucijų pasyvumas atvejo tyrimo šalyje, labiausiai paveikė moteris, ir tai buvo aiškinama kaip smurtą dėl lyties, t. y. moterų diskriminacijos formą, skatinantis veiksnys (EŽTK 14 straipsnis).

2.3. Ar valstybės veiksmas atitinka procedūrinius standartus?

Nepaisant to, kad aukos atsiėmė skundus, baudžiamąjį persekiojimą vykdančios institucijos, remdamosi teisės aktų sistema, turėjo turėti galimybę vykdyti pono O. baudžiamąjį persekiojimą, nes dėl jo smurtinio elgesio kilo nuolatinė grėsmė moterų fizinei neliečiamybei ir šis elgesys buvo pakankamai rimtas pagrindas pateisinti baudžiamąjį persekiojimą. Kuo sunkesnis nusikaltimas arba kuo didesnė tolesnių nusikaltimų rizika, tuo tikimybė, kad baudžiamojo persekiojimo institucijos, atsižvelgdamos į viešąjį interesą, tęs savo tyrimus, net ir aukoms atsiėmus savo skundus, turėtų būti didesnė.

Šioje byloje valstybė nesugebėjo nustatyti ir veiksmingai taikyti sistemos, pagal kurią baustų už visų formų smurtą šeimoje ir užtikrintų pakankamą aukų apsaugą (169 dalis).

Papildoma medžiaga

Šioje skiltyje pateikiama išsami informacija apie pagrindines šiame modulyje vartojamas analizės sąvokas. Toliau šios sąvokos aptariamos išsamiau ir, siekiant praturtinti mokymo kurso diskusijas, nagrinėjamos papildomos teismo išvados, susijusios su keturiais išanalizuotais atvejo tyrimais.

Santykinų žmogaus teisių ribojimas

Tam tikros žmogaus teisės yra **absoliučios** ir negali būti ribojamos ar pažeidžiamos dėl jokios priežasties, pvz., kankinimo draudimas. Kitų teisių struktūra yra tokia, kad į jų įgyvendinimą galima kištis arba jas riboti esant tam tikroms aplinkybėms. Tai yra **santykinės žmogaus teisės**, kurias galima (privaloma) riboti tam tikromis aplinkybėmis vadovaujantis maksima, kad vieno asmens laisvė / teisės baigiasi ten, kur prasideda kito asmens laisvė / teisės.

Santykinų teisių ribojimo loginis pagrindas turi būti nustatytas įstatyme ir atitikti būtinumo ir proporcingumo principus. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje šis loginis pagrindas apibūdinamas taip:

ES pagrindinių teisių chartija

52 straipsnio 1 dalis. Garantuojamų teisių taikymo sritis

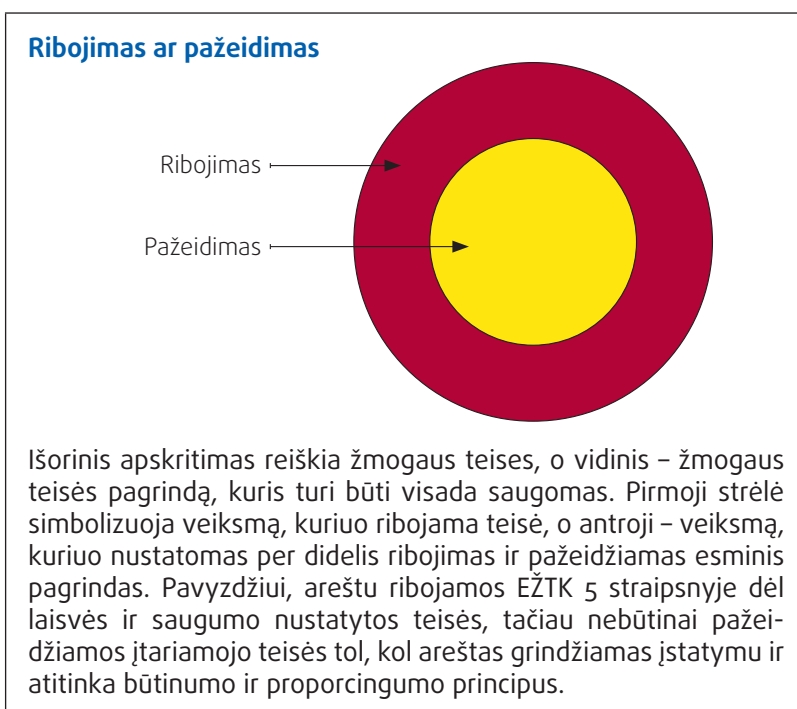
Bet koks šios Chartijos pripažintų teisių ir laisvių įgyvendinimo apribojimas turi būti numatytas įstatyme ir nekeisti šių teisių ir laisvių esmės. Remiantis proporcingumo principu, apribojimai galimi tik tuo atveju, kai jie būtini ir tikrai atitinka Sąjungos pripažintus bendrus interesus arba reikalingi kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

EŽTK 8 straipsnyje dėl teisės į privatumą ir šeimos gyvenimą pateikiamas konkretus pavyzdys.

Europos žmogaus teisių konvencija

8 straipsnis. Teisė į tai, kad būtų gerbiamas privatus ir šeimos gyvenimas

1. Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas.
2. Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, viešojo saugumo ar šalies ekonominės gerovės interesams užtikrinti, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

Policijos taikomas ribojimas ir žmogaus teisės

Nagrinėjant policijos taikomo žmogaus teisių ribojimo ir kišimosi į jas idėją, trumpame instruktaže užsimenama, kad „riba tarp policijos veiksmų, dėl galimai intervencinio jų pobūdžio, ir žmogaus teisės pažeidimo paprastai yra labai nedidelė“. Toliau pateikiamas tam tikrų pavyzdžių, susijusių su policijos taikomais įvairių žmogaus teisių ribojimais, sąrašas. Tai gali būti naudingas orientyras nustatant, kokioms teisėms kyla pavojus atsižvelgiant į įvairius scenarijus.

3.1 lentelė. Su policija susiję konkrečių žmogaus teisių ribojimo pavyzdžiai

Pagrindinės teisės	Policijos taikomas ribojimas
Teisė į gyvybę (EŽTK 2 straipsnis; ES chartijos 2 straipsnis)	• Bet koks policijos mirtinos jėgos panaudojimas (žr. B atvejo tyrimą)
Kankinimo uždraudimas (EŽTK 3 straipsnis; ES chartijos 4 straipsnis)	• Kankinimas (žr. 4 modulį)
Teisė į asmens laisvę ir saugumą (EŽTK 5 straipsnis; ES chartijos 6 straipsnis)	• Bet koks oficialus areštas • Tam tikros trukmės fizinio judėjimo apribojimai (žr. A atvejo tyrimą)
Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą (EŽTK 6 straipsnis; ES chartijos 47 ir 48 straipsniai)	• Be kokia bausmė pagal baudžiamąją ar administracinę teisę • Policijos tyrimai
Teisė į privatų ir šeimos gyvenimą, būsto neliečiamybę ir susirašinėjimo slaptumą, įskaitant duomenų apsaugą (EŽTK 8 straipsnis; ES chartijos 7 ir 8 straipsniai)	• Tapatybės patikra • Tapatybės kortelės paėmimas • Sulaikymas ir apieškojimas • Privačių patalpų apžiūra • Draudimas šeimoje smurtaujančiam nusikaltėliui artintis prie aukos arba įeiti į bendrą būstą • Vaizdo ar ryšių stebėsena • Asmens duomenų tvarkymas, duomenų gavyba
Teisė į susirinkimų ir asociacijų laisvę (EŽTK 11 straipsnis; ES chartijos 12 straipsnis)	• Policijos institucijų nustatytas demonstracijų draudimas • Demonstracijos išvaikymas • Politinių partijų ar asociacijų draudimas

Teisinė valstybė ir teisėtumas

Žmogaus teisių ribojimo atvejai turi būti nustatyti įstatymuose. Šis principas kyla iš pagrindinių teisinės valstybės ir teisėtumo principų. Teisinė valstybė reiškia, kad valstybė / policija privalo veikti laikydamasi įstatymų ir kad galioja mechanizmai, kuriuos taikant galima ginčyti valstybės veikimo arba neveikimo teisėtumą. Teisėtumo principas yra pagrindinė apsaugos nuo savavališkų valstybės veiksmų priemonė. Teisinė valstybė ir teisėtumas yra pagrindinis žmogaus teisių sistemos ir apskritai teisinės sistemos ramstis.

Žmogaus teisių ribojimai turi atitikti tam tikrus kriterijus. Ribojimų teisinė taikymo sritis ir išsamumas priklauso nuo konkrečios ribojamos teisės. Tam tikros teisės gali būti teisiškai ribojamos tam tikromis aplinkybėmis (pvz., EŽTK 8 straipsnis dėl teisės į privatų ir šeimos gyvenimą arba EŽTK 11 straipsnis dėl susirinkimų laisvės), o kitos teisės gali būti teisiškai ribojamos tik išimtiniais atvejais (EŽTK 5 straipsnis dėl teisės į asmens laisvę ir saugumą) arba tam tikrais atvejais apskritai neribojamos (EŽTK 3 straipsnis dėl kankinimo uždraudimo).

Pavyzdžiui, teisės į asmens laisvę ir saugumą ribojimai yra priimtini tik EŽTK 5 straipsnyje išvardytomis sąlygomis.

Europos žmogaus teisių konvencija 5 straipsnis „Teisė į laisvę ir saugumą“

- <...> a) kai asmuo teisėtai kalinamas pagal kompetentingo teismo nuosprendį;
- b) kai asmuo teisėtai sulaikomas ar suimamas dėl to, kad neįvykdė teismo teisėto sprendimo, arba, kai norima garantuoti kokios nors įstatymo numatytos prievolės vykdymą;
- c) kai asmuo teisėtai sulaikomas ar suimamas, kad būtų pristatytas kompetentingai teismo institucijai, pagrįstai įtariant jį padariusi nusikaltimą ar, kai pagrįstai manoma, jog būtina užkirsti kelią padaryti nusikaltimą, arba manoma, jog asmuo, padaręs tokį nusikaltimą, gali pabėgti;
- d) kai nepilnamečiui laisvė atimama pagal teisėtą sprendimą atiduoti jį auklėjimo priežiūrai, arba, kai jis teisėtai suimamas, kad būtų pristatytas kompetentingai institucijai;
- e) kai teisėtai sulaikomi asmenys, galintys platinti užkrečiamąsias ligas, psichiškai nesveiki asmenys, alkoholikai, narkomanai ar valkatos;
- f) kai asmuo teisėtai sulaikomas ar suimamas dėl to, kad negalėtų be leidimo įvažiuoti į šalį, arba, kai pradėtas jo deportavimo ar išdavimo kitai valstybei procesas.

Reikalingumas ir proporcingumas

Būtinumo ir proporcingumo principai dažnai yra pagrindiniai žmogaus teisių analizės aspektai. Jie taip pat laikomi pagrindiniais profesionalios policijos veiklos principais ir, naudojant skirtingas formuluotes, yra įtvirtinti nacionaliniuose policijos įstatymuose, kurie (iš dalies) yra senesni nei žmogaus teisių teisė.

Policininkams ypač svarbu suprasti būtinumo ir proporcingumo principus, nes jie privalo veiksmingai ir tinkamai naudoti tinkamas priemones, kad pašalintų kitiems ir jiems patiems gresiančius pavojus ir grėsmes. Tais atvejais, kai policija naudoja jėgą, ypač mirtiną jėgą, labai svarbu išsamiai peržiūrėti pagrindinius būtinumo ir proporcingumo aspektus. Proporcingumo principo laikymasis yra vienas pagrindinių iššūkių, su kuriuo susiduriama policijos veikloje: įvairių galimybių apsvaistymas, skirtingų susijusių interesų suderinimas, mažiausiai intervencinių priemonių nustatymas ir tinkamos taikytinos priemonės identifikavimas. Šiuos sprendimus ypač sunku priimti stresinėse arba pavojingose situacijose, kai įvykiai klostosi labai greitai.

Proporcingumo principą būtina įsisavinti; jis turi tapti „antrąja prigimtimi“. Siekiant tokio įsisavinimo, reikia užtikrinti praktinį žmogaus teisių teorijų taikymą ir mokymąsi visais trimis lygmenimis: žinių, įgūdžių ir požiūrio.

Būtinumo ir proporcingumo perspektyvos

Ex ante. Taikant šį žmogaus teisių analizės aspektą, nagrinėjamas momentas, kai policija imasi veiksmų. Tai reiškia, kad, atliekant žmogaus teisių padėties konkrečioje situacijoje analizę, būtina užduoti klausimą, ar veiksmas jo atlikimo momentu buvo pagrįstas ir proporcingas, net jeigu vėliau paaiškėja, kad policijos prielaidos arba informacija dėl, pvz., tam tikrų pavojų, buvo klaidinga.

Organizacinis aplaidumas. Proporcingumas vertinamas atsižvelgiant ne tik į paskutinį policijos operacijos etapą, kai policijos pareigūnai privalo veikti ir (arba) reaguoti į faktinę arba numanomą grėsmę. Taip pat atsižvelgiama į visos operacijos tinkamumą, t. y. jos planavimą ir įgyvendinimą.

Dalijamoji medžiaga Nr. 1. Pareiga gerbti

A atvejo tyrimas. Areštas ir sulaikymas: teisė į asmens laisvę

EŽTK 5 straipsnyje įtvirtinta teisė į laisvę ir saugumą buvo pagrindinė žmogaus teisė, kuriai kilo pavojus A atvejo tyrime (šio atvejo tyrimo fabula parengta remiantis byla *Witold Litwa prieš Lenkiją*).

Nustatant teisinį pagrindą, kuriuo remdamasi valstybė imasi veiksmų...

„Teismas primena, kad Konvencijos 5 straipsnio 1 dalyje pateikiamas išsamus leistinių pagrindų, kuriais remiantis gali būti atimama laisvė, sąrašas. Todėl joks laisvės atėmimas nebus teisėtas, nebent jam bus taikomas vienas iš 5 straipsnio a–f punktuose nurodytų pagrindų.“ (*Witold Litwa prieš Lenkiją*, 3 išnaša, 49 dalis).

„Teismas pažymi, kad žodis „alkoholikai“ bendrąja prasme reiškia nuo alkoholio priklausančius asmenis. Kita vertus, Konvencijos 5 straipsnio 1 dalyje ši sąvoka vartojama kartu su kitomis tam tikras kitas asmenų kategorijas apibūdinančiomis sąvokomis, t. y. užkrečiamąsias ligas platinantys asmenys, psichiškai nesveiki asmenys, narkomanai ir valkatos. Visus šiuos asmenis sieja tai, kad jiems gali būti atimta jų laisvė medicininio gydymo tikslais arba atsižvelgiant į socialinės politikos reikalavimus, arba medicininiais ir socialiniais pagrindais. Todėl, atsižvelgiant į šias aplinkybes, galima daryti pagrįstą išvadą, kad pagrindinė priežastis, dėl kurios Konvencijoje numatyta galimybė atimti laisvę 5 straipsnio 1 dalies e punkte nurodytiems asmenims, yra ne tik tai, kad jie kelia pavojų viešajam saugumui, bet ir tai, kad juos gali prireikti sulaikyti jų pačių labui.“ (Ten pat, 60 dalis).

„<...> Teismas mano, kad pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies e punktą asmenys, kuriems mediciniu būdu nėra diagnozuotas alkoholizmas, tačiau kurių elgesys dėl alkoholio poveikio kelia grėsmę viešajai tvarkai arba jiems patiems, gali būti uždaromi į areštines siekiant apsaugoti visuomenės arba jų pačių interesus, pvz., jų sveikatą ar asmens saugumą.“ (Ten pat, 61 dalis).

„Tai nereiškia, kad Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies e punktas gali būti aiškinamas kaip leidžiantis sulaikyti asmenį vien todėl, kad jis vartojo alkoholio. Tačiau teismas mano, kad 5 straipsnio tekste nėra jokių požymių, kurie leistų manyti, kad šia nuostata valstybei užkertamas kelias taikyti tą priemonę alkoholiu piktnaudžiaujančiam asmeniui, siekiant riboti jam pačiam ir visuomenei daromą alkoholio žalą arba užkirsti kelią pavojingam elgesiui išgėrus. Šiuo klausimu Teismas pažymi, kad negali būti jokių abejonių dėl žalingais kiekiais vartojamo alkoholio keliamo pavojaus visuomenei ir kad apsvaigęs

asmuo gali kelti pavojų sau ir kitiems, nepaisant to, ar jis yra priklausomas nuo alkoholio.“ (Ten pat, 62 dalis).

„Teismas pakartoja, kad pagal Konvencijos 5 straipsnį bet koks laisvės atėmimas turi būti „teisėtas“ ir tai reiškia, kad turi būti paisoma reikalavimo laisvę atimti „laikantis įstatyme nustatytos procedūros“. Šiuo klausimu Konvencijoje iš esmės yra pateikiama nuoroda į nacionalinę teisę ir nustatoma pareiga laikytis jos materialinių ir procesinių nuostatų.“ (Ten pat, 72 dalis).

Šioje byloje aiškiai nustatyta, kad policija, areštuodama poną L. ir nuveždama jį į blaivyklą, taikė vidaus įstatyme nustatytą procedūrą, pagal kurią:

„Viešojoje vietoje arba darbo vietoje agresyviai besielgiantys asmenys, dėl kurių būklės kyla pavojus jų gyvybei ar sveikatai, arba jie patys kelia pavojų kitų asmenų gyvybei ar sveikatai, gali būti nuvežti į blaivyklą arba visuomeninę sveikatos priežiūros įstaigą, arba savo gyvenamąją vietą.“

1982 m. spalio 26 d. Lenkijos įstatymas dėl blaivybės skatinimo ir kovos su alkoholizmu, 40 straipsnis.

Nustatant, ar valstybės taikomas ribojimas yra būtinas ir proporcingas atsižvelgiant į tikslą...

„<...> Teismas išreiškia rimtas abejones dėl to, ar galima teigti, kad alkoholio paveiktas pareiškėjas elgėsi taip, kad kėlė grėsmę visuomenei ir sau pačiam arba kad jo sveikatai, gerovei ar asmens saugumui kilo pavojus. Teismo abejones dar labiau sustiprina nereikšmingas sulaikymo faktinis pagrindas ir faktas, kad pareiškėjas buvo beveik aklas.“

(Witold Litwa prieš Lenkiją, 3 išnaša, 77 dalis).

„Šioje byloje taikomame įstatyme „nustatytos kelios skirtingos priemonės, kurias galima taikyti neblaiviam asmeniui, o sulaikymas blaivykloje yra pati griežčiausia iš visų numatytų priemonių. Pagal tą straipsnį neblaiviam asmeniui nebūtinai turi būti atimama jo laisvė, nes policija jį taip pat gali pristatyti į viešosios slaugos įstaigą arba jo gyvenamąją vietą.“ (Ten pat, 79 dalis).

Kaip nurodyta trumpame instruktaže, kadangi nebuvo atsižvelgta nė į vieną iš tokių priemonių, tai reiškė EŽTK 5 straipsnio 1 dalies e punkto pažeidimą.

B atvejo tyrimas. Mirtinos jėgos panaudojimas prieš įtariamus teroristus: teisė į gyvybę

Atlikus B atvejo analizę, nustatyta, kad pagrindinė žmogaus teisė, kuriai kilo pavojus, buvo EŽTT 2 straipsnyje nustatyta teisė į gyvybę.

Nustatant, ar veiksmu siekiama teisėto tikslo...

„Institucijos, gavusios informaciją, susidūrė su dilema: viena vertus, jų buvo prašoma atsižvelgti į savo pareigą apsaugoti Gibraltaro žmonių gyvybes, įskaitant jų karinį personalą, ir, kita vertus, iš visų jėgų stengtis nepanaudoti mirtinos jėgos prieš įtariamuosius, atsižvelgiant į vidaus ir tarptautinės teisės reikalavimus.“

(Mc Cann ir kiti prieš Jungtinę Karalystę, 8 išnaša, 192 dalis).

Nustatant, ar valstybės taikomas ribojimas buvo būtinas ir proporcingas atsižvelgiant į tikslą...

„Institucijos susidūrė su aktyviu IRA [Airijos respublikonų armijos, pridėta autorias] padaliniu, kuriame dirbo už sprogdimus teisti asmenys ir žinomas sprogmenų specialistas. Atsižvelgiant į IRA veiksmus praeityje, akivaizdu, kad ji negerbė žmogaus gyvybės, taip pat negerbė armijos narių gyvybių.“ (Mc Cann, 193 dalis).

„Šaudžiusius kareivius (A, B, C ir D) vadovybė informavo apie tai, kad automobilyje buvo bomba, kurią galėjo susprogdinti bet kuris iš trijų įtariamųjų, panaudodamas radijo bangomis valdomą prietaisą, kuris galėjo būti paslėptas, kad prietaisas galėjo būti aktyvuojamas paspaudžiant mygtuką, kad įtariamieji gali susprogdinti bombą, jei sulauks pasipriešinimo, o tai gali pridaryti didelių nuostolių ir sukelti rimtų sužalojimų, taip pat kad įtariamieji gali būti ginkluoti ir priešintis sulaikymui.“ (Ten pat, 195 dalis).

„Todėl veiksmai, kuriuos jie atliko pakludami savo vadovybės įsakymams, buvo suvokiami kaip absoliučiai būtini siekiant apsaugoti nekaltas gyvybes. Teismas manė, kad valstybės pareigūnų taikomas jėgos panaudojimas, siekiant vieno iš 2 straipsnio 2 dalyje nurodytų tikslų, pagal šią nuostatą gali būti pateisinamas, jeigu toks jėgos panaudojimas yra grindžiamas nuoširdžiu įsitikinimu, kuris susiformuoja dėl tinkamų priežasčių, kurios tuo metu yra pateisinamos, tačiau vėliau paaiškėja, kad buvo klaidingos. Kitokia išvada reikštų, kad savo pareigas vykdančiai valstybei ir teisėsaugos pareigūnams nustatoma nepakeliama našta, kuri galbūt keltų pavojų jų ir kitų asmenų gyvybėms.“

„Vyresnybė buvo saistoma jai taikomos pareigos gerbti įtariamųjų teisę į gyvybę, todėl turėjo kuo atidžiau įvertinti turimą informaciją prieš ją perduodama kareiviams, kurių naudojami šaunamieji ginklai automatiškai reiškė šaudymą ir žudymą.“ (Ten pat, 211 dalis).

„Refleksiniai kareivių veiksmai šiomis gyvybiškai svarbiomis aplinkybėmis nebuvo pakankamai atsargūs atsižvelgiant į šaunamųjų ginklų panaudojimą, kurio būtų galima tikėtis iš teisėsaugos pareigūnų demokratinėje visuomenėje, net ir sulaikant pavojingus įtariamus teroristus. Ši vyresnybės klaida leidžia manyti, kad sulaikymo operacija nebuvo pakankamai atidžiai kontroliuojama ir organizuojama.“ (Ten pat, 212 dalis).

Dalijamoji medžiaga Nr. 2. Pareiga saugoti³

C atvejo tyrimas. Demonstracijų ir jų priešininkų valdymas: teisė į susirinkimų laisvę

Atlikus C atvejo analizę, nustatyta, kad pagrindinė žmogaus teisė, kuriai kilo pavojus, buvo EŽTT 11 straipsnyje nustatyta teisė į susirinkimų laisvę.

„Demonstracija gali suerzinti arba įžeisti asmenis, prieštaraujančius idėjoms ar teiginiams, kuriuos siekiama propaguoti. Tačiau dalyviai privalo turėti galimybę surengti demonstraciją nesibaimindami, kad jų oponentai jiems taikys fizinį smurtą; dėl tokios baimės asociacijos ar grupės, pritariančios bendroms idėjoms ar interesams, būtų atgrasytos nuo atviro savo nuomonės reiški mo ginčytiniais klausimais, kurie turi įtakos bendruomenei. Demokratijoje teisė rengti priešingą demonstraciją negali būti tokios apimties, kad užgožtų teisę rengti demonstraciją.

Todėl tikra, veiksminga laisvė į taikų susirinkimą negali būti aiškinama kaip paprasčiausia valstybės pareiga nesikišti: išimtinai neigiama samprata nebūtų suderinama su 11 straipsnio dalyku ir tikslu.“

Plattform Ärzte für das Leben prieš Austriją, 14 išnaša, 32 dalis.

Nustatant, ar valstybė ėmėsi pagrįstų ir tinkamų priemonių, kad apsaugotų taikytiną (-as) žmogaus teisę (-es)...

„Nors susitariančiosios valstybės turi pareigą imtis pagrįstų ir tinkamų priemonių, kad sudarytų sąlygas taikiai rengti teisėtas demonstracijas, jos negali visiškai garantuoti tokios teisės ir turi plačią pasirinkimo laisvę savo nuožiūra nustatydamos naudotinas priemones.“ (Ten pat, 34 dalis).

Susipažinkite su keliais EŽTT motyvais, kuriais remdamasis jis manė, kad policija ėmėsi pagrįstų ir tinkamų priemonių, kad apsaugotų demonstrantus:

„Pirmiausia reikia pabrėžti, kad abortų rėmėjų planuota demonstracija, kuri turėjo būti surengta tuo pat metu ir toje pačioje vietoje kaip ir gydytojų platformos demonstracija, buvo uždrausta. Be to, iš pradžių suplanuotame maršrute patruliavo nemažai uniformuotų ir civiliais drabužiais apsirengusių policininkų, o policijos atstovai neatšakė saugoti pareiškėjų asociacijos net ir po to, kai ji, nepaisydama policijos prieštaravimų, pakeitė maršrutą. Galiausiai nebuvo padaryta jokios žalos ir nebuvo jokių rimtų susirėmimų; demonstracijos priešininkai skandavo šūkius, mojavo plakatais ir mėtė kiaušinius arba žolės kuokštus, tačiau visa tai nesustabdė eisenos ir lauke vykusių mišių iki pat demonstracijos pabaigos; įtampai pasiekus tokį lygį, kai gresia smurto protrūkis, specialieji riaušių malšinimo padaliniai sudarė gyvą sieną tarp prieštaraujančių grupių.“ (Ten pat, 37 dalis).

3. O. de Schutter (2010), *International Human Rights Law*, Kembridžas ir kt., Cambridge University Press, p. 365.

D atvejo tyrimas. Smurtas prieš moteris: teisė į gyvybę

Atlikus D atvejo *Opuz prieš Turkiją* analizę, nustatyta, kad pagrindinė žmogaus teisė, kuriai kilo pavojus, buvo EŽTT 2 straipsnyje nustatyta teisė į gyvybę.

„Teismas pakartoja, kad, remiantis 2 straipsnio 1 dalimi, valstybė įpareigojama ne tik susilaikyti nuo tyčinio ir neteisėto gyvybės atėmimo, bet ir imtis tinkamų veiksmų, siekdama apsaugoti jos jurisdikcijoje esančių asmenų gyvybes. Tai reiškia pagrindinę valstybės pareigą saugoti teisę į gyvybę nustatant veiksmingas baudžiamosios teisės nuostatas, kurios atgrasytų nuo nusikaltimų darymo ir kurių įgyvendinimą užtikrintų teisėsaugos aparatas užkirsdamas kelią tokių nuostatų pažeidimui, nuslopindamas tokius pažeidimus ir už juos baudamas. Ši pareiga atitinkamomis aplinkybėmis taip pat reiškia institucijų teigiamą prievolę imtis prevencinių operatyvinių priemonių, siekiant apsaugoti asmenį, kurio gyvybei pavojų kelia kito asmens nusikalstami veiksmai.“

Opuz prieš Turkiją, 19 išnaša, 128 dalis.

„Pakartotinai priimdamos sprendimą nutraukti baudžiamąsias bylas pono O. atžvilgiu, institucijos rėmėsi vien būtinybe susilaikyti nuo, jų manymu, kišimosi į „šeimos reikalus“. Akivaizdu, kad institucijos neišnagrinėjo motyvų, dėl kurių buvo atsiimami skundai, ir nepaisė ponios O. ir jos motinos pareiškimų prokuratūrai, kad ji buvo priversta tai daryti dėl pono O. grasinimų mirtimi ir spaudimo. Nuostabą taip pat kėlė tai, kad aukos atsiėmė savo skundus būtent tada, kai ponas O. buvo laisvėje arba paleistas iš areštinės.“ (Ten pat, 143 dalis).

Nustatant, ar valstybė ėmėsi pagrįstų ir tinkamų priemonių, kad apsaugotų taikytiną (-as) žmogaus teisę (-es)...

„Atsižvelgiant į sudėtingą policijos veiklą šiuolaikinėje visuomenėje, nenusipėjamą žmogaus elgesį ir su veikla susijusius sprendimus, kurie turi būti priimami atsižvelgiant į prioritetus ir išteklius, teigiamos pareigos taikymo sritis turi būti aiškinama taip, kad institucijoms nebūtų sukuriama nepakeliama ar neproporcinga našta. Todėl ne kiekvienas tariamas pavojus gyvybei gali reikšti institucijų pareigą pagal Konvenciją imtis operatyvinių priemonių siekiant užkirsti kelią tam, kad toks pavojus taptų realus. Kad atsirastų teigiama pareiga, būtina konstatuoti, kad institucijos žinojo arba turėjo žinoti apie trečiosios šalies nusikalstamų veiksmų keliamą realų ir tiesioginį pavojų asmens, kurio tapatybė nustatyta, gyvybei tuo metu, kai tokia grėsmė buvo kilusi, ir kad jos nesugebėjo pagal savo kompetenciją imtis priemonių, kurių būtų buvę galima pagrįstai tikėtis siekiant išvengti tokio pavojaus.“ (Ten pat, 129 dalis).

Vietos institucijos galėjo taikyti apsaugines priemones arba uždrausti ponui O. matytis ar bendrauti su ponios O. motina arba prie jos artintis, arba patekti į konkrečiai apibrėžtą teritoriją. Priešingai, reaguodamos į ponios O. motinos kartotinius prašymus suteikti apsaugą, institucijos išliko pasyvios, išskyrus parodymų iš pono O. paėmimą ir vėlesnį jo paleidimą. Be to, šioje byloje baudžiamosios teisės sistema neturėjo jokio atgrasomojo poveikio.

Išplėstinės veiklos rūšys

Išplėstinė veikla Nr. 1. Mokymas pagal scenarijų Austrijos policijos akademijose

Uždavinys

Austrijos policijos akademijos naudoja mokymo scenarijų, kad padėtų dalyviams įsisavinti proporcingumo principą. Atlikdami trumpas, su vaidmenimis susijusias užduotis (automobilio sustabdymas, smurtas šeimoje, sulaikymas ir apieškojimas ir pan.), dalyviai, atsižvelgdami į policijos pareigūnų, kaip žmogaus teisių sergėtojų ir paslaugų teikėjų vaidmenį, suvaidina situaciją ir paskui aptaria savo gebėjimą praktiškai taikyti žmogaus teisių standartus, ypač proporcingumo principą.

Tikslai:

Žinios

- suprasti proporcingumo principą analizuojant žmogaus teises ir žinoti su tuo susijusius klausimus;
- suprasti, ką reiškia žmogaus teisių aspekto paisymas, ir sugebėti jį suderinti su policijos vaidmeniu demokratinėje visuomenėje.

Požiūris

- apmąstyti savo supratimą ir elgesį reaguojant į sudėtingas situacijas, kuriose formuojamas supratingesnis ir sąmoningesnis požiūris į asmenų veiksmų motyvus ir reakciją;
- įvertinti situaciją įvairiais požiūriais (nusikaltėlio, aukos);
- empatiškai analizuoti asmens, į kurį yra nukreipti policijos veiksmai, elgesį siekiant suvaldyti situaciją;
- teigiamai vertinti grįžtamosios informacijos ir asmeninės nuomonės panaudojimą nuolatinio mokymosi tikslais profesinėje aplinkoje.

Įgūdžiai

- formuoti bendravimo įgūdžius sudėtingose situacijose;
- taikyti žmogaus teisių analizę konkrečioje situacijoje;
- mokyti tinkamai panaudoti jėgą, nepaisant iššūkių, kurie kyla dėl asmenų, į kuriuos yra nukreipti policijos veiksmai, elgesio.

Reikalavimai:

- laikas: visas kursas trunka keletą dienų;
- įvadas trunka apytiksliai 2 dienas;
- skaitymui skirtos medžiagos, kuri naudojama kaip trumpas instruktažas, aptarimui skiriama apytiksliai 1 diena;
- kiekvienam scenarijui skiriama 1 diena (įskaitant aptarimą); tai priklauso nuo grupės dydžio.

Medžiaga:

- techninė įranga, skirta vaizdinei medžiagai, susijusiai su vaidmenų atlikimo užduotimi, įrašyti, įskaitant medžiagos rodyką auditorijoje;
- orientacinių principų, kuriais apibūdinamas policijos vaidmuo, rinkinys;
- trumpas instruktažas / skaitymui skirta medžiaga;
- grupės dydis: 20–25 asmenys.

Išplėstinės veiklos Nr. 1
aprašymas.
*Mokymas pagal scenarijų
Austrijos policijos
akademijose*

- ❶ **Įvadas.** Policijos vaidmens, policijos veiklos tikslų ir policijos darbo principų aptarimas, atsižvelgiant į mokymo scenarijų.
- ❷ **Scenarijai.** Scenarijų parengimas. Profesionalūs mokymo instruktoriai atlieka pagrindinius asmenų, į kuriuos yra nukreipti policijos veiksmai, vaidmenis ir nukreipia įvykių eigą numatyta linkme, dalyviai taip pat jiems padeda atlikdami suinteresuotų asmenų vaidmenis. Policijos pareigūnų vaidmenis atliekantys dalyviai privalo išspręsti situaciją ir rasti tinkamus sprendimo būdus. Po kiekvieno suvaidinto scenarijaus toje pačioje patalpoje surengiamas trumpas rezultatų aptarimas, kurį stebi profesionalūs mokymo instruktoriai.
- ❸ **Vaizdinė grįžtamoji informacija ir aptarimas.** Atlikę pagal scenarijų suformuluotą užduotį, visi dalyviai susirenka į auditoriją. Kiekviena scenarijaus imitacija įrašoma ir vaizdo įrašas parodomas auditorijoje. Dalyvių dar kartą prašoma pateikti grįžtamąją informaciją ir jie turi galimybę mokytis, pasinaudodami išsamia savo veiksmų analize. Vaidinant pagal scenarijų įgyta patirtis susiejama su žmogaus teisių aspektais.

Mokymo patarimas: mokymo pagal scenarijus naudojimas

Mokymo pagal scenarijus paskirtis – suderinti (žmogaus teisių) teoriją ir praktiką. Tik taip besimokantys asmenys atkreips dėmesį į savo pareigas vengti ateityje galimų piktnaudžiavimo įgaliojimais atvejų ir žmogaus teisių pažeidimų. Būtent tais atvejais, kai besimokantys asmenys susiduria su scenarijais, kuriuose jie turi bendrauti su nelinkusiais bendradarbiauti ir agresyviai nusiteikusiais oponentais, jie iš tikrųjų pradeda suprasti situaciją ir joje išvelgia žmogaus teisių aspektus.

Išplėstinė veikla Nr. 2.
*Mokymas pagal scenarijų
Vokietijos Šiaurės Reino-
Vestfalijos valstybinėje
policijoje*

Uždavinys

Praktinis policijos mokymas Vokietijoje yra panašus kaip ir Austrijoje. Scenarijais ir vaidmenų atlikimo užduotimis pagrįsto žmogaus teisių mokymo tikslas – aptarti faktines policijos veiklos aplinkybes. Tačiau kitaip nei Austrijoje, Vokietijoje profesionalūs pasamdyti aktoriai atlieka aukų ir (arba) nusikaltėlių vaidmenis, o dalyviai atlieka tik policijos pareigūnų vaidmenis – tai yra reakcija į abejones, kad aukos ir nusikaltėlio vaidmenys gali lemti jas atliekančių dalyvių stigmatizaciją pasibaigus mokymo kursams. Aktoriams parengtuose scenarijuose nustatyta veiksmų eiga, kurią dalyviai paskui analizuoja atlikę užduotį.

Reikalavimai:

- laikas: apytiksliai 2 valandos kiekvienai vaidmenų atlikimo užduočiai, kurią atlieka du asmenys (įskaitant instrukcijų ir grįžtamosios informacijos pateikimą);
- teorinis pasirengimas suteikiamas per keletą savaitių iki užduoties atlikimo.

Medžiaga:

- vaidmenų atlikimo užduoties aplinka (kuo tikroviškesnė), patalpos, dekoracijos ir pan.;
- grupės dydis: 12 asmenų (tikslinė grupė yra policijos darbuotojai).

Išplėstinės veiklos Nr. 2
aprašymas.
*Mokymas pagal scenarijų
Vokietijos Šiaurės Reino-
Vestfalijos valstybinėje
policijoje*

- ① **Teorinis pagrindas.** Per keletą savaičių dalyviai įgyja teorinį pagrindą svarbiais klausimais, kurie sprendžiami atliekant pasiskirstymo vaidmenimis užduotis.
- ② **Vaidmenų atlikimas.** Scenarijai parengiami atsižvelgiant į realaus gyvenimo situacijas ir įgyvendinami scenarijaus tikslą atitinkančiose patalpose. Profesionalūs išorės aktoriai, vadovaudamiesi parengtais scenarijais, kuriuose aptariami įvairūs padėties paaštrėjimo atvejai, atlieka asmenų, į kuriuos yra nukreipti policijos veiksmai, vaidmenį. Du dalyviai vaidina policininkus, kurie turi suvaldyti situaciją.
- ③ **Grįžtamoji informacija.** Netrukus po to, kai baigiama vaidmenų atlikimo užduotis, du policijos pareigūnai pateikia grįžtamąją informaciją apie pasiektus rezultatus ir kaip jie jautėsi atlikdami vaidmenis. Paskui aktoriai pateikia savo grįžtamąją informaciją. Tada savo pastabas pasako visi kiti vaidinamą situaciją stebėję dalyviai. Galiausiai savo išvadas pateikia dėstytojai. Tuomet pradedama nauja vaidmenų atlikimo užduotis.

Mokymo patarimas: apsvarstykite visas įmanomas realaus gyvenimo situacijas

Labai svarbu, kad scenarijai ir vaidmenų atlikimo užduotys kuo tikroviškiau atspindėtų realaus gyvenimo situacijas. Bendradarbiavimas su profesionaliais išorės aktoriais, kurių dalyviai nepažįsta, veiksmingai skatina policijos ir visuomenės sąveiką. Pasirengimas vaidmenų atlikimo užduotims ir jų rezultatų aptarimas yra vienodai svarbūs.

4 MODULIS. KANKINIMO IR NEŽMONIŠKO AR ŽEMINANČIO ELGESIO ARBA BAUDIMO UŽDRAUDIMAS

Įvadas.....	117
Veikla. 1 versija. Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos ir 2 versija. Vaidmenų atlikimo užduotis, susijusi su netinkamu elgesiu ir atvejo tyrimai.....	118
Dalijamoji medžiaga. 1 veiklos versija. Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos.....	121
Dalijamoji medžiaga. 2 veiklos versija. Vaidmenų atlikimo užduotis, susijusi su netinkamu elgesiu, ir A ir B atvejų tyrimai.....	123
Trumpas instruktažas	125
1. Pagrindinės sąvokos	125
2. Ką reiškia nežmoniškas ar žeminantis elgesys ar baudimas?	126
3. 1 veiklos versija. Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos	127
a. Milgramo eksperimentas.....	128
b. Stanfordo kalėjimo eksperimentas.....	128
4. 2 veiklos versija. Vaidmenų atlikimo užduotis, susijusi su netinkamu elgesiu, ir A ir B atvejų tyrimai...	129
Papildoma medžiaga	131

Kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo uždraudimas

Įvadas

Šiame modulyje nagrinėjama kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo uždraudimo tema ir jos santykis su žmogaus teisėmis ir policijos veikla. Teisė į laisvę nuo kankinimo ir netinkamo elgesio yra absoliuti, tai reiškia, kad negalima į ją kėsintis ir jos pažeisti. Tai ypač svarbu atsižvelgiant į policijos darbą, nes, kitaip nei kitiems asmenims, policijai leidžiama prireikus naudoti jėgą arba riboti tam tikras teises, pvz., areštuojant arba apklausiant įtariamuosius. Tokiose situacijose gali kilti su kankinimo ir netinkamo elgesio draudimu susijusių klausimų.

Modulio paskirtis – išnarplioti sudėtingus teisinius, etinius ir sisteminius temos aspektus ir padėti policijos pareigūnams suprasti, kaip ir kodėl įvairiose situacijose yra kankinama ir netinkamai elgiamasi. Šios žinios gali padėti jiems veiksmingiau užkirsti kelią draudimo pažeidimams, kuriuos potencialiai galėtų sukelti jų pačių ir (arba) kitų asmenų elgesys, ir nuo jų apsisaugoti.

Siekiant sušvelninti emocinį „užtaisą“ turintį klausimą ir dėmesį sutelkti į asmeninę kaltę ir moralines išvadas, modulyje pirmiausia nagrinėjami sisteminiai arba situaciniai veiksniai, kuriais skatinamas netinkamas policijos elgesys arba nuo jo atgrasoma. Tokių išorės jėgų analizė padeda susidaryti įvairialypį požiūrį į netinkamą policijos elgesį.

Šiuo moduliu taip pat siekiama suteikti žinių apie kankinimo apibrėžtį, visišką kankinimo uždraudimą ir skirtumą tarp teisėto elgesio ir nežmoniško arba žeminančio elgesio. Jame išsamiau nagrinėjamas kankinimo, nežmoniško ir žeminančio elgesio draudimo ir būtinumo ir proporcingumo principų, netinkamo policijos elgesio ir jo sukeliamų pasekmių ryšys.

Veikla. 1 versija. Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos ir 2 versija. Vaidmenų atlikimo užduotis, susijusi su netinkamu elgesiu ir atvejo tyrimai

Uždavinys

Teisė į laisvę nuo kankinimų ir kito netinkamo elgesio yra viena svarbiausių pagrindinių teisių ir dauguma su policija susijusių diskusijų žmogaus teisių klausimais turi tam tikras sąsajas su šia teise. Šis klausimas – tai klasikinė policijos mokymo tema, kuri turi būti išsamiai išnagrinėta. Ji yra susijusi su svarbiais ir tarpusavyje susijusiais teisiniais, etiniais ir socialiniais moksliniais aspektais.

Tikslai:

Žinios

- suprasti kankinimo ir kito žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo teisinę sąvoką;
- žinoti konkrečias policijos pareigas gerbti, saugoti ir įgyvendinti šią žmogaus teisę;
- žinoti sistemines sąlygas ir (arba) situacijos veiksnius, dėl kurių:
- tampa lengviau elgtis netinkamai;
- užkertamas kelias netinkamam elgesiui.

Požiūris

- susidaryti pagrįstą nuomonę, kad kankinimas ir kitas netinkamas elgesys nėra teisėtos policijos veiklos priemonės.

Gebėjimai

- gebėti aptarti su šia opia sritimi susijusias etines dilemas su kitais policijos pareigūnais.

Reikalavimai:

- laikas: 70–100 minučių;
- medžiaga:
 - dalijamoji medžiaga Nr. 1 ir Nr. 2, įskaitant klausimus diskusijoms, vaidmenų atlikimo užduotis ir atvejo tyrimus;
 - neprivaloma: „Power Point“ pranešimas ir projektorius;
- patalpos: auditorija ir dvi darbo grupėms skirtos salės;
- grupės dydis:
 - 1 versija – ne daugiau kaip 20–25 asmenys: vidurinėsios grandies ir aukštesnio rango policijos pareigūnai;
 - 2 versija – ne daugiau kaip 15–30 asmenų: atsižvelgiant į grupės dydį, aptariami įvairūs klausimai.

1 veiklos versijos aprašymas. Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos

- 1 Pristatykite veiklos uždavinį ir tikslus.
- 2 Paaiškinkite ir trumpai aptarkite kankinimo ir kito netinkamo elgesio apibrėžtį ir jo teisinius, etinius ir socialinio mokslo aspektus (apytiksliai 15–20 minučių).
- 3 Išdalykite 4 modulio veiklos 1 versijos dalijamąją medžiagą.
- 4 Suskirstykite dalyvius į grupes po 4, 5 asmenis ir aptarkite teiginius (apytiksliai 30 minučių).
- 5 Atsakykite į visus darbo grupės dalyviams kylančius klausimus.
- 6 Paprašykite, kad grupės savo darbą pristatytų auditorijoje.
- 7 Apibendrinkite pagrindinius punktus ir, remdamiesi trumpo instruktažo skiltyje pateikta informacija, pateikite kitus reikiamus duomenis.

2 veiklos versijos¹ aprašymas.

Vaidmenų atlikimo užduotis, susijusi su netinkamu elgesiu ir atvejo tyrimai

1. Pristatykite vaidmenų atlikimo užduotį ir išdalykite dalijamąją medžiagą (5 minutės).
2. Sudarykite šešias darbo grupes (kiekviena grupė aptaria padėtį iš konkrečios perspektyvos: aukos tėvų; įtariamojo tėvų; įtariamojo advokato; policijos viršininko; policijos profesinės sąjungos atstovo, atstovaujančio pareigūnui, kuris atsisakė paklusti policijos viršininko įsakymui; žmogaus teisių NVO) ir paskirkite kiekvienos grupės atstovą. Atstovas atlieka atitinkamą vaidmenį televizijos diskusijoje. Darbo grupė padeda atstovui paruošti argumentus, susijusius su jo vaidmeniu diskusijoje: Kokia yra jo nuomonė? Ar jis pritaria policijos reakcijai, ar ne? (apytiksliai 20 minučių)
3. Apskritoj stalo diskusija. Diskusijos dalyviai yra:
 - aukos tėvai, įtariamojo tėvai, įtariamojo advokatas, policijos viršininkas, policijos profesinės sąjungos atstovas (atstovaujantis pareigūnui, kuris atsisakė paklusti policijos viršininko įsakymui), žmogaus teisių NVO.
 - Prireikus galima pridėti papildomų ir (arba) kitų veikėjų. Dėstytojas vadovauja televizijos diskusijai (apytiksliai 20 minučių).
4. Aptarkite vaidmenų atlikimo užduoties rezultatus, įskaitant dalijamojoje medžiagoje iškeltus klausimus (apytiksliai 20 minučių).
5. Paprašykite dalyvių individualiai peržiūrėti A ir B atvejų tyrimus. (apytiksliai 5–10 minučių).
6. Aptarkite, kaip pavyko atlikti vaidmenų užduotį, ir abu atvejų tyrimus prašydami dalyvių juos palyginti ir supriešinti, siekiant suprasti, kaip kankinimas ir (arba) netinkamas elgesys gali pasireikšti įvairiomis aplinkybėmis.
7. Aptarkite vaidmenų atlikimo užduoties atlikimą ir abu atvejų tyrimus ir absoliutaus kankinimo draudimo pobūdžio loginį pagrindą.
8. Apibendrinkite pagrindinius punktus ir remdamiesi trumpo instruktažo skiltyje pateikta informacija, pateikite kitus reikiamus duomenis (apytiksliai 25 minutės).

1. Šią užduotį suformulavo Günther Berghofer, Austrijos policijos aukštas pareigūnas, ir Gudrun Rabussay-Schwald, kurie padėjo rengti šio vadovo projektą.

Dalijamoji medžiaga. 1 veiklos versija². Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos

Policijos smurtą tiriantys socialinio mokslo tyrimai parodė, kad policija netinkamai elgiasi esant įvairioms struktūrinėms sąlygoms. Toliau pateiktame sąraše nurodytos kai kurios pagrindinės tokios sąlygos.

Sąlygos, dėl kurių tampa lengviau elgtis netinkamai

- Santykinė organizacijos izoliacija nuo kitų organizacijų ir visuomenės.
- Uždarų organizacijos skyrių buvimas.
- Vyrų, dažnai kilusių iš žemesnių socialinių-ekonominių sluoksnių, dominavimas.
- Darbo aplinkai būdingas nelankstus požiūris, kuriame daugiausia dėmesio skiriama probleminiams socialinio gyvenimo aspektams.
- Nesutapimai tarp to, kas yra teisėta ir kas atrodo teisėta ir teisinga („jie bet kuriuo atveju išvengs bausmės“).
- Santykinai pastovus įvaizdis, susijęs su tuo, kas tie „kiti“, kurie dirba policijos darbą (stereotipinės grupės ir įsitikinimai, kuriais vadovaujama nusišlovėjusio elgesio modeliuose).
- „Kitų“ reakcija dažnai patvirtina šį įvaizdį (savai išsipildanti pranašystė).
- „Kitų“ galia ir pavojus, kad tokių „kitų“ pateikti skundai nebus veiksmingai nagrinėjami.
- Tvirtos (sub)kultūrinės žinios, kurios skiriasi nuo „oficialaus“ požiūrio.
- Prastai išstbulinti policijos ir (arba) „kitų“ bendravimo įgūdžiai.

Sąlygos, kuriomis užkertamas kelias netinkamam elgesiui

- Mišrios funkcinės ir organizacinės grupės (sudarytos iš įvairių policijos skyrių).
- Gerai išvystytos vadovybės ir policijos pareigūnų komunikavimo struktūros.
- Įvairi darbo aplinka.
- Vadovybė pripažįsta ir giria gerą policijos darbą.
- Aiškus žmogaus orumo, kaip žmogaus teisių ir policijos veiksmų principo, įsisąmoninimas.
- Socialinių santykių su policija skaidrumas ir įvairovė.
- Dažni ir įvairių formų kontaktai su skirtingomis visuomenės grupėmis, įskaitant mažumas.
- Aukšto lygio savęs tapatinimas su vietos aplinka.
- Mažai dėmesio savai grupei (draugams, laisvalaikiui ir pan.)
- Darbuotojų heterogeniškumas / įvairovė (amžius, lytis, etninė kilmė, lytinė orientacija).
- Lengvai pasiekiamų konsultavimo struktūrų prieinamumas.
- Psichologinė ir socialinė parama po sudėtingų darbinių užduočių, ilgalaikių operacijų ir (arba) tokių užduočių ar operacijų aptarimas.

2. Dalijamosios medžiagos turinys pagrįstas R. Behr, (2006) *Polizeikultur. Routinen – Rituale – Reflexionen. Bausteine zu einer Theorie der Praxis der Polizei*, Vysbaden, p. 88 ir toliau.

Dalijamoji medžiaga. 1 veiklos versija. **Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos** (tęsinys)

Klausimai diskusijoms

1. Remdamiesi konkrečia savo darbo patirtimi, nurodykite, kurie iš šių veiksmų jums atrodo svarbūs.
2. Remdamiesi konkrečia savo darbo patirtimi, nurodykite, kurie iš šių veiksmų jums neatrodo svarbūs.
3. Jeigu jūsų paprašytų pradėti nagrinėti vieną iš šių veiksmų, nuo ko pradėtumėte?

Dalijamoji medžiaga. 2 veiklos versija. Vaidmenų atlikimo užduotis, susijusi su netinkamu elgesiu, ir A ir B atvejų tyrimai

Pasiskirstymas vaidmenimis: pagrobimo byla

Nežinomas (-i) nusikaltėlis (-iai) pagrobia šešerių metų berniuką ir reikalauja didelės išpirkos. Policija pradeda skubų tyrimą, kuris sulaukia didelio visuomenės susidomėjimo, nes berniukas serga astma ir jam skubiai reikalingi vaistai, nes kitaip jis gali uždusti. Miesto policijos viršininko pavaduotojas ir jo komanda sulaiko vyrą, kurį matė kartu su vaiku netrukus prieš jam dingstant. Iš kitų įrodymų taip pat galima daryti patikimą išvadą, kad įtariamasis yra susijęs su pagrobimu. Tačiau apklausos metu jis neigia bet kokias sąsajas su pagrobimu. Policijos viršininko pavaduotojas, baimindamasis dėl berniuko saugumo ir atsižvelgdamas į tvirtus įrodymus ir laiko stoką, duoda įsakymą pagrasinti, kad įtariamasis bus kankinamas, jei atsisakys atskleisti, kur yra paslėptas vaikas. Jis teigia, kad šis metodas buvo pagrįstas atsižvelgiant į aplinkybes. Policijos pareigūnas atsisako vykdyti šiuos įsakymus dėl teisinių ir etinių priežasčių.

Klausimai rengiantis televizinei diskusijai:

Kaip jaučiatės šioje situacijoje, jei atliekate X, Y ar Z vaidmenį?

Ką manote apie susijusių policijos pareigūnų (policijos viršininko pavaduotojo, įsakymus atsisakiusio vykdyti pareigūno) veiksmus, kurių jie ėmėsi šioje situacijoje?

Ar šioje situacijoje galima pateisinti įtariamajam pareikštus grasinimus, kad jis bus kankinamas? Kodėl arba kodėl ne?

Kaip šioje situacijoje elgtumėtės jūs (kaip policijos pareigūnas / aukos giminaitis)?

Kokių veiksmų iš policijos tikėtės šioje situacijoje?

Dalijamoji medžiaga. 2 veiklos versija. Netinkamo elgesio A ir B atvejų tyrimais: su medicinine pagalba ir prekyba narkotikais susiję atvejai (*tęsinys*)

A atvejo tyrimas: sulaikymas

1989 m. spalio 5 d. šeši policijos pareigūnai areštavo poną H.³ Jie metė apsvaiginti skirtą granatą, įsiveržė į pono H. butą ir jėga paguldė jį ant žemės. Pareigūnai surakino jį antrankiais, uždėjo gobtuvą ir nuvežė į policijos būstinę apklausai. Persirengti ponas H. galėjo tik kitą dieną, kai buvo atvežtas į kalėjimą. Trečią dieną jis paprašė leidimo apsilankyti pas gydytoją. Ponas H. buvo apžiūrėtas tik praėjus aštuonioms dienoms po arešto, o rentgenograma parodė, kad jo šonkaulis buvo lūžęs.

B atvejo tyrimas: apklausa

Policija areštavo poną R. už prekybą narkotikais⁴. Ponas R. teigė, kad apklausą vykdę policininkai jį šiurkščiai įžeidė ir paskui ne kartą mušė, kad išgautų prisipažinimą. Jie smūgiavo ponui R. į galvą, inkstus ir dešiniąją ranką ir spyrė jam į šlaunikaulį ir inkstus. Pareigūnai, traukdami už plaukų, paguldė jį ant žemės ir trenkė jo galvą į grindis.

Tačiau policijos pareigūnai nurodė, kad antrankiais surakintas ponas R., išlipdamas iš automobilio, paslydo ir dešiniąja ranka trenkėsi į galines dureles. Sužalojimai buvo patirti prieš apklausą.

Paleistas į laisvę ponas R. nuvyko į ligoninę apžiūrai, kurioje gydytojai pastebėjo mėlynės jo dešinėsios rankos vidinėje ir išorinėje dalyje.

Neginčytina, kad ponas R. sužalojimus patyrė tuo metu, kai buvo sulaikytas policijoje. Sulaikymo metu jį prižiūrėjo tik policijos pareigūnai. Dėl įrodymų trūkumo nenustatyta nė vieno policijos pareigūno kaltė. Tačiau tai nereiškia, kad šalis X neturi pareigos pagal EŽTK įtikinamai paaiškinti, iš kur atsirado pareiškėjo sužalojimai.

3. Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT), *Hurtado prieš Šveicariją*, Nr. 17549/90, 1994 m. sausio 28 d.

4. EŽTT, *Ribitsch prieš Austriją*, Nr. 18896/91, 1995 m. gruodžio 4 d.

Trumpas instruktažas

Šiame trumpame instruktaže pateikiamos su modulio veikla ir dalijamąja medžiaga susijusios gairės, kurios taikomos kankinimo arba nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo temai. Toliau nurodoma trumpo instruktažo struktūra.

1. **Pagrindinės sąvokos**
2. **Ką reiškia nežmoniškas ar žeminantis elgesys?**
3. **1 veiklos versija. Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos**
 - a. Milgramo eksperimentas
 - b. Stanfordo kalėjimo eksperimentas
4. **2 veiklos versija. Vaidmenų atlikimo užduotis, susijusi su netinkamu elgesiu, ir A ir B atvejų tyrimai**

1. Pagrindinės sąvokos

Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnis ES pagrindinių teisių chartijos 4 straipsnis

Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas.

Kankinimo ar nežmoniško arba žeminančio elgesio arba baudimo uždraudimas yra įtvirtintas Europos žmogaus teisių konvencijos (EŽTK) 3 straipsnyje ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 4 straipsnyje. Kitaip nei dauguma kitų teisių, kankinimo ir nežmoniško ir žeminančio elgesio arba baudimo uždraudimas yra absoliutus. Tai reiškia, kad kankinamas ar nežmoniškas arba žeminantis elgesys su asmenimis ar jų baudimas negali būti pateisinamas jokiais pagrindais.

Išsamesnę kankinimo apibrėžtį taip pat galima rasti Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą 1 straipsnyje. Šią apibrėžtį Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) naudojo savo praktikoje, susijusioje su EŽTK 3 straipsniu.

Kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo uždraudimas 1 straipsnis

Kankinimas – tai bet koks veiksmas, kuriuo asmeniui tyčia sukeliama stiprus fizinis ar psichinis skausmas arba kančia, siekiant išgauti iš jo ar trečiojo asmens informaciją arba prisipažinimą, nubausti jį už kokį nors veiksma, kurį jis arba trečiasis asmuo įvykdė ar yra įtariamas jį įvykdęs, arba įbauginti ar priversti jį arba trečiąjį asmenį ką nors padaryti, arba dėl bet kurios kokių nors diskriminavimo grindžiamos priežasties, kai tokį skausmą ar kančią sukelia viešosios valdžios pareigūnas ar kitas oficialias pareigas einantis asmuo arba kai jis sukeliama jam kurstant arba sutinkant, arba jo tyliu pritarimu. Šis apibrėžimas neapima tik teisėtomis sankcijomis sukeliama, joms būdingo arba su jomis susijusio skausmo ar kančios.

2. Ką reiškia nežmoniškas ar žeminantis elgesys ar baudimas?

Remiantis EŽTT praktika kaip atspirties tašku, kad elgesys būtų laikomas „nežmonišku arba žeminančiu“:

- asmens kančios ir pažeminimas turi būti didesni, palyginti su kančia arba pažeminimu, kurie patiriami kaip teisėto elgesio arba bausmės rezultatas⁵;
- netinkamas elgesys su asmeniu turi pasiekti minimalų žiaurumo lygį⁶, kuris priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių, be kita ko, susijusių su:
 - elgesio trukme;
 - fizinėmis ir (arba) psichinėmis pasekmėmis asmeniui;
 - asmens lytimi, amžiumi ir sveikatos būkle⁷.

Jeigu asmenims buvo atimta jų laisvė, bet koks jėgos panaudojimas, kuris nebuvo būtinas atsižvelgiant į jų pačių elgesį, sumenkina žmogaus orumą ir iš esmės yra EŽTK 3 straipsnio pažeidimas⁸.

Nagrinėdamas, ar bausmė arba elgesys pagal EŽTK 3 straipsnį yra „žeminantis“, EŽTT atsižvelgia į:

- tai, ar elgesio objektu siekiama pažeminti ir sumenkinti asmenį⁹ ir, kita vertus,
- ar, atsižvelgiant į pasekmes, toks elgesys daro neigiamą poveikį asmenybei su 3 straipsniu nesuderinamu būdu¹⁰.
- Taip pat manoma, kad žeminantis elgesys apima tokį elgesį kaip baimės jausmo, sielvarto ir nepilnavertiškumo jausmo sužadėjimas, dėl kurio auka gali jaustis pažeminta ar sumenkinta ir galbūt palaužti jos fizinį ar moralinį pasipriešinimą¹¹. Gydytojo surakinimas antrankiais jo šeimos ir kaimynų akivaizdoje be jokių įrodymų, kad jis kėlė, pvz., pavojų, buvo laikomas veiksmu, kuris sukėlė pažeminimo jausmą ir reiškė žeminantį elgesį¹².

Kaip aiškina teismai, pagal JT komiteto prieš kankinimą apibrėžtį kankinimas:

- sukelia didelį skausmą arba fizinę ar psichinę kančią,
- yra sukliamas tyčia,
- siekiant tam tikro tikslo: gauti informacijos, prisipažinimą, nubausti, įbauginti arba dėl diskriminacinių priežasčių,
- kai tai padaro valstybės pareigūnas arba su jo sutikimu (turi būti tam tikro laipsnio valstybės pareigūnų dalyvavimas, kuris pasireiškia tiesioginiu veikimu arba nesiimant tinkamų veiksmų, siekiant užkirsti kelią tam, kad kiti nesiimtų kankinimo veiksmų).

Kaip atskiriate kankinimą ir nežmonišką arba žeminantį elgesį?

Nustatant, ar veiksmas yra kankinimas ar nežmoniškas / žeminantis elgesys, reikia atsižvelgti į tris sąlygas.

- 1. Tyčia.** Reikia išnagrinėti asmens veiksmų paskatas. Kankinimas negali būti atsitiktinis. Priešingai, nežmonišką arba žeminantį elgesį gali sukelti nerūpestingumas arba nenumatytos veiksmų pasekmės, pvz., netyčia sulaikytajam sukeltas skausmas arba kančios.

5. EŽTT, *Kudla prieš Lenkiją*, Nr. 30210/96, 2000 m. spalio 26 d., 92 dalis.

6. EŽTT, *Tyrer prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 5856/72, 1978 m. balandžio 25 d. 30 dalis.

7. EŽTT, *Keenan prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 27229/95, 2001 m. balandžio 3 d., 108 dalis; *Campbell ir Cosans prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 7511/76 ir 7743/76, 1982 m. vasario 25 d., 30 dalis.

8. EŽTT, *Ribitsch prieš Austriją*, Nr. 18896/91, 1995 m. gruodžio mėn., 38 dalis.

9. EŽTT, *Campbell ir Cosans prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 7511/76 ir 7743/76, 1982 m. vasario 25 d., 30 dalis.

10. Ten pat.

11. EŽTT, *Keenan prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 27229/95, 2001 m. balandžio 3 d., 109 dalis;

12. EŽTT, *Erdogan Yagiz prieš Turkiją*, Nr. 27473/02, 2007 m. kovo 6 d.

2. Skausmo stiprumas. Netinkamas elgesys turi pasiekti minimalų skausmo lygį, jei jis patenka į EŽTK 3 straipsnio taikymo sritį¹³. Šio minimalaus skausmo vertinimas yra sąlyginis: tai priklauso nuo elgesio trukmės, jo fizinio ir (arba) psichinio poveikio ir tam tikrais atvejais lyties, amžiaus ir aukos sveikatos būklės¹⁴. Todėl, siekiant nustatyti, ar tam tikras elgesys pasiekia minimalų lygį pagal EŽTK 3 straipsnį, reikia išnagrinėti visas atitinkamos bylos aplinkybes. Ribą tarp skausmo stiprumo lygių, taikomų kankinimui ar nežmoniškam elgesiui, ypač sunku nubrėžti. Be to, kadangi žmogaus teisės yra „gyvybingi instrumentai“, visuomenės sąmoningumo ir požiūrio keitimas turi įtakos tam, kur bus nubrėžta linija. Todėl nieko stebėtino, kad vyksta aršios diskusijos dėl poreikio nustatyti skausmo stiprumo reikšmę ir laipsnį. Europos kontekste svarbiausia yra EŽTT praktika.

- XX a. 8-ajame dešimtmetyje EŽTT nustatė aukštą skausmo stiprumo lygį gerai žinomoje ir daug kritikos sulaukusioje byloje *Airija prieš Jungtinę Karalystę*, kurioje pripažino, kad juslių slopinimo metodai, naudojami apklausiant įtariamus teroristus (kai galva uždengiama gobtuvu, kai priverčiama klausytis nuolatinio ir monotoniško triukšmo, kai neleidžiama miegoti, kai neduodama maisto ir vandens, kai liepiama stovėti veidu į sieną), yra nežmoniškas elgesys, bet ne kankinimas¹⁵.
- Ši aukšta riba dabar nebegalioja; dabartinis standartas buvo nustatytas *Selmouni* byloje. Policija, naudodama prievartą, mušė, grasino ponui Selmouni ir jį žemino keletą dienų ir taip stengėsi išgauti jo prisipažinimą padarius nusikaltimą. Šis fizinis ir psichinis smurtas buvo pakankamai sunkios formos, kad būtų klasifikuojamas kaip kankinimas¹⁶.
- Atsižvelgiant į sprendimą *Selmouni* byloje, tampa akivaizdu, kad ką tik aprašyti juslių slopinimo metodai, kuriuos kovodamos su terorizmu naudojo kelios valstybės, visų pirma po 2001 m. rugsėjo mėn. išpuolių Jungtinėse Amerikos Valstijose, yra laikomi kankinimu¹⁷.
- Tarp fizinio ar psichinio kankinimo nedaromas joks skirtumas. Todėl sunkių psichologinių kančių sukėlimas „tik“ grasinant kankinimais, taip pat laikoma kankinimu¹⁸.

3. Tikslas. Kitaip nei nežmoniškas elgesys, kankinimas yra veiksmas, kuris atliekamas siekiant tam tikro tikslo: gauti informacijos, pvz., prisipažinimą, nubausti, įbauginti ir diskriminuoti. Kaip minėta pirmiau, perteklinis jėgos naudojimas vis dėlto gali reikšti netinkamą elgesį net ir neturint tokio tikslo.

3. 1 veiklos versija. Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos

1 veikloje atkreipiamas dėmesys į tai, kad netinkamą elgesį, įskaitant draudžiamą elgesį, pvz., kankinimą ir (arba) netinkamą elgesį su kitais, lemia struktūrinės sąlygos ir asmens veiksmai.

13. EŽTT, *Tyrer prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 5856/72, 1978 m. balandžio 25 d., 30 dalis.

14. EŽTT, *Keenan prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 27229/95, 2001 m. balandžio 3 d., 108 dalis; EŽTT, *Campbell ir Cosans prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 7511/76 ir 7743/76, 1982 m. vasario 25 d., 30 dalis.

15. EŽTT, *Airija prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 5310/71, 1978 m. sausio 18 d., 96 dalis.

16. EŽTT, *Selmouni prieš Prancūziją*, Nr. 25803/94, 1999 m. liepos 28 d., taip pat žr. Reid (2007), p. 574 ir 575.

17. Žr. JT CAT (1997) 257 dalį; McArthur and Nowak (2008), „Jungtinių Tautų konvencija prieš kankinimą. Komentarai“, Oxford University Press, Niujorkas.

18. EŽTT, *Akkoc prieš Turkiją*, Nr. 22947 ir 22948/93, 2000 m. spalio 10 d., 116 dalis ir *Gäfgen prieš Vokietiją*, Nr. 22987/05, 2010 m. birželio 1 d.

Socialiniai psichologai siekė atkreipti dėmesį į šį klausimą tirdami netinkamą elgesį, atsižvelgdami į žmogaus elgesį ir organizacines struktūras, pvz., autoritetą turinčių asmenų hierarchiją. Atlikdami analizę, jie nagrinėja tris savybes: „ką asmenys atsineša į kokią nors aplinką, kokias šių dalyvių savybes išryškina situaciniai veiksniai, ir kaip sistemos jėgomis sukuriama ir palaikoma situacijos“¹⁹. Tai reiškia, kad asmens veiksmas (-ai) nebūtinai yra vienintelė netinkamo elgesio, pvz., kankinimo ir (arba) netinkamo elgesio, priežastis. Situaciniai veiksniai taip pat gali būti galingi, nes dėl jų paprasti žmonės virsta nusikaltėliais. Dviejų žinomų socialinių eksperimentų rezultatai parodo, kaip struktūra gali paveikti elgesį.

a. Milgramo eksperimentas

Milgramo eksperimentas faktiškai buvo XX a. 7-ajame dešimtmetyje atliktų socialinių psichologinių eksperimentų serija, siekiant išmatuoti dalyvių norą paklusti autoritetą turinčių asmenų įsakymams, net jeigu įsakymai prieštaravo dalyvių asmeninėms vertybėms.

Eksperimentas. Dalyvių buvo prašoma sukelti skausmingą elektros šoką, kurio stiprumas siekė iki 450 voltų, kitam asmeniui, kai jis neteisingai atsakydavo į klausimą²⁰. Patirdami minimalų autoritetą turinčių asmenų spaudimą, dauguma dalyvių pakluso įsakymams ir paleisdavo elektros šoką, nors ir suprato, kad šis šokas darė žalą kitam asmeniui. 65 proc. dalyvių eksperimento metu paleido stipriausią 450 voltų šoką. Dalyviai, nors ir jautėsi nepatogiai, paprastai neigė asmeninę atsakomybę, ir savo veiksmus pateisindavo tuo, kad jie tik dirbo savo darbą arba kad paprasčiausiai vykdė įsakymus.

Rezultatai. Eksperimente dalyvavę autoritetą turintys asmenys padarė išvadą, kad, nepaisant aiškių įrodymų, kad dalyvių „veiksmai yra nesuderinami su pagrindiniais moralės standartais, santykinai mažai žmonių turėjo savybių, reikalingų autoriteto nepaisymui“²¹.

b. Stanfordo kalėjimo eksperimentas

Stanfordo kalėjimo eksperimentą 1971 m. atliko tyrėjų grupė, kurie siekė suprasti, kaip asmens savybės paveikia elgesį kalėjimų aplinkoje. Jie taip pat tyrė psichologinį poveikį, susijusį su kalinių ir kalėjimo prižiūrėtojų vaidmenų priskyrimu.

Eksperimentas. Dalyviai buvo suskirstyti į grupes ir jiems atsitiktinai priskirti kalinių ar prižiūrėtojų vaidmenys, kuriuos jie turėjo atlikti imitacinėje kalėjimo aplinkoje. Dalyvių įsijautimas į vaidmenis gerokai viršijo tyrėjų lūkesčius. Prižiūrėtojai perėmė savo, kaip autoritetą turinčių asmenų, vaidmenį ir kontroliavo kalinius noriai bausdami už nepaklusnumą naudodami įvairią psichologinę ir fizinę taktiką. Kaliniai taip pat greitai įsijautė ir pirmiausia bandė pasipriešinti prižiūrėtojų taktikai, o vėliau prisiėmė savo, kaip pasyvių ir užgauliojimus pakenčiančių kalinių, vaidmenį. Penki kaliniai buvo taip prislėgti, kad anksti nutraukė dalyvavimą eksperimente. Galiausiai pradėta abejoti viso eksperimento moraliniu pagrindu ir jis buvo netikėtai nutrauktas praėjus tik šešioms dienoms, nors iš pradžių jį buvo planuota vykdyti dvi savaites²².

19. P. Zimbardo (2007), *The Lucifer effect: Understanding how good people turn evil*, Niujorkas, p. 9.

20. S. Milgram (1974), *Obedience to authority: An experimental view*, Niujorkas, Harper & Row.

21. Ten pat.

22. Stanfordo kalėjimo eksperimento pristatymą galima rasti svetainėje www.prisonexp.org/.

Rezultatai. Tyrėjai nustatė, kad, patekę į socialinę ir institucinę aplinką, kurioje buvo galima teisėtai taikyti konkrečią ideologiją, dalyviai tapdavo jautrūs ir paklusnūs. Mokslininkai padarė išvadą, kad dalyvių elgesį lėmė situacija, o ne asmeninės savybės. Eksperimentas atskleidžia autoriteto galią.

Mokymo patarimas: socialinės psichologijos eksperimentų naudojimas mokymo kursuose

Kankinimas ir (arba) netinkamas elgesys nėra įprastas daugumos žmonių gyvenime. Todėl, susipažinę su vieno ar abiejų eksperimentų aprašymais, dalyviai gali geriau suprasti, kaip struktūros ir autoritetą turintys asmenys gali paveikti paprastus žmones. Netinkamo elgesio vertinimas iš šios perspektyvos gali padėti dalyviams:

- pripažinti, kad kankinimas ir (arba) netinkamas elgesys nebūtinai yra paprasčiausiai asmens arba asmenų buvimo „piktas“ arba „blogas“ žmonėms klausimas; šiuo atveju įtakos turi ir aplinkybės;
- suprasti, kad visada yra būdų, kuriais galima užkirsti kelią netinkamam elgesiui, nes atsakomybė ne visada gula ant asmens pečių; jų elgesį gali lemti keletas svarbių veiksnių.

4. 2 veiklos versija. Vaidmenų atlikimo užduotis, susijusi su netinkamu elgesiu, ir A ir B atvejų tyrimai

2 veiklos versijos dalijamosios medžiagos scenarijus ir du atvejo tyrimai yra susiję su policijos veikla tose situacijose, kuriose patiriamas kankinimas ir (arba) nežmoniškas ar žeminantis elgesys. Policija privalo nubrėžti aiškią ribą tarp pagarbos žmogaus teisėms ir jų apsaugos ir jėgos panaudojimo. Todėl policijos pareigūnai privalo suprasti ir taikyti būtinumo ir proporcingumo principus, siekdami užtikrinti, kad teisėtas jėgos panaudojimas netaptų pertekliniu jėgos panaudojimu, pvz., kankinimu, arba nežmonišku ir (arba) žeminančiu elgesiu. Tais atvejais, kai panaudojama jėga, abu tikslai ir priemonės taip pat turi atitikti nacionalinius įstatymus, policijos reglamentus ir tarptautinę žmogaus teisių teisę²³.

Todėl policijos pareigūnams naudinga nepamiršti, kad svarbu:

- užtikrinti, kad asmenų sulaikymo sąlygos atitiktų žmogaus teisių standartus;
- greitai, nešališkai ir veiksmingai ištirti įtarimus dėl kankinimo ir netinkamo elgesio;
- apsaugoti nuo kankinimo veiksnių ar netinkamo elgesio, kai tai daro kiti asmenys.

Panašiai JT konvencijoje prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (angl. CAT) taip pat nustatytos gairės, kaip valdžios institucijos, pvz., policija, turėtų elgtis su kankinimu arba nežmonišku ir (arba) žeminančiu elgesiu susijusiose situacijose.

23. JT Teisėsaugos pareigūnų elgesio kodekso 3 straipsnis, skelbiama adresu <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/LawEnforcementOfficials.aspx>, ir JT Pagrindiniai jėgos ir šaunamųjų ginklų panaudojimo principai (1990), 9–11 principai, skelbiama adresu <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/UseOfForceAndFirearms.aspx>.

JT konvencija prieš kankinimą ir žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą

12 straipsnis

Kiekviena valstybė, šios Konvencijos Šalis, užtikrina, kad jos kompetentingos institucijos imtųsi skubaus ir nešališko tyrimo, kai tik yra pagrįstų motyvų manyti, kad kurioje nors jos jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje buvo padaryta kankinimo veika.

JT konvencija prieš kankinimą ir žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą

13 straipsnis

Kiekviena valstybė, šios Konvencijos Šalis, užtikrina, kad bet kuris asmuo, kuris teigia patyręs kankinimą kurioje nors jos jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje, turėtų teisę skųstis jos kompetentingoms institucijoms ir tikėtis greito ir nešališko tyrimo. Turi būti imamasi veiksmų siekiant užtikrinti, kad skundo pateikėjas ir liudininkai būtų apsaugoti nuo netinkamo elgesio su jais ar bauginimo dėl jo skundo arba jų duotų parodymų.

„Todėl, susilaikant nuo tyrimo metodų, kuriais pažeidžiamas 3 straipsnis, naudojimo ir siekiant veiksmingos asmenų apsaugos nuo tokių metodų naudojimo, paprastai taip pat gali prisiesti atmeti teisme bet kokių tikrų įrodymų, kurie buvo gauti pažeidžiant 3 straipsnį, naudojimą, net jeigu tokie įrodymai yra ne tokie akivaizdūs 3 straipsnio pažeidimai, palyginti su įrodymais, išgautais netrukus po to, kai buvo pažeistas minėtas straipsnis. Kitu atveju laikoma, kad teismo procesas yra nesąžiningas. Tačiau Teismas mano, kad baudžiamojo proceso sąžiningumui ir veiksmingai absoliutaus draudimo apsaugai pagal 3 straipsnį tomis aplinkybėmis pavojus kyla tik jeigu įrodoma, kad 3 straipsnio pažeidimas turėjo įtakos atsakovo bylos rezultatui, t. y. darė poveikį jo nuteisimui arba bausmės skyrimui.“

EŽTT, *Gäffen prieš Vokietiją*, Nr. 22978/05, 2010 m. birželio 1 d., 178 dalis.

Vykdamas vaidmenų atlikimo užduotį, grasinimai arba kankinimas buvo naudojami siekiant iš įtariamojo išgauti informaciją. Siekiant uždrausti kankinimą ir (arba) nežmonišką ar žeminantį elgesį kartu apsaugant teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, teismuose laikomasi praktikos kankinimais arba netinkamu elgesiu išgautus įrodymus pripažinti neteisėtais ir nepriimtinais.

Todėl netinkamo policijos elgesio atliekant tyrimus reikia vengti ne tik todėl, kad tai yra būtina atsižvelgiant į svarbiausias pagrindines vertybes teisine valstybe pagrįstoje demokratinėje visuomenėje, bet ir todėl, kad to reikia veiksmingai policijos veiklai, nes kankinimais arba netinkamu elgesiu išgauti įrodymai negali būti panaudoti baudžiamosiose bylose.

EŽTK 3 ir 6 straipsniuose ir CAT 15 straipsnyje, kuriais uždraudžiamas kankinimas ir nustatoma teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, nustatytos tokiems įrodymams taikomos sąlygos.

EŽTT praktikoje aprašyta, kaip teismas sprendžia šį klausimą ir apibendrintai galima teigti, kad:

- bet koks kankinimas arba netinkamu elgesiu išgautas pareiškimas yra nepriimtinas;
- bet kokie tikri įrodymai, gauti kankinant, yra nepriimtini;
- bet kokie tikri įrodymai, gauti netinkamu elgesiu, yra nepriimtini, jeigu jie daro poveikį nuteisimui arba bausmės skyrimui.

Papildoma medžiaga

1 veiklos versija. Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos

1 veikloje išvardyti struktūriniai veiksniai, kuriuos išplėtojo sociologai, ir Milgramo bei Stanfordo kalėjimo socialinės psichologijos eksperimentai atskleidė, kad dehumanizacija ir asmeninės atsakomybės stoka yra veiksniai, dėl kurių padidėja kankinimo ir netinkamo elgesio rizika.

- Genocido ir žiauraus kankinimo aukos yra įvardijami kaip objektai, kurie buvo dehumanizuoti vartojant konkrečią kalbą skleidžiant propagandą ir ideologiją, pagal kurią jie laikomi žemesne rase nei žmonės.
- Kankinimus vykdančios žmonės dažnai nesijaučia asmeniškai atsakingi už savo veiksmus. Jie gali bandyti perkelti savo moralinę atsakomybę aukštesnę valdžią turintiems asmenims. Ši mentaliteto forma, t. y. „aš tik dirbu savo darbą“ arba „aš tik vykdau įsakymus“, atima asmenims moralinius orientyrus ir priverčia jį tapti veiksmų, kurių jis paprastai nedarytų, bendrininku.

Papildoma literatūra

Daugiau informacijos žr. P. Zimbardo (2008), *The Lucifer effect – Understanding how good people turn evil*, Niujorkas, skelbiama adresu www.lucifereffect.com/.

Daugiau informacijos apie Milgramo eksperimentą žr. S. Milgram (1974), *Obedience to authority: An experimental view*, Niujorkas, Harper & Row; naudingos informacijos taip pat pateikiama adresu https://en.wikipedia.org/wiki/Milgram_experiment, kuriame galima susipažinti su fizine eksperimento aplinka. Ši informacija gali būti naudinga atvaizduojant eksperimentą.

Daugiau informacijos apie Stanfordo kalėjimo eksperimentą žr. www.prisonexp.org/.

2 veiklos versija. Vaidmenų atlikimo užduotis, susijusi su netinkamu elgesiu, ir A ir B atvejų tyrimai

Kankinimo ir kito netinkamo elgesio draudimas yra absoliutus ir jam netaikomos jokios išimtys. Visose situacijose kankinimas niekada nėra pateisinamas ar priimtinas, net ir pačiomis sudėtingiausiomis aplinkybėmis, pvz., susiduriant su terorizmu arba organizuotu nusikalstamumu.²⁴

Tačiau absoliučiu šio draudimo pobūdžiu pradėta abejoti ir šios abejonės kyla ir ES valstybėse narėse. Aštrios diskusijos kilo 2002 m. *Magnus Gäfgen* 11 metų Jakobo von Metzlerio pagrobimo byloje Vokietijoje, kuria yra pagrįsta šiame modulyje pateikta vaidmenų atlikimo užduotis. Kai kurie žymūs teisės mokslininkai pasisakė už kankinimo taikymą labai griežtomis sąlygomis.

Dalyviai taip pat gali kelti klausimus, susijusius su absoliučiu draudimu, teigdami, kad grasinimas kankinimais yra daug mažiau žalingas nei faktinis kankinimas.

Dalyviai, pvz., gali manyti, kad įtariamajam galima daryti didelį spaudimą nesukeliant asmens kūno sužalojimų, ypač tuo atveju, kai pagrobto vaiko teisės taip pat kybo ant plauko. Tačiau CAT tekstas yra aiškus; jame kankinimas apibrėžiamas kaip: „bet koks veiksmas, kuriuo <...> tyčia sukeliamas stiprus fizinis ar psichinis skausmas arba kančia <...>.“

Be to, bet koks fizinis kankinimas yra ne tik vienintelis arba net pačios didžiausios žalos šaltinis; tai parodo šis pavyzdys. Įsivaizduokite, kad apklausos metu policijos pareigūnas įtariamajam daro spaudimą: „Mes žinome, kur dirba tavo žmona ir kokią mokyklą lanko tavo vaikai. Jei nepradėsi kalbėti, nusiūsiu ką nors, kad jais pasirūpintų. Turime padalinį, kuris veiksmingai atlieka visą purviną darbą tokiose situacijose. Esu įsitikinęs, kad jūsų žmona yra graži moteris, kuri norėtų su jais pasilinksinti. Galbūt jie turėtų pasirūpinti ir jūsų vaikais?“ Nors nepadaro jokia fizinė žala, lengva įsivaizduoti didelį psichinį stresą, kurį galėtų sukelti šie grasinimai ir kaip jie galėtų palaužti žmogaus valią.

Kankinimus patyrusios aukos taip pat dažnai nurodo, kad didžiausią traumą joms sukėlė psichologinis poveikis, kuris atsiranda auką palikus kankintojo valiai, bejėgiškumo jausmas ir įbauginimas. Jei kankinimas būtų suprantamas tik kaip fizinė žala, tai reikštų ne iki galo įsisąmonintą kankinimo pobūdį ir aukos padėtį.

Kitas klausimas, kuris gali kilti dalyviams, yra teisių suderinimo aspektas. Kitaip tariant:

„Argi nėra teisinga naudoti kankinimą siekiant išgelbėti nekaltų žmonių gyvybes?“ Net ir pagrindinė teisė į gyvybę gali būti ribojama konkrečiomis aplinkybėmis. Kodėl to paties principo negalime taikyti ir kankinimui?“

Toliau pateikiamas argumentų, kurių nauda neabejojama aptariant visišką kankinimo uždraudimą, sąrašas.

Pandoros skrynia

Iš istorinės patirties matyti, kad kankinimų naudojimas gali greitai tapti nevaldomas. Nors kankinimas gali būti pradedamas naudoti tik kaip išimtinis metodas, kyla rizika, kad jis bus naudojamas dažniau ir taps įprasta praktika. Atvėrus Pandoros skrynią, padėtis gali greitai tapti nebevaldoma. Paaiškėjo, kad kankinimo institucionalizavimas, – nesvarbu kaip jis vadinamas, pvz., „vidutinis fizinis spaudimas“, – yra

24. EŽTT, *Chahal prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 70/1995/576/662, 1996 m. lapkričio 15 d.

rizikingas žingsnis, pažeidžiantis svarbiausius pagrindinius teisinius principus, kuriais grindžiama teisinės valstybės demokratinė visuomenė.

Traumuojančios pasekmės aukoms

Kankinimo pasekmės dažnai sukelia traumas ir nėra susijusios tik su staigiu skausmu. Dauguma aukų patiria potrauminio streso sutrikimus, kuriems būdingi tokie simptomai kaip prisiminimai, didelė baimė, nemiga, košmarai, depresija ir atminties spragos. Kankinimo aukos dažnai jaučia gėdą ir baimę, kurią sukelia jų patirtas pažeminimas. Dauguma jaučiasi išdavę save arba kad juos išdavė jų draugai ir šeima. Visi šie simptomai yra įprasta žmogiška reakcija į nenormalų ir nežmonišką elgesį²⁵.

Neveiksminga priemonė

Nagrinėjant ankstesnes ir ne tokias senas bylas galima pastebėti, kad naudojant kankinimą surinkta informacija nepadeda veiksmingiau atlikti tyrimų. Pirma, kankinamas asmuo yra labiau linkęs prisipažinti tai, ko iš jo reikalauja tardytojas, nepaisydamas to, ar tai yra tiesa; svarbiausia, kad būtų nutrauktos kančios. Jei asmuo priverčiamas prisipažinti tai, ko nėra padaręs, tai reiškia, kad tikras nusi kaltėlis nėra patraukiamas atsakomybėn. Antra, kankinimu išgauti pareiškimai arba tikri įrodymai negali būti naudojami baudžiamajame procese. Trečia, pasikliaudami kankinimu, policijos pareigūnai netobulina savo profesionalių policijos veiklos įgūdžių, kuriuos pasiūlydami jie galėtų gauti daug patikimesnių įrodymų.

Kur yra riba?

Net jei manysite, kad kankinimas yra būtinas kaip kraštutinė priemonė gyvybėms išgelbėti, kaip ir vaidmenų atlikimo užduoties, susijusios su vaiko Jakobo von Metzlerio pagrobimu, atveju, vis tiek būtina apibrėžti aplinkybes, kuriomis kankinimas gali būti naudojamas. Kas atsitiktų, jeigu grasinimai kankinimu nepadėtų pasiekti numatyto rezultato? Kas atsitiktų, jeigu įtariamasis, po to, kai priverčiate jį sunkiai kentėti, vis tiek nepateikia reikalingos informacijos? Kada sustotumėte? Kokia praktinė proporcingumo principo reikšmė? Ką reiškia „tinkamas“ kankinimas?

Kankinimas kaip pareigų aprašymas

Kankinimo, kaip tinkamo apklausos ir tyrimo metodo, taikymas, net jeigu tai daroma tik išimtiniais atvejais, o ne pagal bendrą taisyklę, reiškia, kad tai turi būti sudedamoji policijos pareigūno, kuris bent jau dirba tam tikruose specialiuose padaliniuose, darbo dalis. Tuomet jo pareigos būtų susijusios su kankinimo naudojimu konkrečiomis aplinkybėmis. Kaip parodė tyrimai, žmonės, kurie faktiškai naudoja kankinimą, rizikuoja patirti psichologinę žalą. Savaimė suprantama, kad Jakobo von Metzlerio tėvai prašytų policijos taikyti bet kokias priemones siekiant išgauti informaciją, kuri padėtų rasti vaiką, tačiau baudžiamosios teisenos sistemos veikimas nėra pagrįstas tokių emocijų prašymų vykdymu. Vietoje to, profesionalai bylas nagrinėja atsižvelgdami į objektyvius standartus, laikydamiesi profesinio santūrumo, o ne vadovaudamiesi tiesiogiai susijusių asmenų emocijomis.

25. Žr. informaciją apie Tarptautinę kankinimo aukų reabilitavimo tarybą, svetainė <http://www.ircct.org/what-is-torture/effects-of-torture.aspx>.

Kodėl kankinimo draudimas, kitaip nei teisė į gyvybę, yra absoliuti teisė

Policija turi teisę riboti nusikaltėlio teisę į gyvybę, kad apsaugotų kitų gyvybes (plg. EŽTK 2 straipsnį). Tarkime, kad banko plėšikas paima įkaitus ir grasina juos nužudyti. Bandydama išgelbėti įkaitus, policijai kraštutiniu atveju leidžiama nušauti plėšiką. Kodėl tuomet kankinimo negalima naudoti pagal *Metzler* bylą parengtoje vaidmenų atlikimo užduotyje? Todėl, kad *Metzler* byloje tarp nusikaltėlio ir aukos nėra jokio tiesioginio suvokiamo ir (arba) jaučiamo ryšio. Niekada negalite būti įsitikinęs, kad įtariamasis iš tikrųjų yra nusikaltėlis, o banko plėšikas aiškiai tiesiogiai grasina atimti kitų gyvybes.

Europos žmogaus teisių konvencija

2 straipsnis „Teisė į gyvybę“

1. Kiekvieno asmens teisę į gyvybę saugo įstatymas. Negalima tyčia atimti kurio nors asmens gyvybės, išskyrus vykdant teismo nuosprendį dėl nusikaltimo, už kurį tokią bausmę nustato įstatymas.
2. Gyvybės atėmimas nėra laikomas šio straipsnio pažeidimu, jeigu tai padaroma nepanaudojant daugiau jėgos, negu neišvengiamai būtina:
 - a. ginant kiekvieną asmenį nuo neteisėto smurto;
 - b. teisėtai suimant arba sutrukdant teisėtai sulaikytam asmeniui pabėgti;
 - c. pagal įstatymą malšinant riaušes ar sukilimą.

Žmogaus orumas

Kankinimas yra tiesioginis žmogaus orumo pažeidimas. Tai reiškia asmens sudaiktinimą, visiškai perduodant jo gerovę kito asmens valdžiai. Po kankinimo asmuo patiria ne tik fizinius sužalojimus, bet ir lieka pažemintas, bejėgis ir pažeistas, taip yra dėl visiško piknaudžiavimo įgaliojimais. Atsižvelgiant į auksinę taisyklę, kaip supaprastintą žmogaus teisių principą, tampa akivaizdu, kad kankinimas niekada negali būti suderinamas su žmogaus teisių standartais. Šiuo atveju galima remtis ir klasikine Imanuelio Kanto antrojo kategorinio imperatyvo formuluote: „Elkis taip, kad save ar kitą žmogų laikytum tikslu savaime, o ne priemone, padedančia siekti to, ko nori.“

Policijos jėgos naudojimas griežtomis būtinumo ir proporcingumo sąlygomis

Naudodami perteklinę jėgą, policijos pareigūnai gali pažeisti EŽTK 3 straipsnį. Situacijos, kuriose gali būti netinkamai elgiamasi, apima: įtariamųjų surakinimą antrankiais sulaikymo metu, fizinės jėgos naudojimą siekiant įveikti pasipriešinimą arba ginklų naudojimą. Nors didžioji dalis policijos darbo nėra susijusi su jėgos naudojimu, tai yra labai svarbus policijos veiklos elementas, kuris gali sukelti rimtų pasekmių visuomenei ir patiems policijos pareigūnams.

Jėgos naudojimas yra pagrįstas tik tuomet, kai tai yra griežtai būtina ir tiek, kiek to reikia policijos pareigoms atlikti. Pasinaudodama bendravimo įgūdžiais, pvz., derybomis, tarpininkavimu ar įtikinėjimu, policija pirmiausia turėtų stengtis taikiai išspręsti konfliktą. Labiau intervencinės priemonės, įskaitant fizinės jėgos panaudojimą, gali būti taikomos tik kai šios taikios priemonės yra neveiksmingos arba paaiškėja, kad jos nepadės pasiekti numatyto tikslo. Mirtini ginklai turėtų būti naudojami tik kaip kraštutinė priemonė, kai žmonių gyvybėms gresia pavojus.

Be EŽTK 3 straipsnio, jėgos naudojimas aptartas ir kituose tarptautiniuose dokumentuose, kuriuose daug dėmesio skiriama policijos elgesiui. Vienas tokių dokumentų yra 2001 m. Europos Tarybos priimtas Europos policijos elgesio kodeksas. Kodekso nuostatos nėra teisiškai privalomos, tačiau jo 37 straipsnyje nustatyta: „Policija jėgą gali naudoti tik griežtai būtiniais atvejais ir tiek, kiek jos reikia norint pasiekti teisėtą tikslą.“

Mokymo patarimas: tinkamos jėgos panaudojimas

Tinkamas jėgos panaudojimas sudėtingose situacijose, kai pavojus gali kilti policijos pareigūno asmens saugumui, yra vienas svarbiausių ir jautriausių klausimų, susijusių su praktiniu žmogaus teisių taikymu. Šiuo atveju naudinga parengti tinkamų jėgos naudojimo pavyzdžių ir atvejo tyrimų. Svarbu didinti dalyvių informuotumą apie griežtą jėgos panaudojimo ribojimą ir policijos atskaitomybę peržengus vos pastebimą ribą.

Aptardami jėgos panaudojimui taikomus būtinumo ir proporcingumo principus, dalyviai gali suprasti, kad įvykių eiga gali pakrypti netinkama linkme ir sukelti atskiram pareigūnui rimtas pasekmes. Informuotumo apie policijos pareigūno atsakomybę didinimas yra svarbus, tačiau lygiai taip pat svarbu perduoti žinią, kad žmogaus teisėmis nėra nustatomi praktiškai neįgyvendinami aukšti standartai – jie yra tolygūs profesionalioje policijos veikloje užtikrinamiems standartams. Siekdami didesnio aiškumo, palyginkite nacionalinės teisės aktus, kuriais reglamentuojamas jėgos ir šaunamųjų ginklų panaudojimas, su tarptautiniais žmogaus teisių standartais ir (arba) pateikite praktinių jėgos panaudojimo pavyzdžių ir išnagrinėkite juos žmogaus teisių požiūriu, pvz., asmens areštas arba viešosios tvarkos palaikymas.

„Visų pirma policijos operacijos, įskaitant jėgos panaudojimą, turi turėti teisinį pagrindą. Savavališkas jėgos panaudojimas niekada negali būti priimtinas. Be to, šiame straipsnyje nurodyta, kad policija jėgą visada turi naudoti tik kaip išimtinę priemonę ir, tais atvejais, kai ją reikia panaudoti, jos negali būti daugiau nei tai absoliučiai būtina. Tai reiškia, kad jėgos panaudojimas turėtų būti proporcingas teisėtam tikslui, kurio siekiama taikant jėgos priemonę. Todėl atitinkamai turi būti tinkama jėgos panaudojimo ir situacijos, kurioje naudojama jėga, pusiausvyra. Praktiškai kalbant, tai reiškia, kad neturėtų būti naudojama jokia fizinė jėga, jei tai nėra griežtai būtina, tą patį galima pasakyti ir apie ginklus, tačiau, jei manoma, kad būtina panaudoti ginklus, jie neturėtų būti naudojami daugiau nei tai yra griežtai būtina.“

Paprastai nacionalinės teisės aktuose ir reglamentuose turėtų būti įtvirtintos nuostatos dėl būtinumo ir proporcingumo principais pagrįsto jėgos panaudojimo.“

Europos Taryba, Ministrų Komitetas (2001) – Aiškinamasis memorandumas – Ministrų Komiteto rekomendacija Rec(2001)10 valstybėms narėms dėl Europos policijos etikos kodekso, 37 straipsnis

Pareiga saugoti nuo kankinimo ir netinkamo elgesio

Be policijos pareigos paisyti kankinimo draudimo ir naudoti jėgą tik jei tai būtina ir laikantis proporcingumo principo, taip pat galioja teigiamos pareigos, susijusios su kankinimo ir netinkamo elgesio draudimu. A atvejo tyrime, susijusiame su sulaikymu, ir B atvejo tyrime, susijusiame su apklausa, nagrinėjami skirtingi apsaugos aspektai.

A atvejo tyrime aptariama situacija, kai sulaikytam asmeniui skiriama per mažai dėmesio. EŽTT šioje byloje padarė išvadą, kad buvo pažeistas EŽTK 3 straipsnis, nes ponui H. medicininę apžiūrą leista atlikti tik praėjus aštuonioms dienoms po arešto. Netinkamas sulaikytų asmenų medicininis gydymas gali būti prilyginamas EŽTK 3 straipsnio pažeidimui. Valstybė privalo saugoti asmenų, kurių laisvė apribojama, neliečiamybę.

Pareiga saugoti

Vaikų apsauga nuo smurto šeimoje

Valdžios institucijos sužinojo, kad patėvis mušdavo savo įsūnį su lazda. Pareiškėją apžiūrėjęs gydytojas nustatė daugybę mėlynių, iš kurių buvo matyti, kad berniukas buvo mušamas iš vytelių supinta lauko šluota, kuria buvo stipriai smūgiuojama daugiau nei vieną kartą. Patėviui pateikti kaltinimai dėl kūno sužalojimo ir jo byla buvo nagrinėjama prisiekusiųjų akivaizdoje. Advokatas neginčijo, kad patėvis mušė berniuką, tačiau teigė, kad tai buvo pagrįsta bausmė, kuria pagal Anglijos teisę galima remtis kaip gynybos argumentu tais atvejais, kai tėvui pateikiami kaltinimai dėl vaiko mušimo. Pareiškėjas skundėsi, kad pagal Anglijos teisę jo nebuvo galima tinkamai apsaugoti nuo jo patėvio netinkamo elgesio.

EŽTT nustatė, kad patėvio elgesys su pareiškėju buvo pakankamai žiaurus, kad prilygtų 3 straipsnyje nustatytam draudimui. Be to, Teismas nustatė, kad valstybė turėtų būti laikoma atsakinga pagal EŽTK, nes visų pirma vaikai ir kiti pažeidžiami asmenys turėjo teisę į apsaugą veiksmingos gynybos forma nuo tokio netinkamo elgesio formų. Anglijos teisė, kurioje nustatyta, kad prokuratūra turi įrodyti, jog vaikas buvo užpultas pažeidžiant pagrįstos bausmės ribas, neužtikrino pakankamos pareiškėjo apsaugos. Todėl 3 straipsnis buvo pažeistas.

Šaltinis: EŽTT, *A prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 25599/94, 1998 m. rugsėjo 23 d.

„Teismas mano, kad šiomis aplinkybėmis, kai asmuo remiasi pagrįstu teiginiu, kad policija arba kiti panašūs valstybės pareigūnai su juo labai netinkamai elgėsi ir tai darė neteisėtai ir pažeisdami 3 straipsnį, <...> reikėtų atlikti veiksmingą oficialų tyrimą. Šis tyrimas, kaip ir tas, kuris atliekamas pagal 2 straipsnį, turėtų padėti nustatyti ir nubausti atsakingus asmenis <...>. Jei taip nėra, bendras teisinis kankinimo, nežmoniško ir žeminančio elgesio ir baudimo draudimas, nepaisant jo esminės svarbos, <...> praktiškai būtų neveiksmingas ir tam tikrais atvejais valstybės pareigūnai galėtų piktnaudžiauti asmenų, kuriuos jie kontroliuoja, teisėmis ir nesulaukti už tai bausmės.“

EŽTT, *Assenov ir kiti prieš Bulgariją*, Nr. 24760/94, 1998 m. spalio 28 d., 102 dalis.

Kalbant apie B atvejo tyrimą, susijusį su ginču dėl sulaikymo metu padarytų sužalojimų, pažymėtina, kad EŽTT nuolat laikėsi nuomonės, kad teigiamos pareigos pagal EŽTK 2 straipsnį dėl teisės į gyvybę ir 3 straipsnį, kuriuo uždraudžiamas kankinimas, reiškia, kad valstybė turi tinkamai tirti bet kokius su netinkamu elgesiu susijusius kaltinimus.

Papildoma literatūra

Daugiau informacijos apie Jakob von Meltzer bylą žr. F. Jessberger (2005), *Bad Torture – Good Torture?*, *Journal of International Criminal Justice*, 3 tomas, Nr. 5, p. 1059–1073, skelbiama adresu <http://jicj.oxfordjournals.org/content/3/5/1059.full.pdf+html>.

EŽTT, *Gäfgen prieš Vokietiją*, Nr. 22978/05, 2010 m. birželio 1 d.

Kankinimo prevencijos asociacija (2007), *Defusing the ticking bomb scenario – Why we must say no to torture, always*, Ženeva.

5 MODULIS. ĮVAIROVĖ, LYGYBĖ IR NEDISKRIMINAVIMAS

Įvadas	139
1 veiklos 1 versija. Kairės / dešinės rankos taisyklė	140
1 veiklos 2 versija. Kelios tapatybės	143
Dalijamoji medžiaga. 1 veiklos 2 versija. Kelios tapatybės.....	145
2 veikla. Pasiskirstymas vaidmenimis: prašymas priimti į darbą	146
Dalijamoji medžiaga. 2 veikla. Pasiskirstymas vaidmenimis: prašymas priimti į darbą.....	149
3 veikla. Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas	150
Dalijamoji medžiaga. 3 veikla. Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas.....	152
Trumpas instruktažas	155
1. Pagrindinės sąvokos	155
a. Įvairovė ir tapatybė	155
b. Lygybė ir nediskriminavimas: pagrindinės sąvokos	158
c. Diskriminacija ir skirstymas	162
2. Analizės schema: nediskriminavimas	164
Dalijamoji medžiaga. 3 veikla Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas.....	165
Papildoma medžiaga	169

Įvairovė, lygybė ir nediskriminavimas

Įvadas

Šiame modulyje pirmiausia pateikiama informacija apie šiuolaikinės Europos Sąjungos (ES) visuomenės įvairovę, kuri yra atspirties taškas sprendžiant esminius lygybės ir nediskriminavimo – t. y. šiuolaikinės žmogaus teisėmis grindžiamos visuomenės ir policijos veiklos pagrindinės koncepcijos – klausimus.

Šiame modulyje pateikiama nediskriminavimo analizės schema, kuri padeda analizuoti policijos praktiką, įskaitant policijos įgaliojimų naudojimą nediskriminavimo požiūriu. Kaip ir 3 modulio analizės schemos, susijusios su pagarba žmogaus teisėms ir jų apsauga, nediskriminavimo schema padeda dalyviams užduoti tinkamus klausimus, o ne pateikia jiems iš anksto parengtus atsakymus. Schema padės dalyviams nustatyti, ar asmuo buvo diskriminuojamas.

Modulyje pateikiami du atvejo tyrimai ir nuosekliai analizuojami svarbūs kiekvieno atvejo aspektai, siekiant padėti formuoti atitinkamus policijos veiklos vykdymo įgūdžius.

Siekiant papildyti atvejo tyrimus, modulyje pateikiama vaidmenų atlikimo užduotis, kuri ne tik padeda dalyviams geriau suprasti diskriminavimo dėl lyties ir amžiaus klausimų subtilybes, bet ir atskleisti, kaip diskriminacijos klausimas sprendžiamas policijos struktūrose. Policijos pareigūnai patys gali tapti diskriminacijos aukomis, o temos aptarimas iš šios perspektyvos suteikia puikią galimybę suprasti, kaip jaučiasi diskriminuojamas asmuo.

Siekiant sugebėti išspręsti šį klausimą profesionaliai, labai svarbu gerai suprasti, kas yra diskriminacija ir kaip veikia analizės procesas. Toks supratimas pateikiamas dėstytojams skirtame trumpame instruktaže. Modulyje taip pat ypatingas dėmesys skiriamas „diskriminuojančiam skirstymui etniniu pagrindu“, atsižvelgiant į jo opų pobūdį ir svarbą policijos veiklai.

1 veiklos 1 versija. Kairės / dešinės rankos taisyklė¹

Mokymo patarimas: įvairovės, kaip svarbaus aspekto, išskėlimas

Jei nesate patyręs įvairovės temos dėstytojas, ši užduotis ypač rekomenduojama. Atliekant šią užduotį, interaktyviai aptariama įvairovė ir su ja susijusios pasekmės. Tinkamai vykdoma užduotis padės veiksmingai išnagrinėti pagrindinius klausimus, susijusius su visuomenės įvairove, įskaitant šių klausimų žmogaus teisių aspektus.

Uždavinys

Visuomenių įvairovė yra šių dienų ES tikrovė. Didėjant pasaulinių ryšių ir sąveikos visose srityse, ypač migracijos, mastui, kiekvienoje ES valstybėje narėje randasi vis įvairesnių gyvenimo būdo ir kultūrinės praktikos formų. Atlikdami šią užduotį, dalyviai saugioje mokymosi aplinkoje nagrinės klausimus, susijusius su sąmoningais ir pasąmoniniais įsitikinimais ir jų poveikiu.

Tikslai:

Žinios

- įgyti daugiau žinių apie tikrą visuomenių įvairovę;
- didinti supratimą apie visuomenės pokyčių priežastis ir kaip šie pokyčiai įvyksta (pvz., migracijos patirtis, darbo poreikiai, pvz., sveikatos priežiūros sektoriuje);
- suprasti, kaip yra susiję nauji visuomeniniai pokyčiai, pvz., migracija (pvz., neteisėtai darbo rinkoje dirbančių neteisėtų migrantų teisės), arba demografiniai pokyčiai (pvz., vyresnio amžiaus žmonių teisės) ir žmogaus teisės;
- įgyti supratimo apie kultūros poveikį, pvz., kalba ir galimybė gauti informaciją atitinkamomis kalbomis, atsižvelgiant į procedūrinės teisės ir teisę į teisingą bylos nagrinėjimą;
- įgyti bendrą supratimą apie žmogaus teisių reikšmę sprendžiant policijos veiklos įvairoje / daugiakultūroje visuomenėje iššūki.

Požiūris

- didinti empatiją kitų atžvilgiu, visų pirma mažumų grupių atžvilgiu, suprasti, kad įvairovė yra šiandieninės visuomenės realybė ir suprasti, kad joje reikia veikti konstruktyviai.

Gebėjimai

- apmąstyti savo sąmoningus ir pasąmoninius įsitikinimus;
- aptarti įvairovės, tapatybės ir policijos veiklos policijos aplinkoje klausimus.

Reikalavimai:

- laikas: 35–40 minučių;
- medžiaga:
 - rašomoji lenta;
 - neprivaloma: „Power Point“ pranešimai ir projektorius;
- patalpos: auditorija ir dvi darbo grupėms skirtos salės;
- grupės dydis: ne daugiau kaip 20–25 asmenys.

1. Šią užduotį parengė Gamal Turawa, Londono policijos tarnybos konsultantas pokyčių skatinimo klausimais ir dėstytojas.

1 veiklos 1 versijos aprašymas.

Kairės / dešinės rankos taisyklė

- ❶ Rašomojoje lentoje užrašykite frazę iš maždaug 10 žodžių. Paprašykite dalyvių ją nusirašyti.
- ❷ Tuomet paprašykite jų dar kartą užsirašyti frazę ir, prieš pat jiems pradėdant rašyti, liepkite tai daryti kita ranka (visada sakykite „kita ranka“, kad išsiaiškintumėte, kiek yra kairiarankių ir dešiniarankių asmenų). Tyliai įsidėmėkite dalyvių reakciją į užduotį: tai gali būti juokas, sarkastiškos pastabos, o kartais visiškas užduoties nepaisymas.
- ❸ Baigę užduotį, aptarkite ją atsižvelgdami į toliau nurodytus keturis klausimus, o atsakymus užrašykite rašomojoje lentoje. (Apytiksliai 5 minutės.)
 - Kaip jautėtės, kai pirmą kartą perrašinėjote frazę?
 - Ką pagalvojote, kai jūsų buvo paprašyta pakeisti rankas?
 - Kaip jautėtės, kai frazę užrašinėjote antrą kartą?
 - Ką reikėtų padaryti, kad pradėtumėte naudotis kita ranka?
- ❹ Užduoties rezultatų aptarimas: siūlomi klausimai ir (arba) diskusijų sritys:
 - paprašykite, kad grupė įsivaizduotų visuomenę, kurioje vyrauja dešiniarankiai ir kurioje visi įstatymai, politika ir kultūra atspindi tik jų poreikius? Ar tai būtų naudinga?
 - Jei toje visuomenėje būtų nedidelė kairiarankių grupė, kaip jie jaustųsi?
 - Jeigu jie mokėtų mokesčius ir prisidėtų prie visuomeninio gyvenimo, tačiau nesijaustų jai priklausantys arba vertinami, kaip tuomet jie jaustųsi?
 - Ką būtų galima padaryti, kad kairiarankiai jaustųsi dešiniarankių visuomenės dalimi?
 - Kokie asmenys jūsų visuomenėje ir (arba) šalyje priklauso kairiarankių grupei (-ėms) ir kodėl?
 - Ką būtų galima pasakyti apie kairiarankių grupės žmogaus teises? Kokios teisės ypač svarbios? Ar šios teisės visada gerbiamos ar vertinamos?
 - Kas turėtų atsitikti, kad būtų užtikrinta, jog dešiniarankių grupė atsižvelgtų į kairiarankių grupės poreikius ir teises?
 - Kaip būtų galima užtikrinti abiejų grupių pusiausvyrą?
 - Ar kada nors buvote kairiarankis asmuo grupėje ar visuomenėje?
 - Iš kokių šaltinių susidarote nuomonę apie kairiarankius asmenis?
 - Ar dešiniarankių grupei yra kaip nors naudinga kairiarankių grupė (pvz., kultūros, muzikos, maisto arba mados srityse)?

- 5 Keletas perduodamų žinučių:
 - išryškinkite požiūrius ir kliūtis naujovėms; visų pirma naudodami atsakymus į pirmąją užduoties dalį.
 - Atkreipkite dėmesį į tai, kad poreikį keistis gali būti sudėtinga suprasti, visų pirma, jei žmonės bijo neigiamų pasikeitimo pasekmių.
 - Šališki įsitikinimai ne visada yra sąmoningi ar piktavališki. Kartais sąlyginį elgesį ir mintis gali būti sudėtinga pakeisti.
 - Pokyčių galime siekti priimdami įstatymus, įskaitant žmogaus teisių teisę, nagrinėdami bylas, veikdami per lobistų grupes, atsidavusius piliečius ir kraštutiniais atvejais, sukildami, rengdami riaušes ir žūdami.
- 6 Į diskusiją įtraukite keletą bendresnio pobūdžio temų, paminėtų trumpame instruktaže:
 - įvairovės poveikis policijos veiklai ir policijos organizacijoms;
 - žmogaus teisės, kaip šiomis aplinkybėmis taikytini standartai.

1 veiklos 2 versija. Kelios tapatybės²

Mokymo patarimas: dėmesys tapatybei

Ši veikla rekomenduojama patyrusiems įvairovės temos mokymo dėstytojams. Joje daugiausia dėmesio skiriama tapatybei ir jos konstravimui, raginant dalyvius atsakyti į itin asmeniškus klausimus ir papasakoti savo emocijas. Tam būtina, kad grupėje žmonės jaustųsi saugiai ir gerai. Jei užduotį pavyksta atlikti, ji gali būti labai galinga savirefleksijos ir sąmoningumo skatinimo priemonė.

Uždavinys

Atliekant šią užduotį, kyla svarbių klausimų, susijusių su asmenų ir visuomenės grupių (savivoka) įvaizdžiu ir tapatybėmis, taip pat su pagrindinėmis sambūvio įvairiose visuomenėse taisyklėmis. Diskriminaciją gali paskatinti kryptingas dėmesys tik vienam asmens tapatybės aspektui; ši užduotis aiškiai atspindi, kad mūsų tapatybės yra įvairialypės.

Tikslai:

Žinios

- įgyti daugiau žinių apie visuomenės įvairovės tikrovę ir tapatybių svarbą;
- sužinoti, kaip tapatybės susijusios su žmogaus poreikiais ir žmogaus teisėmis;
- įgyti bendrą supratimą apie žmogaus teisių reikšmę vykdant policijos darbą įvairiose / daugiakultūre visuomenėse.

Požiūris

- didinti sąmoningumą apie savo tapatybę ir tai, kokį poveikį ji daro mūsų požiūriui į pasaulį;
- didinti empatiją kitiems, visų pirma mažumų grupėms priklausantiems žmonėms;
- suprasti, kad įvairovė yra šių dienų visuomenės realija ir pripažinti, kad su ja reikia elgtis konstruktyviai.

Gebėjimai

- apmąstyti savo ryšius / tapatybes ir jų emocinę reikšmę;
- aptarti įvairovės, tapatybės ir policijos veiklos policijos aplinkoje klausimus.

Reikalavimai:

- laikas: 40–60 minučių;
- medžiaga:
 - dalijamoji medžiaga Nr. 1, kurioje pateikiama diagrama;
 - neprivaloma: „Power Point“ pranešimas ir projektorius;
- patalpos: auditorija ir dvi darbo grupėms skirtos salės;
- grupės dydis: ne daugiau kaip 15–20 asmenų.

2. Pritaikyta pagal „Kovos su šmeižtu lygos“ instituto „A World of Difference“ parengto mokymo apie įvairovę medžiagą.

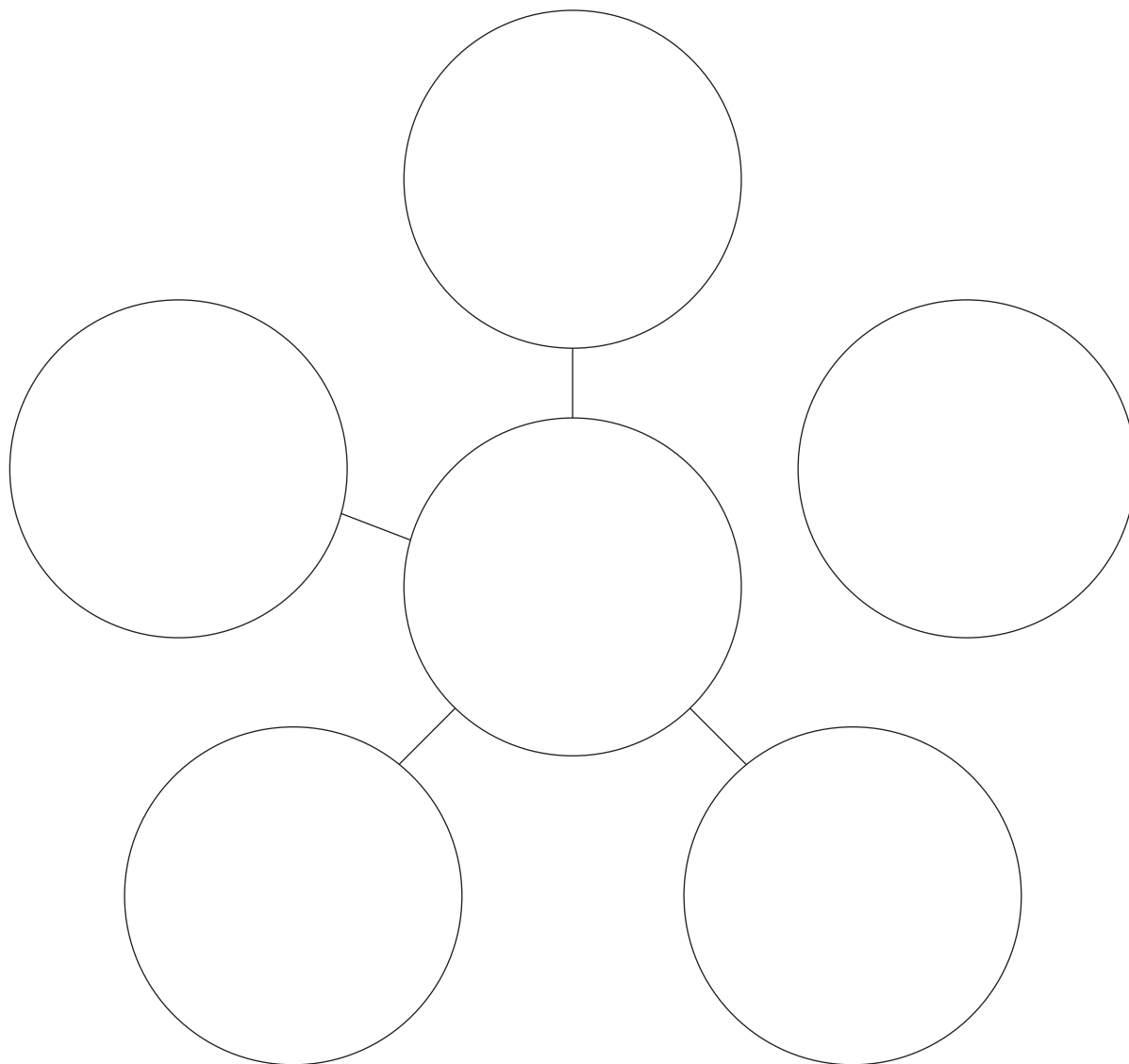
1 veiklos 2 versijos aprašymas. Kelios tapatybės

- ❶ Išdalykite dalijamąją medžiagą. Priminkite, kad atsakymai turėtų būti greiti ir spontaniški (apytiksliai 5 minutės).
- ❷ Paprašykite dalyvių pabraukti pagrindinę grupę, su kuria jie save šiuo metu tapatina.
- ❸ 3–4 dalyviai turėtų sudaryti grupę ir aptarti rezultatus:
 - Ar buvo lengva nurodyti penkias grupes?
 - Ką reiškia būti grupės nariu? Paprasta? Sudėtinga?
- ❹ Garsiai perskaitykite įvairias tapatybių kategorijas ir paprašykite dalyvių atsistoti, jei jie pažymėjo perskaitytą kategoriją:

Šeima	Fizinės savybės ir (arba) gebėjimai
Profesija	Politinė nuomonė ir (arba) priklausymas politinei partijai
Lytis	Savanoriškas darbas (NVO)
Lytinė orientacija	Kalba
Pilietybė ir (arba) nacionalinė kilmė	Draugų ratas
Etninė kilmė	Hobis, laisvalaikio veikla, sportas
Religija	Socialinis statusas, turtas
Amžius	Bet kuri kita nepaminėta grupė? Kuri?

- ❺ Paprašykite, kad atsistoję dalyviai nurodytų, kurią paminėtą grupę jie įvardijo kaip pagrindinę kategoriją. Šie asmenys turėtų toliau likti stovėti, o kiti turėtų atsisėsti.
- ❻ Trumpai aptarkite atsistojimo užduotį. Kai kurie svarbūs klausimai:
 - Koks jausmas apėmė, kai reikėjo atsistoti? Lengva? Sudėtinga?
 - Koks jausmas stovėti kartu su didele grupe ir vienam?
 - Ar pastebėjote ką nors, kuo norėtumėte pasidalyti su grupe?
- ❼ Užduotį trumpai aptarkite. Kai kurie svarbūs klausimai:
 - Koks jausmas apėmė, kai reikėjo atsistoti atliekant šią užduotį?
 - Ar buvo sudėtinga nurodyti penkias grupes?
 - Ar kilo kokių nors naujų minčių atliekant šią veiklą? Kokių?
 - Kokį vaidmenį tapatybės atlieka policijos veikloje?
 - Kokia tapatybių reikšmė policijos vidaus struktūrose?
 - Ar yra kokių nors kitų klausimų, kuriuos norėtumėte aptarti?
- ❽ Į diskusiją įtraukite keletą bendresnio pobūdžio temų, paminėtų trumpame instruktaže:
 - įvairovės poveikis policijos veiklai ir policijos organizacijoms;
 - žmogaus teisės, kaip šiomis aplinkybėmis taikytini standartai.

Dalijamoji medžiaga. 1 veiklos 2 versija. Kelios tapatybės

Instrukcijos:

1. Į vidinį apskritimą įrašykite savo vardą.
2. Į išorinius apskritimus įrašykite penkias socialines kategorijas ir (arba) grupes (plačiausia prasme, pvz., šachmatais žaidžiančių asmenų grupė), kurioms, jūsų arba kitų manymu, priklausote.
3. Pabraukite grupę, su kuria dabar labiausiai save identifikuojate.

2 veikla. Pasiskirstymas vaidmenimis: prašymas priimti į darbą³

Uždavinys

Didėjant pasaulinių ryšių ir sąveikos visose srityse, ypač migracijos, mastui, kiekvienoje ES valstybėje narėje randasi vis įvairesnių gyvenimo būdo ir kultūrinės praktikos formų. Atlikdami šią užduotį, dalyviai nagrinės su diskriminacija įdarbinimo srityje susijusius klausimus.

Tikslai:

Žinios

- suprasti esminę lygybės ir nediskriminavimo principo svarbą ir savybes, kurios galioja kasdienėse situacijose;
- suprasti, kaip diskriminacijos klausimai sprendžiami vidaus struktūrose;
- suprasti žmogaus teisių ir nediskriminavimo naudą.

Požiūris

- atsidurti padėtyje, kurioje teisės yra paneigiamos arba negerbiamos;
- geriau įsisąmoninti kitų asmenų žmogaus teises pripažįstant savo teises;
- sustiprinti įsipareigojimą užtikrinti lygybę;
- stengtis geriau suprasti mažumų grupes.

Gebėjimai

- sugebėti taikyti diskriminacijos analizę organizacinėse struktūrose ir praktikoje.

Reikalavimai:

- laikas: 50–60 minučių;
- medžiaga:
 - dalijamoji medžiaga – vaidmenų aprašymas;
 - neprivaloma: „Power Point“ pranešimai ir projektorius;
- patalpos: auditorija ir dvi darbo grupėms skirtos salės;
- grupės dydis: ne daugiau kaip 15–25 asmenys.

3. Šią veiklą parengė Austrijos policijos viršininkas Günther Berghofer.

2 veiklos aprašymas. Pasiskirstymas vaidmenimis: prašymas priimti į darbą

- 1 Prieš prasidedant sesijai, pasirinkite du dalyvius, kurie turės atlikti darbo ieškančių asmenų darbo pokalbyje vaidmenį. Kiekvienam jų paskirkite po vaidmenį arba paskirkite jiems dalijamojoje medžiagoje nurodytus vaidmenis, ir suteikite laiko pasiruošti atlikti vaidmenį.

Mokymo patarimas: vaidmenų pritaikymas

Vaidmenų aprašymai gali būti pakeisti atsižvelgiant į atitinkamoje policijos organizacijoje kylančius iššūkius (pvz., diskriminacija dėl lytinės orientacijos, etninės kilmės, religijos ar politinių įsitikinimų).

- 2 Abu pareiškėjai lieka už auditorijos ribų. Likę dalyviai susirenka į auditoriją. Paprašykite dalyvių stebėti, kaip atliekama užduotis, ir pateikite tokį paaiškinimą: „Policijos departamente yra laisva darbo vieta, į kurią pretenduoja nemažai policijos pareigūnų. Siekiant atrinkti tinkamiausią kandidatą, rengiamas pokalbis.“
- 3 Pakvieskite pirmąjį „pareiškėją“ atlikti prašymu priimti į darbą užduoties. Pokalbį pradėkite neutraliai, po to laipsniškai atskleiskite savo diskriminacines pažiūras (kurios priklauso nuo atliekamų vaidmenų, pvz., diskriminacija dėl lyties, amžiaus arba lytinės orientacijos). Baigę pokalbį, paprašykite, kad „pareiškėjas“ atsistotų prie kitų dalyvių.
- 4 Tokia pat tvarka surenkite ir antrą pokalbį.
 - a. Vaidmenų atlikimo užduoties rezultatų aptarimas: paprašykite, kad „pareiškėjai“ papasakotų savo įspūdžius. Kaip jie jautėsi, kai buvo diskriminuojami? Kokias emocijas jiems sukėlė diskriminacija? Kaip galėtumėte reaguoti į tokias situacijas?
 - b. Pradėkite diskusiją auditorijoje: kaip jautėsi vaidinimą stebintys dalyviai? Ar kažką panašaus galima įsivaizduoti tikrovėje? Kodėl arba kodėl ne? Kaip ši situacija susijusi su žmogaus teisėmis?
 - c. Šią patirtį, atsižvelgdami į trumpą instruktažą, vertinkite kaip atspirties tašką toliau nagrinėdami diskriminacijos klausimus.

Mokymo patarimas: atidus požiūris į vaidmenų atlikimo užduotis

Pokalbis turi būti vykdomas labai atsargiai. Turite būti pakankamai jautrus, kad pernelyg nediskriminuotumėte pareiškėjo, kad jis nesijaustų asmeniškai įžeistas. Kita vertus, privalote elgtis pakankamai aiškiai, kad netinkamas elgesys būtų pastebimas.

Pasiūlymai dėl pokalbių

Diskriminacija dėl lyties

- Ar planuojate turėti šeimą?
- Kaip manote, kas atliks jūsų pareigas, kai išeisite motinystės atostogų?
- Ar, pasibaigus motinystės atostogoms, dirbsite ne visą darbo dieną?
- Kodėl turėčiau samdyti pareigūnę moterį, kuri netrukus išeis atostogų?
- Jei būtumėte mano vietoje, ar nesielgtumėte taip pat?
- Nieko asmeniško prieš jus neturiu, manau, kad jūs pareigoms tinkate, tačiau pasakysiu atvirai, nemanau, kad jūsų asmeninė situacija atitinka pareigybei keliamus reikalavimus.

Diskriminacija dėl amžiaus

- Teigiama, kad vyresnio amžiaus žmonės nėra pakankamai lankstūs, kad galėtų įveikti kasdien kylančius iššūkius. Kodėl turėčiau pasirinkti jus, o ne jaunesnius ir galbūt energingesnius policijos pareigūnus?
- Kodėl jus domina ši darbo vieta, jei jau netrukus išeisite į pensiją?
- Mūsų policijos pajėgos yra šiuolaikinė ir dinamiška organizacija. Kaip jūsų amžiaus asmuo derėtų prie bendro vaizdo?
- Kodėl turėčiau pasirinkti vyresnio amžiaus policijos pareigūną, kuris tikriausiai ne taip greitai įsisavins šiai pareigybei keliamus reikalavimus?
- Nieko asmeniško prieš jus neturiu, manau, kad jūs pareigoms tinkate, tačiau pasakysiu atvirai, nemanau, kad jūsų amžius atitinka pareigybei keliamus reikalavimus.

Dalijamoji medžiaga. 2 veikla.

Pasiskirstymas vaidmenimis: prašymas priimti į darbą

PRAŠYMAS PRIIMTI Į DARBĄ NR. 1

Esate jauna 28 metų policijos pareigūnė. Jūsų profesinė patirtis yra nepriekaištinga, ir jūs pretenduojate į laisvą vidurinėsios grandies policijos pareigybę. Esate susituokusi ir planuojate artimiausiu metu turėti vaiką.

Galite pridėti papildomus duomenis, susijusius su jūsų asmenine ir profesine patirtimi, jei tai atitinka pirmiau pateiktus faktus.

PRAŠYMAS PRIIMTI Į DARBĄ NR. 2

Esate 53 metų policijos pareigūnas. Jūsų profesinė patirtis yra nepriekaištinga, ir jūs pretenduojate į laisvą vidurinėsios grandies policijos pareigybę. Turite ilgą policijos patrulio darbo patirtį. Esate motyvuotas priimti naujus iššūkius.

Galite pridėti papildomus duomenis, susijusius su jūsų asmenine ir profesine patirtimi, jei tai atitinka pirmiau pateiktus faktus.

3 veikla. Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas

Uždavinys

Žmogaus teisių srityje lygybės ir nediskriminavimo principas yra esminis. Jis yra labai svarbus šiuolaikinėse įvairovė pasižyminčiose Europos visuomenėse. Tinkamas supratimas apie tai, kaip analizuoti situacijas iš nediskriminavimo perspektyvos, turi būti policijos pareigūnų esminių įgūdžių sudedamoji dalis. Toks supratimas lems veiksmingesnę ir efektyvesnę policijos veiklą ir padės išvengti blogos praktikos ir skundų.

Tikslai:

Žinios

- suprasti esminę lygybės ir nediskriminavimo principo svarbą ir savybes;
- suprasti diskriminacinį skirstymą etniniu pagrindu ir jo neigiamą poveikį mažumos grupėms ir veiksmingai policijos veiklai.

Požiūris

- pripažinti, kad įvairovės ir kovos su diskriminacija klausimus reikia spręsti konstruktyviai;
- sustiprinti įsipareigojimą užtikrinti lygybę policijos veiklos srityje;
- gilinti supratimą apie mažumas.

Gebėjimai

- gebėti analitiškai įvertinti atvejus, kai skirtingas elgesys yra draudžiamas ir kai toks elgesys pateisinamas (atsižvelgiant į bendrą elgesį);
- gebėti atskirti diskriminuojantį skirstymą etniniu pagrindu nuo neteisėtų policijos metodų (atsižvelgiant būtent į skirstymą).

Reikalavimai:

- laikas: 60–90 minučių;
- medžiaga:
 - dalijamoji medžiaga;
 - neprivaloma: „Power Point“ pranešimas ir projektorius;
- patalpos: auditorija ir dvi darbo grupėms skirtos salės;
- grupės dydis: ne daugiau kaip 20–25 asmenys.

3 veiklos aprašymas. Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas

- ❶ Pristatykite veiklos uždavinį ir tikslus.
- ❷ Išdalykite ir pristatykite analizės schemą (dalijamoji medžiaga: žmogaus teisių analizė – nediskriminavimas), remdamiesi dalyvių nurodytomis realaus gyvenimo situacijomis arba padėjėjo parengtomis realaus gyvenimo situacijomis (apytiksliai 15 minučių).
- ❸ Suskirstykite dalyvius į grupes ir išdalykite dalijamąją medžiagą, įskaitant atvejo tyrimus (apytiksliai 25–30 minučių). Įsitinkite, kad grupės:
 - gerai suprato savo užduotį;
 - paskirtų pranešėją, kuris diskusijų rezultatus pristatytų auditorijoje.
- ❹ Atsakykite į visus darbo grupės dalyviams kylančius klausimus.
- ❺ Pasirūpinkite, kad grupės savo darbą pristatytų auditorijoje.
- ❻ Surenkite bendrą diskusiją ir aptarkite, ko išmokote.
- ❼ Apibendrinkite pagrindinius punktus ir remdamiesi trumpo instruktažo skiltyje pateikta informacija, pateikite kitus reikiamus duomenis, būtent apie diskriminacinį skirstymą etniniu pagrindu.

Dalijamoji medžiaga. 3 veikla. Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas

A atvejo tyrimas: grąžinimas iš kontrolės punkto

Ponas T., kuris yra B valstybės etninės mažumos grupės pilietis, automobiliu keliavo kartu su savo vairuotoju iš vienos B valstybės provincijos į kitą. Ties provincijos sienomis įrengtame policijos kontrolės punkte policija sustabdė jo automobilį ir liepė ponui T. grįžti; kiti automobiliai kontrolės punkto patikrą praėjo be jokių sunkumų. Dėl tolesnių įvykių eigos keliamos dvi versijos.

Pono T. versija: kelių saugumo tarnybos pareigūnai neleido jam toliau važiuoti nurodydami, kad jie vadovaujasi provincijos valdžios institucijos žodiniu nurodymu neįleisti jokių etninės kilmės, kuriai priklausė ir ponas T., asmenų.

Valdžios institucijų versija: ponas T. bandė aplenkti kontrolės punkte patikrinimo laukiančių automobilių eilę ir, atsisakius jį patikrinti be eilės, buvo grąžintas atgal.

Klausimai diskusijoms

1. Ar policija su ponu T. elgiasi kitaip nei su kitais vairuotojais? Jei taip, kuo jos elgesys skiriasi?
2. Jei elgesys skiriasi, ar tai susiję su koku nors draudžiamu pagrindu? Kuriuo?
 - a. Pono T. versija.
 - b. Valstybės versija.
3. Jei su žmogumi elgiamasi skirtingai ir tai susiję su draudžiamu pagrindu, ar galima pateisinti tokį elgesį, o gal jis yra diskriminacinis?

Dalijamoji medžiaga. 3 veikla. **Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas** (tęsinys)

B atvejo tyrimas: tapatybės patikra traukinių stotyje

Ponia W. kartu su savo vyru ir sūnumi atvyko į E šalies geležinkelio stotį. Poniai W. išlipus iš traukinio, prie jos priėjo policijos pareigūnas ir paprašė parodyti nacionalinę tapatybės kortelę. Kitų tuo metu perone buvusių asmenų tapatybės, įskaitant ponios W. vyrą ir sūnų, policijos pareigūnas netikrino. Ponia W. paprašė policijos pareigūno paaiškinti tapatybės patikros priežastis; pareigūnas atsakė, kad buvo įpareigotas patikrinti „spalvotųjų“ asmenų, tokių kaip ji, tapatybę, nes dauguma jų buvo neteisėti imigrantai. Ponios W. vyras pastebėjo, kad tai buvo rasinė diskriminacija, kurią policijos pareigūnas paneigė, pareikšdamas, kad jis tapatybės patikras turėjo atlikti atsižvelgdamas į didelį neteisėtų imigrantų iš E šalies skaičių. Jie paprašė policijos pareigūno parodyti savo nacionalinę tapatybės kortelę ir policininko ženklelį, tačiau policijos pareigūnas atsakė, kad jie bus areštuoti, jei nesiels kaip prašomi. Policijos pareigūnas palydėjo šiuos asmenis į geležinkelio stotį, kurioje užsirašė jų asmens duomenis ir tuo pat metu parodė jiems savo tapatybės ženklelį. Ponia W., kuri yra kilusi iš X šalies, E šalies pilietybę buvo įgijusi prieš du dešimtmečius.

Klausimai diskusijoms

1. Ar elgesys yra skirtingas? Jei taip, kuo jis pasižymi?
2. Jei elgesys skiriasi, ar tai susiję su koku nors draudžiamu pagrindu? Kuriuo?
3. Jei su žmogumi elgiamasi skirtingai ir tai susiję su draudžiamu pagrindu, ar galima pateisinti tokį elgesį, o gal jis yra diskriminacinis?

Dalijamoji medžiaga. 3 veikla. **Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas** (*tęsinys*)

Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas

1 DALIS. VIENODAS POŽIŪRIS AR SKIRTINGAS POŽIŪRIS?

1.1. Ar yra kokių nors skirtingo požiūrio požymių?
Ar panašiose situacijose elgiamasi skirtingai?
Ar skirtingose situacijose elgiamasi vienodai?

1.2. Ar skirtingai elgiamasi remiantis draudžiamu pagrindu?

Draudžiami pagrindai: lytis, rasė, odos spalva, etninė ar socialinė kilmė, genetiniai bruožai, kalba, religija ar tikėjimas, politinės ar bet kokios kitokios pažiūros, priklausymas tautinei mažumai, turtas, kilmė, negalia, amžius ir seksualinė orientacija.

2 DALIS. PAGRINDIMAS AR DISKRIMINACIJA

2.1. Ar skirtumo darymas yra pateisinamas pagrįstais ir objektyviais pagrindais?

- Ar skirtingu požiūriu siekiama teisėto tikslo?
- Ar toks požiūris tinkamas? Ar jis būtinas? Ar tai mažiausiai intervencinė priemonė? Ar yra kokių nors alternatyvų?

Trumpas instruktažas

Šiame trumpame instruktaže, kaip toliau išdėstyta, pateikiama naudinga informacija, susijusi su keturiomis šio modulio veiklomis.

1. Pagrindinės sąvokos

- Įvairovė ir tapatybė.
- Lygybė ir nediskriminavimas: pagrindinės sąvokos.
- Diskriminacija ir skirstymas.

2. Analizės schema: nediskriminavimas

- 3 veikla. A ir B atvejų tyrimai.

1. Pagrindinės sąvokos

a. Įvairovė ir tapatybė

Dabar įvairovė yra labai svarbus ES aspektas. Iš demografinių duomenų matyti, kad įvairovė tik dar labiau didės. Dėl šios tikrovės ES susiduriama su konkrečiais iššūkiais, nes seni socialinio gyvenimo elementai, kurie padėjo sukurti socialinę taiką, išnyksta ir todėl vis dažniau atsiranda kontrolės nebuvimo ir nesaugumo jausmas. ES valstybės narės privalo kurti integracinę ir įtraukią visuomenę, kurioje dalyvautų visi jose gyvenantys žmonės, šiuo tikslu pritaikydamos vyriausybės struktūras ir visą visuomenę prie šios realybės.

Šiomis aplinkybėmis ypač svarbus (socialinės) tapatybės klausimas ir tai, koks yra žmonių požiūris į save ir kitus. Tapatybė yra tokia svarbi koncepcija, nes diskriminacija įvairiais pagrindais, etninis ir rasinis smurtas, ir dauguma kitų žmogaus teisių pažeidimų yra neišvengiamai susiję su tapatybės klausimais.

Psichologiniu požiūriu tapatybė reiškia pagrindinį žmogaus poreikį. „Savęs suvokimas“ reiškia priklausymo jausmą ir yra savigarbos šaltinis. „Teigiamos tapatybės poreikis reiškia poreikį tinkamai formuoti asmenybę ir teigiamą supratimą apie tai, kas esame ir kuo norime būti.“⁴

Tapatybės poreikiai yra svarbi koncepcija atliekant su taika ir konfliktais susijusius mokslinius tyrimus, ir jie sudaro vieną iš keturių pagrindinių poreikių, kartu su išgyvenimu, gerove ir laisve⁵. Jeigu kurio nors asmens tapatybė nėra vertinama, nepripažįstama teisėta arba laikoma žemesne, tuomet asmeninių ir tarptautinių santykių srityje kyla bendravimo problemos ir visuomeniniai konfliktai. Su tapatybe susijęs visuomeninis konfliktas, pvz., paplito pastaraisiais dešimtmečiais:

- Buvusiojoje Jugoslavijoje XX a. 10-ajame dešimtmetyje vykę pilietiniai karai, be platesnių su valdžia susijusių veiksnių, turėjo stiprų religinį / etninį aspektą.
- Tapatybė taip pat atliko svarbų vaidmenį keliose ES valstybėse narėse vykusiųose pilietiniuose neramumuose, pvz., Brikstono riaušės Jungtinėje Karalystėje.

„Vienas pagrindinių [daugiakultūriškumo ir laisvės] klausimų susijęs su tuo, kaip vertinami žmonės. Ar žmonės reikėtų skirstyti į kategorijas atsižvelgiant į bendruomenės, kurioje jie gimė, paveldėtas tradicijas, visų pirma paveldėtą religiją, atsižvelgiant į tai, kad nepasirinkta tapatybė yra automatiškai viršesnė už priklausymą kitoms organizacijoms, įskaitant politines partijas, profesiją, klasę, lytį, kalbą, literatūrą, socialinius judėjimus ir daugumą kitų ryšių? Galbūt juos reikėtų vertinti kaip asmenis, turinčius daugybę ryšių ir sąsajų, kurie patys pasirenka susijusius prioritetus (sąmoningu sprendimu prisiimdami atsakomybę)?“

Amartya Sen (2006), *Identity and Violence*, Niujorkas, Londonas, Norton, p. 150.

4. E. Staub (2004), *Basic Human Needs, Altruism, and Aggression*, skelbiama A. Miller (red.), *The Social Psychology of Good and Evil*, Niujorkas, Guilford Press, p. 56.

5. J. Galtung (2004), *Transcend and Transform, An Introduction to Conflict Work*, Boulder, Paradigm Publisher, p. 2.

Kelios tapatybės

Labai sudėtinga asmens tapatybę sumažinti iki vieno ar dviejų elementų, pvz., etninė kilmė arba religija, ir padaryti išsamias išvadas, pagrįstas šiuo apibūdinimu, kitaip tariant, „sudėliojant“ žmones į etnines ar religines „dėžutes“. Šis žmonių tapatybės suvokimo susiaurinimas iki vienos pagrindinės kategorijos taip pat pastebimas plačioje žmonių skirstymo į kategorijas praktikoje per visą civilizacijos laikotarpį⁶.

Pažvelgus atidžiau, paaiškėja, kad mes esame susiję įvairiais ryšiais ar turime įvairias tapatybes, kurios kartu sudaro skirtingas mūsų tapatybės dalis. Asmuo gali būti apibūdinamas kaip, pvz., Prancūzijos pilietis, kilęs iš Alžyro, policijos pareigūnas, triatlono atletas, nevedęs, religingas ir geras virėjas.

Nustatant svarbius ryšius / tapatybes ir jų hierarchiją, lemiamą reikšmę gali turėti asmeninis pasirinkimas ir socialinis kontekstas. Išorės veiksniai ir aplinkybės gali būti ypač svarbios kuriant tapatybę, visų pirma tais atvejais, kai remiantis šiais elementais vykdomas diskriminuojantis elgesys, kuris paverčia niekais svarbios asmens tapatybės dalies pripažinimą.

Įvairovė ir policijos veikla

Didėjanti įvairovė sukelia plataus masto pasekmes valstybės institucijoms ir visai visuomenei. Roterdamo chartija – tai pirmas sisteminis žingsnis spręsti įvairovės poveikį policijos veiklai ES aplinkoje. 1996 m. Roterdamo chartija: Roterdamo policija, Roterdamo miesto taryba ir kovos su diskriminacija organizacija „Radar“ įgyvendindamos iniciatyvą „Policijos veikla daugiatautėje visuomenėje“ parengė konkrečias gaires, nurodančias, kaip spręsti šį klausimą.

„Dabartiniame etnini ir kultūros įvairovė pasižyminčiame pasaulyje policija atlieka esminį vaidmenį. Atsižvelgiant į ypatingą policijos atsakomybę už teisės ir tvarkos palaikymą visuomenėje, policininkai yra pagrindiniai mūsų socialinės sistemos sergėtojai. Jie taip pat yra labiausiai pastebimi tam tikrą vaidmenį visuomenėje atliekantys pareigūnai. Tai sukelia dvi svarbias pasekmes.

Pirmiausia policija visada privalo veikti ir būti matoma kaip veikianti sąžiningai visų grupių atžvilgiu ir aiškiai gerbianči etninę ir kultūrinę įvairovę. Dėl savo didelio matomumo policija privalo suprasti, kad ji turi būti visų valstybės įstaigų „pavyzdžiu“, rodančiu, kaip skatinti pagrindines teises.

Antra, jeigu mažumos ketina įveikti šias grėsmes, [susijusias su jomis kaip represinio ir diskriminacinio elgesio aukomis], ir atlikti visapusišką savo vaidmenį, policija privalo stengtis panaudoti savo specialius ir unikalius įgaliojimus daugiatautiškumo idealams remti. Ji turi išnaudoti visas įstatymų suteikiamas galimybes kovai su rasizmu ir ksenofobija pagrįstais veiksmais. Policija taip pat turi aktyviai siekti užkirsti kelią tokiems veiksams ir prisidėti prie etninės ir socialinės integracijos.“

Robin Oakley (1997) yra nepriklausomas konsultantas rasinės lygybės klausimais, kuris padėjo rengti Roterdamo chartiją, parašydamas leidinio „Roterdamo chartija – policijos veikla daugiatautėje visuomenėje“ įvadą, skelbiama adresu <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8562>.

6. A. Sen (2006), *Identity and Violence*, Niujorkas, Londonas, Norton, p. 40 ir toliau.

Didėjanti įvairovė visuomenėje policijai kelia ypatingų uždavinių. Siekdama teikti paslaugas, kurios vienodai taikomos ir prieinamos visiems piliečiams, policijos organizacija privalo pritaikyti savo:

- operatyvinį darbą, paslaugų kokybę ir platesnes pareigas prie nuolat kintančių gyventojų poreikių;
- organizacinę struktūrą, įskaitant įdarbinimą ir darbuotojų išlaidų darbo vietoje, karjeros galimybes ir veiklos rezultatus, vidaus erdves prie įvairovės realiųjų (pvz., gėjų policininkų asociacijos);
- pirminį mokymą ir mokymą darbo vietoje ir konkrečią informuotumo didinimo veiklą kaip papildomas priemones (kurios negali atstoti neveiklumo operatyviniu ir organizaciniu lygmeniu).

Mokymo patarimas: 1 ir 2 veiklos naudojimas supažindinant su pagrindinėmis sąvokomis

1 ir 2 veiklos yra naudingos priemonės, siekiant supažindinti dalyvius su pagrindinėmis modulio sąvokomis, jeigu jie jų dar nežino, arba šių sąvokų žinias reikia atgaivinti. Veiklas lengva susieti su požiūriais, kurie padeda dalyviams suprasti sąvokas. Prieš pradėdant nagrinėti 3 veiklos aprašyme nurodytus abstraktesnius klausimus, naudinga suprasti šias pagrindines idėjas.

FRA VEIKLA

Policijos ir mažumų santykių gerinimas

2 modulyje aptarta pasitikėjimu grindžiamų policijos ir visų visuomenės dalių santykių svarba, kurių svarbiausias aspektas yra vienodas ir nediskriminacinis elgesys su visais. Per FRA atliktą Europos Sąjungos mažumų ir diskriminacijos tyrimą (EU-MIDIS, 2010) apklausus 23 500 imigrantų ir etninių mažumų grupių narių apie jų patirtą diskriminaciją ir nusikalstamą viktimizaciją, paaiškėjo, kad policijos ir mažumų santykius būtina skubiai gerinti. Tyrimas atskleidė daug problemų, įskaitant policijos sustabdymus, iš kurių matyti, kad:

- būtina gerinti „policijos, kaip viešąsias paslaugas teikiančios organizacijos, galinčios patenkinti nusikaltimo, ypač rasistinės viktimizacijos aukų poreikius, įvaizdį tarp mažumų“;
- atsižvelgiant į dažną diskriminacinį skirstymą etniniu pagrindu, „reikia imtis veiksmų, siekiant spręsti mažumų santykių problemą ir juos gerinti“;
- mažumų grupėms priklausantys asmenys, kurie mano, kad policija juos sustabdė dėl jų tautybės, mažiau pasitiki policija. Tai turi žalingą socialinį poveikį, nes gali sumažinti mažumų pasitikėjimą policija ir pakenkti jų supratimui apie sąžiningą elgesį. Kartu tai yra priežastis, dėl kurios imigrantų ir etninių mažumų grupių nariai nepraneša apie nusikaltimus.

Daugiau informacijos, žr. FRA (2010), EU-MIDIS, „Data in Focus“ ataskaita Nr. 4. „Policijos sustabdymai ir mažumos“, 2010 m. spalio mėn., p. 14, 17, skelbiama adresu <http://fra.europa.eu/en/publication/2010/eu-midis-data-focus-report-4-police-stops-and-minorities>.

b. Lygybė ir nediskriminavimas: pagrindinės sąvokos

Teisiniai šaltiniai

Žmogaus teisių srityje lygybės ir nediskriminavimo principas yra itin svarbus. Pirmuose dviejuose Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos (UDHR) straipsniuose pabrėžiama lygybės svarba.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 straipsnis

Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis.

2 straipsnis

Kiekvienas turi teisę naudotis visomis šioje Deklaracijoje paskelbtomis teisėmis ir laisvėmis be jokių skirtumų, pavyzdžiui, dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, turtinės, gimimo ar kitokios padėties. <...>

Pagrindinę lygybės idėją lengva suprasti. Vien faktas, kad asmeniui būdingos konkrečios savybės, pvz., odos spalva, lytis arba religija, neturi lemti skirtingo / mažiau palankaus elgesio, palyginti su elgesiu su kitais panašioje situacijoje esančiais asmenimis. Tačiau šią paprastą idėją ne taip paprasta taikyti konkrečiais atvejais. Kaip ir visų žmogaus teisių atveju, būtina atsižvelgti į visas susijusias aplinkybes ir jas įvertinti.

Visos žmogaus teisės turi būti garantuojamos nedarant jokios diskriminacijos. Teisinėje kalboje šis vadinamasis „papildomas“ diskriminacijos draudimas yra nustatytas visose bendro pobūdžio žmogaus teisių sutartyse, pvz., EŽTK 14 straipsnyje. Tai reiškia, kad, pvz., teisės į asmeninę laisvę ir teisės į privatumą negali būti ribojamos diskriminuojančiu būdu, pvz., sistemingai stabdant ir apieškant juodaodžius.

Be to, teisė į lygybę ir nediskriminavimą yra garantuojama kaip atskira ir nepriklausoma teisė, kuria garantuojama visapusiškesnė apsauga nuo diskriminacijos, pvz., ES pagrindinių teisių chartijos 20 ir 21 straipsniai, EŽTK papildomas protokolai Nr. 12 ir JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 26 straipsnis.

Konkrečiuose tarptautiniuose ir ES lygmens teisės aktuose nustatyta išsami kovos su diskriminacija sistema šiuo tikslu pasitelkiant įvairias priemones.

JT lygmuo:

- Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (1965 m.)
- Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos moterims panaikinimo (1979 m.)
- Tarptautinė neįgaliųjų teisių konvencija (2006 m.)

ES lygmuo:

- *Lyčių lygybės direktyva dėl socialinės apsaugos*: Tarybos direktyva 78/7/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo nuoseklaus įgyvendinimo socialinės apsaugos srityje (1978 m. gruodžio 19 d.)
- *Rasinės lygybės direktyva*: Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės (2000 m. birželio 29 d.)
- *Užimtumo lygybės direktyva*: Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus (2000 m. lapkričio 27 d.)
- *Lyčių lygybės naudojantis prekėmis ir paslaugomis direktyva*: Tarybos direktyva 2004/113/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo (2004 m. gruodžio 13 d.)
- *Lyčių lygybės direktyva (nauja redakcija)*: Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/54/EB dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo (nauja redakcija) (2006 m. liepos 5 d.)
- *Pamatinis sprendimas dėl rasizmo*: Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis

Draudžiami pagrindai

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnyje pateikiamas lig šiol išsamiausias draudžiamų pagrindų sąrašas. Jame nurodyti šie pagrindai: rasė, odos spalva, etninė ar socialinė kilmė, genetiniai bruožai, kalba, religija ar tikėjimas, politinės ar bet kokios kitokios pažiūros, priklausymas tautinei mažumai, turtas, kilmė, negalia, amžius ir seksualinė orientacija.

Iš nediskriminavimo principo kylančios pareigos

Pagal nediskriminavimo teisę valstybės turi šias pareigas:

- gerbti lygybę (lygybę prieš įstatymą): tai reiškia, kad vykdomosios ir teisminės valdžios institucijos privalo vienodai taikyti įstatymus;
- užtikrinti apsaugą nuo diskriminacijos teisėkūros lygmeniu (vienoda įstatymu suteikiama apsauga);
- imtis administracinių ir politikos priemonių, kad užtikrintų veiksmingą apsaugą nuo diskriminacijos, įskaitant pareigą:
 - saugoti nuo privačių asmenų tarpusavio diskriminacijos, pvz., tada, kai ieškoma galimybių įsidarbinti, taip pat neleisti diskriminuoti darbo vietoje, ir saugant galimybę gauti prekes ir paslaugas ir jas teikti, įskaitant apgyvendinimą. Pavyzdžiui, ES Rasinės lygybės direktyvoje nustatytos šios apsaugos priemonės;
 - drausti įstatymu bet kokį viešą smurto ar neapykantos, nukreiptos į asmenis (jų grupes), kurstymą dėl jų rasės, spalvos, religijos, kilmės arba tautinės ar etninės kilmės. Tokie draudimai nustatyti, pvz., ES Pamatiniame sprendime dėl rasizmo;
 - nustatyti specialias ar konkrečias priemones, kuriomis siekiama įveikti praeities skriaudas arba atlyginti už dabartines skriaudas ar užkirsti joms kelią ir paspartinti pažangą siekiant konkrečių grupių lygybės. Tokių specifinių priemonių, kurios galėtų būti priskiriamos „pozityvios diskriminacijos“, „patvirtinamųjų veiksmų“ arba „prioritetinio elgesio“ temoms, priėmimas ir išlaikymas yra aiškiai leidžiamas žmogaus teisių teisėje ir pats savaime nereiškia diskriminacijos. Specialių priemonių, kuriomis siekiama naikinti nusistovėjusius diskriminavimo modelius, darančius poveikį moterims, nustatymas yra vienas iš pavyzdžių. Tačiau tokių priemonių pobūdis turėtų būti laikinas ir neviršyti to, kas yra griežtai būtina siekiant spręsti atitinkamą nelygybės problemą. Šiuo atveju proporcingumo principas taip pat yra gyvybiškai svarbus.

Policijos veiklos aplinkybėmis lygybės prieš įstatymą principas yra ypač reikšmingas. Lygiai taip pat su žmogaus teisėmis susijusi pareiga imtis veiksmingų apsaugos nuo diskriminacijos veiksmų, pvz., kova su neapykantos nusikaltimais, vis dažniau vertinama kaip esminė kovos su diskriminacija priemonė. 2008 m. Pamatiniame sprendime dėl rasizmo atsispindi didesnis supratimas apie poreikį imtis teigiamų veiksmų.

„Policija savo užduotis atlieka sąžiningai, visų pirma vadovaudamasi nešališkumo ir nediskriminavimo principais.“

Europos policijos etikos kodeksas, Europos Taryba, Ministrų Komiteto rekomendacija Rec(2001)10.

„Teismas savo praktikoje nustatė, kad klausimas patenka į 14 straipsnio taikymo sritį [diskriminacijos tam tikrais pagrindais draudimas] tik jeigu su asmenimis santykinai panašiose situacijose elgiamasi skirtingai [...]. Toks skirtingas elgesys yra diskriminuojantis, jeigu jis neturi jokio tikslo ir pagrįsto pateisinimo; kitaip tariant, jeigu juo nesiekama teisėto tikslo arba jeigu nėra pagrįsto proporcingumo santykio tarp naudojamų priemonių ir siekiamo tikslo.“

EŽTT, Burden prieš Jungtinę Karalystę, Nr. 13378/05, 2008 m. balandžio 29 d., 60 dalis.

Diskriminacijos apibrėžtys⁷

Diskriminacija gali būti vertinama kaip:

- skirtingas elgesys su panašioje padėtyje esančiais asmenimis;
- skirtingas elgesys, kuris yra susijęs su draudžiamu pagrindu;
- skirtingas elgesys, kuriam nėra jokio objektyvaus ir pagrįsto pateisinimo.

ES teisėje daromas skirtumas tarp tiesioginės ir netiesioginės diskriminacijos.

Tiesioginė diskriminacija: „yra tada, kai vienam asmeniui taikomos prastesnės sąlygos, nei panašioje situacijoje yra, buvo ar galėjo būti taikomos sąlygos kitam asmeniui dėl rasės ar etninės priklausomybės“.

Netiesioginė diskriminacija: „yra tada, kai dėl akivaizdžiai neutralių sąlygų, kriterijų ar praktikos tam tikros rasės ar etninės priklausomybės asmenys gali patekti į tam tikru atžvilgiu prastesnę padėtį nei kiti asmenys, nebent tas sąlygas, kriterijus ar praktiką objektyviai pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama atitinkamomis ir būtinomis priemonėmis“.

Šaltinis: 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės (Rasinės lygybės direktyva), 2 straipsnio 2 dalis, skelbiama svetainėje <http://data.europa.eu/eli/dir/2000/43/oj>

Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) tiesioginę diskriminaciją apibūdina kaip nevienodą elgesį su panašiose situacijose esančiais asmenimis, kai tinkamai nesilaikoma teisėto tikslo ir proporcingumo principų. Netiesioginės diskriminacijos srityje daugiausia dėmesio skiriama neutralioms taisyklėms, kriterijams ar praktikai ir tuomet klausiama, ar visa tai daro neigiamą poveikį grupėms, kurioms taikomas „draudžiamas pagrindas“. Šią netiesioginės diskriminacijos koncepciją dabar taip pat galima rasti EŽTT jurisprudencijoje⁸.

FRA VEIKLA

Daugialypės diskriminacijos apžvalga

Daugialypė diskriminacija – tai daugiau nei vienu saugomu pagrindu pagrįsta diskriminacija, pavyzdžiui, diskriminacija dėl to, kad asmuo yra moteris ir priklauso romams. Dauguma ES teismų kiekvienoje tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos byloje nagrinėja tik vieną diskriminacijos pagrindą. FRA tyrimas rodo, kad daugialypės diskriminacijos sąvokos numatymas teisės aktuose padėtų užtikrinti geresnį įstatymo derėjimą su žmonių diskriminacijos patirtimi.

Daugiau informacijos apie daugialypę diskriminaciją žr. šio modulio papildomos medžiagos skiltį ir FRA (2013), „Sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas ir kokybė. Nelygybė ir daugialypė diskriminacija“, Liuksemburgas, Leidinių biuras, skelbiama adresu <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/inequalities-discrimination-healthcare>

7. Parengta pagal FRA ir Europos Taryba (2011), *Europos nediskriminavimo teisės vadovą*, Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras (Leidinių biuras), p 21–55, skelbiama adresu <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/handbook-european-non-discrimination-law>.

8. EŽTT, *D.H. ir kiti prieš Čekijos Respubliką*, Nr. 57325/05, 2007 m. lapkričio 13 d.

Mažiau palankaus elgesio pagrindimas / gynybos priemonės – nevienodi, tačiau panašūs požiūriai išdėstyti EŽTK ir ES teisėje

Toliau nurodytoje EŽTT citatoje pateikiama bendro pobūdžio gynybos priemonė arba visų rūšių diskriminaciją pateisinanti frazė: „jeigu [skirtingas elgesys] neturi jokio tikslo ir pagrįsto pateisinimo“. Kitaip tariant, skirtingas elgesys yra diskriminacinis, jeigu juo nesiekama jokio tikslo ir jo negalima tinkamai pagrįsti. Priešingai, ES teisėje ši bendro pobūdžio gynybos priemonė taikoma tik netiesioginei diskriminacijai. Tiesioginės diskriminacijos atveju atsižvelgiama tik į konkrečias ir ribotas gynybos priemones.

Nors formuluotės ir nėra vienodos, tačiau požiūriai iš esmės yra gana panašūs: konkrečios gynybos priemonės pagal ES teisę gali būti vertinamos platesniame gynybos priemonių kontekste, atsižvelgiant į nusistovėjusią EŽTT praktiką. Kitaip tariant, konkrečios gynybos priemonės pagal nediskriminavimo direktyvas yra susijusios su konkrečiais bendro pobūdžio gynybos priemonių aspektais⁹.

Todėl toliau pateikta analizės schema, susijusi su nediskriminavimu, yra pagrįsta „bendrų gynybos priemonių“ požiūriu.

Mokymo patarimas: 3 veiklos naudojimas nediskriminavimui nagrinėti

3 veikla padeda dalyviams susipažinti su nediskriminavimo ir sąžiningo elgesio idėjomis. Jos dalyviams suteikia galimybę susipažinti su interaktyviais pavyzdžiais, kaip spręsti su šia tema susijusius klausimus.

c. Diskriminacija ir skirstymas

Valstybės institucijos, įskaitant policiją, vykdydamos savo funkcijas privalo gerbti lygybę. Šiuo atžvilgiu labai svarbus yra policijos atliekamo skirstymo į etnines grupes ir pagal kitus kriterijus klausimas.

Ką reiškia skirstymas?

- Bendru lygmeniu skirstymas apima asmenų skirstymą į kategorijas atsižvelgiant į jų savybes, nepaisant to, ar tai „nepakeičiamos“ savybės (pvz., lytis, amžius, etninė kilmė, ūgis) ar „pakeičiamos“ savybės (pvz., pomėgiai, įpročiai ir kiti elgsenos aspektai).
- Skirstymas, nors pats savime vertinga priemonė, gali būti klaidų priežastis tais atvejais, kai tam tikros savybės susiejamos su tam tikrais įpročiais ar elgsenos aspektais.
- Socialinės psichologijos tyrimai parodė, kad žmonės yra linkę taikyti stereotipus kitiems ir jais remdamiesi daryti skubotas ir netikslias išvadas¹⁰.

Skirstymas policijos darbe

Skirstymas gali būti teisėta įtariamų nusikaltėlių sulaikymo priemonė tuomet, kai padaromas nusikaltimas. Skirstymas taip pat gali būti paremtas per patirtį ir mokymą įgytomis prielaidomis, daugiau dėmesio skiriant elgesiui, o ne rasinėms, etninėms ar religinėms savybėms. Pavyzdžiui, pareigūnai gali dirbti su aprašais, kuriuose nurodyta, kad reikia ieškoti asmenų, kurie nuolat lankosi konkrečiose vietose, susitinka ir prieš išsiskirdami apsikeičia krepšiais, elgiai neramiai arba nervingai, arba įsigyja brangius pirkinius ir atsiskaito grynaisiais pinigais.

9. Daugiau šiuo klausimu žr. FRA ir Europos Taryba (2011), Europos nediskriminavimo teisės vadovas, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 43 ir toliau, skelbiama adresu <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/handbook-european-non-discrimination-law>.

10. M. Hogg ir G. Vaughan (2011), *Social Psychology*, 6-as leidimas, Esekssas, Pearson Education Limited, p. 356 ir toliau.

Skirstymas gali tapti problemiškas tais atvejais, kai draudžiamas pagrindas, pvz., etninė kilmė, rasė arba religiniai įsitikinimai, yra vienintelė arba pagrindinė pareigūnų parengties priežastis. Imančiam veikti pareigūnui gali būti nurodyta stebėti konkrečias tikslines grupes arba jis gali atsižvelgti į vieną iš šių požymių, tačiau tokie draudžiami pagrindai neturėtų būti pagrindinis policijos veiklos motyvas. Policijos veiksmai turi būti pagrįsti kitais nacionalinėje teisėje nustatytais veiksniais. Išėities pozicija paprastai nustatoma remiantis „pagrįstais pagrindais“, dėl kurių kyla „įtarimas“, pvz., įtartinas arba neįprastas elgesys atitinkamomis aplinkybėmis. Kitu atveju skirstymo veiksmai, pagrįsti konkrečiais draudžiamais pagrindais, pvz., etnine kilme, gali būti diskriminaciniai.

Ką reiškia diskriminacinis skirstymas etniniu pagrindu?

Skirstymas etniniu pagrindu tapo svarbia tema po teroristų išpuolių Niujorke, Pensilvanijoje ir Vašingtone (2001 m.), Madride (2004 m.) ir Londone (2005 m.). Tarptautinės organizacijos, pvz., JT, Europos Taryba ir ES Taryba, taip pat NVO išreiškė savo susirūpinimą šiuo klausimu, dalyviams jis gali būti įdomus. Todėl naudinga susipažinti su šia konkrečia skirstymo rūšimi.

FRA leidinyje „*Diskriminacinio etninio skirstymo samprata ir prevencija. Vadovas*“ aptariama ši tema ir pateikiama ši terminologija:

„Diskriminacinis etninis skirstymas gali reikštis taip:

asmeniui taikomos prastesnės sąlygos, nei panašioje situacijoje taikomos kitiems asmenims (kitaip tariant, jis diskriminuojamas), pavyzdžiui, pasinaudojant tokiais policijos įgaliojimais kaip sustabdymas ir krata; sprendimas pasinaudoti policijos įgaliojimais pagrįstas vien arba daugiausia asmens rase, etnine kilme ar religija.“

Šaltinis: FRA (2010) „*Diskriminacinio etninio skirstymo samprata ir prevencija. Vadovas*“, Leidinių biuras, 2010 m. spalio mėn., p. 15, skelbiama adresu <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/understanding-and-preventing-discriminatory-ethnic-profiling-guide>.

2. Analizės schema: nediskriminavimas¹¹

Dabar aptarkime klausimą, kaip išsiaiškinti, ar konkreči situacija yra diskriminacinio pobūdžio.

Šiuo atveju naudingas dviejų žingsnių metodas, minimas 3 modulyje, kuriame analizuojamos žmogaus teisės. Analizės etapai skirsis nuo 3 modulyje nustatytų etapų, susijusių su pareigomis gerbti ir saugoti. Tačiau yra ir tam tikrų panašumų su proporcingumo principu.

1 dalis. Ar nevienodas elgesys susijęs su konkrečia asmens savybe?

2 dalis. Ar yra kokių nors šį nevienodą elgesį pateisinančių objektyvių ar pateisinamų pagrindų?

Šios analizės paskirtis – užbaigti 3 veiklą ir užduotį pagal 3 dalijamąją medžiagą. Tačiau ši informacija gali būti naudinga vykdant visas šio modulio veiklas.

Analizės procesas

1 DALIS. VIENODAS POŽIŪRIS AR SKIRTINGAS POŽIŪRIS?

**1.1. Ar yra kokių nors skirtingo požiūrio požymių?
Ar panašiose situacijose elgiamasi skirtingai?
Ar skirtingose situacijose elgiamasi vienodai?**

Atsakymai į šiuos klausimus padeda išsiaiškinti elgesio panašumus ir skirtumus. Supratęs, kuriais aspektais šie požymiai sutampa ir kuriais skiriasi, lengviau analizę sutelkti į tuos elementus, kurie gali būti susiję su diskriminaciniu elgesiu.

1.2. Ar skirtingai elgiamasi remiantis draudžiamu pagrindu?

Draudžiami pagrindai: lytis, rasė, odos spalva, etninė ar socialinė kilmė, genetiniai bruožai, kalba, religija ar tikėjimas, politinės ar bet kokios kitokios pažiūros, priklausymas tautinei mažumai, turtas, kilmė, negalia, amžius ir seksualinė orientacija.

2 DALIS. PAGRĮSTAS SKIRTINGAS ELGESYS AR DISKRIMINACIJA?

Jeigu su draudžiamu pagrindu susijęs skirtingas elgesys yra nurodomas analizės 1 dalyje, tuomet 2 dalis gali būti naudojama siekiant nustatyti skirtingo elgesio loginį pagrindimą ir ar elgesys yra pateisinamas. Remiantis tarptautine žmogaus teisių teise, skirtingas elgesys gali būti pateisinamas tik jeigu tam yra pagrįstų ir objektyvių priežasčių. Atsakymai į toliau nurodytus klausimus gali būti naudingi nagrinėjant šią situaciją.

- Jei į visus klausimus atsakoma „**TAIP**“: skirtingas elgesys yra pateisinamas.
- Jei į vieną ar daugiau klausimų atsakoma „**NE**“: skirtingas elgesys nėra pateisinamas ir laikomas diskriminacija.

2.1. Ar skirtumo darymas yra pateisinamas pagrįstais ir objektyviais pagrindais?

- Ar skirtingu elgesiu siekiama teisėto tikslo?
- Ar toks elgesys tinkamas? Ar jis būtinas? Ar tai mažiausiai intervencinė priemonė? Ar yra kokių nors alternatyvų?

11. Parengta pagal W. Suntinger (2005), *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, Viena, *Bundesministerium für Inneres*, p. 84–88.

Dalijamoji medžiaga. 3 veikla

Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas

A atvejo tyrimas: grąžinimas iš kontrolės punkto

Ši analizė pagrįsta EŽTT sprendimu *Timinishev prieš Rusiją*, bylos Nr. 55762/00 ir 55974/00, 2005 m. gruodžio 13 d.

Ši byla – tai puikus pavyzdys...

... kuriame pateikiami veiksniai, dėl kurių skirtingas elgesys pavirsta diskriminacija;

... kad su žmonėmis galima teisėtai skirtingai elgtis, remiantis pagrįstais ir objektyviais pagrindais, pvz., elgesiu, tačiau skirtingas elgesys su žmonėmis yra diskriminacinis, jeigu taip elgiamasi nepaisant draudžiamų pagrindų, pvz., etninės kilmės.

Analizė

1 DALIS. VIENODAS AR SKIRTINGAS ELGESYS?

1.1. Ar yra kokių nors skirtingo elgesio požymių? Ar panašiose situacijose elgiamasi skirtingai? Ar skirtingose situacijose elgiamasi vienodai?

Ponui T. neleista atvykti į B valstybės provinciją Ka-Ba, o kitiems vairuotojams, kurie buvo toje pačioje situacijoje, buvo leista kirsti administracinę sieną ir atvykti į Ka-Ba provinciją.

1.2. Ar skirtingai elgiamasi remiantis draudžiamu pagrindu?

Klausimas, ar šiuo atveju skirtingas elgesys buvo pagrįstas draudžiamu pagrindu, yra ginčytinas. Ponas T. atsisakymą leisti atvykti susiejo su savo etnine kilme, t. y. draudžiamu etninės kilmės pagrindu, kuris sutampa su „rasės“ draudžiamu pagrindu. Institucijos laikėsi pozicijos, kad skirtingas elgesys nebuvo susijęs su tokiu pagrindu, veikiau jis buvo susijęs su tuo, kad jį išprovokavo paties pono T. elgesys.

EŽTT patikėjo pareiškėjo įvykių versija, kurią patvirtino nepriklausomi prokuratūros ir policijos institucijų atlikti tyrimai. (Ten pat, 44 dalis).

„Atsižvelgdamas į šios bylos aplinkybes, Teismas pažymi, kad [Ka-Ba] vyresnysis policijos pareigūnas įsakė eismą reguliuojantiems policijos pareigūnams neįleisti [X etninės kilmės] asmenų. Kadangi, kaip nurodyta vyriausybės paaiškinimuose, asmens etninė kilmė nėra nurodyta viename [B valstybės] tapatybės dokumente, įsakymu atvertos galimybės neįleisti ne tik bet kurio asmens, kuris iš tikrųjų buvo [X] etninės kilmės, bet ir tų asmenų, kurie paprasčiausiai buvo subjektyviai priskirti prie tos etninės grupės. Nebuvo įrodymų, kad kitų etninių grupių atstovams buvo taikomi panašūs apribojimai [...]. Teismo manymu, tai reiškė akivaizdžią nelygybę leidžiant naudotis teise laisvai judėti, kuri buvo grindžiama asmens etnine kilme.“ (Ten pat, 54 dalis).

2 DALIS. PATEISINAMAS SKIRTINGAS POŽIŪRIS AR DISKRIMINACIJA?

2.1. Ar skirtumo darymas yra pateisinamas pagrįstais ir objektyviais pagrindais?

Jeigu nustatoma, kad skirtingas elgesys susijęs su draudžiamu pagrindu, valstybė pati turi įrodyti, kad toks elgesys gali būti pateisinamas. Kitaip tariant, valstybė turi nustatyti tinkamas priežastis, kurios gali būti laikomos pagrįstomis ir objektyviomis.

Šioje byloje „vyriausybė nepateikė jokio pagrindimo, kuriuo būtų galima pateisinti kitokį elgesį su [X] etninės kilmės asmenimis nei su ne [X] etninės kilmės asmenimis, leidžiant jiems įgyvendinti teisę laisvai judėti. Bet kuriuo atveju Teismas mano, kad joks skirtingas elgesys, kuris grindžiamas išimtinai ar iš esmės asmens etnine kilme, negali būti objektyviai pateisinamas šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje, kurios pagrindą sudaro pliuralizmo ir pagarbos skirtingoms kultūroms principai“. (Ten pat, 58 dalis).

Atitinkamai buvo padaryta išvada, kad skirtingas elgesys reiškė diskriminaciją.

Analizė pagrįsta Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto byla *Williams prieš Ispaniją*, Nr. 1493/2006. 2009 m. rugpjūčio 17 d.

B atvejo tyrimas: tapatybės patikra traukinių stotyje

Ši byla – tai puikus pavyzdys...

... kad pagrindinis draudžiamo skirstymo etniniu pagrindu policijos veikloje požymis yra susijęs su veikla, kuri grindžiama vien arba iš esmės asmens rase, etnine kilme arba religija.

... kad skirstymas etniniu pagrindu yra atitinkamų asmenų žmogaus orumo pažeidimas.

Papildomi bylos duomenys

Ponia W. iškėlė bylą E šalies teismuose dėl policijos elgesio su ja; šie teismai nustatė, kad atrankinė policijos atliekama tapatybės patikra buvo teisėta, nes ją buvo galima pateisinti teisėtu tikslu, t. y. siekiu kontroliuoti nelegalią imigraciją. Ponia W. pateikė skundą JT Žmogaus teisių komitetui, kuris stebi, kaip įgyvendinamas Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Ji teigė, kad E šalies teismai pažeidė TPPTP 26 straipsnį, kuriuo draudžiama diskriminacija.

Analizė

1 DALIS. VIENODAS AR SKIRTINGAS ELGESYS?

1.1. Ar yra kokių nors skirtingo elgesio požymių? Ar panašiose situacijose elgiamasi skirtingai? Ar skirtingose situacijose elgiamasi vienodai?

Nebuvo ginčijama, kad Ponia W. buvo vienintelis keleivis, kurį sustabdęs policijos pareigūnas paprašė parodyti tapatybės kortelę. Todėl su ja buvo elgiamasi kitaip nei su kitais keleiviais, kurių tapatybė nebuvo tikrinama.

1.2. Ar skirtingai elgiamasi remiantis draudžiamu pagrindu?

Dėl kokių priežasčių su Ponia W. buvo elgiamasi skirtingai?

Vidaus byloje paaiškėjo, kad policijos pareigūnas ją sustabdė ir patikrino dėl jos odos spalvos. Policijos pareigūnas tai atvirai pripažino. Šis faktas nacionaliniuose teismuose nebuvo ginčijamas. Liko neatsakytas klausimas, ar policijos pareigūnas veikė vadovaudamasis rašytiniu įsakymu. Net jei taip ir būtų buvę, pagrindinis klausimas būtų išlikęs toks pat: aiškus ryšys tarp odos spalvos ir to, kaip policijos pareigūnas elgėsi su Ponia W.

Žmogaus teisių komitetas teigė:

„Šioje byloje iš pateiktos medžiagos galima daryti išvadą, kad atitinkama tapatybės patikra buvo bendro pobūdžio. Pareiškėja teigia, kad nė vieno netoli jos esančio asmens tapatybė nebuvo tikrinama ir kad ją sustabdęs ir apklausęs policijos pareigūnas taip elgėsi dėl jos fizinių savybių, todėl būtent jos, o ne kitų netoliese esančių asmenų buvo prašoma parodyti tapatybės dokumentus. Administracinės ir teisminės įstaigos, kurioms pareiškėja perdavė nagrinėti bylą, nepaneigė šių teiginių, kurie nebuvo paneigti ir komitete.“

Jungtinės Tautos, Žmogaus teisių komitetas, Nr. 1493/2006, *Williams prieš Ispaniją*, 2009 m. rugpjūčio 17 d., 7.4 dalis.

„Valstybės tarptautinio lygmens atsakomybė už Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto pažeidimus turi būti nustatoma objektyviai ir gali atsirasti dėl bet kurių valstybės institucijų veikimo ar neveikimo. Šioje byloje, nors ir neatrodo, kad [E šalyje] buvo priimtas koks nors rašytinis įsakymas, kuriame būtų aiškiai reikalaujama, kad policijos pareigūnai pagal odos spalvą tikrintų tapatybę, atrodo, kad policijos

pareigūnai patys manė veikiantys pagal minėtą kriterijų, kuris, būtų nagrinėjusių teismų manymu, buvo pateisinamas.” (Ten pat, 7.3 dalis).

„Šiomis aplinkybėmis komitetas gali tik padaryti išvadą, kad pareiškėjos tapatybę nuspręsta patikrinti remiantis vien rasiniais požymiais ir kad šie požymiai buvo lemiamas veiksnys, dėl kurio pareiškėja įtarė neteisėtą elgesį.” (Ten pat, 7.4 dalis).

2 DALIS. PAGRĮSTAS SKIRTINGAS ELGESYS AR DISKRIMINACIJA?

Jeigu skirtingas elgesys iš tikrųjų yra susijęs su draudžiamu pagrindu, vis dar lieka neatsakytas klausimas dėl galimo šio skirtingo elgesio pagrindimo. Remiantis tarptautine žmogaus teisių teise, skirtingas elgesys gali būti pateisinamas tik jeigu tam yra pagrįstų ir objektyvių priežasčių.

Žmogaus teisių komitetas: „<...> primena savo jurisprudenciją, kad ne kiekvienas skirtingas elgesys reiškia diskriminaciją, jeigu tokio skirtingo elgesio kriterijai yra pateisinami ir objektyvūs ir jeigu tokiu elgesiu siekiama tikslo, kuris pagal paktą gali būti laikomas teisėtu.”

2.1. Ar skirtumo darymas yra pateisinamas pagrįstais ir objektyviais pagrindais?

E šalies institucijos teigė, kad tapatybės patikrinimas šioje byloje buvo visiškai teisėtas ir kad juo buvo siekiama teisėto tikslo, susijusio su neteisėtos imigracijos kontrole. Jeigu sutiktume, kad šis tikslas yra teisėtas, taip pat reikia pripažinti, kad, institucijų manymu, „policija tuo tikslu patikrinimus atlikti gali atsižvelgdama į tam tikras fizines ar etnines savybes, iš kurių aiškiai matyti, kad asmuo nėra [E šalies] pilietis, jeigu tokie patikrinimai atliekami pagarbiai ir laikantis proporcingumo principo”. (Ten pat, 4.3 dalis).

Komitetas sutiko su vyriausybe dėl tikslo kontroliuoti neteisėtą imigraciją teisėtumo, tačiau jis nesutiko, kad policijos veiksmus lėmė vien fizinės ir etninės savybės.

„Nagrinėjamoje byloje komitetas laikosi nuomonės, kad pagrįstumo ir objektyvumo kriterijai nebuvo patenkinti. Be to, pareiškėjai nebuvo pasiūlyta kompensacija, pvz., atsiprašymas kaip padėties ištaisymas.” (Ten pat).

Ši išvada dėl pagrįstumo ir objektyvumo nebuvimo buvo priimta atsižvelgiant į žinomas tokio elgesio pasekmes: „Jei būtų veikiami kitaip [veiksmai nukreipti tik į konkrečius požymius turinčius asmenis], taip būtų daromas ne tik neigiamas poveikis susijusių asmenų orumui, bet ir padėtų plisti ksenofobiniam požiūriui visoje visuomenėje ir prieštarautų veiksmingai politikai, kuria siekiama kovoti su rasine diskriminacija.” (Ten pat, 7.2 dalis).

Mokymo patarimas: rimtas požiūris į dalyviams rūpimus klausimus

Kai kurie dalyviai gali prieštarauti, sakydami, kad policija turi naudotis išorės požymiais, kad galėtų dirbti savo darbą. Jiems gali būti įdomu sužinoti, ar šis sprendimas reiškia, kad jie niekada negali naudoti odos spalvos arba kitų fizinių požymių kaip svarbių policijos veiklos kriterijų. Kitiems gali būti įdomu, kur reikėtų nubrėžti ribą tarp tinkamo išorės požymių naudojimo ir draudžiamo skirstymo.

Šios pastabos aiškiai parodo, kodėl taip sudėtinga aptarti skirstymo etniniu pagrindu klausimą policijos mokymo aplinkoje, nes atrodo, kad dėl šio skirstymo kvestionuojamos pagrindinės geros policijos veiklos prielaidos. Be to, tai gali sukelti nesaugumo jausmą, į kurį dalyviai dažnai reaguoja labai emociškai.

Todėl labai svarbu mokymo situacijoje sugebėti atsiderinti dalyvių vietoje ir rimtai vertinti jų baimes.

Papildoma medžiaga

Draudžiami pagrindai: „klasikiniai“ ir „nauji“

Atsižvelgiant į Europos istoriją, pažymėtina, kad lygybės principas pirmiausia buvo taikomas tam tikrų visuomenės grupių privilegijoms, pvz., vyrams, aukštesnį statusą nuo gimimo turintiems asmenims arba turintiems asmenims. Ši istorinė raida atsispindi daugybės ES valstybių narių konstitucinės teisės nuostatose.

Šie pagrindai gali būti įvardijami kaip „klasikiniai“. XX a. draudžiamų skirstymo pagrindų sąrašas gerokai išsiplėtė. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnyje pateikiamas dabartinis draudžiamų pagrindų sąrašas, kuriame nurodyti šie pagrindai: rasė, odos spalva, etninė ar socialinė kilmė, genetiniai bruožai, kalba, religija ar tikėjimas, politinės ar bet kokios kitokios pažiūros, priklausymas tautinei mažumai, turtas, kilmė, negalia, amžius ir seksualinė orientacija. Negalia, amžius, lytinė orientacija arba genetiniai požymiai nėra aiškiai įtraukti į 1950 m. parengtą EŽTK 14 straipsnio tekstą. Tačiau reikia nepamiršti, kad daugumoje žmogaus teisių teisės aktų nustatyti draudžiamų pagrindų sąrašai nėra išsamūs, todėl juos galima plėsti teismų praktikoje.

Kodėl reikia atkreipti dėmesį į šį pagrindų sąrašo plėtimą? Tai yra įdomi dviejų tarpusavyje susijusių klausimų sąveika:

- socialinės nuostatos ir vertybės nuolat kinta ir tai atspindi dinamišką žmogaus teisių raidos pobūdį,
- šią plėtrą lėmė socialinės jėgos arba judėjimai. Tokių judėjimų atstovai kalba žmogaus teisių kalba, siekdami stiprinti savo reikalavimus, pvz., judėjimas už moterų teises ir neseniai vykęs judėjimas už lesbiečių, gėjų, biseksualų ir translyčių asmenų teises.

Mokymo patarimas: sąrašo plėtimas

Tais atvejais, kai kalbama apie kintančias socialines nuostatas, policijos kultūra vis dažniau apibūdinama vadovaujantis tam tikru konservatyviu požiūriu. Aptariant šiuos klausimus, dažnai susiduriama su „vidiniu pasipriešinimu“. Patirtis rodo, kad šio plečiamo pagrindų sąrašo aptarimas gali padėti parodyti platesnį vaizdą. Jis padeda konstruktyviai nagrinėti šią sudėtingą temą.

Daugialypė diskriminacija

Labiau tikėtina, kad daugialypę diskriminaciją patirs pastebimoms mažumoms priklausantys žmonės, pvz., romai arba afrikiečiai, t. y. diskriminaciją daugiau nei vienu pagrindu. Dėl socialinių ir ekonominių veiksnių, pvz., mažų pajamų, žmonės taip pat gali dažniau patirti daugialypę diskriminaciją.

Kaip nurodyta trumpame instruktaže, dauguma ES teismų kiekvienoje diskriminacijos byloje nagrinėja tik vieną diskriminacijos pagrindą. Tai reiškia, kad daugialypės diskriminacijos aukoms sunkiau ginti savo bylą teisme ir gauti kompensaciją už patirtą įvairių rūšių diskriminaciją. Daugialypės diskriminacijos sąvokos numatymas teisės aktuose padėtų užtikrinti geresnį įstatymo derėjimą su sudėtinga žmonių faktiškai patiriama diskriminacija.

FRA VEIKLA

Diskriminacijos įrodymų paieška

Per FRA atliktą tyrimą, Europos Sąjungos mažumų ir diskriminacijos tyrimas (EU-MIDIS, 2010), apklausus 23 500 imigrantų ir etninių mažumų grupių narių apie jų patirtą diskriminaciją ir nusikalstamą viktimizaciją, nustatyta, kad vienas iš keturių etninės mažumos ar imigrantų respondentų per paskutiniuosius 12 mėnesių iki apklausos ES jautėsi diskriminuojami dviem ar daugiau pagrindais. Savo atsakymuose jie nurodė, kad etninė ar migrantų kilmė buvo svarbiausias patiriamos diskriminacijos pagrindas. Apklausa buvo atliekama dėl šių pagrindų: etninė ar imigranto kilmė, lytis, lytinė orientacija, amžius, religija arba įsitikinimai, negalia ir kitos respondentams svarbios priežastys.

Daugiau informacijos, žr. FRA (2011), EU-MIDIS, „Data in Focus“ Nr. 5. Daugialypė diskriminacija, Liuksemburgas, Leidinių biuras, skelbiama adresu <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/eu-midis-data-focus-report-5-multiple-discrimination>

Skirstymas: apibrėžtis ir galimos pasekmės

Skirstymas etniniu pagrindu

FRA VEIKLA

Diskriminacinio skirstymo etniniu pagrindu vengimas

Apie diskriminacinį skirstymą etniniu pagrindu dažnai nepranešama ir šis reiškinys nėra gerai suprantamas. FRA leidinyje „Diskriminacinio etninio skirstymo samprata ir prevencija. Vadovas“ skirstymas nagrinėjamas atsižvelgiant į teisėsaugos veiklos praktiką ir paaiškinama, kokiais atvejais skirstymas rasiniu, etniniu ar religiniu pagrindu laikomas diskriminuojančiu, taigi – neteisėtu.

Daugiau informacijos žr. FRA (2010), „Diskriminacinio etninio skirstymo samprata ir prevencija. Vadovas“, Liuksemburgas, Leidinių biuras, skelbiama adresu http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1133-Guide-ethnic-profiling_EN.pdf

Kaip nurodyta trumpame instruktaže, FRA vadove vartojama sąvoka „skirstymas etniniu pagrindu“. Ši sąvoka pagrįsta įvairių įstaigų pateiktomis apibrėžtimis ir paaiškinimais:

- Europos Komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI) priėmė bendrą politinę rekomendaciją Nr. 11 *dėl kovos su rasizmu ir rasine diskriminacija policijos veikloje*, kurioje „skirstymas rasiniu pagrindu“ apibūdinamas kaip¹²:

„objektyviai ir tinkamai nepagrįstas rasės, spalvos, kalbos, religijos, pilietybės ar tautinės ar etninės kilmės pagrindų naudojimas policijos veikloje, susijusioje su kontrole, stebėjimu ar tyrimu.“

- EŽTT šiuo klausimu padarė toliau nurodytą pareiškimą, kurį pateikė pavyzdiniame sprendime:

„<...> joks skirtingas elgesys, kuris yra pagrįstas vien arba iš esmės asmens etnine kilme, negali būti objektyviai pateisinamas šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje, pagrįstoje pluralizmo ir pagarbos skirtingoms kultūroms principais.“¹³

- JT Žmogaus teisių komitetas šia tema pasisakė taip:

„<...> Tais atvejais, kai valdžios institucijos vykdo tokias [tapatybės] patikras, fiziniai arba etniniai tikrinamų asmenų požymiai patys savaime neturėtų būti laikomi lemiančiais jų neteisėtą buvimą šalyje. Patikros taip pat neturėtų būti atliekamos taip, kad būtų nukreiptos tik į konkrečius fizinius ar etninius požymius turinčius asmenis. Jei būtų veikiama kitaip, taip būtų daromas ne tik neigiamas poveikis susijusių asmenų orumui, bet ir padėtų plisti ksenofobiniam požiūriui visoje visuomenėje ir prieštarautų veiksmingai politikai, kuria siekiama kovoti su rasine diskriminacija.“¹⁴

Trijų rūšių policijos vykdomas skirstymas

- **Konkrečia žvalgybos informacija apie įtariamą nusikaltėlį pagrįstas skirstymas.** Skirstymas yra akivaizdžiausia teisėta įtariamų nusikaltėlių sulaikymo priemonė tais atvejais, kai padaromas nusikaltimas. Jei skirstymas, paremtas konkrečiais įtariamiesiems būdingais požymiais, naudojamas kaip nusikaltėlių sulaikymą palengvinanti priemonė, jis paprastai vertinamas kaip „racionalus“ policijos darbo metodas. Jis pagrįstas įrodymais, surinktais atsižvelgiant į konkretų įvykį ar įvykių seką.
- **Konkrečia žvalgybos informacija nepagrįstas skirstymas.** Skirstymas taip pat gali būti teisėta ir naudinga priemonė nustatyti asmenis, kurie nusikaltimą gali daryti slapta, pvz., draudžiamų daiktų slėpimas, arba tikėtina, kad gali padaryti nusikaltimą ateityje, pvz., vykti į apiplėšimą. Mažiau tikėtina, kad skirstymas, kuris iš esmės grindžiamas elgesio rūšimis, bus diskriminacinis rasės, etninės kilmės ar religijos pagrindu.
- **Apibendrinimais grindžiamas skirstymas.** Toks skirstymas gali būti, pvz., organizacinės strategijos pasekmė, kai priimami tikslūs rašytiniai ar žodiniai įsakymai sekti konkrečias grupes. Jis gali pasireikšti ir veiklos lygmeniu, pavieniams pareigūnams taikant stereotipus arba apibendrinimus, pagrįstus rase, etnine kilme ar religija. Tai gali būti sąmoningai paskatinta asmeninės išankstinės nuostatos, arba gali būti, kad pareigūnai nežino, koku mastu jie taiko apibendrinimus ir stereotipus.

12. Europos Taryba, Europos Komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (2007), „Kova su rasizmu ir rasine diskriminacija policijos veikloje“, CRI(2007) 39, Strasbūras, Europos Taryba, 2007 m. birželio 29 d.

13. EŽTT, *Timishev prieš Rusiją*, Nr. 55762/00 ir 55974/00, 2005 m. gruodžio 13 d., 58 dalis.

14. Jungtinės Tautos, Žmogaus teisių komitetas, Nr. 1493/2006, *Williams prieš Ispaniją*, 2009 m. rugpjūčio 17 d., 7.2 dalis.

Skirtumas tarp leistino ir diskriminacinio skirstymo etniniu pagrindu

Kai pareigūnas nusprendžia sustabdyti asmenį ir šis sprendimas pagrįstas vien arba iš esmės asmens rase, etnine kilmė arba religija, tai yra neteisėta tiesioginė diskriminacija. Sąvoka „pagrindinė priežastis“ reiškia, kad pareigūnas nebūtų sustabdęs asmens, jei jo rasė, etninė kilmė arba religija būtų kitokia. Nors sutinkama, kad rasė, etninė kilmė arba religija gali būti vienas iš veiksnių, į kurį pareigūnas atsižvelgia, tai negali būti vienintelė arba pagrindinė sustabdymo priežastis¹⁵.

FRA leidinyje „Diskriminacinio etninio skirstymo samprata ir prevencija. Vadovas“ pateiktas pavyzdys: „Austrijos sostinėje Vienoje įvykus keliolikai žiaurių apiplėšimų, kuriuos tariamai įvykdė du tamsiaodžiai vyrai, teisėsaugos pareigūnams buvo įsakyta stabdyti visus juodaodžius vyrus, pastebėtus vaikščiojant grupėmis, ir tikrinti jų tapatybę. Kilus visuomenės protesto bangai, įsakymą nurodyta taikyti tik „maždaug 25 metų amžiaus 170 cm ūgio lieknos figūros [...] lengvus pūkinius švarkus vilkintiems juodaodžiams afrikiečiams“. Per vieną dieną policija sustabdė ir apieškojo 136 juodaodžius vyrus, bet nebuvo nustatyta, kad kuris nors iš jų būtų kaip nors susijęs su apiplėšimais. Tikėtina, kad asmenų sustabdymas remiantis pirmuoju įtariamojo apibūdinimu būtų laikomas tiesioginės diskriminacijos pavyzdžiu, o antrojo profilio naudojimas tikriausiai nebūtų tokiu laikomas. Akivaizdu, kad įtariamojo etninė kilmė yra svarbi jo tapatybei nustatyti. Tačiau tai negali būti vienintelis asmeniui taikomų teisėsaugos priemonių pagrindas. Iš pirmiau aprašytų atvejų galima padaryti išvadą, kad įtarimas, kurį reikia pateikti norint imtis policijos veiksmų, turėtų būti pagrįstas asmens elgesiu ar panašiu kriterijumi, pagal kurį jis išsiskirtų, bet neturėtų būti pagrįstas tokiomis savybėmis, kaip rasė, etninė kilmė ar religija.“ (Ten pat. p. 22).

Tyčinė diskriminacija: diskriminacinis poveikis

Diskusijose dėl skirstymo etniniu pagrindu galite išgirsti prieštaravimų, kad skirstymas etniniu pagrindu negali būti diskriminacinis, nes nebūta ketinimo diskriminuoti. Atsakant reikėtų atkreipti dėmesį į toliau nurodytus du aspektus.

- Tarptautinėje žmogaus teisių teisėje aiškiai nurodyta, kad diskriminacija apima ne tik situacijas, kuriose su asmeniu tyčia elgiamasi mažiau palankiai, bet ir tas situacijas, kuriose mažiau palankus elgesys paprasčiausiai yra tam tikrų veiksmų, kurie atliekami neturint jokių blogų kėslių, pasekmė.
- Todėl lygybės principų paisanti policija privalo įvertinti, kaip asmenys, į kuriuos nukreipti jų veiksmai, suvokia ir išgyvena jų veiksmus.

Kodėl diskriminacinis skirstymas etniniu pagrindu yra žalingas ir neproduktyvus¹⁶

- **Neigiamos pasekmės asmeniui.** Etninis skirstymas žeidžia žmogaus orumą ir gali pažeminti ar net traumuoti žmogų. Taikant plačiomis kategorijomis pagrįstą skirstymą, nepaisoma fakto, kad kiekvienas iš mūsų yra unikalus. Įstatymu reikalaujama, kad kiekvienas žmogus būtų vertinamas kaip asmenybė. Nors gali būti tiesa, kad su atitinkama grėsme siejami terorą vykdančios islamo ekstremistai dažnai būna azijietiškos išvaizdos musulmonai, tuo remiantis negalima daryti prielaidos, kad visi musulmonai ar visi azijietiškos išvaizdos asmenys linkę būti teroristais.

15. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1133-Guide-ethnic-profiling_LT.pdf.

16. Parengta pagal ten pat, p. 37 ir toliau.

- **Neigiamos pasekmės bendruomenės lygmeniu.** Dėl panašių priešasčių taip pat manoma, kad diskriminacinio etninio skirstymo padariniai gali būti priešingi. Jei veiksmų imamasi remiantis neteisėtu skirstymu, tai gali sukelti didėjančią rasinę įtampą, kurstyti mažumų pasipiktinimą policija ir vietinių gyventojų dauguma. Kartu šie „asmeniniai potyriai gali turėti neigiamų pasekmių grupei“. Taikant rasę, etninę kilmę ar religiją pagrįstą profilį mažumos grupė gali susikurti neigiamą savęs suvokimą, o platesnė bendruomenė – neigiamą tos grupės suvokimą. Mažumos grupė gali tapti „įtariama bendruomene“, kurią visuomenė sieja su nusikalstamumu. Dėl to gali atsirasti papildomų neigiamų padarinių, pvz., gali sustiprėti išankstinės rasinės nuostatos. Mažumos grupei gali tekti neproporcingai daug policijos dėmesio, dėl to daugiau jos narių gali būti areštuojama. Taip galima nusistovėti tamprus ryšys tarp intensyvaus viešosios tvarkos palaikymo ir didesnio areštų skaičiaus.

Neigiamas poveikis veiksmingai policijos veiklai. Diskriminacinio skirstymo etniniu pagrindu neigiamas pasekmes veiksmingai policijos veiklai atskleidžia du toliau nurodyti aspektai.

- Skirstymas etniniu pagrindu gali sumažinti policijos įvykdomų sulaikymų ir areštų skaičių. Tam tikrų tyrimų, susijusių su narkotikų kurjeriais, įrodymai rodo, kad iš bendrojo kriminalinio aprašo (o ne konkretaus įtariamojo aprašo) pašalinus rasę ar etninę kilmę ir reikalaujant, kad pareigūnai atsižvelgtų į nurodytus su etnine kilmę nesusijusius kriterijus, galima padidinti veiksmingumą arba nusikaltimų išaiškinimo ir areštų policijos veikloje lygį kartu išvengiant diskriminuojančio elgesio. Skirstymas yra nuspėjamas ir išvengiamas. Per daug pasikliaujant skirstymu pagal stereotipus ilgainiui gali iš tikrųjų padidėti bendras tokių nusikaltimų skaičius dėl dviejų priežasčių.
- Pirma, su tam tikrais nusikaltimais nesiejamos grupės gali daryti šiuos nusikaltimus tuo metu, kai policija daugiausia dėmesio skirs kitai grupei. Todėl, nors teisėsauga gali pasiekti tam tikrą išaiškinamų nusikaltimų ir areštų lygį mažumų grupėse, visuomenės daugumos nusikalstamumo lygis gali padidėti būtent dėl to, kad jos nariai nėra stebimi, taigi tikimybė, kad jie bus pagauti, yra mažesnė.
- Antra, žmonių, kuriuos seka baudžiamosios justicijos institucijos, grupės gali pateisinti tą stereotipą – šį procesą sociologai ir kriminologai aiškina pasitelkdami „etikečių klijavimo“ teorijas.
- Skirstymas etniniu pagrindu gali būti nenoro bendradarbiauti priežastis, todėl gali sumažėti policijos darbo efektyvumas: policijos veikla iš esmės priklauso nuo visos visuomenės noro bendradarbiauti; sumažėjus pasitikėjimui policija, bendradarbiavimas tampa mažiau tikėtinas. Teisėsaugos institucijos visuomenės nariais remiasi ne tik kaip tiriamų nusikaltimų liudytojais, bet ir kaip incidentų prevencijos ir išaiškinimo pagalbininkais. Be visuomenės noro bendradarbiauti, teisėsaugos pareigūnai retai kada išaiškintų ar sulaikytų įtariamuosius ir pasiektų, kad kaltieji būtų nuteisti. Jungtinėje Karalystėje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad neigiama žmonių bendravimo su policija patirtis mažina visuomenės pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis ir norą bendradarbiauti su jomis. Taip yra todėl, kad atitinkami asmenys savo patirtimi dalijasi su šeimos nariais, draugais ir pažįstamais.

6 MODULIS. POLICIJOS PAREIGŪNŲ ŽMOGAUS TEISĖS

Įvadas.....	177
1 veikla. Su žmogaus teisėmis susijusi patirtis.....	178
2 veikla. Atvejo tyrimas: diskriminacija darbo vietoje.....	180
Dalijamoji medžiaga. 2 veikla. Atvejo tyrimas: diskriminacija darbo vietoje	182
Trumpas instruktažas	184
1. Pagrindinės sąvokos	184
a. Ar policijos pareigūnai turi žmogaus teises?.....	184
b. Su policijos pareigūnų žmogaus teisėmis susiję uždaviniai	186
c. Kurios žmogaus teisės yra ypač svarbios policijos pareigūnams?	187
2. Veiklos orientyras: žmogaus teisių analizė	189

Policijos pareigūnų žmogaus teisės

Įvadas

Policijos pareigūnų žmogaus teisių tema yra svarbus mokymo aspektas, kuris aptariamas beveik visuose žmogaus teisių mokymo kursuose: „Kokias žmogaus teises turiu? Kas jomis rūpinasi?“. Jei šios abejonės bus vertinamos rimtai, tai gali padėti policijos pareigūnams pripažinti visą žmogaus teisių sistemą. Policijos pareigūnai turi suprasti žmogaus teisių naudą ne tik kitiems, bet ir sau patiems. Dirbdami policijos pareigūnai susiduria su įvairiais žmogaus teisių srities klausimais; šie klausimai jiems daro tiesioginį poveikį, kai kalba pakrypsta apie jų pačių teises.

Siekiant parodyti dalyviams, kad jiems rūpimi klausimai vertinami rimtai, mokymo kursą galima pradėti nuo šio modulio. Tai padėtų sumažinti moralinę žmogaus teisių naštą ir mokymuose paskatintų teigiamą požiūrį į žmogaus teises.

Dalyvių nerimas kartais kyla dėl jausmo, kad jų darbo negerbia ir nevertina nei visuomenė, nei policijos vadovybė. Diskusijos metu vertėtų dalyvių paprašyti pateikti konkrečių pavyzdžių ir išnagrinėti juos iš žmogaus teisių perspektyvos. Siekdami kuo aktyviau dalyvauti diskusijose, susipažinkite su nacionalinėmis taisyklėmis ir reglamentais, kurie taikomi konkrečiai policijos pareigūnų apsaugai užtikrinti, pvz., baudžiamuoju kodeksu, vidaus organizacijos reglamentais dėl darbo sąlygų, operatyvinėmis priemonėmis, susijusiomis su policijos pareigūnų apsauga ir policijos profesinės sąjungos veikla.

1 veikla. Su žmogaus teisėmis susijusi patirtis

Uždavinys

Dalyvaudami žmogaus teisių mokymo kursuose, policijos pareigūnai dažnai iškelia jų pačių žmogaus teisių klausimą, nes mano, kad jų žmogaus teisės nėra apsaugotos. Todėl šiam klausimui vertėtų skirti išskirtinį dėmesį ir jį aptarti pačioje mokymo kursų pradžioje.

Tikslai:

Žinios

- suprasti policijos pareigūnų žmogaus teisių sąvoką.

Požiūris

- geriau įsisąmoninti kitų asmenų žmogaus teises suvokiant savo teises;
- didinti sąmoningumą apie savo teises ir žmogaus teisių suteikiamas galias;
- jaustis žmogaus teisių sistemos dalimi, o ne priešininku.

Gebėjimai

- gebėti atlikti žmogaus teisių analizę organizacinės struktūros ir praktikos požiūriu.

Reikalavimai:

- laikas: 60–70 minučių;
- medžiaga:
 - rašomoji lenta, kurioje užrašyti klausimai diskusijoms;
 - neprivaloma: „Power Point“ pranešimas ir projektorius;
- patalpos: auditorija ir dvi darbo grupėms skirtos salės;
- grupės dydis: 15–20 asmenų.

1 veiklos aprašymas. Su žmogaus teisėmis susijusi patirtis

- ➊ Pristatykite veiklos tikslą ir uždavinį.
- ➋ Paprašykite dalyvių individualiai sugalvoti 2–3 pavyzdžius iš savo asmeninės arba girdėtos patirties, susijusius su situacijomis, kuriose policijos pareigūnų žmogaus teisės buvo gerbiamos arba apsaugotos, ir kitus 2–3 pavyzdžius, susijusius su situacijomis, kurioms susiklosčius, jų teisės nebuvo gerbiamos ar apsaugotos. Abiejų kategorijų pavyzdžius užrašykite rašomojoje lentoje (apytiksliai 10 minučių).
- ➌ Pateikti pavyzdžiai turėtų būti kuo konkretesni ir atspindėti organizacijos praktiką, tvarką, faktinę situaciją arba trumpą scenarijų / atvejį. Kitaip tariant, pirmenybę teikite konkrečiam pavyzdžiui, kaip antai: „praėjusią savaitę man paskambino viršininkas ir pasakė <...>“, o ne bendresnio pobūdžio pasakymui „viršininkai nesirūpina darbuotojų poreikiais“.
- ➍ Suskirstykite dalyvius į 3–4 asmenų diskusijų grupes, aptarkite jų patirtį ir pasirinkite 2–3 teigiamus ir neigiamus pavyzdžius, kuriuos pristatysite auditorijoje (apytiksliai 25 minutės).
- ➎ Atsakykite į visus darbo grupės dalyviams kylančius klausimus.
- ➏ Pasirūpinkite, kad grupės savo pavyzdžius pristatytų auditorijoje. Aptarkite juos (kokį įspūdį susidarė kiti dalyviai? Ar šis pavyzdys taip pat taikomas kitų dalyvių darbo aplinkoje?). Išnagrinėkite pavyzdžius iš žmogaus teisių perspektyvos: kaip šie pavyzdžiai susiję su žmogaus teisėmis? Apie kokias teises kalbame? Kokios organizacijos struktūros padeda arba kliudo policijos pareigūnams visapusiškai naudotis savo žmogaus teisėmis? (apytiksliai 30 minučių).
- ➐ Apibendrinkite pagrindinius punktus ir, remdamiesi trumpo instruktažo skiltyje pateikta informacija, pateikite kitus reikiamus duomenis.

2 veikla. Atvejo tyrimas: diskriminacija darbo vietoje

Uždavinys

Dalyvaudami žmogaus teisių mokymo kursuose, policijos pareigūnai dažnai iškelia jų pačių žmogaus teisių klausimą, nes mano, kad jų žmogaus teisės nėra apsaugotos. Todėl šiam klausimui vertėtų skirti išskirtinį dėmesį ir jį aptarti pačioje mokymo kursų pradžioje.

Tikslai:

Žinios

- suprasti policijos pareigūnų žmogaus teisių sąvoką;
- žinoti susijusius žmogaus teisių analizės klausimus, susijusius su jų pačių teisėmis.

Požiūris

- geriau įsisąmoninti kitų asmenų žmogaus teises suvokiant savo teises;
- didinti sąmoningumą apie savo teises ir žmogaus teisių suteikiamas galias;
- jaustis žmogaus teisių sistemos dalimi, o ne priešininku.

Gebėjimai

- gebėti vertinti savo teises iš žmogaus teisių perspektyvos;
- gebėti iškelti susijusius klausimus, kurie taikomi žmogaus teisių analizėje, ir atsakyti į juos, atsižvelgiant į organizacinę aplinką, kurioje dalyviams tenka dirbti.

Reikalavimai:

- laikas: 60–90 minučių;
- medžiaga:
 - dalijamoji medžiaga Nr. 1, įskaitant atvejo tyrimą ir orientacinius klausimus;
 - neprivaloma: „Power Point“ pranešimas ir projektorius;
 - rašomoji lenta;
- patalpos: auditorija ir dvi darbo grupėms skirtos salės;
- grupės dydis: 15–20 asmenų.

2 veiklos aprašymas. **Atvejo tyrimas: diskriminacija darbo vietoje**

- ❶ Pristatykite veiklos uždavinį ir tikslus.
- ❷ Pristatykite atvejį auditorijoje.
- ❸ Išdalykite dalijamąją medžiagą (atvejo tyrimas ir orientaciniai klausimai).
- ❹ Paprašykite, kad dalyviai individualiai apmąstytų, kaip atlikti užduotį.
- ❺ Suskirstykite dalyvius į grupes po 5–6 asmenis atvejui aptarti.
- ❻ Atsakykite į visus darbo grupės dalyviams kylančius klausimus.
- ❼ Pasirūpinkite, kad grupės savo rezultatus pristatytų auditorijoje. Aptarkite siūlomus sprendimo būdus, rašomojoje lentoje užrašykite kelis pagrindinius punktus.
- ❽ Apibendrinkite pagrindinius punktus ir, remdamiesi trumpo instruktažo skiltyje pateikta informacija, pateikite kitus reikiamus duomenis.

Dalijamoji medžiaga. 2 veikla. **Atvejo tyrimas: diskriminacija darbo vietoje**

Atvejo tyrimas: diskriminacija darbo vietoje

Per septynerius metus vyriausiojo konsteblio padėjėja Alison Halford pateikė ne vieną prašymą, tačiau nė karto nebuvo paaukštinta pareigose. Ji mano, kad jos viršininkas, vyriausiasis konstebelis, jos nepaaukštino, nes nepritarė jos tvirtiems įsitikinimams dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris. Todėl ji pradėjo diskriminavimo dėl lyties bylą.

Per kitus keletą mėnesių Alison pajuto, kad jos departamento darbuotojai dėl jos pateikto skundo pradėjo prieš ją nukreiptą „kampaniją“. Ji teigė, kad buvo klausomasi jos kabinete įrengto laidinio telefono pokalbių, siekiant gauti informacijos, kurią būtų galima panaudoti prieš ją diskriminacijos byloje. Alison pateikė jos teiginius pagrindžiančius įrodymus ir nurodė, kad buvo pažeistos jos žmogaus teisės.

Klausimai diskusijoms

1. Kokios žmogaus teisės taikytinos?
2. Ar slaptas pokalbių darbo telefonu klausymasis reiškia žmogaus teisių ribojimą?
3. Ar slaptas pokalbių darbo telefonu klausymasis reiškia žmogaus teisių pažeidimą?
4. Kokie (priešingi) interesai yra svarbūs šioje situacijoje?
5. Kokiose kitose srityse gali kilti įtampa, susijusi su pagarba žmogaus teisėms darbo vietoje?

Dalijamoji medžiaga. 2 veikla. **Atvejo tyrimas: diskriminacija darbo vietoje** (tęsinys)

1 DALIS. TAIKYTINOS ŽMOGAUS TEISĖS IR VALSTYBĖS RIBOJIMAI

1.1. Kokia (-ios) žmogaus teisė (-ės) taikoma (-os) konkrečioje situacijoje?

1.2. Ar valstybė kokiais nors savo veiksmais riboja taikytinas žmogaus teises?

2 DALIS. PAGRINDIMAS AR PAŽEIDIMAS?

2.1. Ar galioja nacionalinis teisinis pagrindas valstybei imtis veiksmų?

Trumpas instruktažas

Šiame trumpame instruktaže aptariamos policijos pareigūnų žmogaus teisės. Paskui pereinama prie pagarbos žmogaus teisėms atvejo analizės, kurioje naudojama 3 modulyje pristatyta analizės schema.

1. Pagrindinės sąvokos

- a. Ar policijos pareigūnai turi žmogaus teises?
- b. Policijos pareigūnų žmogaus teisių pavyzdžiai.
- c. Kurios žmogaus teisės yra ypač svarbios policijos pareigūnams?

2. Veiklos orientyras: žmogaus teisių analizė

- Žmogaus teisių, visų pirma proporcingumo principo, analizė, atsižvelgiant į policijos pareigūnų žmogaus teises.

1. Pagrindinės sąvokos

a. Ar policijos pareigūnai turi žmogaus teises?

Kalbant apie žmogaus teises, svarbiausia aplinkybė, į kurią reikia atsižvelgti, yra privačių asmenų ir valstybės santykis. Kalbant apie žmogaus teises ir policiją, pirmoji nagrinėjama aplinkybė yra ta, kad policininkai veikia kaip valstybės tarnautojai, todėl jie privalo gerbti ir saugoti žmonių teises. Tačiau patys policijos pareigūnai dažnai kelia klausimą, ar jie, vykdydami savo pareigas, kartu yra ir teisių turėtojai. Atsakymas yra paprastas – taip.

- Policijos pareigūnai turi tokias pat teises ir laisves kaip ir kiti asmenys ir jiems einant savo pareigas suteikiama žmogaus teisių apsauga. Jie gali remtis savo teisėmis, kurios nustatytos įvairiuose tarptautiniuose žmogaus teisių dokumentuose, pvz., Europos žmogaus teisių konvencijoje (EŽTK) arba Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte (TPPTP). Policijos pareigūnų žmogaus teisėms taikomi tokie pat principai, kurie apskritai taikomi žmogaus teisėms. Policijos teisės gali būti ribojamos, tačiau tik jeigu tai yra santykinės teisės, o jų ribojimas yra būtinas demokratinėje visuomenėje siekiant vykdyti policijos funkciją pagal įstatymą ir laikantis proporcingumo principo¹.
- Žmogaus teisės yra nedalomos ir suteikiamos visiems žmonėms, nes yra neatskiriama jų orumo dalis. Prisijungimas prie policijos pajėgų arba uniformos dėvėjimas nereiškia, kad asmuo turi aukoti žmogaus teises dėl tos organizacijos vidaus taisyklių. Remiantis ankstesniu aiškinimu nustatyta, kad žmogaus teisės nebuvo taikomos policijos pareigūnams², tačiau dabar ši siaura samprata yra pasenusi.
- Vienintelę šios bendro pobūdžio policijos pareigūnų žmogaus teisių sampratos išimtį galima rasti EŽTK 11 straipsnyje³, kuriame pateikiama nuoroda į susirinkimų ir asociacijų laisvę. 11 straipsnio 2 dalimi valstybėms nedraudžiama nustatyti privalomų teisėtų apribojimų, taikomų ginkluotųjų pajėgų narių, policijos ar valstybės administracijos susirinkimų ir asociacijų laisvei. Kadangi valstybės tarnautojai eina specifines pareigas,

1. Europos Taryba, Ministrų Komitetas (2001), aiškinamasis memorandumas, Ministrų Komiteto rekomendacija Rec(2001)10 valstybėms narėms dėl Europos policijos elgesio kodekso, 2001 m. rugsėjo 19 d.

2. Tai taip pat taikoma, pvz., valstybės tarnautojams, ginkluotųjų pajėgų nariams ir nuteistiesiems.

3. Taip pat žr. Jungtinės Tautos (JT), Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktą (TPPTP), 1966 m. gruodžio 16 d., 22 straipsnio 2 dalį.

jų teisei į susirinkimų ir asociacijų laisvę gali būti taikomi griežtesni apribojimai, palyginti su paprastam piliečiui šioje srityje taikomais apribojimais. Tai atspindi valstybės interesą pirmenybę teikti gyvybiškai svarbioms saugumo funkcijoms, o ne individualiems interesams. Tačiau visiškas teisės į susirinkimų ir asociacijų laisvę paneigimas gali neatitikti EŽTK 11 straipsnio 2 dalies. Apribojimai turi atitikti nacionalinę teisę ir negali būti savavališki⁴. Vengrijoje galiojantis konstitucinis draudimas policijos pareigūnams dalyvauti politinėje veikloje ir priklausyti politinėms partijoms nebuvo pripažintas EŽTK 10 ir 11 straipsnių pažeidimu, nes juo buvo siekiama teisėto tikslo depolitizuoti policiją pasibaigus komunistinei erai ir jis nebuvo neproporcingas pereinamoju laikotarpiu nuo totalitarinio režimo prie pliuralistinės demokratinės santvarkos⁵.

Policijos pareigūnas savo darbe nuolat susiduria su sudėtingomis situacijomis. Suprantama, kad tokiose situacijose gali būti išprovokuojamos tokios emocijos kaip pyktis ar agresija. Mokymo kurso metu dalyviai gali remtis tokiais argumentais kaip: „Kadangi esu policijos pareigūnas turiu susitaikyti, kad žmonės ant manęs rėks, spjaudys, negerbs manęs, mėtys akmenis į mane ir aš vis tiek turiu išlikti pagarbus, mandagus ir ramus. To per daug.“

Todėl policijos organizacija privalo užtikrinti, kad policijos pareigūnai gautų pakankamai veiklos rekomendacijų prieš jiems patenkant į tokias situacijas. Taip pat turi būti sudaromos galimybės aptarti įgyvendintas sudėtingas policijos operacijas. Mokymo kursai suteikia galimybę didinti policijos pareigūnų informuotumą apie tai, kodėl jiems patiems, policijai ir visai visuomenei svarbu, kad žmogaus teisės būtų saugomos ir gerbiamos net ir sudėtingose situacijose.

Policijos pareigūnai dažnai mano, kad į policiją nukreipti agresyvūs veiksmai prilygsta žmogaus teisių pažeidimams, tačiau negalime kalbėti apie žmogaus teisių pažeidimus, susijusius su asmenų veiksmais, nukreiptais prieš policijos pareigūnus. Susijusi žmogaus teisių ašis faktiškai skiria policijos pareigūną nuo policijos organizacijos. Kaip policijos pareigūnai parengiami operacijai? Kokiomis priemonėmis užtikrinama jų apsauga pavojingose situacijose? Kokia įranga jiems reikalinga? Kokios galioja strateginės operatyvinės priemonės?

Europos policijos etikos kodeksas, Ministrų Komiteto rekomendacija (2001)¹⁰

Straipsniai

31. Policijos darbuotojai paprastai naudojami tokiomis pačiomis pilietinėmis ir politinėmis teisėmis kaip ir kiti piliečiai. Šios teisės gali būti apribojamos tik tais atvejais, kai tai yra būtina siekiant pagal įstatymus įgyvendinti policijos funkcijas demokratinėje visuomenėje ir laikantis Europos žmogaus teisių konvencijos.
32. Policijos darbuotojai, kaip valstybės tarnautojai, naudojami visomis socialinėmis ir ekonominėmis teisėmis. Visų pirma darbuotojams, atsižvelgiant į išskirtinį policijos darbo pobūdį, suteikiama teisė burtis į atstovų organizacijas arba jose dalyvauti, gauti tinkamą atlyginimą ir socialinį draudimą, taip pat naudotis specialiomis sveikatos ir saugumo priemonėmis.
33. Policijos darbuotojams taikomas drausmines priemonės peržiūri nepriklausoma įstaiga arba teismas.
34. Valdžios institucijos remia policijos personalą, kuriems pareikšti nepagrįsti kaltinimai dėl pareigų vykdymo.

4. C. Grabenwarter (2005), *Europäische Menschenrechtskonvention*, Viena, Verlag C. H. Beck, p. 263 ir 271.

5. EŽTT, *Rekvėnyi prieš Vengriją*, Nr. 25390/94, 1999 m. gegužė 20 d.

b. Su policijos pareigūnų žmogaus teisėmis susiję uždaviniai

- Jeigu darbo sąlygos ir organizacinė struktūra neužtikrina policijos pareigūnų žmogaus teisių, joms kenkia arba jas net pažeidžia. „Mano viršininkas tik nurodinėja. Jis visada sako: „Jei tau kas nors nepatinka, gali ieškoti kito darbo. Kol esi čia, tau nurodinėju aš.“ Arba „Mūsų paprašė pateikti DNR mėginius, o tai prieštarauja žmogaus teisėms“.

Policijos vadovai atsako už savo darbuotojų žmogaus teises. Struktūriniai veiksniai ir policijos tarnybos kultūra taip pat daro poveikį pilietinėms, ekonominėms ir socialinėms policijos pareigūnų teisėms, pvz., tokioms kaip darbo sąlygos / laikas, socialinė apsauga, skaidrumas ir dalyvavimas komunikacijos ir valdymo procesuose, žmogiškųjų išteklių valdymas, vadovų atsakomybė arba mokymas ir švietimas. Atidesnis žvilgsnis į organizaciją iš žmogaus teisių perspektyvos suteikia svarbios informacijos apie tai, ar aplinka yra palanki policijos pareigūnų žmogaus teisėms.

- Jeigu policijos pareigūnai susiduria su agresyviu, itin provokuojančiu ar smurtiniu elgesiu ir jiems, jų požiūriu, ribojamos galimybės valdyti intervencinius veiksmus. „Per protestus turiu stovėti eilėje. Protestuotojai mus provokuoja, spjaudosi, mėto į mus daiktus ir smurtauja, o mums leidžiama tik slėptis po savo skydais.“

Vykdydamas policijos funkcijas, visų pirma naudodamasis policijos įgaliojimais, policijos pareigūnas veikia ne kaip privatus asmuo, bet kaip valstybės organas. Valstybės pareiga gerbti ir saugoti žmogaus teises turi tiesioginės įtakos tam, kokiomis priemonėmis policijos pareigūnui bus leista reaguoti į agresiją. Policijos pareigūnų, kuriems gali grėsti su pareigų vykdymu susijusi sužalojimo arba mirties rizika, teisės taip pat turi būti gerbiamos ir saugomos, pvz., suteikiant apsauginę įrangą, atidžiai planuojant policijos operacijas arba taikant prevencines priemones. Pareigūno teisių apribojimai gali būti reikalingi siekiant įvykdyti policijos funkcijas, tačiau visi tokie apribojimai turi atitikti proporcingumo principą. Atsižvelgiant į jų, kaip valstybės organo, ypatingą vaidmenį, policijos pareigūnams, kitaip nei paprastam piliečiui, gali būti taikomi didesni jų teisių ribojimai. Grįžtant prie pavyzdžio, susijusio su demonstrantų smurto protrūkiu: paprastas pilietis gali pabėgti arba ieškoti pagalbos, o policijos pareigūnas turi pareigą saugoti kitų asmenų žmogaus teises ir atkurti viešąją tvarką.

- Jeigu policijos pareigūnui pateikiami kaltinimai dėl netinkamo elgesio arba jis laikomas atsakingu už veiksmus / neveikimą atliekant savo pareigas.

Paprastai policijos pareigūno viršininkai jo atsakomybę nustato organizacijos lygmeniu taikydami drausmės procedūrą. Jeigu dėl policijos veiksmų kyla rimtų pasekmių, policijos pareigūnas privalo prisiimti asmeninę atsakomybę už savo veiksmus arba neveikimą baudžiamajame teisme ir sulaukti bausmių, įskaitant laisvės atėmimą. Tokiais atvejais kyla gyvybiškai svarbių interesų konfliktas: kiekvienas turi teisę stebėti policijos veiksmus ir gauti kompensaciją netinkamo elgesio atveju, o policijos pareigūnai turi teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, įskaitant nekaltumo prezumpcijos taikymą. Šiuos priešingus interesus būtina suderinti nagrinėjant policijos funkciją ir proporcingumo principą. Tarptautinių žmogaus teisių teismų išplėtotą jurisprudenciją tokiais atvejais padeda užtikrinti sąžiningą procedūrą.

Mokymo patarimas: stenkitės pašalinti tokias abejones kaip „mes neturime jokių teisių, niekas mumis nesirūpina“.

- Pabrėžti, kad policijos pareigūnai turi teisėtą interesą reikalauti, kad žmogaus teisės būtų grindžiamos žmogaus teisių teise.
- Paaiškinti individualią policijos pareigūnų atsakomybę ir atskaitomybę už savo veiksmus ir aptarti pasekmes.
- Pasinaudoti atveju tyrimais, pvz., Halford byla, susijusiais su policijos pareigūnų žmogaus teisėmis.
- Pradėti dieną nuo situacijos, kurioje policijos pareigūnai privalo aptarti šį klausimą, pvz., bylos nagrinėjimas.
- Mokymo pagal scenarijų atveju paaiškinti ir aiškiai nurodyti, kad policijos pareigūnų žmogaus teisės taip pat saugomos.
- Paminėti, kad stebėsenos įstaigos, pvz., Europos komitetas prieš kankinimą, atsižvelgia į darbo sąlygas ir organizacines struktūras, kurios yra svarbios policijos pareigūnų žmogaus teisėms.
- Paaiškinti vidaus procedūras, kuriomis užtikrinama policijos pareigūnų žmogaus teisių apsauga žmogaus teisių požiūriu (darbo teisės, policijos profesinės sąjungos, saugos taisyklės, socialinės apsaugos klausimai, kovos su diskriminacija ir kovos su priekabiavimu procedūros).

Policijos veiklos vaidmuo ir tikslai nustatomi remiantis žmogaus teisėmis ir demokratijos principais, įskaitant policijos pareigas ir tai, kaip jos turėtų būti vykdomos. Policijos pareigūnų žmogaus teisių pripažinimas yra svarbus teisinės valstybės aspektas ir padeda integruoti policiją į visuomenę, kuriai jie tarnauja⁶.

Policijos pareigūnų žmogaus teisės pačios savaime yra vertybė, o policijos pareigūnų teisių laikymasis susijęs su jų žmogaus teisių laikymusi. Pavyzdžiui, Europos komitetas prieš kankinimą stebi sulaikymo įstaigas visoje Europoje ir ypač daug dėmesio skiria sulaikytųjų sąlygoms. Tai darydamas, komitetas taip pat tikrina sulaikymo įstaigų pareigūnų darbo sąlygas. Tokie veiksniai kaip darbuotojų trūkumas, darbo laikas ir materialinės sąlygos yra svarbūs žmogaus teisių laikymuisi.

c. Kurios žmogaus teisės yra ypač svarbios policijos pareigūnams?

Nacionalinės teisės aktuose ir organizacijos vidaus instrukcijose nustatomos policijos pareigūnų žmogaus teisės. Be to, tam tikro požiūriu į žmogaus teises laikomasi ir aukštesniu lygmeniu. Daugumoje policijos organizacijų apie policijos pareigūnų teises kalbama aptariant konkrečias taisykles ir reglamentus, susijusius su tokiais klausimais kaip darbo užmokestis, viršvalandžiai, atostogos arba darbo sąlygos. Tačiau šiose diskusijose retai kada pasitelkiama žmogaus teisių kalba. Halford byla yra geras nevienodo požiūrio pavyzdys. Iš jos matyti, kad žmogaus teisės yra svarbios organizacijos vidaus standartams.

Policijos pareigūnų teisių ribojimas turi būti pagrįstas įstatymu ir leidžiamas tik tuomet, kai yra teisėtas tikslas ir laikomasi proporcingumo principo.

6. Europos Taryba, Ministrų Komitetas (2001), aiškinamasis memorandumas, Ministrų Komiteto rekomendacija Rec(2001)10 valstybėms narėms dėl Europos policijos elgesio kodekso, 2001 m. rugsėjo 19 d., p. 30.

6.1 lentelė. Policijos pareigūnų žmogaus teisių pavyzdžiai

<p>Teisė į gyvybę EŽTK 2 straipsnis Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – ES pagrindinių teisių chartija) 2 straipsnis TPPTP 6 straipsnis</p>	<p>Teisė į apsaugą pavojingose situacijose Įranga, mokymas, profesionalios policijos operacijos, tinkamų išteklių paskirstymas, veiksmingas tyrimas tais atvejais, kai policijos pareigūnas miršta atlikdamas pareigas.</p>
<p>Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą EŽTK 6 straipsnis ES pagrindinių teisių chartijos 47 ir 48 straipsniai TPPTP 14 ir 15 straipsniai</p>	<p>Jeigu policijos pareigūnas patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn dėl savo, kaip pareigūno, atliktų veiksmų, taikomi visi teisingo bylos nagrinėjimo elementai (teisė susipažinti su pateiktais kaltinimais, teisė į gynybą, įskaitant teisę tylėti, teisinė pagalba, nekaltumo prezumpcija, nepriklausomos įstaigos peržiūra).</p>
<p>Teisė į privatumą, įskaitant teisę į duomenų apsaugą EŽTK 8 straipsnis ES pagrindinių teisių chartijos 7 ir 8 straipsniai TPPTP 17 straipsnis</p>	<p>Pagrįsti lūkesčiai, susiję su privatumo užtikrinimu darbo vietoje (<i>Halford prieš Jungtinę Karalystę</i>). Jautrūs klausimai: darbo vietos stebėjimas, e. pašto ir telefono pokalbių tikrinimas, patikrinimai dėl narkotikų vartojimo, reikalavimai pateikti DNR mėginius, pirštų atspaudus, reikalavimai išvaizdai.</p>
<p>Žodžio laisvė EŽTK 10 straipsnis ES pagrindinių teisių chartijos 11 straipsnis TPPTP 19 straipsnis</p>	<p>Policijos pareigūnų politinė veikla atsižvelgiant į politinio neutralumo užtikrinimą teikiant policijos paslaugas, oficialios informacijos konfidencialumas.</p>
<p>Susirinkimų ir asociacijų laisvė EŽTK 11 straipsnis ES pagrindinių teisių chartijos 12 straipsnis Europos socialinės chartijos (toliau – ESC) 5 ir 6 straipsniai TPPTP 21 ir 22 straipsniai TESKTP 8 straipsnis</p>	<p>Policijos darbo organizacijų formavimas. Ar policijos pareigūnams leidžiama streikuoti?</p>
<p>Laisvė nuo diskriminacijos EŽTK 14 straipsnis, ES pagrindinių teisių chartijos 20 ir 21 straipsniai ESC 26 straipsnis TPPTP 2 ir 24 straipsniai TESKTP 2 straipsnio 2 dalis</p>	<p>Diskriminacinės įdarbinimo procedūros, darbo sąlygos, paaukštinimo pareigose praktika, vienodas vyrų ir moterų darbo užmokestis, atleidimo iš pareigų praktika, priekabiavimas.</p>
<p>Teisė į tinkamas ir teisingas darbo sąlygas ESC 2, 3 ir 4 straipsniai ES pagrindinių teisių chartijos 31 straipsnis TESKTP 7 straipsnis</p>	<p>Pagrįstos darbo valandos, poilsio pertraukos, mokamos atostogos, tinkamas darbo užmokestis, darbuotojų saugos ir sveikatos taisyklės.</p>
<p>Socialinė apsauga ESC 8, 12, 27 ir 32 straipsniai ES pagrindinių teisių chartijos 34 straipsnis TESKTP 9 ir 10 straipsniai</p>	<p>Pensijų sistema, laikinojo nedarbingumo atostogos (visų pirma susijusios su tarnybos metu patirtais nelaimingais atsitikimais), draudimas nuo negalios, motinystės atostogos, vaiko priežiūros pareigos.</p>

Šaltinis: Šioje lentelėje pateikta informacija parengta visų pirma remiantis Europos Tarybos, Europos policijos veiklos ir žmogaus teisių platformos duomenimis, leidiniu „Police officers have rights too!“, Strasbūras, Europos Taryba

2. Veiklos orientyras: žmogaus teisių analizė

Atvejo tyrimas: diskriminacija darbo vietoje

Šis atvejo tyrimas – tai puikus pavyzdys...

... kad žmogaus teisės galioja ir policijos pareigūnams. EŽTT nagrinėja bylas dėl to, ar buvo gerbiamos arba saugomos policijos pareigūnų žmogaus teisės.

... kad galioja pagrįsti privatumo užtikrinimo įmonių patalpose / policijos įstaigose lūkesčiai. EŽTK 8 straipsnio ribojimas turi atitikti įstatymą, atspindėti teisėtą tikslą ir derėti su proporcingumo principu.

Analizė

Vyriausiojo konsteblio padėjėjos Halford byla yra susijusi su valstybės pareiga gerbti žmogaus teises. 3 modulyje pateiktą žmogaus teisių analizės modelį taikome siekdami išsiaiškinti, ar ribojimas yra pagrįstas ir ar buvo žmogaus teisių pažeidimas.

1 DALIS. TAIKYTINOS ŽMOGAUS TEISĖS IR VALSTYBĖS RIBOJIMAI

1.1. Kokia (-ios) žmogaus teisė (-ės) taikoma (-os) konkrečioje situacijoje?

Europos žmogaus teisių konvencijos Papildomas protokolą Nr. 12 1 straipsnis

1. Naudojimas bet kuria įstatyme įtvirtinta teise yra užtikrinamas be jokios diskriminacijos dėl lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, kilmės ar kitokios padėties.
2. Niekas negali būti diskriminuojamas jokios viešosios valdžios nė vienu 1 dalyje paminėtu pagrindu.

EŽTK Papildomame protokole Nr. 12 nustatytas bendras diskriminacijos draudimas, kuris yra susijęs su tuo, kad darbuotojas nebuvo paauskštintas. Tačiau šios bylos nagrinėjimo metu Protokolas Nr. 12 dar nebuvo įsigaliojęs. Nacionalinis teismas priteisė vyriausiojo konsteblio padėjėjai A. Halford kompensaciją už diskriminaciją, susijusią su nepaauskštiniu pareigose. EŽTT nagrinėjamoje byloje ji daugiausia dėmesio skyrė tam, kad buvo klausomasi jos darbo telefono pokalbių. Dabar EŽTK Papildomas protokolą Nr. 12 yra privalomas septynioms ES valstybėms narėms. Lygiavertė TPPT 26 straipsnyje įtvirtinta nuostata taikytina visose ES valstybėse narėse.

Europos žmogaus teisių konvencija

8 straipsnis. Teisė į privatumą

1. Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas.

2. Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės saugos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

Dėl 8 straipsnio EŽTT pažymėjo, kad „telefono skambučiai iš įmonės patalpų, taip pat namų gali patekti į sąvokų „privatus gyvenimas“ ir „korespondencija“ taikymo sritį.

EŽTT, Halford prieš Jungtinę Karalystę, Nr. 20605/92, 1997 m. birželio 25 d., 44 dalis.

8 straipsnis apima įvairius privatumo aspektus, pvz., asmens autonomiją ir tapatybę, namus, šeimą, santuoką ir susirašinėjimo slaptumą. Nors korespondencijos sąvoka iš pradžių buvo taikoma rašytiniams laiškam, dabar ji apima visas šiuolaikines komunikacijos ir duomenų perdavimo formas, įskaitant telefonų skambučius ir e. laiškus.

1.2. Ar valstybė kokiais nors savo veiksmais riboja taikytinas žmogaus teises?

Bet koks privačios korespondencijos sulaukymas, cenzūravimas, tikrinimas, perėmimas arba paskelbimas reiškia ribojimą?

Vyriausiojo konsteblio padėjėja A. Halford teigė, kad buvo slapta klausomasi jos biuro telefono pokalbių. Todėl kyla klausimas, ar privatumo sąvoka taip pat taikoma įmonės patalpoms arba šiuo konkrečiu atveju – policijos įstaigai.

Nebuvo jokių įrodymų, kad A. Halford, kaip departamente valdomos vidaus telekomunikacijos sistemos naudotoja, būtų įspėta apie tai, kad skambučiai toje sistemoje gali būti perimami. (Ten pat, 45 dalis). EŽTT teigė, kad „[j]i turėtų turėti pagrįstą privatumo lūkesčių“ dėl tokių skambučių (ten pat).

EŽTT nesutiko su atsakovo teiginiu, kad „darbdavys iš esmės turėtų turėti galimybę iš anksto neinformuodamas darbuotojo klausytis jo pokalbių telefonu, kurį jam suteikė darbdavys“. (Ten pat, 43 dalis).

EŽTT padarė išvadą, kad „A. Halford telefoniniai pokalbiai biuro telefonu pateko į sąvokos „privatumas“ ir „korespondencija“ taikymo sritį ir kad dėl šios priežasties šiai skundo daliai buvo taikytinas 8 straipsnis“. EŽTT teigė, kad „buvo pagrįsta tikimybė, kad departamentas skambučius visų pirma perėmė siekdamas surinkti medžiagą, kuri padėtų gintis diskriminacinėje procedūroje (jei būtų iškelta byla dėl diskriminacijos?“

Nebuvo jokių abejonių, kad ši aplinkybė buvo susijusi su „valdžios institucijos kišimusi“. (Ten pat, 48 dalis).

2 DALIS. PAGRINDIMAS AR PAŽEIDIMAS?

2.1. Ar galioja nacionalinis teisinis pagrindas valstybei imtis veiksmų?

Kitas žingsnis yra nustatyti, ar ribojimas „atitiko teisę“. Siekiant apsaugoti nuo savavališko kišimosi, „nacionalinėje teisėje piliečiai turi būti aiškiai informuojami apie aplinkybes ir sąlygas, kuriomis valdžios institucijoms leidžiama kraštutiniu atveju naudotis tokiomis slaptomis priemonėmis.“ (Ten pat, 49 dalis). Pagal nusistovėjusią EŽTT praktiką, ši frazė reiškia ne tik „būtinybę laikytis nacionalinės teisės, bet ir yra susijusi su tos teisės kokybe, o tai reiškia, kad ji turi derėti su teisinės valstybės principu.“ (Ten pat).

7. Tarpparlamentinė sąjunga (IPU) / JT vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras (OHCHR) (2005), „Žmogaus teisių vadovas parlamentarams“, IPU / OHCHR, p. 104 ir toliau.

„Kalbant apie valdžios institucijų taikomas slaptas stebėjimo priemonės arba ryšių perėmimą, pažymėtina, kad, atsižvelgiant į visuomenės kontrolės nebuvimą ir piktnaudžiavimo įgaliojimais riziką, nacionalinėje teisėje turi būti nustatyta tam tikra individo apsauga nuo savavališko kišimosi į 8 straipsnyje pripažįstamas teises.“ (Ten pat).

Šioje byloje pagal nacionalinę teisę telefoninių pokalbių pasiklausymas vidaus ryšių sistemose, už kurias atsakė valdžios institucijos, nebuvo reguliuojamas. Todėl viešųjų telekomunikacijų sistemų taisyklės nebuvo taikomos policijos naudojamoms vidaus ryšių sistemoms.

Todėl A. Halford teisės ribojimas „neatitiko įstatymo, nes šalies teisėje nebuvo jokių taisyklių dėl skambučių perėmimo už viešojo tinklo telekomunikacijų sistemų ribų.“ (Ten pat, 50 dalis).

EŽTT padarė išvadą, kad teisinių taisyklių, kuriomis būtų reglamentuojamos konkrečios valdžios institucijos galimybės riboti teisę į privatumą šiomis konkrečiomis aplinkybėmis, nebuvimas reiškė 8 straipsnio pažeidimą. Todėl tolesni etapai, kuriuose nagrinėjama, ar taikyta priemonė atitiko teisėtą tikslą ir derėjo su proporcingumo principu, nebuvo reikalingi siekiant nustatyti, ar buvo padarytas pažeidimas.

Ši byla yra pavyzdinė kalbant apie policijos pareigūnų teises ir atsižvelgiant į joje aptariamą pagrindinį klausimą: teisė į privatumą taikoma ir policijos organizacijoje. Joje aiškiai nurodoma, kad tarp policijos pareigūnų ir piliečių teisių nėra jokių skirtumų. Taikomi tie patys principai.

Kiti klausimai, susiję su policijos pareigūnų teise į privatumą:

- darbo vietos stebėjimas (vaizdo kameros, e. pašto ir telefono tikrinimas);
- privačių mobiliųjų telefonų naudojimas;
- privalomas patikrinimas dėl narkotikų vartojimo;
- privalomas kraujo tyrimas dėl ŽIV;
- DNR mėginių arba pirštų atspaudų pateikimas;
- asmens išvaizdos ir (arba) įpročių ribojimai (pvz., šukuosena, tatuiruotės, makiažas, religiniai simboliai, auskarai, rūkymas viešoje vietoje).

PRIEDAI

1 priedas. Praktinių seminarų programos.....	195
2 priedas. Pagrindinės gairės dėstytojams	202
3 priedas. Pasirengimo atvejo tyrimui patarimai.....	206
4 priedas. Praktinių užduočių rinkinys	210

1 priedas.

Praktinių seminarų programos

Tikslinė grupė:

Žemesnio lygmens policijos pareigūnai.
Grupės dydis: 18–20 asmenų.

Tikslai:

Žinios

- suprasti pagrindines žmogaus teisių sąvokas ir susijusias pareigas;
- suprasti policijos pareigą gerbti ir saugoti žmogaus teises demokratinėje visuomenėje;
- suprasti nediskriminavimo principo svarbą ir požymius.

Požiūris

- sutikti su nuostata, kad žmogaus teisės yra objektyvios policijos veiklos pagrindas;
- laikytis pozityvesnio požiūrio į žmogaus teises ir nediskriminavimo principą;
- sustiprinti įsipareigojimą paisyti lygybės policijos veikloje.

Gebėjimai

- praktiškai taikyti žmogaus teisės normas ir nediskriminavimo principą, naudojant žmogaus teisių analizės priemonę, kad būtų išsiaiškintos konkrečios policijos veiklos situacijos.

A praktinis seminaras (dviejų su puse dienų trukmės)

A praktinis seminaras yra standartinis žmogaus teisėmis pagrįsto policijos mokymo metodas. Žmogaus teisių klausimai aptariami veiksmingai, tačiau kartu apdairiai. Šią kursų mokymo programą rekomenduojama naudoti, jei esate mažai arba visai patirties neturintis dėstytojas.

1 DIENA

Ryto sesija (apytiksliai trunka 3,5 valandos)

Visa grupė (50 minučių)	Įvadas į seminarą.	Dėstytojų ir dalyvių prisistatymas. Mokymo lūkesčiai ir tikslas (rašomoji lenta, kurioje pavaizduotas švietimo žmogaus teisių srityje trikampis). Organizaciniai klausimai.	
10 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Visa grupė (50 minučių)	Policijos veiklos ir žmogaus teisių aptarimas. Įvadas. <i>Ar žmogžudystė yra žmogaus teisių pažeidimas?</i>	Policijos veikla žmogaus teisių požiūriu. Darbas grupėse, paskui vyksta aptarimas auditorijoje.	2 modulis 1 veikla
10 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Visa grupė (50 minučių)	Pagrindinės žmogaus teisių idėjos ir sąvokos. <i>„Žmogaus teisių idėja tokia pat paprasta kaip ir galinga, su žmonėmis reikia elgtis pagarbiai.“</i>	Žmogaus teisių pagrindų supratimas. Darbas grupėse, paskui vyksta aptarimas auditorijoje, dėstytojas pateikia kitus reikiamus duomenis.	1 modulis Dalijamoji medžiaga
10 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Pusė grupės (25 minutės)	Žmogaus teisių analizė. Žmogaus teisių analizė: pareiga gerbti. Žmogaus teisių analizė: pareiga saugoti. <i>Kas yra žmogaus teisių pažeidimas?</i>	Įvadas į žmogaus teisių analizės schemas (pareiga gerbti ir saugoti) naudojant atvejo tyrimus. Absoliučios ir santykinės žmogaus teisės.	3 modulis Dalijamoji medžiaga Nr. 1 Dalijamoji medžiaga Nr. 2
90 minučių	<i>Pietų pertrauka</i>		

Popietinė sesija (apytiksliai trunka 3 valandas)

Pusė grupės (25 minutės)	Atvejo tyrimai: A ir B dėl pareigos gerbti. C ir D dėl pareigos saugoti.	Darbas grupėse Keturi atvejo tyrimai (pareiga gerbti ir saugoti), keturios grupės.	3 modulis Dalijamoji medžiaga Nr. 1 Dalijamoji medžiaga Nr. 2
Visa grupė (50 minučių)	Atvejo tyrimai (tęsinys). Trumpas instruktažas. 2. Veiklos orientyras: žmogaus teisių analizė. Papildoma medžiaga.	Pristatymas ir aptarimas auditorijoje, dėstytojas pateikia kitus reikiamus duomenis.	3 modulis
20 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Visa grupė (50 minučių)	Atvejo tyrimai (tęsinys).	Pristatymas ir aptarimas auditorijoje, dėstytojas pateikia kitus reikiamus duomenis.	3 modulis
15 minučių	Apibendrinimas, atviri klausimai, trumpa grįžtamoji informacija.		

2 DIENA

Ryto sesija (apytiksliai trunka 3,5 valandos)

Visa grupė (50 minučių)	Policijos pareigūnų žmogaus teisės. Su žmogaus teisėmis susijusi patirtis: atvejai, kai policijos pareigūnų žmogaus teisės gerbiamos arba paneigiamos.	Darbas grupėse, apmąstymas, aptarimas auditorijoje.	6 modulis 1 veikla
Visa grupė (50 minučių)	Atvejo tyrimas: diskriminacija darbo vietoje.	Darbas grupėse, paskui vyksta aptarimas auditorijoje.	6 modulis 2 veikla
20 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Visa grupė (50 minučių)	Įvairovė, lygybė ir nediskriminavimas. Kairės / dešinės rankos taisyklė.	Apmąstymai ir aptarimas auditorijoje.	5 modulis 1 veiklos 1 versija
10 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Pusė grupės (25 minutės)	Žmogaus teisių analizė. Analizės schema: nediskriminavimas.	Įvadas į diskriminacijos analizės schemą naudojant realaus gyvenimo pavyzdžius ir atvejo tyrimus.	5 modulis 3 veikla
90 minučių	<i>Pietų pertrauka</i>		

Popietinė sesija (apytiksliai trunka 3 valandas)

Pusė grupės (25 minutės)	Atvejo tyrimai: A. grąžinimas iš kontrolės punkto. B. tapatybės patikra traukinių stotyje.	Darbas grupėse, du atvejo tyrimai, keturios grupės.	5 modulis 3 veikla
Visa grupė (50 minučių)	Atvejo tyrimai (tęsinys). Trumpas instruktažas. 2. Analizės schema: nediskriminavimas. 3 veikla. Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas. Papildoma medžiaga	Pristatymas ir aptarimas auditorijoje, dėstytojas pateikia kitus reikiamus duomenis	5 modulis
20 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Visa grupė (50 minučių)	Atvejo tyrimai (tęsinys).	Pristatymas ir aptarimas auditorijoje, dėstytojas pateikia kitus reikiamus duomenis.	5 modulis
(15 minučių)	Apibendrinimas, atviri klausimai, trumpa grįžtamoji informacija.		

3 DIENA**Ryto sesija (apytiksliai trunka 3,5 valandos)**

Visa grupė, pusė grupės (75 minutės)	Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos. Apskritojo stalo diskusija, kankinimo draudimas.	Darbas grupėse ir aptarimas auditorijoje.	4 modulis Veiklos 1 versija
20 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Visa grupė (50 minučių)	Policijos veikla žmogaus teisių požiūriu. <i>Praktinių pavyzdžių aptarimas siekiant suprasti policijos vaidmenį užtikrinant žmogaus teisių apsaugą.</i>	Darbas grupėse, paskui vyksta apmąstymas ir aptarimas auditorijoje.	2 modulis Dalijamoji medžiaga Nr. 2
10 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Pusė grupės (25 minutės)	Baigiamieji klausimai, grįžtamoji informacija, seminaro pabaiga.		

B praktinis seminaras (dviejų su puse dienų trukmės)

B praktiniame seminare žmogaus teisėmis grindžiami aspektai yra labiau susiję su įvairovės ir nediskriminavimo klausimais. Todėl jūs, kaip dėstytojas, susidursite su daug sudėtingesne struktūra ir turėsite susieti įvairius klausimus.

Kai kurioms pasiūlytomis užduotims atlikti reikalingi profesionaliesni užduočių atlikimo palengvinimo įgūdžiai ir saugumo bei komforto jausmas grupėje. Jei esate patyręs žmogaus teisių ir įvairovės temos dėstytojas, šis praktinis seminaras turėtų atitikti jūsų įgūdžius.

1 DIENA

Ryto sesija (apytiksliai trunka 3,5 valandos)

Visa grupė (50 minučių)	Įvairovė, lygybė ir nediskriminavimas. Kairės / dešinės rankos taisyklė.	Apmąstymai ir aptarimas auditorijoje.	5 modulis 1 veiklos 1 versija
Visa grupė (50 minučių)	Įvadas į seminarą.	Dėstytojų ir dalyvių prisistatymas. Su mokymo kursu susiję lūkesčiai ir tikslai. Organizaciniai klausimai.	
<i>20 minučių</i>	<i>Pertrauka</i>		
Visa grupė (50 minučių)	Žmogaus teisių pagrindai. <i>Pagrindinės žmogaus teisių idėjos ir sąvokos.</i>	Darbas grupėse, keturios grupės, aptarimas auditorijoje.	1 modulis Dalijamoji medžiaga
Pusė grupės (25 minutės)	Policijos veiklos ir žmogaus teisių aptarimas. <i>Ar žmogžudystė yra žmogaus teisių pažeidimas?</i>	Aptarimas auditorijoje.	2 modulis Dalijamoji medžiaga Nr. 1
<i>90 minučių</i>	<i>Pietų pertrauka</i>		

Popietinė sesija (apytiksliai trunka 3 valandas)

Visa grupė (50 minučių)	(tęsinys) Trumpas instruktažas. 1. Pagrindinės sąvokos. Papildoma medžiaga Žmogaus teisių analizė. Žmogaus teisių analizė: pareiga gerbti. Žmogaus teisių analizė: pareiga saugoti. <i>Kas yra žmogaus teisių pažeidimas?</i>	Dvigubas policijos vaidmuo (pareigos gerbti ir saugoti). Absoliučios ir santykinės žmogaus teisės. Įvadas į žmogaus teisių analizės schemas (pareigos gerbti ir saugoti), naudojant trumpus pavyzdžius arba atvejo tyrimus.	2 modulis 3 modulis 3 modulis Dalijamoji medžiaga Nr. 1 Dalijamoji medžiaga Nr. 2
Pusė grupės (25 minutės)	Atvejo tyrimai: A ir B dėl pareigos gerbti. C ir D dėl pareigos saugoti.	Darbas grupėse. Du atvejo tyrimai (pareigos gerbti ir saugoti), keturios grupės.	3 modulis
20 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Visa grupė (50 minučių)	Atvejo tyrimai (tęsinys). Trumpas instruktažas. 2. Analizės schema: nediskriminavimas. 3 veikla. A ir B atvejo tyrimai. Papildoma medžiaga	Pristatymas ir aptarimas auditorijoje, kitų reikiamų duomenų pateikimas.	3 modulis
(15 minučių)	Apibendrinimas, atviri klausimai, trumpa grįžtamoji informacija.		

2 DIENA**Ryto sesija (apytiksliai trunka 3,5 valandos)**

Visa grupė (50 minučių)	Atvejo tyrimai (tęsinys).	Pristatymas ir aptarimas auditorijoje, dėstytojas pateikia kitus reikiamus duomenis.	3 modulis
10 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Visa grupė (50 minučių)	Įvairovė, lygybė ir nediskriminavimas. <i>Kelios tapatybės.</i>	Darbas grupėse ir aptarimas auditorijoje.	5 modulis Dalijamoji medžiaga – 1 veiklos 2 versija.
10 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Pusė grupės (25 minučių)	Žmogaus teisių analizė. <i>Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas.</i>	Įvadas į diskriminacijos analizės schemą naudojant realaus gyvenimo pavyzdžius ir atvejo tyrimus.	5 modulis Dalijamoji medžiaga – 3 veikla
Pusė grupės (25 minutės)	Atvejo tyrimai: A – grąžinimas iš kontrolės punkto. B – tapatybės patikra traukinių stotyje.	Darbas grupėse, du atvejo tyrimai, keturios grupės.	5 modulis Dalijamoji medžiaga – 3 veikla
Pusė grupės (25 minutės)	Atvejo tyrimai (tęsinys). Trumpas instruktažas. 2. Analizės schema: nediskriminavimas. 3 veikla. Žmogaus teisių analizė: nediskriminavimas. Papildoma medžiaga	Atvejo tyrimų aptarimas auditorijoje.	5 modulis
90 minučių	<i>Pietų pertrauka</i>		

Popietinė sesija (apytiksliai trunka 3,5 valandos)

Visa grupė, pusė grupės (75 minutės)	Atvejo tyrimai (tęsinys).	Atvejo tyrimų aptarimas auditorijoje (tęsinys).	5 modulis
20 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Visa grupė, pusė grupės (75 minutės)	Netinkamą elgesį palengvinančios arba stabdančios sąlygos.	Darbas grupėse ir aptarimas auditorijoje.	4 modulis Veiklos 1 versija
(15 minučių)	Apibendrinimas, atviri klausimai, trumpa grįžtamoji informacija.		

3 DIENA

Ryto sesija (apytiksliai trunka 3,5 valandos)

Visa grupė (50 minučių)	Pasiskirstymas vaidmenimis: prašymas priimti į darbą.	Nediskriminavimo principas, taip pat susijęs su policijos pareigūnų žmogaus teisėmis.	5 modulis 2 veikla 6 modulis
10 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Visa grupė (50 minučių)	Policijos pareigūnų žmogaus teisės (tęsinys). Su žmogaus teisėmis susijusi patirtis: atvejai, kai policijos pareigūnų žmogaus teisės gerbiamos arba ribojamos.	Darbas grupėse ir aptarimas auditorijoje.	6 modulis 1 veikla
10 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Visa grupė (50 minučių)	Policijos veikla žmogaus teisių požiūriu. <i>Praktiniai žmogaus teisių pavyzdžiai, siekiant suprasti policijos vaidmenį užtikrinant žmogaus teisių apsaugą.</i>	Darbas grupėse, žmogaus teisių ir jų veiksmingumo aptarimas bei diskusijos auditorijoje.	2 modulis Dalijamoji medžiaga Nr. 2
10 minučių	<i>Pertrauka</i>		
Pusė grupės (25 minutės)	Baigiamieji klausimai, grįžtamoji informacija, seminaro pabaiga.		

2 priedas. Pagrindinės gairės dėstytojams

Šis priedas gali būti jums naudingas, jeigu...

... turite nedaug žmogaus teisių mokymo patirties arba
... vedėte nemažai mokymo kursų, nesusijusių su žmogaus teisėmis, arba
... norite atnaujinti savo dėstyimo žinias ir metodus.

Bendros pastabos, kaip vesti policijai skirtus žmogaus teisių mokymo kursus

Kokia yra mano tikslinė auditorija?

Prieš prasidedant mokymo sesijai, pasistenkite gauti kuo daugiau informacijos apie dalyvius. Kuo daugiau apie juos žinosite, tuo geriau galėsite analizuoti jų poreikius ir lūkesčius, ir atitinkamai pritaikyti savo mokymo kurso struktūrą. Geresnis toliau nurodytų aspektų išmanymas gali padėti atlikti analizę ir pasirengti dirbti su mokymo grupe:

- Pareigybės: naujokai, žemesnio lygmens pareigūnai, vidurinio-sios grandies pareigūnai, vyresnieji pareigūnai.
- Funkcijos: specialistas, bendras profilis.
- Asmeninės savybės: amžius, lytis.
- Ankstesnis mokymas: žmogaus teisių mokymas, patirties, dalyvaujant žmogaus teisių mokymo kursuose, lygis.
- Motyvacija ir (arba) lūkesčiai: kokie motyvai skatina dalyvius dalyvauti šiuose mokymo kursuose? Ko jie tikisi iš šių kursų?
- Vienalytiškumas ir įvairovė: Kaip ir kokiais atžvilgiais jūsų grupė yra vienalytė? Kaip ir kokiais atžvilgiais jūsų grupė yra įvairi? Ar grupės vienalytiškumas ir (arba) įvairovė gali daryti įtaką jūsų mokymo kurso formai?

Įvertinkite savo, dalyvių ir mokymo lūkesčius. Apmąstykite visas prielaidas dėl mokymo ir dalyvių, kurias galite turėti, ir atitinkamai patikslinkite savo įžvalgas.

Kokie yra šios konkrečios dalyvių grupės mokymo tikslai?

Apmąstydami mokymo tikslus, atsižvelkite į visus tris mokymosi aspektus: žinias, požiūrį ir įgūdžius. Pritaikykite juos savo tikslinei grupei ir mokymo trukmei. Būkite realistai! Orientuokitės į 2–3 pagrindinius mokymosi tikslus, kuriuos galite išskaidyti.

Kokios nacionalinės ir (arba) kultūrinės aplinkybės gali būti svarbios šiai mokymo grupei?

Šiame vadove aprašytos mokymo sesijos turėtų būti pritaikytos nacionalinių šalių, kuriose jie rengiami, aplinkybėms. Tai reiškia:

- jautrų požiūrį į šalies kultūrinius ypatumus aptariant visas žmogaus teises ir nediskriminavimo klausimus. Pavyzdžiui, homofobijos klausimas turi būti aptariamas laikantis konkretaus požiūrio, jeigu bendras informuotumas šiuo klausimu nacionalinėje aplinkoje nėra didelis;
- informuotumą apie dabartinius įvykius ir temas, susijusias su žmogaus teisėmis, kurios gali iškilti mokymo metu;
- nacionalinių taisyklių, įstatymų ir reglamentų, susijusių su policijos darbu, išmanymą;
- nacionalinės teismų praktikos naudojimą, kuria papildoma Europos teismų praktika, arba EŽTT praktikos, susijusios su mokymo šalimi, naudojimą (žr. 3 priedą, kuriame pateikiama daugiau informacijos apie teismų praktikos paiešką ir atvejų tyrimų struktūrą).

Bendri patarimai, susiję su pagrindine mokymo sesija

Pagarba

Mokymo metu privalote su visais dalyviais elgtis pagarbiai, net jeigu diskusijos įsiūbuoja emocijas; tai gali įvykti aptariant žmogaus teisių klausimus. Kiekvieno seminaro pradžioje dalyviai turi susitarti laikytis pagrindinės taisyklės – pagarbos; vėliau, įpusėjus mokymo kursams, šią taisyklę nedvejodami galite priminti. Pagarba nereiškia, kad dalyviai turi vienas kitam pritarti; pagarba reiškia pagarbų ir tolerantišką dalyvių elgesį vienas su kitu. Taip pat pakalbėkite su dalyviais apie jų asmeninę patirtį ir istorijas, kurias jie gali papasakoti per diskusijas, susitarkite su jais, kad šios istorijos liktų grupės viduje ir nebūtų aptariamoms kitur. Tai ypač svarbu grupėms, kurias sudaro glaudžiais darbo santykiais susiję policijos pareigūnai. Kaip dėstytojas, turėtumėte pabandyti sukurti pasitikėjimu grindžiamą aplinką. Jeigu dalyvis padaro netinkamą arba diskriminacinį pareiškimą, reaguokite pagarbiai, kad padėtumėte užtikrinti pagarbą mokymosi aplinką.

Įsisavinimas

Savo mokymą kurkite remdamiesi šia prielaida: žmogaus teisės turi praktinę reikšmę policijos pareigūnų darbui. Žinios, požiūris ir įgūdžiai yra pagrindiniai mokymosi aspektai, sudarantys jūsų rengiamo mokymo pagrindą. Vien žinių apie žmogaus teisių normas ir teisės aktus nepakanka; asmens požiūris į žmogaus teises turi būti atviras, be to, jis turi turėti praktinių žmogaus teisių standartų taikymo įgūdžių. Darbas visomis trimis mokymosi kryptimis padeda dalyviams įsisavinti žmogaus teises, o tai yra pagrindinis žmogaus teisių mokymo tikslas.

Sesijos vedimas

Šiame modulyje pristatyta interaktyvi mokymo metodika dažnai reikalauja, kad dėstytojas imtųsi padėjęjo vaidmens. Jūs pradėsite diskusiją, iškelsite „tinkamus“ klausimus, aptarsite skirtingus dalyvių požiūrius ir patirtį, pateiksite diskusijai daugiau duomenų, padarysite išvadas ir paaiškinsite jas dalyviams. Kad mokymasis būtų veiksmingas, pirmiausia turite sukurti pasitikėjimo atmosferą, kurioje dalyviai jaustųsi pakankamai saugūs, išdrįstų pareikšti savo nuomones ir būtų atviri kitų nuomonėms. Prireikus priminkite dalyviams būti pagarbiems ir atviriems.

Lankstumas

Turėtumėte atidžiai planuoti savo mokymo sesijas ir pabandyti iš anksto numatyti visus galimus veiksnius. Tačiau, prasidėjus sesijai, dalykai gali pakrypti kita vaga nei tikėtasi. Išlikite lankstūs. Darbas su žmonėmis nagrinėjant žmogaus teisių klausimus yra dinamiškas procesas, kuriame dėstytojas, atsižvelgdamas į grupės darbo tempą, turi pritaikyti metodiką ir turinį. Siekite savo tikslų, tačiau išlikite lankstūs ir koreguokite savo darbotvarkę. Paruoškite alternatyvią veiklą ir temas, kad galėtumėte susidoroti su įvairiomis mokymo situacijomis.

Mokymo sesijos pradžia

Pirmas įspūdis yra itin svarbus. Geras pirmas įspūdis gali padėti sukurti tvirtą mokymo pagrindą ir lemti tolesnę kursų eigą. Kad mokymas prasidėtų sėkmingai, pabandykite:

- **sukurti pozityvią, palankią mokymuisi ir pasitikėjimu pagrįstą atmosferą.** Dalyviai privalo jaustis saugūs, kad galėtų mokytis ir nagrinėti naujas idėjas. Reikėtų apibrėžti seminaro taisykles ir dėl jų susitarti. Nustatykite dalyviams orientyrus ir šiuo tikslu aptarkite kurso tikslus ir programą, kad padėtumėte sukurti tvirtą pagrindą, kuris padėtų visiems jaustis patogiai.
- **Siekite jų dėmesio.** Pritraukite dalyvių dėmesį, ypač jei susiduriate su grupe, kuri neigiamai arba atmetinai žiūri į jūsų mokymą. Sugalvokite, kaip pralaužti kelią, arba pradėkite diskusiją taip, kad dalyviai įgytų palankesnį požiūrį į mokymą.
- **Supraskite dalyvių poreikius ir lūkesčius.** Mokymo pradžioje pabandykite susidaryti vaizdą apie mokymo dalyvius, kad suprastumėte jų poreikius ir lūkesčius. Turėdami šią informaciją, galėsite atitinkamai pakoreguoti arba iš naujo pritaikyti savo mokymą.
- **Pristatykite aiškų savo mokymo sesijos planą.** Dėstytojo pareiga vadovauti dalyviams kursų metu. Todėl svarbu, kad aiškiai suprastumėte, ką norite daryti per mokymo sesiją, ir užtikrintumėte, kad dalyviai galėtų lengvai įsitraukti į mokymo sesiją ir suprastų, kur link einama mokymo metu. Jeigu abejosite savo mokymo sesija ir nežinosite, kaip vadovauti dalyviams, tai sukels painiavą ir apsunkins galimybes mokytis ir suprasti nagrinėjamas temas.

4 priede pateiktame mokymo užduočių rinkinyje (pateikiamas tik internete) galima rasti idėjų, kaip pradėti mokymo sesiją.

Pabaiga

Savo laiką planuokite taip, kad seminaro pabaigoje liktų šiek tiek laiko atsakyti į kilusius klausimus. Jeigu laikas baigiasi ir dar yra neaptartų temų, pabandykite padėti dalyviams aptarti jų klausimus, pvz., individualiai bendraudami su dalyviais, nusiųsdami grupei informaciją arba aptardami temą kitoje mokymo sesijoje.

Paprašykite dalyvių pateikti savo nuomonę apie sesiją. Įvertinkite, kaip sekėsi siekti mokymosi tikslų, kuriuos nustatėte mokymo sesijos pradžioje: ar jie pasiekti? Užsirašykite dalyvių atsakymus ir jų pastabas vertinkite kaip informaciją, kuri padės jums tobulinti ir tikslinti tolesnę mokymo veiklą.

Papildoma literatūra

JT vyriausiasis žmogaus teisių komisaras (2002), *Human Rights and Law enforcement, A Trainer's guide on human rights for the police*, Ženeva, skelbiama adresu www.ohchr.org/Documents/Publications/training5Addzen.pdf.

ESBO, *Kovos su prekyba žmonėmis srities dėstytojų įgūdžių tobulinimo vadovas* (12 pamokų kursas, kurį parengė ESBO nusikalstamumo plitimo stebėsenos misijos Skopjėje policijos plėtros skyrius), skelbiama adresu <https://polis.osce.org/node/4051> (reikalinga registracija).

UNHCR (2011), *Europos sienos apsaugos pareigūnų ir atvykimo pareigūnų apsaugos mokymo vadovas*, skelbiama adresu www.unhcr.org/4d948c736.html.

3 priedas. Pasirengimo atvejo tyrimui patarimai

Šiame vadove pateikiami tam tikri atvejo tyrimai, pagrįsti Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) jurisprudencija, susijusia su pareiga gerbti ir saugoti žmogaus teises, nediskriminuoti ir su policijos pareigūnų žmogaus teisėmis. Priklausomai nuo jūsų mokymo kurso tikslų ir tikslinės grupės, galite naudoti kitus atvejo tyrimus, o ne tuos, kurie pateikti šiame vadove. Toliau pateikiama keletas naudingų užuominų, padėsiančių jums sukurti savo atvejo tyrimą. EŽTT praktika gali būti naudingas šių atvejo tyrimų pagrindas. Taip pat gali būti naudinga peržvelgti nacionalinę teismų praktiką.

Atvejo tyrimo sudarymas

EŽTT sprendime pateikiama išsami bylos analizė, kurioje gausiai vartojama teisinė kalba ir pateikiama daug teisinės informacijos. Tačiau originalūs teismo sprendimai nėra tinkami mokymo kursui dėl didelės apimties ir teisinės kalbos vartojimo. Sprendimus reikia suskirstyti į smulkesnes dalis, kurios būtų suprantamos dalyviams.

1. Kaip rasti Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) praktiką?

HUDOC teismų praktikos duomenų bazė

HUDOC duomenų bazėje (<http://HUDOC.echr.coe.int>) galima nemokamai susipažinti su EŽTT praktika. Duomenų bazė prieinama anglų ir prancūzų kalbomis ir joje pateikiama naudotojui patogi paieškos priemonė.

HUDOC pagalbos puslapyje galima rasti vaizdinę mokymo medžiagą ir naudotojo vadovus. Norėdamas gauti daugiau informacijos apie funkcijas ir parinktis, naudotojas gali užvesti pelės žymeklį ant klausuko piktogramos, tuomet bus rodoma išsamesnė informacija ir pavyzdžiai.

Šiame vadove pateiktos nuorodos į teismų praktiką padės skaitytojui susipažinti su išsamia informacija, kuri leis jam rasti išsamų teismo sprendimo tekstą.

Prieš pradėdami paiešką, atkreipkite dėmesį į tai, kad pagal pradinis nustatymus rodomi didžiosios kolegijos ir kolegijos sprendimai, kurie išdėstomi nuo naujausių iki seniausių. Norėdamas ieškoti kitų rinkinių, pvz., sprendimų, naudotojas turėtų pažymėti atitinkamą langelį skiltyje „Document Collections“ (liet. Dokumentų rinkiniai), kuris rodomas viršutinėje kairėje ekrano pusėje.

Paprasčiausias būdas rasti bylas – įrašyti paraiškos numerį laukelyje „Application Number“ (liet. Paraiškos numeris), kurį galima rasti viršutinėje dešinėje išplėstinės paieškos lango pusėje, ir paspausti mėlyną mygtuką „Search“ (liet. Ieškoti).

Norėdamas susipažinti su kita teismo praktika kitais klausimais, pvz., su pabėgėliais susijusiais klausimais, naudotojas gali pasinaudoti paieškos lauku, pažymėtu didinamojo stiklo piktograma, kurį galima rasti viršutinėje dešinėje ekrano pusėje. Paieškos lauke naudotojas paiešką gali atlikti naudodamas:

- atskirą žodį (pvz., prieglobstis, pabėgėliai);
- frazę (pvz., „prieglobsčio prašytojai“);
- bylos pavadinimą;
- valstybę;
- loginę frazę (IR, ARBA, NE ir APIE).

Naudotojas taip pat gali atverti paprastų loginių frazių paieškos lauką, paspausdamas paieškos laukelio viduje matomą strėlę. Paprastų loginių frazių paieška leidžia atlikti paiešką šešiais būdais: šis tikslus žodis ar frazė, visi šie žodžiai, bet kuris iš šių žodžių, nė vienas iš šių žodžių, panašūs į šiuos žodžius arba loginių frazių paiešką. Atliekant loginių frazių paiešką svarbu nepamiršti, kad frazes reikia įrašyti kabutėse, o loginiai žodžiai visada turi būti rašomi didžiosiomis raidėmis.

Pateiktus paieškos rezultatus naudotojas gali susiaurinti naudodamas filtrus, kurie rodomi lauke „Filters“ (liet. Filtrai), esančiame kairėje ekrano pusėje, pvz., „Language“ (liet. Kalba) arba „State“ (liet. Valstybė). Siekiant susiaurinti rezultatus, galima naudoti atskirus filtrus arba kelių filtrų derinį. „Keywords“ (liet. Raktiniai žodžiai) filtras gali būti naudinga priemonė, nes joje dažnai naudojami EŽTT dokumento teksto žodžiai, be to, ji yra tiesiogiai susieta su EŽTT sprendimo motyvais ir išvadomis.

Pavyzdys. Kaip rasti EŽTT praktiką, susijusią su prieglobsčio prašytoju, kuriems gresia kankinimų arba nežmoniško arba žeminančio elgesio rizika pagal EŽTK 3 straipsnį, išsiuntimu.

- 1) Pirmiausia paieškos laukelyje įrašykite frazę „asylum seekers“ (liet. Prieglobsčio prašytojai) ir spauskite mėlyną mygtuką „Search“.
- 2) Po to, kai rodomi paieškos rezultatai, filtro skiltyje po kategorija „Violation“ (liet. Pažeidimas) pasirinkite skaičių 3, kad būtų atrinkti tik su 3 straipsniu susiję rezultatai.
- 3) Tuomet pasirinkite raktinius žodžius po filtro „Keywords“ skiltimi, kad atrinktumėte tik su 3 straipsniu susijusius rezultatus, pvz., raktiniai žodžiai „(Article 3) Kankinimo draudimas“ (liet. 3 straipsnis. Kankinimo draudimas).

Daugiau svarbių bylų santraukų galima rasti HUDOC duomenų bazėje. Santrauka apima aprašomojo pobūdžio antraštinę pastabą, kurioje pateikiamos glaustos faktinės aplinkybės, ypatingą dėmesį skiriant su teisiniu interesu susijusiems aspektams. Jei santrauka parengta, rezultatų sąrašė pateikiama aktyvi nuoroda į teismo sprendimo arba nutarties tekstą. Naudotojas taip pat gali ieškoti tik teisinių santraukų; šiuo tikslu jis turi pažymėti langelį „Legal Summaries“ (liet. Teisinės santraukos), esantį laukelyje „Document Collections“ (liet. Dokumentų rinkiniai).

Jei yra paskelbtas neoficialus atitinkamos bylos vertimas, rezultatų sąrašė bus pateikiama aktyvi nuoroda į teismo sprendimo arba nutarties tekstą. HUDOC taip pat pateikiamos nuorodos į trečiųjų šalių svetaines, kuriose pateikiami EŽTT praktikos vertimai į kitas kalbas. Daugiau informacijos žr. HUDOC pagalbos skilties dalyje „Language versions“ (liet. Kalbų versijos).

Papildomi informacijos apie teismų praktiką šaltiniai

EŽTT HUDOC pranešimų spaudai puslapis yra geras pradinis taškas EŽTT sprendimų santraukoms ir esminei informacijai ieškoti. Puslapis skelbiamas adresu <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press#>.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT) praktika: ESTT pateikiama CURIA teismo praktikos duomenų bazėje, kurioje galima susipažinti su ESTT (ETT) praktika: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/. Naudojant paieškos variklį, galima ieškoti visų dokumentų, informacijos, susijusios su Teisingumo Teismo, Bendrojo Teismo ir Tarnautojų teismo išnagrinėtomis ir nagrinėjamomis bylomis.

Nyderlandų žmogaus teisių institutas: šiame šaltinyje apibendrinami skirtingų žmogaus teisių teismų ir komitetų priimti sprendimai. Instituto svetainė <https://www.uu.nl/en/research/netherlands-institute-of-human-rights-sim>.

Nacionalinių tarnybų institucijos ir NVO: šios įstaigos dažnai parengia svarbių teismų sprendimų žmogaus teisių klausimais santraukas, kurios gali būti geras mokymams skirtų atvejo tyrimų šaltinis.

2. Atvejo tyrimo kūrimas

Dabar, kai nusprendėte, kurią (-ias) bylą (-as) naudoti savo mokyme, turite nustatyti, kurie bylos (-ų) faktai yra svarbūs jūsų mokymo tikslams. Užrašykite atvejo tyrimo faktus dalyviams skirtame darbalapyje, tačiau nepamirškite, kad kuo mažiau žodžių, tuo geriau. Nepasimeskite bylos detalėse. Tikslas yra pateikti pakankamai informacijos, kad, nagrinėjant atvejo tyrimą, padėtumėte dalyviams suprasti skirtingus žmogaus teisių aspektus, išnagrinėti bylos duomenis ir suprasti teismo argumentaciją. Pateikus per daug duomenų, atvejo tyrimą gali būti sudėtinga suprasti ar nagrinėti.

Naudokite moduliuose pateikiamą analizės schemą, kaip bylos (-ų) nagrinėjimo vadovą ir atrinkite svarbias detales. Apmąstykite bylos (-ų) išvadą (-as): kokia (-ios) yra pagrindinė (-ės) išvada (-os)? Kokių žmogaus teisių aspektų dalyviai gali pasimokyti iš šios medžiagos?

Taip pat išnagrinėkite įvairius bylos faktus ir numatykite dalyvių klausimus. Kai kurie bendri klausimai: kada buvo priimtas šis teismo sprendimas? Kas priėmė teismo sprendimą? Ar buvo atskirųjų nuomonių? Kokios teismo sprendimo pasekmės (kompensacija, bausmės skyrimas ir pan.)? Kokia buvo visuomenės reakcija?

Naudingi kriterijai, į kuriuos verta atsižvelgti atrenkant bylas ir kuriant atvejo tyrimus:

- **Ryšys su praktine policijos veikla:** teismo sprendime pateikiamos rekomendacijos dėl svarbių klausimų, susijusių su policijos darbu, pvz., jėgos naudojimas valdant minią arba proporcingumo principo laikymasis susidūrus su smurto šeimoje atveju.
- **Mokymo aplinkos naudingumas:** dalyviai gali lengvai suprasti teismo argumentaciją. Joje taip pat gali būti perduodama teigiama žinutė, pvz., policijos pareigūnų žmogaus teisės arba policijos vykdoma pareiga apsaugoti.
- **Dabartinės / neseniai išnagrinėtos bylos:** gali būti, kad dalyviai girdėjo apie bylą per žinias, jei ji sulaukė didelio visuomenės susidomėjimo.

- **Pagrindinės teisinės bylos:** didelę teisinę reikšmę turinčios bylos, kuriomis remiamasi tolesnėje teismo praktikoje, pvz., *Ribitsch prieš Austriją*, *Mc Cann prieš Jungtinę Karalystę*.
- **Bylos, kuriose paaiškinamas teisės arba pareigos turinys:** dalyviai supranta teorinį pareigos gerbti ir saugoti žmogaus teises pagrindą ir praktinį atvejo tyrime aptarto principo taikymą. Byloje atkreipiamas dėmesys į esminį žmogaus teisės normos turinį, aiškiai nurodant, ką ji reiškia, pvz., teisė į gyvybę ir su ja susijusios valstybės pareigos.

Atrinktų svarbių EŽTT bylų, susijusių su policijos veikla, sąrašas:

Europos žmogaus teisių konvencija

2 straipsnis. Teisė į gyvybę

Kontrova prieš Slovakiją
Mc Cann ir kt. prieš Jungtinę Karalystę
Nachova ir kt. prieš Bulgariją
Opuz prieš Turkiją
Osman prieš Jungtinę Karalystę
Scavuzzo-Hager ir kt. prieš Šveicariją
Stewart prieš Jungtinę Karalystę

3 straipsnis. Kankinimų ir kito netinkamo elgesio draudimas

A. prieš Jungtinę Karalystę
Aksoy prieš Turkiją
Ilhan prieš Turkiją
Hurtado prieš Šveicariją
Kaya prieš Turkiją
Keenan prieš Jungtinę Karalystę
Ribitsch prieš Austriją
Selmouni prieš Prancūziją

5 straipsnis. Asmens laisvė ir saugumas

McVeigh, O'Neill ir Evans prieš Jungtinę Karalystę
Fox, Campbell ir Hartley prieš Jungtinę Karalystę
K-F prieš Vokietiją
Litwa prieš Lenkiją

6 straipsnis. Teisingas bylos nagrinėjimas

Vilho Eskelinen prieš Suomiją

8 straipsnis. Teisė į privatumą

Halford prieš Jungtinę Karalystę

11 straipsnis. Susirinkimų ir asociacijų laisvė

Bączkowski prieš Lenkiją
Giuliani ir Gaggio prieš Italiją
Molnár prieš Vengriją
Öllinger prieš Austriją
Plattform Ärzte für das Leben prieš Austriją

14 straipsnis. Nediskriminavimas

Timishev prieš Rusiją

4 priedas. Praktinių užduočių rinkinys

4 priedo paskirtis – pateikti pavyzdžių, kaip kitos policijos mokymo institucijos moko žmogaus teisių. Šios praktinės užduotys suteikia informacijos apie tam tikras papildomas žinias ir patirtį, kurias turi žmogaus teisių dėstytojai iš įvairių Europos šalių.

Šias užduotis galima rasti internete: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/fundamental-rights-based-police-training>

KAIP ĮSIGYTI EUROPOS SAJUNGOS LEIDINIŲ

Nemokamų leidinių galite įsigyti:

- vieną egzempliorių:
svetainėje *EU Bookshop* (<http://bookshop.europa.eu>);
- daugiau negu vieną egzempliorių / plakatą / žemėlapi:
Europos Sąjungos atstovybėse (http://ec.europa.eu/represent_lt.htm),
ES nepriklausančių šalių delegacijose (http://eeas.europa.eu/delegations/index_lt.htm),
susisiekę su tarnyba *Europe Direct* (http://europa.eu/europedirect/index_lt.htm)
arba paskambinę numeriu 00 800 6 7 8 9 10 11 (nemokamai visoje ES (*)).

(*) Informacija teikiama nemokamai, daugelis skambučių taip pat nemokami (nors kai kurie ryšio paslaugų teikėjai gali imti mokesį, taip pat gali reikėti mokėti, jeigu skambinsite taksofonu arba viešbučio telefonu).

Parduodamų leidinių galite įsigyti:

- svetainėje *EU Bookshop* (<http://bookshop.europa.eu>).

Prenumeruoti leidinius galite:

- susisiekę su Europos Sąjungos leidinių biuro platintojais
(http://publications.europa.eu/others/agents/index_lt.htm).

HELPING TO MAKE FUNDAMENTAL RIGHTS A REALITY FOR EVERYONE IN THE EUROPEAN UNION

Policijos pareigūnai, kurie užtikrina, kad žmonės galėtų naudotis savo pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis, nusipelno visuomenės pagarbos ir pasitikėjimo. Atsižvelgiant į tai, šiuo Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) parengtu vadovu siekiama skatinti tokį žmogaus teisėmis grindžiamą policijos darbą ir žmogaus teisių mokymui skirti svarbią vietą policijos pareigūnų mokyme, laikantis Europos Sąjungos tikslų teisingumo ir vidaus reikalų srityje. Šiame vadove svarbūs principai perkeliama į konkrečias praktines užduotis, palengvinsiančias policijos darbą ir padėsiančias policijos pareigūnams įsisavinti esmines žmogaus teisėmis grindžiamos policijos veiklos sąvokas ir įgyti gebėjimus priimti teisingus sprendimus savo kasdieniame darbe. Daugiausia dėmesio šiame vadove skiriama esminiams su policija susijusiems klausimams, pvz., įvairovei ir nediskriminavimui, visiškam kankinimo uždraudimui ir policijos pareigūnų žmogaus teisėms. Šis vadovas, jau išbandytas įvairiose ES policijos akademijose, yra praktinė priemonė, padedanti vykdyti žmogaus teisėmis grindžiamą policijos veiklą ES.

FRA – EUROPOS SAJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ AGENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11, 1040 Viena, Austrija
Tel. +43 1580300, faks. +43 158030699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
twitter.com/EURightsAgency

